

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Донецький державний університет управління**

Збірник наукових праць ДонДУУ

**РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНИХ МЕТОДІВ
УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ
ТА ЕКОНОМІКОЮ ПІДПРИЄМСТВА**

**Серія “Економіка”
ТОМ XIII, випуск 246**

Донецьк 2012

ББК 65.9 (4 Укр.) 26

Р 64

Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства: зб.наук.праць / ДонДУУ. – Донецьк: ДонДУУ, 2012. – т. XIII. – 304 с. – (серія “Економіка”; вип. 246).

Засновник:

Донецький державний університет управління

Редакційна рада:

Поважний О.С. – головний редактор,
Пілюшенко В.Л. – заст. головного редактора,
Бурега В.В., Поважний С.Ф., Токарева В.І.

Редакційна колегія:

Поважний О.С. – д.е.н., Губерна Г.К. – д.е.н., Дорофієнко В.В. – д.е.н.,
Пілюшенко В.Л. – д.т.н., Адамов Б.І. – д.е.н., Лобас В.М. – д.держ.упр.,
Дегтяр А.О. – д.держ.упр., Поважний С.Ф. – д.е.н., Поклонський Ф.Ю. – д.е.н.

У збірнику представлено результати досліджень, що проводяться в рамках науково-дослідної роботи кафедри “Фінанси” ДонДУУ. Розглянуто інноваційно-інвестиційні аспекти фінансового забезпечення розвитку держави, вплив процесу глобалізації на розвиток фінансових механізмів в Україні, розкрито проблемні питання щодо фінансових відносин підприємств та запропоновано напрями їх удосконалення. Збірник розрахований на наукових і практичних робітників, викладачів вищої школи, аспірантів, магістрів і студентів.

Затверджений додатком до Постанови Президії ВАК України від 22.12.2010 р. № 1-05/8 як фаховий з економіки.

Видається за рішенням Вченої ради ДонДУУ

ISBN 966-380-007-0

© Донецький державний
університет управління, 2012

ЗМІСТ

Білоус С.І.

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ПІДХОДІВ ДО ВИДІЛЕННЯ
СТРУКТУРИ СТРАХОВОГО РИНКУ 6

Войцехівський В.О.

ОБҐРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМІВ
ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ
НА ОСНОВІ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ..... 13

Герасименко І.А.

НАПРЯМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ НА
ПІДПРИЄМСТВАХ СИСТЕМИ МЕДИКО-ФАРМАЦЕВТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ..... 21

Гончаренко М.Ф.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ
КЛАСТЕРА ОБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ
В РЕГІОНІ 28

Гребень С.Є., Лишко С.В.

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ
ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В РЕГІОНІ 37

Гришина Ю.В.

ОРГАНИЗАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ МЕХАНИЗМА
УПРАВЛЕНИЯ СБАЛАНСИРОВАННЫМ
ЦЕЛЕПОЛАГАНИЕМ НА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ 49

Докторова Н.П.

СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 55

Завієна Н.С.

МОРСЬКІ ПОРТИ: РОЛЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
В ЕКОНОМІКІ УКРАЇНИ 65

Каминский П.Д.

РЕФЛЕКСИВНЫЙ ПОДХОД К АДАПТАЦИИ
ИНФОРМАЦИОННОЙ СФЕРЫ ПРОМЫШЛЕННЫХ
ПРЕДПРИЯТИЙ К НЕОИНДУСТРИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ..... 74

Карлова О.А.

ЗАКОНОДАВЧІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА
ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ НАДАННЯ
СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ 80

Кислюк О.В. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	87
Криваченко К.В. ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	106
Кришталь Т.М. ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	116
Крук О.М. СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ	124
Левшова Ю.О. ДО ПРОБЛЕМИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ	131
Легченко О.А. ВПЛИВ ПОДАТКІВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА	141
Лоскутова В.В. МЕХАНІЗМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК СКЛАДОВОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ	148
Марина А.С. НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	171
Миленський В.М. ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	179
Петрушевська В.В. ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАХОДІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ.....	191
Продан В.В. МЕТОДИКА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА З ВРАХУВАННЯМ ДИНАМІКИ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ	200
Проскура В.Ф. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	213

Решетова Г.І.

УЗАГАЛЬНЕННЯ НАУКОВИХ КОНЦЕПЦІЙ
ЩОДО МІГРАЦІЙНОГО РУХУ НАСЕЛЕННЯ 221

Смерічевський С.Ф., Тарасова О.В.

ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМНИХ ЗМІН У ПРОЦЕСІ
ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 233

Сарана Л.А.

ПРОЦЕС ВДОСКОНАЛЕННЯ ВНУТРІШНЬО-ГОСПОДАРСЬКИХ
ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В СИСТЕМІ АПК..... 247

Трохимець О.І.

РЕГУЛЮВАННЯ ЯКОСТІ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ
ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ 255

Черник Ю.Ф., Мельниченко Г.М.

НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ
РОЗРАХУНКІВ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ СРР 266

Чубін Д.Д.

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ
В РЕГІОНІ 273

Чушенко В.О., Петровський М.І.

ТЕНДЕНЦІЇ СТІЙКОГО ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ РЕГІОНУ 285

Шпильовий І.М.

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОЇ СТРАТЕГІЇ
РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ..... 295

УДК 321.477

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ПІДХОДІВ ДО ВИДІЛЕННЯ СТРУКТУРИ СТРАХОВОГО РИНКУ

*Білоус С.І., здобувач,
Черкаський державний технологічний університет*

В статті розглянуто методологічні підходи до визначення змісту понять, що характеризують структуру страхового ринку.

В статье рассмотрены методологические подходы к определению содержания понятий, характеризующих структуру страхового рынка.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

В сучасних соціальних та економічних умовах господарування, страхування відіграє важливу роль у державі та соціумі. Проте досі в економічній літературі так і немає однозначної відповіді стосовно структури страхового ринку, тому дана тема залишається неповністю висвітленою та потребує подальшого дослідження та узагальнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Вивченню теоретичних основ та економічних аспектів структури страхового ринку присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема В.Д. Базилевич [1], С.С. Осадець [4], Г.І. Черкасов [5], С.Г. Кірдіна [3], С.Л. Єфімова [2] та ін.

Основні проблеми, які потребують вирішення – це теоретична неопрацьованість структури страхового ринку та затвердження термінологічної визначеності окремих категорій страхового ринку.

Загальна мета дослідження

Метою статті є розгляд підходів до визначення і змісту понять, що характеризують структуру страхового ринку.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

В українській мові поняття «структура» у повсякденному розумінні є тотожним слову «будувати» і означає: «взаємне розташування частин, що складають одне ціле». Під структурою ринку відповід-

но до неокласичної економічної школи зазвичай розуміється «кількість учасників даного ринку, характеристики випущеної і проданої на ринку продукції, бар'єри входу на ринок і т.д.» [1, с. 23]. При цьому підході розгляд структури ринку проводиться з метою визначення конкурентних умов. Однак дане розуміння структури ринку не повністю враховує необхідність і можливість розгляду ринку як інституту економічної системи, при тому, що «вплив соціальних інститутів, що полегшують обмін, повністю ігнорується».

Аналіз товарно-грошового обміну, проведений професором Черкасовим, показав, що первинна структура ринку складається з наступних елементів [5, с. 45]:

- суб'єкти ринку,
- об'єкти ринку,
- обмін, в т.ч. його характер.

Крім первинних елементів існує допоміжна частина ринку, що створює умови для його функціонування – інфраструктура. Відповідно, щодо страхового ринку отримуємо:

I. первинна структура страхового ринку:

1. страхувальники та страхові компанії;
2. страхові послуги;
3. договір страхування,

II. інфраструктура страхового ринку.

Розглядаючи структуру страхового ринку згідно неокласичного підходу, зазвичай виділяють такі критерії для виділення основних структур:

1. форма здійснення страхової діяльності (комерційне страхування і взаємне страхування);
2. страхові компанії (здійснюваний вид страхування, час створення, організаційно-правова форма, величина статутних капіталів, сукупні страхові внески та виплати, кількість співробітників і агентів і т.д.);
3. об'єкти страхування (особисте страхування, страхування жит-

тя, страхування майна та відповідальності і т.д.);

4. ступінь добровільності укладення договору страхування (обов'язкове страхування, добровільне страхування, поставленого страхування);

5. географічне положення страхових компаній або страхувальників (місцевий страховий ринок, регіональний страховий ринок, міжрегіональний страховий ринок, національний страховий ринок, міжнародний страховий ринок, світовий страховий ринок);

6. механізм функціонування ринку (конкурентний або відкритий страховий ринок, монополізований страховий ринок, регульований страховий ринок, кептивне страхування);

7. спосіб продажів страхових продуктів (агенти, брокери, інші партнери, продаж в офісі і т.д.);

8. ступінь насиченості страховими послугами (рівноважний, дефіцитний, надлишковий страховий ринок);

9. відповідність чинному законодавству (легальний або реальний, «сірий» або «схемний» страховий ринок).

Сучасні дослідники страхового ринку зазвичай йдуть саме даному поділу, незначно розходячись у визначенні співвідношення обов'язкових та добровільних видів страхування, вважаючи, наприклад, деякі види обов'язкового страхування близькими за властивостями до добровільного, а також за ступенем монополізованості страхового ринку та оцінці розповсюдження страхових «схем», сприяють податковій оптимізації страхувальників.

Інституційна структура страхового ринку більшістю дослідників розуміється як вже існуюча та не потребує визначення і рідко є самостійним предметом обговорення. У той же час здається, що домогтися сталого розвитку страхування в Україні і адекватного виконання ним покладених економічних завдань і функцій без визначення пріоритетів у розвитку основних інститутів страхового ринку буде важко[4].

У найбільш загальному вигляді під інституціональною структу-

рою розуміють «основні політичні, соціальні та правові норми, які є базою для виробництва, обміну та споживання». На думку С.Г. Кірдіной [3, с. 20] інституційна структура – це сукупність взаємопов'язаних інститутів, під якими розуміються «стійкі постійно відтворючі, соціальні (правові, економічні та ін.) відносини, які структурують суспільне життя, це постійно проявляючі себе правила життя в суспільстві, яким вільно і мимоволі слідує люди». З точки зору неоінституційної економічної теорії інституційна структура – «це певний впорядкований набір інститутів, що створюють матриці економічної поведінки, що визначають обмеження для господарюючих суб'єктів, які формуються в рамках тієї чи іншої системи координації господарської діяльності». Однак, це все-таки швидше визначення інституційного середовища. Слід зазначити, що найбільш ефективною буде повна сукупність ринкових інститутів, а наявність лише окремих інститутів може і не привести до позитивного ефекту.

Інституційна структура страхового ринку практично не привертала уваги вчених – страховиків. Серед загальнотеоретичних досліджень страхової справи слід відзначити роботу С.Л. Єфімова [2, с. 13]. Він розглядає інституційну структуру національного ринку морського страхування, під якою він розуміє в основному організації – професійні учасники страхового ринку:

державний орган страхового нагляду;

сукупність організацій, які безпосередньо займаються страхуванням (страхові компанії, товариства взаємного страхування);

страхові посередники (агенти і брокери);

представники ділової інфраструктури (класифікаційні товариства, аварійні комісари та ін.).

У контексті неоінституційної економічної теорії даний підхід до визначення структури страхового ринку слід розглядати, як визначення організаційної структури страхового ринку за принципами виділення базових організацій, що працюють на страховому ринку (рис.1).

Підводячи деякі підсумки, можна помітити, що під поняттям «структура страхового ринку» дослідниками зазвичай розуміється цілий комплекс різних способів опису страхового ринку. Залежно від кожного способу виділяються ті чи інші базові характеристики, на основі яких будується структура. Серед різних структуроутворюючих характеристик страхового ринку слід виділити основні, до числа яких на нашу думку відносяться: види і технології страхування; економіко-географічні характеристики;

організації, що професійно працюють на страховому ринку.

Таким чином, сучасна організаційна структура страхового ринку складається в рамках сучасної соціально-економічної ситуації в Україні під впливом інституту страхового права як сукупність наступних організацій:

Рис. 1 Принципова організаційна структура страхового ринку

I. страховики:

страхові компанії (страхові медичні компанії, страхові компанії, що займаються страхуванням життя, і страхові компанії, що займаються страхуванням іншим, ніж страхування життя);

товариства взаємного страхування;

II. посередницька інфраструктура:

страхові агенти;

страхові брокери;

інші посередники.

III. ділова інфраструктура страхового ринку – організації із забезпечення страхової діяльності:

аудитори;

актуарії;

інформаційно-аналітичні служби;

оцінювачі;

аварійні комісари;

сюрвеєри і т.д..

IV. інституційна інфраструктура – організації регулювання та саморегулювання страхового ринку: органи страхового нагляду та державного регулювання страхового ринку:

спілки та асоціації страховиків і страхувальників;

організації з захисту прав страхувальників та застрахованих осіб;

гарантійні фонди.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Враховуючи перераховані вище аргументи щодо структури ринку, його інститутів, інституційного середовища та структури, організаційної структури стає можливим запропонувати такі визначення.

Структура страхового ринку – це виникаючі та відтворюючі в зв'язку з процесом страхування співвідношення і пропорції між різними інститутами, суб'єктами (страхові компанії і страхувальники) і об'єктами (види і технології страхування) страхового ринку, розгля-

нуті відповідно за задалегідь вибраними критеріями.

Відповідно, під інституціональною структурою страхового ринку слід розуміти соціально-політичні, організаційно-економічні та правові норми, які є базою для створення, просування і споживання страхових послуг на основі контрактів – договорів страхування (інституційне середовище), а також сукупність організацій, що професійно займаються страховою діяльністю або її регулюванням (організаційна структура).

Безумовно, що проаналізовані нами підходи до виділення структури страхового ринку потребують свого подальшого вивчення. Подальші теоретичні дослідження структури страхового ринку сприятимуть упорядкованню існуючих понять та актуалізації нових наукових проблем та розробки нових підходів у методології вивченні страхової діяльності.

Література

1. Базилевич В.Д. Страховий ринок України: навчально-методичний посібник. – К.: Знання, 2002. – 374 с.
2. Ефимов С.Л. Морское страхование: теория и практика / С.Л. Ефимов. – М., 2001. – 240 с.
3. Кирдина С.Г. Институциональная структура современной России: эволюционная модернизация / С.Г. Кирдина // Вопросы экономики. – 2004. – № 10. – С. 15-25.
4. Осадець С.С. Страхування: підручник / керівник авт. Колективу і наук ред. С.С. Осадець. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.
5. Черкасов Г.И. Рынок: регулирование рынка / Г.И. Черкасов. – М., 2004. – 320 с.

УДК 457.477

ОБҐРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМІВ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ НА ОСНОВІ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ

*Войцехівський В.О., здобувач,
Черкаський державний технологічний університет*

Стаття присвячена розгляду особливостей інвестиційної діяльності в Україні, зокрема у питанні інвестиційної привабливості регіонів. Акцентовано на проблемі нерівномірності регіонального розвитку в країні, що призводить до відмінностей у інвестиційній привабливості регіонів і спричинено різними групами факторів. Запропоновано заходи з активізації інвестиційної діяльності.

Статья посвящена рассмотрению особенностей инвестиционной деятельности в Украине, в частности в вопросе инвестиционной привлекательности регионов. Акцентировано на проблеме неравномерности регионального развития в стране, что приводит к различиям в инвестиционной привлекательности регионов и вызвано различными группами факторов. Предложены меры по активизации инвестиционной деятельности.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Сучасні умови трансформаційних змін та посилення механізмів місцевого самоврядування актуалізують проблему формування ефективної регіональної інвестиційної політики, яка б всебічно враховувала рівень економічного розвитку та інвестиційного потенціалу регіонів. Тому сьогодні значної актуальності також набуває питання формування конкурентоспроможності регіонів, як можливості розвивати свої конкурентні переваги за рахунок активного залучення інвестицій. Конкурентоспроможність – складне явище, що характеризується впливом багатьох факторів. Оцінювання конкурентоспроможності регіону буде неповним без оцінювання його інвестиційних можливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Основи інвестиційної діяльності досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці: І.Ю. Бережна [1], М. Портер [7], К.Р. Макконнелл [6], С.Л. Брю [6], М.П. Бутко [2], А.М. Ткаченко, Я.Ф. Жовнірчик [5], А.Ф. Гукалюк [3], І.О. Дегтярьова [4]. Проте питання взаємозв'язку між формуванням високого рівня конкурентоспроможності регіону за рахунок підвищення інвестиційної привабливості, та напрямів такої реалізації залишається актуальним.

Загальна мета дослідження

Розкриття основних проблем розвитку інвестиційної діяльності в Україні, що відображаються на інвестиційній привабливості регіонів.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Серед стратегічних напрямків регіонального розвитку, визначених у «Державній стратегії регіонального розвитку України на період до 2015 року», планування території повинно бути основою ефективного використання територіального ресурсу під час реалізації таких пріоритетних напрямів, як «реструктуризація економічної бази окремих регіонів і створення умов для диверсифікації на новій технологічній основі»; «розбудова та модернізація інфраструктури, що сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості регіонів», «реформування адміністративно-територіального устрою» [1]. Також стратегією визначено необхідність забезпечення взаємодії центральних, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час підготовки та реалізації інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна».

Нерівномірність регіонального розвитку і рівня життя населення створює передумови для соціальної напруги в суспільстві, загрожує територіальній цілісності країни, стримує динаміку соціально-економічних показників, уповільнює ринкові перетворення та знижує їх ефективність. У зв'язку з цим державна регіональна політика по-

винна бути спрямована на створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів як основи їх динамічного розвитку та усунення значних міжрегіональних диспропорцій.

Розподіл інвестицій за регіонами залежить від багатьох чинників. Інвестиційну привабливість регіонів можна оцінювати за п'ятьма групами факторів: соціально-економічний розвиток; ринкова інфраструктура; фінансова інфраструктура; людський капітал; взаємовідносини підприємництва і влади. Останній фактор свідчить про ступінь готовності регіональної влади співпрацювати з інвесторами і виявляється у стійкій зворотній залежності між розмірами адміністративного апарату та обсягами інвестицій.

Загалом інвестиційну привабливість регіону можна розглядати як комплексну характеристику, що складається з двох основних підсистем: інвестиційного потенціалу та інвестиційного ризику.

У дослідженні інвестиційної привабливості регіону, на думку В. Захожай і М. Кіт, слід ураховувати такі чинники [2]:

1. Загальноекономічний розвиток регіону: питома вага регіону у ВВП України; обсяг виробництва промислової та сільськогосподарської продукції на душу населення; сальдо ввезення і вивезення споживчих товарів; середня місячна заробітна плата робітників і службовців; кількість промислових підприємств.

2. Економіко-географічний розвиток виробничої інфраструктури: географічне розміщення регіону; щільність залізниць на 1000 квадратних кілометрів території; щільність автомобільних доріг з твердим покриттям; обсяг виробництва електроенергії на душу населення; курортно-туристичне значення регіону.

3. Демографічне становище: питома вага населення регіону в загальній кількості населення України; питома вага міських жителів у загальній кількості населення України; кількість зареєстрованих безробітних; питома вага зайнятого населення в його загальній кількості.

4. Розвиток ринкових відносин і комерційної інфраструктури: кількість банків, страхових компаній, бірж; питома вага приватизова-

них квартир; питома вага промислових підприємств, викуплених колективами; кількість спільних підприємств.

5. Інвестиційний ринок: відношення середньої заробітної плати до максимальної; рівень економічної злочинності; кількість страйків на 1000 жителів.

Сьогодні рівень інвестиційного співробітництва України залишається низьким. За показником інвестицій на душу населення Україна у десятки разів відстає від країн Східної Європи. Незавершеність інституційних перетворень, надмірне втручання державних органів у господарську діяльність підприємств та корупція не сприяють надходженню в Україну світових фінансових потоків.

Однією з головних причин низького рівня прямого іноземного інвестування в Україні поки що залишається несприятливий, порівняно з іншими країнами інвестиційний клімат. Робота щодо підвищення інвестиційної привабливості економіки країни та окремих регіонів ведеться постійно, але інформації за окремими регіонами недостатньо. Ще менше матеріалів, які характеризують ситуацію за певними критеріями і на їх основі дають змогу розробити більш ефективні шляхи поліпшення ситуації.

До негативних рис інвестиційного клімату відносять: низьку купівельну спроможність; недосконалість податкового, господарського та цивільного кодексів; нестабільність наявної нормативно-правової бази; неврегульованість корпоративних відносин; наявність тіньового сектору економіки, що робить неконкурентноспроможною продукцію економіки; відсутність чіткої та послідовної пріоритетної державної й регіональної політики; низький рівень капіталізації українських банків, який не дає змоги кредитувати ризиковані проекти і гальмує можливість реалізації венчурних проектів; високий рівень корумпованості в органах влади.

Всі ці фактори відлякують інвесторів з розвинених країн світу. Сьогодні серед провідних інвесторів в Україні – російські, хоча наша країна для російського бізнесу є високоризиковою сферою вкладень.

Це пов'язано з тим, що в Україні відсутня політична передбачуваність і економічна стабільність, відповідна інфраструктура для інвестицій.

Для створення сприятливого клімату в регіонах потрібно формування «прозорого» регіонального інвестиційного ринку; поєднання інвестицій з інноваціями завдяки вибору найбільш прогресивних проєктів; раціональне розміщення інвестиційних проєктів з урахуванням економічних інтересів усіх його учасників.

Важливим фактором підвищення регіональної інвестиційної активності є формування інформаційної відкритості та привабливого іміджу регіонів. Київський регіон за своїм економічним, інноваційним та людським потенціалом і гео економічним положенням є одним з провідних в Україні.

Підготовку та реалізацію заходів щодо поліпшення інвестиційного клімату і залучення іноземних інвестицій потрібно здійснювати у визначеній послідовності, тобто за такими етапами:

- дослідження інвестиційного потенціалу України;
- вибір пріоритетних галузей та технологій;
- розробка способів залучення інвестицій;
- реалізація розробленої політики та контроль за її виконанням.

Однією з головних передумов успішної інвестиційної діяльності є низький рівень інфляції та передбачуваність рівня цін в економіці. Для цього необхідні, по-перше, контроль за доходами та видатками бюджету, а по-друге, розв'язання проблем боргового тягаря. Також доцільно було б розробити механізм переливу фінансових ресурсів з галузей, де вони є у відносному надлишку, у галузі, де є потреба в капіталі.

Поряд з тим, важливого значення набувають програми реструктуризації банківської системи, оскільки капітал українських банків становить приблизно 10% від ВВП. Приплив інвестиційних капіталів через банківський сектор може позитивно вплинути на зростання і розвиток української економіки за рахунок присутності іноземних

банків на вітчизняному ринку. Але НБУ має проводити зважену політику з метою підвищення рівня надійності банківської системи України. НБУ необхідно спростити правила залучення інвестицій в Україну, які передбачають відкриття місцевих рахунків в українських банках та використання українських посередників.

Слід також запровадити просту і зрозумілу систему оподаткування, яка б передбачала формалізований, а не індивідуальний (з урахуванням бізнес-інтересів) характер стягнення податків. Важливе місце відводиться створенню технологічних парків, що передбачає державну фінансову підтримку, цільові субсидії та податкові пільги для іноземного капіталу.

Для стимулювання внутрішніх інвестицій, які є також невід'ємною складовою інвестиційної привабливості України, є виправданим надання пільг малому та середньому бізнесу, запропонування до реалізації вже розроблених інвестиційних проектів, що потребує створення спеціальних інформаційно-економічних підрозділів на рівні регіонів.

Важливо підвищити ефективність діяльності антимонопольних органів України, оскільки спостерігається тенденція до створення «регіональних монополій». Водночас укрупнення експортоорієнтованих компаній у металургійній та хімічній галузях дозволило б їм знизити витрати і посилити вплив на формування світової ціни на їх продукцію. Особливу увагу слід приділити захисту прав власності, у тому числі інтелектуальної. Україна є активним членом Світової організації інтелектуальної власності, але незважаючи на це наша держава залишається транзитним пунктом, місцем зберігання контрафактної продукції, що виробляється в Росії та інших країнах.

Підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості економіки повинно стати стратегічним завданням. Стан виробничих фондів незадовільний, і Україна стоїть на порозі техногенної катастрофи. Її інфраструктурні галузі настільки застаріли, що ігнорувати цей факт більше неможливо. Подібні активи не можуть бути на-

дійною базою конкурентної боротьби та інвестиційної привабливості. Слід ураховувати й те, що інвестиції в їх оновлення не вигідні приватному капіталу. З численних невирішених питань у першу чергу слід вибрати лише кілька ключових напрямів, які будуть здатні генерувати реальне піднесення всіх інших сфер економіки. За даними Державного комітету статистики України, у I кварталі 2011 року обсяги інвестицій в основний капітал зросли проти відповідного періоду минулого року на 10,4% і склали 34,1 млрд. грн. Найбільше збільшення інвестиційної активності зафіксовано у сфері наземного транспорту (179%), оптової торгівлі (158%), торгівлі автомобілями (153%) та будівництві (144%) [3].

Разом із тим, у сферах водного й автомобільного транспорту, пошти та зв'язку і деяких інших інвестиційна активність сповільнилася. Основними джерелами капітальних інвестицій були власні кошти підприємств і організацій (63 % від загального обсягу), а також кредити банків та інші позики (14,5 %). За рахунок коштів державного та місцевих бюджетів освоєно 1 млрд. 818 млн. грн., що складає 4,7 % [3].

Досить позитивним моментом є те, що необхідність поліпшення інвестиційного клімату усвідомлюється і урядом, і Президентом України. Це одне з пріоритетних завдань економічної політики держави, про що свідчать затвердження концепції Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України на 2008-2011 роки [4] і створення Ради інвесторів при Кабінеті Міністрів України [5], до складу якого входять представники провідних компаній.

Що стосується Київського регіону, то тут стратегічним напрямом розвитку у сфері інвестування необхідно визначити забезпечення конкурентних переваг. Київська область вже має визначені фактори-стимулятори інвестиційної привабливості, тому в першу чергу потрібно приділити увагу збільшенню їх впливу.

Шляхи активізації інвестиційної діяльності Київської області пересікаються із загальнодержавними. Проте необхідно враховувати регіональні переваги: наближеність до політичного центру, розвиненість транспортної інфраструктури, прикордонне розташування.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Сьогодні в Україні спостерігаються певні зрушення у активізації інвестиційної діяльності з метою підвищення привабливості регіонів для інвесторів, але такі заходи є ще не достатніми.

Література

1. Бережна І. Ю. Інвестиційно-інноваційний аспект розвитку національної економіки // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – №24. – С. 7-11.
2. Бутко М. П., Зеленський С., Акименко О. Сучасна проблематика оцінки інвестиційної привабливості регіону // Економіка України. – 2005. – №4(528). – С. 30-37.
3. Гукалюк А. Ф. Інвестиційна привабливість як чинник підвищення конкурентоспроможності територій / А. Ф. Гукалюк, І. М. Іванович // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №6. – С. 167-173.
4. Дегтярьова І. О. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління / І. Дегтярьова // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України : наук. журн. – 2010. – №4. – С. 141-148.
5. Жовнірчик Я. Ф. Основні напрями удосконалення механізмів реалізації регіональної інвестиційної політики // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – №15. – С. 3-7.
6. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К. Р.Макконнелл, С. Л. Брю; пер. с 14-го англ. изд. – М.: ИНФРА-М, 2003. – XXXVI. – 972 с.
7. Портер М. Міжнародна конкуренція / пер. з англ.; під. ред. та з передмовою В. Д. Щетініна. – М.: Міжнародні відносини. – 1993. – 896 с.

УДК 338.25:8

НАПРЯМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СИСТЕМИ МЕДИКО- ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ

*Герасименко І.А., к.е.н., доцент,
Донецький державний університет управління*

В статье рассмотрены теоретические направления финансового анализа на предприятиях системы медико-фармацевтического обеспечения населения.

У статті розглянуті теоретичні напрями організації фінансового аналізу на підприємствах системи медико-фармацевтичного забезпечення населення.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Реалізація в Україні конституційних гарантій щодо забезпечення населення основними лікарськими засобами (ЛЗ), які задовольняють потреби охорони здоров'я більшості населення в необхідних обсягах і за цінами, доступними як для окремих громадян, так і суспільства в цілому, потребує злагодженого функціонування підприємств системи медико-фармацевтичного забезпечення населення. Ефективність функціонування кожного підприємства в ринковій економіці, перспективи його розвитку, в першу чергу, визначаються можливістю чітко організувати фінансовий аналіз для прийняття відповідних управлінських рішень у сфері фінансового менеджменту. Адже, система медико-фармацевтичного забезпечення населення виробляє продукцію високої соціальної значущості і тому, більш ніж інші галузі національної економіки, вона повинна орієнтуватися на принципи соціально-етичного маркетингу і забезпечення доступності цін на ЛЗ. Належне функціонування підприємств в цих умовах можливе лише за умов чіткої схеми фінансового аналізу системи медико-фармацевтичного забезпечення населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

В економіці України підприємства системи медико-

фармацевтичного забезпечення населення займають значне місце і є важливими елементами національного ринку, багато в чому визначають національну і оборонну безпеку країни, що відрізняються великою наукоємкою і розвиненою кооперацією. Різним напрямом організаційного, соціально-економічного, правового та фінансового характеру системи медико-фармацевтичного забезпечення населення приділялась увага багатьох вітчизняних учених – Волоха Д.С., Громовика Б.П., Грошового Т.Г., Гудзенка О.П., Дмитрієвського Д.І., Заліської О.М., Кабачної А.В., Мнушко З.М., Немченко А.С., Парновського Б.Л., Посилкіної О.В., Толочка В.М., Трохимчука В.В., Шаповалової В.О. та ін. Проте, багато питань, пов'язаних із визначенням напрямів організації фінансового аналізу кожного окремого підприємства системи медико-фармацевтичного забезпечення населення залишаються невирішеними.

Загальна мета дослідження

Дослідити теоретичні напрями фінансового аналізу на підприємствах системи медико-фармацевтичного забезпечення населення.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

В процесі розробки та впровадження тактики функціонування підприємств системи медико-фармацевтичного забезпечення населення, відбір тих чи інших напрямів середньострокового функціонування повинен ґрунтуватися на оцінці їх впливу, на досягнення ринкового успіху і, в кінцевому підсумку, укріпленні їх фінансового стану [1, с. 66]. Завданням фінансового аналізу у цьому зв'язку є відображення і врахування багаточисельних динамічних зв'язків між елементами фінансово-господарської системи підприємства з тим, щоб у процесі прийняття управлінських рішень між ними не виникали конфлікти і протиріччя, а навпаки, їх сукупний позитивний вплив на фінансові результати діяльності підприємства посилювався.

З іншого боку, результати фінансового аналізу потрібні потенційним інвесторам, кредиторам у процесі прийняття рішень відносно можливості і доцільності фінансування і реалізації того чи іншого на-

пряму функціонування. Незадовільна фінансова платоспроможність підприємства, низька ефективність використання ресурсів, висока іммобілізація активів, нездатність своєчасно відповідати за своїми зобов'язаннями у значній мірі знижують його інвестиційну привабливість, оскільки обумовлюють високий ризик втрати інвестованих у нього коштів.

Таким чином, достовірна оцінка фінансового стану підприємства необхідна для визначення конкурентоспроможності підприємства, його потенціалу в діловому співробітництві, гарантованості забезпечення економічних інтересів як самого підприємства, так і його партнерів.

Метою фінансового аналізу діяльності підприємства системи медико-фармацевтичного забезпечення населення повинна бути об'єктивна оцінка одержаних фінансових результатів і фінансового стану на основі системи ключових показників.

Серед головних завдань фінансового аналізу є: оцінка фінансового стану підприємства на певну дату, оцінка кількісних і якісних змін фінансового стану підприємства, визначення факторів, що обумовили зміну фінансового стану підприємства, розробка системи коригуючих дій, спрямованих на усунення негативних факторів, які впливають на погіршення фінансового стану підприємства; визначення тенденцій зміни фінансового стану підприємства. Для цього, розглянемо схему фінансового аналізу діяльності підприємства системи медико-фармацевтичного забезпечення населення, яку представлено на рис. 1.

Вирішальним етапом фінансового аналізу є фінансова діагностика. Її сутність полягає у визначенні фінансового стану підприємства на підставі дослідження тенденцій зміни і розміру відхилень фактичного рівня попередньо обґрунтованих фінансових індикаторів від їх припустимого рівня і розробка системи відповідних рішень для оптимізації функціонування фінансово-господарської системи підприємства [2, с. 352, 3, с. 14].

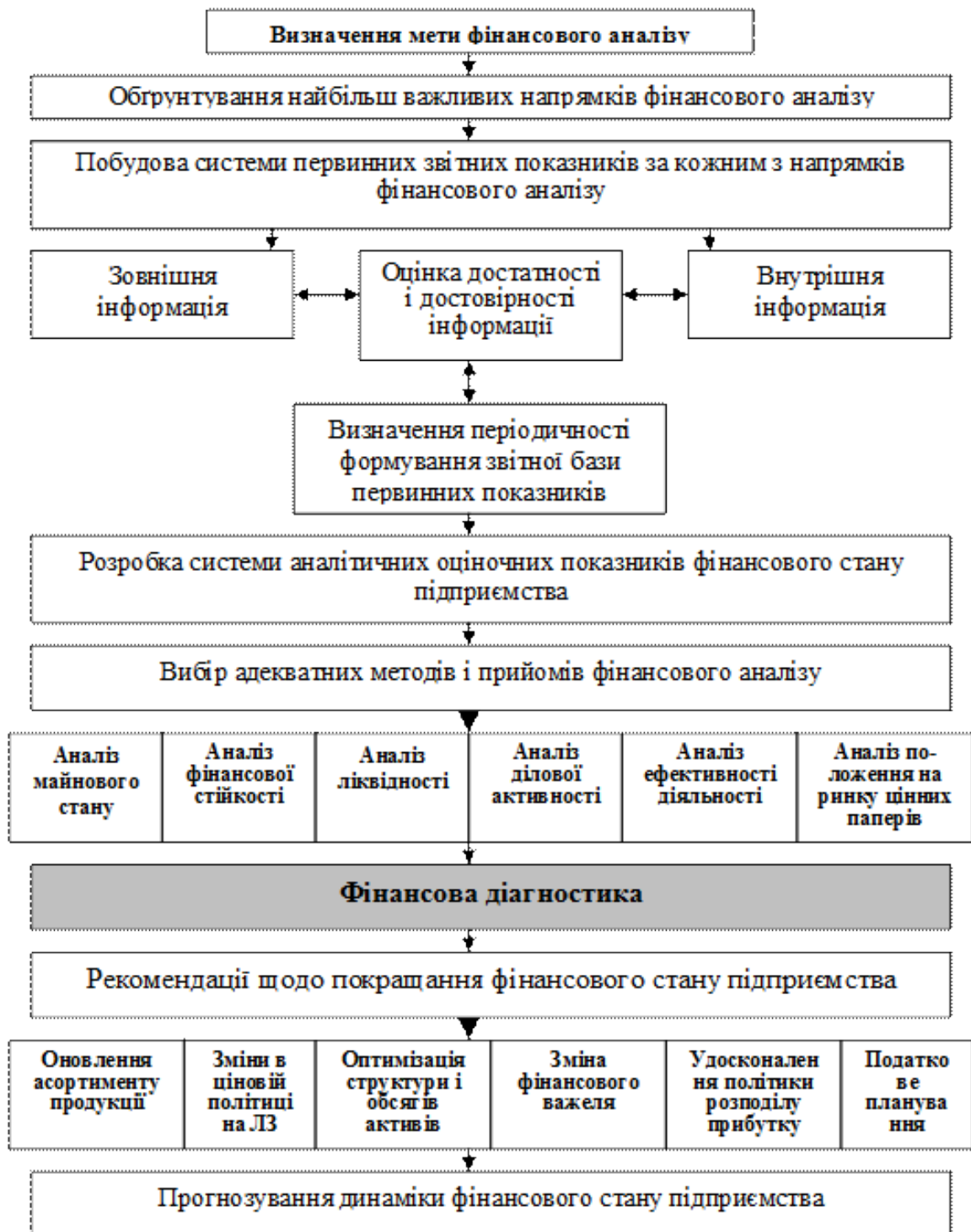

Рис. 1. Схема повного фінансового аналізу підприємств системи медико-фармацевтичного забезпечення населення

При цьому, необхідними умовами організації фінансової діагностики на підприємствах системи медико-фармацевтичного забезпечення населення слід визначити [4, с. 86, 5, с. 112, 8, с. 41]:

аналіз взаємозв'язку процесів, які спостерігаються, і обґрунтування всього кола керованих факторів. Недооцінка необхідності аналізу взаємозв'язку всієї сукупності змінюваних внутрішніх показників і факторів зовнішнього середовища значно знижує ефективність фінансового управління і вибір можливих альтернатив використання фінансових ресурсів;

одержання оцінок не тільки за фактичним, але й нормативним (нормальним) станом заданих характеристик (фінансових індикаторів). Співставлення одержаних оцінок дозволяє оцінити ефективність обраної фінансової стратегії та резерви підприємства щодо можливості нейтралізації загрозливих тенденцій погіршення фінансового стану.

Метою фінансової діагностики є пошук резервів саморегулювання фінансового стану підприємства, який повинен проводитися в напрямку визначення фінансових потреб, оцінки ресурсних можливостей і врахування всієї сукупності зв'язків, необхідних для забезпечення як цілісності фінансово-господарської системи, так і ефективного її функціонування. Для цього, слід розглянути можливий алгоритм фінансової діагностики на підприємствах системи медико-фармацевтичного забезпечення населення (рис. 2).

Система моніторингу фінансової діяльності являє собою створений на підприємстві механізм реалізації безперервного спостереження за найважливішими фінансовими процесами (і відповідними показниками, що їх відображають) з метою їх ідентифікації, аналізу і моделювання для своєчасного прийняття рішень щодо їх регулювання. Світова практика наочно свідчить, що хоча фінансовий моніторинг обумовлює додаткові витрати, але його організація в умовах постійних коливань кон'юнктури фінансових і товарних ринків значно ефективніша ніж проведення несистематизованої фінансової діагностики [7, с. 44, 8, с. 42].

Рис. 2. Схема фінансової діагностики на підприємствах системи медико-фармацевтичного забезпечення населення
Висока результативність фінансового аналізу досягається лише

за умов наявності усіх визначених його етапів. Їх послідовність і взаємна обумовленість створюють відповідний механізм “зворотного зв’язку”, який забезпечує оптимальний, з точки зору досягнення стратегічних цілей, розподіл і використання фінансових ресурсів на підприємствах системи медико-фармацевтичного забезпечення населення.

Отже, в процесі проведення фінансового аналізу, діагностики і моніторингу діяльності підприємств системи медико-фармацевтичного забезпечення населення доцільно використовувати увесь комплекс прийомів і методів аналізу.

Тоді, головними напрямками фінансового аналізу і діагностики на підприємствах системи медико-фармацевтичного забезпечення населення визначені такі: ліквідність, фінансова стійкість, ділова активність, рентабельність.

Висновки. Проведені дослідження щодо організації фінансового аналізу на вітчизняних підприємствах дозволили обґрунтувати основні напрямки удосконалення методичних засад його проведення:

доцільність впровадження інтегральних методів оцінки фінансового стану підприємства, оскільки вони дозволяють одержати узагальнену і чітко визначену кількісну та якісну оцінку фінансового стану, надають можливість враховувати взаємопов’язаність і взаємообумовленість чинників, які на нього впливають, створюють умови для моделювання й оцінки фінансової стратегії;

необхідність розробки системи фінансових критеріїв, які би враховували: по-перше, сучасний стан розвитку ринкових відносин в Україні; по-друге, специфіку функціонування фінансів підприємств системи медико-фармацевтичного забезпечення населення. Ці критерії не можуть бути єдиними для всіх підприємств системи, які суттєво відрізняються за потужностями, техніко-організаційним потенціалом та іншими показниками, тому доцільною є розробка гранично припустимого рівня ключових фінансових критеріїв за класами підприємств.

Литература

1. Шамшурина Н.Г. Показатели социально-экономической эффективности в здравоохранении: Нормативные документы с комментариями / Н.Г. Шамшурина. – М.: МЦФЭР, 2012. – 320 с.

2. Дутчак І.Б. Вплив ефекту операційного лівериджу на підвищення прибутковості торговельних фармацевтичних підприємств / І.Б. Дутчак // Формування ринкової економіки в Україні. Наук. зб. Спецвип. 14. – Львів: Інтереко, 2005. – С. 351-359.

3. Черненко В.Г. Досвід країн Європи у фінансуванні галузі охорони здоров'я / В.Г. Черненко, В.М. Рудий. – К., 2002. – 112 с.

4. Тенденції соціально-економічних та медико-демографічних показників в Україні в порівнянні з іншими європейськими країнами (огляд) / В.Ф. Москаленко, О.В.Грузева, О.П. Гульчій та ін. // Охорона здоров'я України. – 2007. – № 3 – 4. – С. 85 – 87.

5. Посилкіна О. В . Актуальні проблеми концентрації фармацевтичного бізнесу в умовах загострення конкуренції на світово-му та внутрішньому ринках / О. В . Посилкіна, О . А . Яремчук, Д. В . Дегальцев // Фармацевтичний журн. — 2006. — № 3. — С. 3–8.

6. Осауленко О. Проблеми та критерії сталого розвитку соціально-економічних систем / О. Осауленко // Зб. наук. праць Української академії державного управління при Президентові України / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – Вип. 2. – Ч II. – С. 401-407.

7. Карамішев Д.В. Фінансування охорони здоров'я: Навч. посіб. / Д.В. Карамішев, А.С. Немченко, О.Є. Вашев. – Х.: ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2004. – 76с.

8. Герасименко І.А. Соціальні ризики системи управління економікою медико-фармацевтичного забезпечення населення / І.А. Герасименко // Регіональний розвиток – основа розбудови Української держави: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 9-10 квітня 2013 р., ДонДУУ. – Донецьк. С. 40 – 42.

УДК 458.477

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КЛАСТЕРА ОБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В РЕГІОНІ

*Гончаренко М.Ф., к.е.н.,
Державна інспекція вищих навчальних закладів України,
Годлевська А.А., здобувач,
Черкаський державний технологічний університет*

В роботі обґрунтовано необхідність формування ОСП-кластера в регіоні з метою активізації принципів соціальної відповідальності бізнесу. Запропоновано модель формування та визначено основні напрямки активізації діяльності запропонованого кластера.

В работе обоснована необходимость формирования ОСП-кластера в регионе с целью активизации принципов социальной ответственности бизнеса. Предложена модель формирования и определены основные направления активизации деятельности предложенного кластера.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Сучасний низький рівень платоспроможного попиту та недостатній обсяг вкладень у виробництво та функціонування об'єктів соціального призначення спричиняють суттєві проблеми, що стримують формування та експлуатації таких об'єктів. Такі проблеми можуть бути вирішені з урахуванням втілення принципів соціальної відповідальності бізнесу.

З розвитком ринкової економіки в Україні змінюється характер відповідальності за комерційну діяльність, у зв'язку із збільшенням впливу фірм на групи зацікавлених осіб, дотичних з їх діяльністю. Метою соціальної відповідальності компаній має бути підвищення добробуту і загальне підвищення якості життя не тільки працівників підприємства, а й тієї інфраструктури, в рамках якої здійснюється його діяльність. Тому нами здійснюється дослідження особливостей функціонування соціальних об'єктів.

У законодавстві України виділено об'єкти соціально-культурного призначення, до яких належать об'єкти охорони здоров'я, будинки-інтернати для престарілих та інвалідів, дитячі дошкільні заклади, табори відпочинку та оздоровлення дітей, об'єкти культури і аматорського спорту, заклади освіти, що перебувають на балансі підприємств [1]. Але нами пропонується дослідження більш вузького поняття, а саме об'єктів соціального призначення (ОСП), до яких відносимо житлові будинки і споруди міської інфраструктури (установи, навчальні заклади, об'єкти охорони здоров'я тощо), інженерні мережі життєзабезпечення, дороги, громадський транспорт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Питаннями організації кластерів в регіоні займається широке

коло науковців як у світі (М.Портер [7], Ф. Котлер [4]), так і в Україні (Ю.Н.Петрушенко [6], А.Г. Зінченко [3], С.В.Мельник [5]). аспекти соціальної відповідальності бізнесу досліджені в роботах І.Ф.Комарницького [2], З.І.Гаркуші, Ю.К.Бегми [1], О.І.Редька [1], О.Ю.Віннікова [1].

Актуальним питанням залишається визначення основних засад формування кластерів об'єктів соціального призначення.

Загальна мета дослідження

Мета статті: розкриття основних засад формування кластерів об'єктів соціального призначення.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Соціальна роль бізнесу в сучасному суспільстві набула великого значення. Її піднімають державні органи, міжнародні організації, підприємці, представники громадянського суспільства. Це є наслідком багатьох чинників. Особливої уваги вимагає зростаюче значення підтримки процесів поповнення людського фактора, більш повного задоволення потреб людини і суспільства. Сьогодні великі компанії Черкаської області мають достатньо стабільне економічне становище, вони зацікавлені здійснювати вкладення у розвиток бізнесу безпосередньо і побічно, в тому числі і здійснювати вкладення в соціальні програми, спрямовані на підвищення привабливості вільних робочих місць в даних компаніях.

Сьогодні великі компанії стають новим центром влади, від якого суспільство очікує такого виконання соціальних функцій, яке б можна було б порівняти з обсягом його ресурсів. [2, с. 25-30].

Нами пропонується організація ОСП-кластера, який визначаємо як сукупність господарюючих суб'єктів різних секторів економіки, яка характеризується стійкістю господарських зв'язків і довготривалою координацією їх взаємодії, що формує господарську, інноваційну та іншу стратегію з метою розвитку інфраструктури життєзабезпечення населення регіону.

В останні роки в Україні сформувалося уявлення про необхід-

ність перегляду основ суспільно-економічного устрою країни – переходу від обмежених механізмів розвитку до збалансованих методів соціально-ринкової економіки. При цьому зростає роль соціальної відповідальності перед суспільством. Ця філософія поведінки вибудовується діловим співтовариством, компаніями та окремими представниками бізнесу з акцентом на наступні аспекти:

створення привабливих робочих місць і вкладення в розвиток людського капіталу;

вкладення в ОСП-кластер;

неухильне виконання вимог податкового та трудового законодавства;

побудова сприятливих відносин з органами державної влади на державному, регіональному та місцевому рівнях;

ефективне ведення бізнесу, орієнтоване на створення доданої вартості;

облік суспільних очікувань і загальноприйнятих етичних норм у практиці ведення справ;

внесок у формування громадянського суспільства через партнерські програми та проекти розвитку місцевого співтовариства.

Соціальну відповідальність можна розглядати як добровільний внесок приватного бізнесу в суспільний розвиток через механізм соціальних вкладень. Соціальна відповідальність має стати своєрідними «відступними» за приватизацію, коли переважна більшість підприємств опинилася в руках власників за безцінь [3, с.72].

Всесвітня бізнесова рада із сталого розвитку визначає соціальну корпоративну відповідальність як «зобов'язання бізнесу сприяти сталому економічному розвитку, працюючи з найманими працівниками їхніми родинами, місцевою громадою та суспільством загалом з метою покращення якості життя» [4, с.34].

Соціальні вкладення бізнесу – це матеріальні, технологічні, управлінські чи інші ресурси, а також фінансові кошти компаній, що направляються за рішенням керівництва на реалізацію соціальних

програм, розроблених з урахуванням інтересів основних внутрішніх і зовнішніх сторін, в припущенні, що в стратегічному відношенні компанією буде отриманий певний (хоча і не завжди і не просто вимірюваний) соціальний і економічний ефект.

В сфері соціальних вкладень у регіоні спостерігаються проблеми, пов'язані з інституційною недосконалістю: регіональних органів, які формують недостатньо ефективні правові та соціальні інститути, а бізнес-структури змушені нейтралізувати «помилки» органів влади, здійснюючи значні соціальні вкладення і тим самим частково «заміщати» державу в соціальній сфері.

Основні проблеми подальшого ефективного розвитку соціальної відповідальності в Черкаській області виникають через слабкий публічний попит на соціальну активність приватного сектора: суспільний запит не сформульований, публічні уявлення про справедливість спотворені, коло споживачів зводиться в основному до держави і власників, слабкі механізми публічного інформування та суспільного визнання соціальної роботи компаній [5].

У результаті адміністрація області змушена створити заміну публічного попиту на соціальну активність бізнесу, підмінивши його державним тиском і примусом. Така практика дозволила свого часу зрушити розвиток соціальної відповідальності з мертвої точки, однак до теперішнього часу вичерпала свій ресурс і стає гальмом для гармонізації суспільного розвитку.

Вплив різних, не завжди узгоджених, поглядів на суспільний устрій і те, як повинен функціонувати громадський договір у країні. Через це нерозуміння виникає невизначеність у розподілі ролей у сфері відповідальності між суспільством, бізнесом і державою. Як наслідок, з'являються суттєві диспропорції і неузгодженість дій різних суспільних груп, що працюють над вирішенням завдань соціально-економічного розвитку країни. Ситуація ускладнюється ще й неефективністю державних механізмів регулювання, а також практично відсутністю цивілізованих механізмів громадського тиску і на бізнес, і

на владу.

Соціальна відповідальність в Черкаській області, як і в Україні в цілому, знаходиться поки в початковій стадії свого розвитку. Тому за деякими винятками помітно непорозуміння практичної цінності соціальної відповідальності бізнесу. Загалом складається враження про відсутність у більшості українських компаній осмисленої довгострокової стратегії соціальної відповідальності.

Таким чином, соціальна відповідальність сьогодні стає сучасним стилем ділової активності, який надає значущий вплив на процес прийняття управлінських рішень з урахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін.

Для реалізації принципів соціальної відповідальності бізнесу з метою розвитку ОСП-кластеру на території Черкаської області є доцільним здійснити наступну модель його формування представлену на рис. 1.

Механізм активації і розвитку «ОСП-кластера» має на увазі скоординовану і спільну діяльність всіх зацікавлених сторін: наукових організацій, органів влади, господарюючих суб'єктів-виробників продукції, робіт, послуг, що використовуються при функціонуванні та виробництві об'єктів соціального призначення, споживачів, постачальників обладнання та населення. При цьому успішність розвитку ОСП-кластера залежить від задоволення інтересів двох основних учасників регіонального рівня – органів влади та бізнесу. До його складу входять підприємства зазвичай відокремлені територіально і «прив'язані» виробленою продукцією, роботами, послугами до одного або декількох великих підприємств, з метою створення продукції від «нуля» під «ключ».

Дані підприємства взаємодіють з іншими учасниками кластеру: з координаційною радою, органами влади, інфраструктурою, споживачами, науковими та освітніми установами.

Координаційна рада може виконувати наступні функції:

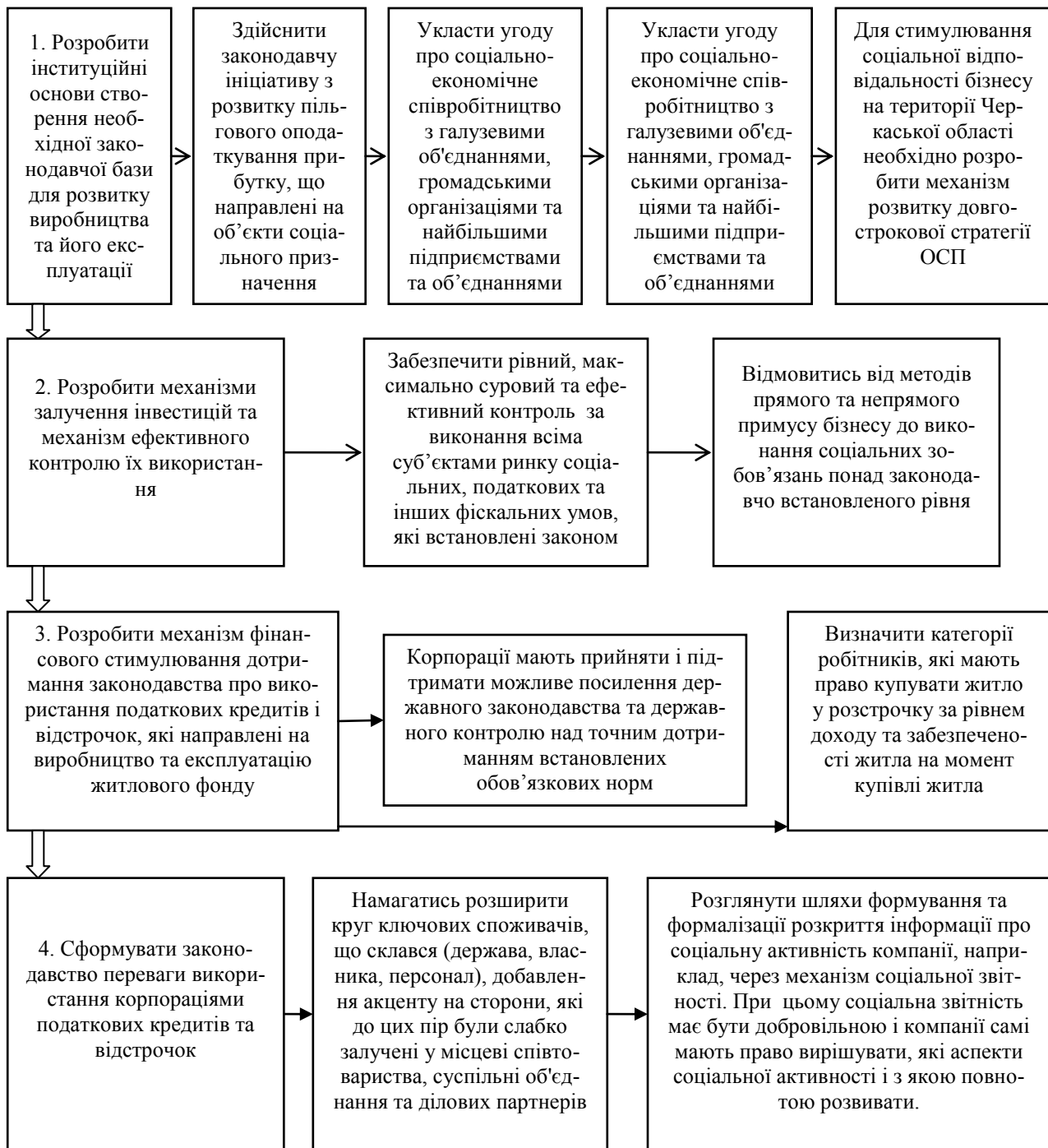

Рис. 1. Модель формування ОСП-кластера з метою реалізації принципів соціальної відповідальності бізнесу

1. Створення інформаційної бази виробників продукції, робіт, послуг потенційно «прив'язаних» до кластеру.
2. Формування загальної корпоративної культури, що сприяє на довгостроковій основі забезпеченню взаємодії учасників кластеру.
3. Залучення учасників кластерної структури, що включає підприємства з виробництва продукції з високою доданою вартістю.

З урахуванням структури кластера доцільно згрупувати основні напрямки дій щодо активації і розвитку ОСП-кластера Черкаської області у наступному порядку: заходи реалізовані адміністрацією регіону; заходи, реалізовані бізнесом; спільні дії адміністрації регіону і бізнесу (рис. 2.).

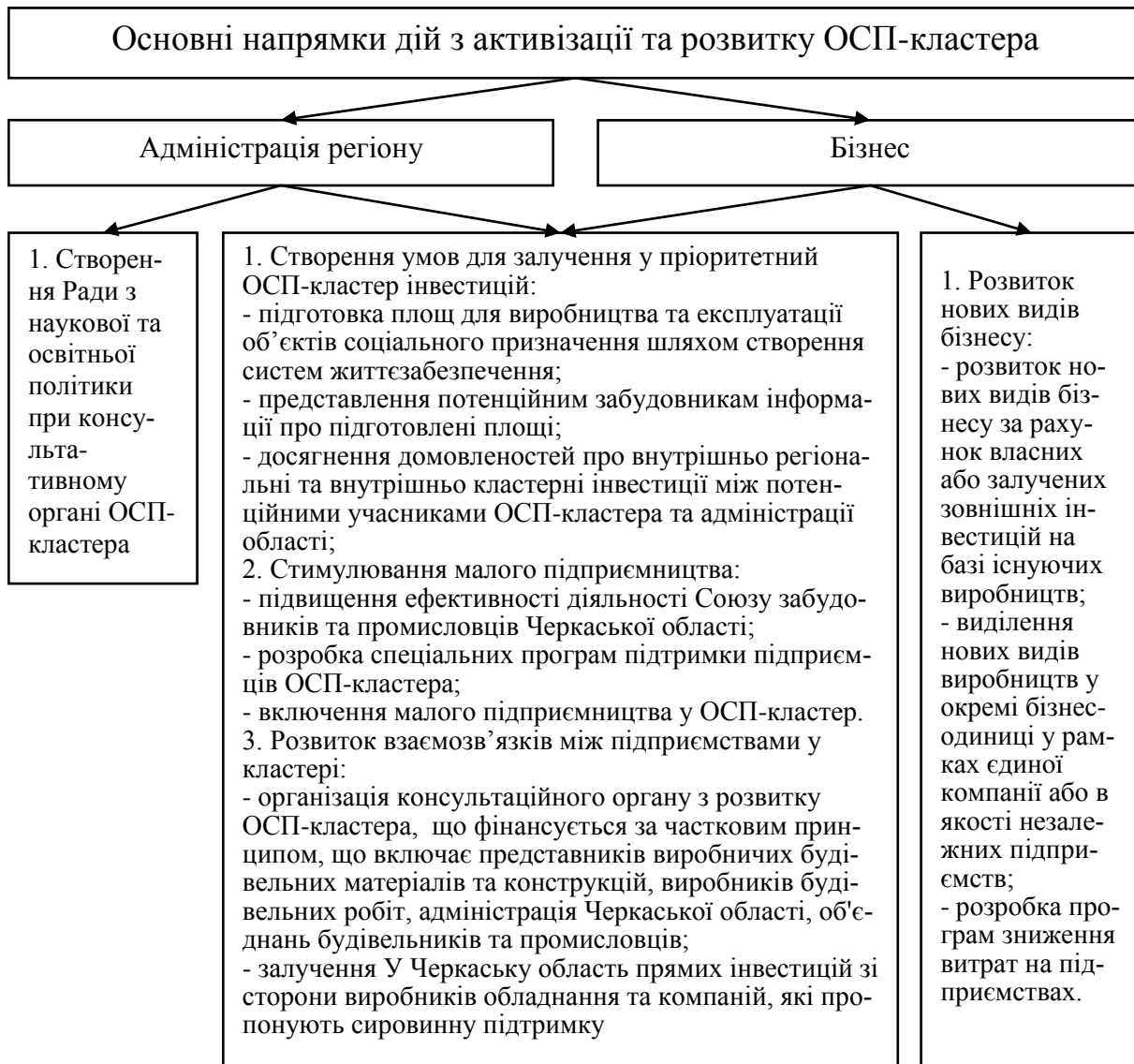

Рис. 2 Основні напрямки дій щодо активації і розвитку ОСП-кластера

Важливим бар'єром для розвитку ОСП-кластера Черкаської області є: низький обсяг вкладень в основний капітал, спад інвестиційної активності; недостатній обсяг виробництва будівельних матеріалів.

Наслідком перерахованих проблем є: зниження обсягів виробництва і експлуатації об'єктів соціального призначення, що затрудняє вирішення соціальних проблем; спад у виробництві матеріалів.

У коротко-і середньостроковій перспективі найбільш важливою дією Адміністрації Черкаської області може бути створення Ради з наукової та освітньої політики при консультативному органі ОСП-кластеру. Основні дії бізнесу з розвитку ОСП-кластера Черкаської області – це горизонтальна і вертикальна інтеграція підприємств з виробництва та експлуатації об'єктів соціального призначення може бути реалізована ними самостійно з власної ініціативи. При цьому дані дії будуть сприяти створенню відсутніх елементів ОСП-кластера.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Організація кластера об'єктів соціального призначення є ефективним способом активізації соціальної відповідальності бізнесу та налагодження взаємозв'язку бізнесу і влади в регіоні. В подальшому заплановане дослідження впливу ОСП-кластера на розв'язання гострих соціально-економічних проблем регіону.

Література

1. Бегма Ю.К. Вінніков О.Ю., Редько О.І. Якісне дослідження методів впровадження соціальної відповідальності бізнесу в Україні. Київ /Ю.К. Бегма, О.Ю. Вінніков, О.І. Редько. – К.: 2006. – С.18-26.
2. Галушка З.І., Комарницький І.Ф. Стратегічний менеджмент / Зоя Галушка, Іван Комарницький // Навчально-методичний посібник. – Чернівці, „Рута”. – 2006. – С.35-38.
3. Зінченко А.Г. Соціальна відповідальність в Україні: Погляди різних стейкхолдерів. Регіональний аспект. /А.Г.Зінченко, М.А.Саприкіна / – К., – 2008. – 60 с.
4. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / Пер. з англ. С. Яринич. – К.: Стандарт, 2005. – 302 с.
5. Мельник С.В. Соціальна відповідальність бізнесу як складова соціальної політики України / С.В.Мельник // Економіка та держава. – 2007. – №5. – С.72.
6. Петрушенко Ю.Н. Формування інституту позитивної соціальної відповідальності. / Ю.Н.Петрушенко, О.В. Дудкін / Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – Выпуск 37-3. – с.25- 30.
7. Портер М. Конкуренція / М. Портер. — М.: Видавничий дім «Вільямс», 2005. — 608 с
8. Постанова Верховної Ради України Про затвердження Правил застосування Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» (правила, Розд.ІІ, п.10) м.Київ, 27 червня 1995 року N 247/95-ВР
УДК 325.477

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В РЕГІОНІ

*Гребень С.Є., здобувач,
Лишко С.В., к.е.н., доцент,*

Черкаський державний технологічний університет

В статті проаналізований стан управління інвестиційною діяльністю, виявлено проблеми та зроблені пропозиції шляхів оптимізації процесу управління інвестиційною діяльністю в регіоні.

В статье проанализировано состояние управления инвестиционной деятельностью, выявлены проблемы и сделаны предложения путей оптимизации процесса управления инвестиционной деятельностью в регионе.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

В умовах ринкової економіки конкурентні переваги країни, регіону, підприємства вирішальною мірою залежать від змістовного наповнення процесів управління інвестиційною діяльністю на всіх рівнях господарювання.

Аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду управління інвестиційним процесом дозволяє зробити висновок про те, що багато аспектів інвестиційної діяльності і оцінки її ефективності досить повно відображені в роботах вітчизняних і зарубіжних учених. Її гносеологічними джерелами є положення економічної теорії, що розглядають взаємозв'язки ресурсних і результативних параметрів економічного розвитку: теорії накопичення, теорії відтворення, теорії економічної динаміки, теорії економічного зростання. Це зумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямку з врахуванням тих змін, що відбуваються в економіці країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Питання управління інвестиційною діяльністю досліджували розглядаються в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних учених: А. Анісімов [1], В. Беренса [2], Г. Бірмана [3], І.М. Боярко [4], М. Гамана [5], С.О. Коваленко [6], В.В. Ковальова [7], О. Кужеля [8], О.Г. Годоряка [10], Н.М. Чистякової [11], В.О. Стойка [9].

Аналіз опублікованих праць і практика інвестиційної діяльності в регіоні засвідчують недостатню розробленість принципово важливих питань, пов'язаних з процесом управління інвестиційною діяльністю, що і обумовило проведення даного дослідження.

Загальна мета дослідження

Недостатня теоретична опрацьованість питань процесу управління інвестиційною діяльністю не дозволяє підприємствам ефективно вирішувати цілий ряд управлінських завдань. Тому проблеми зростання ефективності управління інвестиційним процесом необхідно розглядати і вирішувати в тісному взаємозв'язку між макро- і мікрорівнями, що вимагає створення ефективних механізмів управління інвестиційною діяльністю на підприємствах.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Сучасна система управління інвестиційною діяльністю в Україні та її функціонування вимагають моделювання як бізнес-процесів, так і бізнес-систем на основі досвіду практичної роботи по управлінню інвестиційною діяльністю, його наукового узагальнення, переходу від методу „проб і помилок” до стрункої методології аналізу і проектування процедур управління інвестиційною діяльністю.

Управління інвестиційною діяльністю в регіоні в сучасних умовах має важливе значення. Розширення економічної самостійності регіонів підсилює роль місцевих органів державної влади й самоврядування в рішенні питань, які пов'язані з розвитком інвестиційних процесів, формуванням, перерозподілом і використанням існуючих і потенційно можливих інвестиційних ресурсів, створенням сприятливого інвестиційного клімату для залучення вітчизняних і закордонних інвесторів.

Управління інвестиційною діяльністю в регіоні являє собою цілеспрямований прямий і непрямий вплив регулюючих суб'єктів на інвестиційні процеси з метою підвищення інвестиційної привабливості регіону й активізації інвестиційної діяльності [9, с. 176].

Одним з основних напрямів підвищення ефективності управління інвестиційними процесами на мікрорівні є використання комплексного підходу до інвестування. Комплексне інвестиційне проектування – системно інтегрований процес управління сукупністю інвестиційних проектів, які підпорядковані єдиному стратегічному задуму, орієнтованому на успішну реалізацію інвестиційної програми підприємства. Взаємодія елементних проектів в раціонально складеному комплексному проекті носить синергетичний характер.

В умовах обмежених власних фінансових ресурсів комплексне інвестиційне проектування може розглядатися як один з прийнятних підходів до управління інвестиційною діяльністю на підприємстві. Застосування даної концепції при реалізації інвестиційної програми підприємства може сприяти оптимізації управлінських рішень в інвестиційній сфері, ефективнішому використанню обмежених інвестиційних ресурсів підприємства, зниженню потреби в ресурсах, що залучаються, позитивній динаміці основних показників фінансово-господарської діяльності [6, с. 176].

Сьогодні ефективність інвестиційної діяльності підприємства в значній мірі залежить від організації управління інвестиційною діяльністю в компанії. Ухвалення рішень про інвестиції є найбільш складним і важливим завданням управління, у зв'язку з чим виникає необхідність інтеграції діяльності всіх учасників процесу управління інвестиційною діяльністю компанії, яку можливо реалізувати тільки через єдину структуру управління інвестиціями в рамках існуючої організаційної структури управління.

Для забезпечення підвищення ефективності управління інвестиційною діяльністю підприємства необхідно сконцентрувати увагу на маркетинговій технології управління інвестиційною діяльністю, активізуючою внутрішні резерви підприємства і сприяючою ефективному залученню зовнішніх.

Мобілізацію внутрішніх ресурсів підприємства доцільно проводити по наступних напрямках:

реструктуризація підприємства;
вдосконалення структури акціонерного капіталу;
амортизаційна політика;
реалізація інвестиційних кадрових проектів.

Одним з найважливіших внутрішніх ресурсів підприємства, тісно пов'язаних з реалізацією маркетингу, є реструктуризація, під якою розуміється оптимізація структури підприємства з метою підвищення ефективності і стійкості фінансово-господарської діяльності і інвестиційної привабливості.

Реструктуризація може полягати як в розділенні підприємства на юридично самостійні господарюючи суб'єкти, що пов'язані або не пов'язані між собою, так і в зміні внутрішньої структури підприємства у вигляді організації нових служб, підрозділів або впорядкуванні функцій тих, що діють.

Проведені дослідження на підприємствах показали необхідність в серйозному коректуванні існуючої амортизаційної політики.

По-перше, амортизаційна політика повинна бути пов'язана із загальною стратегією інвестиційної діяльності. Для цього необхідно з'єднати в єдину систему податкові відрахування від прибутку підприємства, прискорену амортизацію та пільги по інвестиційному кредиту. Тільки в цьому випадку амортизаційні відрахування дійсно стимулюватимуть модернізацію виробництва і сприятимуть підвищенню ефективності інвестиційних вкладень.

По-друге, необхідно чітко визначити об'єкти, застосування прискореної амортизації. Доцільно застосовувати прискорену амортизацію тільки на високотехнологічне устаткування.

Підвищення ефективності інвестиційної діяльності на стадії розробки інвестиційного проекту може бути досягнуте за рахунок скорочення терміну проектування; закладення в проект прогресивних форм реалізації проекту; широкого застосування там, де це можливо і доцільно, хороших типових проектів, які вже виправдали себе на практиці, що дозволяє значною мірою понизити витрати на проекту-

вання, а також різко зменшити ризики; застосування в проекті самих передових технологій з урахуванням вітчизняних і зарубіжних досягнень; оснащення проектного відділу компанії системами автоматизованого проектування; підвищення загального технічного рівня проектування і ін.

Структурувати і оптимізувати процес управління дозволяє система бюджетування. При цьому основний акцент робиться на тому, що система бюджетування повинна будуватися за проектним принципом. Управління інвестиційною діяльністю на підприємстві, на думку автора, повинне бути побудоване на чіткому регламенті і корпоративному порядку.

Господарська і інвестиційна діяльність на підприємствах регіонів України зараз протікає в умовах дії цілого ряду несприятливих чинників. У зв'язку з цим найбільш ефективним способом управління інвестиційною діяльністю є впровадження заходів по зниженню негативної дії ризиків на діяльність підприємств, через впровадження сучасної системи фінансового планування. Якщо зовнішні ризики, такі як політичні, економічні та правового регулювання можуть піддаватися лише прогнозуванню, то боротьба з внутрішніми ризиками може бути дуже успішною за допомогою системи бюджетного планування діяльності підприємства. При цьому недопущення збитку основної діяльності підприємства можна розглядати як джерело додаткових доходів [3].

У сучасній системі управління інвестиціями пропонується виділяти два основні компоненти – прогнозування для вироблення рішень і ухвалення рішень, при цьому, якщо прогнозування реалізується спеціальними алгоритмами: методами, методиками, регуляторами і процедурами на варіантній основі, то ухвалення рішень – це вольовий процес.

Внутрішньофірмове планування і саме управління інвестиційною діяльністю, в сучасних умовах через специфіку української дійсності зіткнулося з серйозними труднощами із-за наявного розриву в

ієрархії управління, оскільки обґрунтувати різні варіанти господарювання, адекватні відповідним прогнозним сценаріям розвитку, неможливо без планування своєчасних рішень.

В управлінні інвестиційною діяльністю підприємства сьогодні все частіше використовується інвестиційний бюджет, який включає доходи і витрати від інвестиційної діяльності, а також потреби в інвестиційних ресурсах по всіх вибраних напрямках і інвестиційним проектам. При цьому для управління окремим інвестиційним проектом використовується бюджет інвестиційного проекту, який включає як операційний, так і фінансовий бюджет і є детально розробленим фінансовим планом інвестиційного проекту, що охоплює всі сторони його реалізації.

Проходження всіх етапів бюджетування при розробці і ухваленні управлінських рішень забезпечує: по-перше, детальне опрацювання самих інвестиційних проектів, по-друге, комплексний розгляд інвестиційної діяльності в рамках всієї фінансово-господарської діяльності підприємства і аналіз її впливу на фінансовий стан підприємства, по-третє, організацію контролю над подальшою реалізацією кожного окремого проекту і виконанням інвестиційного бюджету в цілому.

Ще одним з методів підвищення ефективності управління інвестиційною діяльністю, є використання принципів кризного планування при формуванні і реалізації інвестиційних проектів. Це дозволить підвищити ефективність інвестиційної діяльності і забезпечити системний взаємозв'язок інвестиційної програми із стратегічною програмою інвестиційної політики, а так само прозорий контроль за ступенем досягнення цільових інвестиційних завдань [10, с. 75].

Сьогодні ефективність інвестиційної діяльності підприємства в значній мірі залежить від організації управління інвестиційною діяльністю в компанії. Ухвалення рішень про інвестиції є найбільш складним і важливим завданням управління, у зв'язку з чим виникає необхідність інтеграції діяльності всіх учасників процесу управління

інвестиційною діяльністю компанії, яку можливо реалізувати тільки через єдину структуру управління інвестиціями в рамках існуючої організаційної структури управління. В умовах швидкоплинної кон'юнктури ринку, коли стоїть завдання нарощування конкурентних переваг, ефективнішим є дивізійний тип структури управління інвестиційною діяльністю, де здійснюється делегування частини управлінських функцій (ціноутворення, маркетинг, персонал, економіка, бізнес-планування) в нижчі структурні ланки що дозволяє підрозділам частково або повністю узяти відповідальність за реалізацію інвестиційної діяльності. В результаті управлінські ресурси верхнього ешелону організації вивільнюються для вирішення стратегічних завдань.

Підвищення ефективності управління інвестиційною діяльністю з урахуванням чинника невизначеності залежить від:

оптимального поєднання централізації і децентралізації управління інвестиційною діяльністю;

науковості процесу організації аналітичного забезпечення управління інвестиційною діяльністю;

вироблення нових цілей і завдань по вдосконаленню організації аналітичного забезпечення методичного апарату управління інвестиційною діяльністю;

безперервне вдосконалення управління інвестиційною діяльністю;

взаємодія і розумна регламентація;

постійність аналітичного забезпечення і інформаційної достатності управління інвестиційною діяльністю;

відповідність характеру роботи потенційним можливостям виконавця;

безперервність підвищення кваліфікації менеджерів по управлінню інвестиційною діяльністю.

Для підвищення якості роботи по управлінню інвестиційною діяльністю, наприклад, на машинобудівних підприємствах доцільно автоматизувати процеси інвестиційної діяльності.

Впровадження автоматизації здатне вирішити ряд проблем, пов'язаних із спрощенням системи управління фінансово-господарською діяльністю підприємства в цілому, а також із спрощенням процесу управління інвестиційною діяльністю зокрема. Стратегічною метою проекту автоматизації є підвищення ефективності інвестиційної діяльності за рахунок вдосконалення системи управління і впровадження сучасних інформаційних технологій управління інвестиціями.

Впровадження в практику господарської діяльності підприємств України пропонованих рекомендацій дозволять підвищити їх конкурентоздатність і зайняти гідне місце в світовій економічній системі.

Загальна закономірність розширеного суспільного відтворення є інвестування в економіку, в процесі якого здійснюється пошук раціонального варіанту структури національної економіки. З утвердженням ринкових відносин це набуває надзвичайної актуальності, оскільки вирішується комплекс проблем, що пов'язані з формуванням якісно визначеної економічної системи ринкового типу. Успіх неможливий без комплексного, результативного втручання органів державної влади в процес інвестиційної діяльності, що зумовлює необхідність перегляду змісту, функцій та методів державного управління соціально-економічним розвитком регіонів. При цьому повинна змінитися функціональна роль органів регіонального управління, які покликані забезпечувати пропорційний розвиток відповідних територій, на основі переосмислення змісту механізмів державного управління, спрямованих на зростання ефективності суспільного відтворення.

Сучасні тенденції розвитку інвестиційних процесів в Україні дають підстави виявити проблемні питання, що існують на регіональному рівні:

значні міжрегіональні диспропорції розвитку економіки, низький рівень кооперації та економічних взаємозв'язків;

відсутність планомірної системи державної регіональної політики щодо програм інвестиційної діяльності регіону та країни в ціло-

му.

низький рівень розвитку соціальної, транспортної, виробничої, ринкової інфраструктури, що погіршує інвестиційну привабливість регіону.

Виявлені проблеми обумовлюють необхідність вдосконалення правових основ інвестиційної діяльності; удосконалення контролюючої функції органів державного управління в інвестиційній сфері, з одного боку, а з іншого, введення стимулюючих до інновацій механізмів в межах спеціальних зон інвестиційної діяльності. Також для підвищення інвестиційної привабливості в окремих регіонах можуть створюватися спеціальні економічні зони й території пріоритетного розвитку з метою впровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності. Для таких економічних зон повинна створюватися сприятлива економічна обстановка для інвесторів завдяки пільговому податковому, митному й законодавчому режимам [1, с. 410].

Дуже важливо, щоб державна підтримка інвестиційного процесу була спрямована на розвиток високоефективних сегментів та галузей національної економіки. Світовий досвід показує, що швидкий розвиток деяких країн (зокрема, Південно-Східної Азії) пояснюється саме ефективною промисловою політикою. Основною метою такої політики є створення конкурентоспроможних комплексів, які зацікавили б потенційних інвесторів і були зорієнтовані на збут продукції, завоювання та утримання нових ринків [5, с. 214].

На нинішньому етапі становлення економіки регіону достатня інвестиційна активність неможлива без виваженої діяльності державних органів у регулюванні інвестиційного процесу шляхом надання пільг. Не може влаштовувати ситуація, коли інвестиційна ситуація погіршується через тиск додаткових фінансових навантажень на підприємця. Тому необхідно проаналізувати питому вагу місцевих податків, зборів та нарахувань у обсягах надходжень до бюджетів міст та районів, внести на розгляд органів місцевого самоврядування пропозиції щодо надання відповідних пільг у випадках реалізації

суб'єктами підприємництва перспективних інвестиційних проектів, нарощування обсягів виробництва, збільшення кількості робочих місць тощо. Враховуючи світовий досвід, було б доцільним запровадити адресну систему надання пільг для реалізації конкретних інвестиційних проектів, регіональних програм, виробництв тощо. Адресне надання пільг дасть змогу керувати напрямками використання іноземних інвестицій і забезпечить реалізацію інноваційних проектів в конкретних галузях і регіонах. Перевага адресної системи полягає ще й в тому, що вона уже наперед дає змогу підрахувати економічну ефективність застосування тих чи інших пільг та контролювати їхнє

використання протягом усього ходу реалізації проекту або програми. Адресна система пільг розширює можливості регіонів у здійсненні інвестиційної політики [11, с. 117].

Механізми державного управління інвестиційною діяльністю на регіональному рівні доцільно удосконалювати на основі визначення стадій та форм руху інвестиційних процесів як суспільної потреби. Остання пов'язана з економічним інтересом територіальної громади, що дозволить встановити її економічні потреби та їх структуру.

Виходячи з того, що механізм державного управління визначаються як форма взаємозв'язку соціально-економічних та надбудовних відносин, напрямки їх удосконалення необхідно встановити з урахуванням функціональної ролі конкретних механізмів в трансформації вимог закономірностей розвитку суспільства в площину практичної його діяльності [8, с. 124].

З розвитком ринкових відносин та посилення чинників ризику, управління та оцінка ефективності інвестиційних проектів значно ускладнилася. Розрахунки обсягів реалізації, доходу, прибутку на перспективу стали більш складними внаслідок лібералізації цін.

Розрахунки коефіцієнтів економічної ефективності інвестиційних проектів у разі відсутності нормативів для порівняння також втратили сенс. Тому на сьогоднішній день актуальність та необхідність поглиблення теоретичних і методичних основ управління інвес-

тиційною діяльністю (інвестиційними проектами) на підприємстві, а також достовірна оцінка ефективності проектів посідають важливе місце в процесі обґрунтування вибору альтернативних варіантів вкладення коштів [2].

Існуючі підходи до оцінки ефективності інвестиційних проектів базуються на дисконтній методиці, усі показники якої розраховуються на основі грошових потоків, приведених до теперішньої вартості шляхом дисконтування. Дана методика реалізується через розрахунок широковідомих показників: чиста приведена вартість (NPV), внутрішня норма прибутковості (IRR), індекс рентабельності (PI). Проте підходи мають принциповий недолік: значна трудомісткість процесу оцінки економічної ефективності інвестиційних проектів (значна кількість обчислень).

Тому, виходячи з цього, серед низки проблем, які існують при управлінні інвестиційною діяльністю на підприємстві є недосконалість та неефективність існуючих методик, а також відсутність застосування новітніх методологічних підходів до оцінки ефективності інвестиційних проектів в умовах розвитку ринкових перетворень в Україні.

Також однією з проблем управління інвестиційною діяльністю є те, що сучасний фінансовий та інвестиційний менеджмент налічує істотну кількість традиційних показників і критеріїв для оцінки інвестиційних проектів (NPV, PP, IRR, PI тощо), яким властиві певні досить суттєві недоліки, а саме:

1) неоднозначність у визначенні строків для розрахунку показників (NPV, IRR, PI), внаслідок чого один і той самий проект може бути представлений в більш або менш привабливому вигляді;

2) відсутність врахування повного економічного ефекту від реалізації проекту, особливо в період, що виходить за рамки розрахункового;

3) неможливість враховувати вплив ринкових чинників на прибутковість проектів [4, с. 95].

Оцінка економічної ефективності інвестиційних проектів – досить складне завдання, яке потребує комплексного проблемно-орієнтованого підходу до його рішення. Проблемно-орієнтований підхід управління інвестиціями вимагає вибір найбільш ефективних інвестиційних проектів і забезпечення реалізації окремих інвестиційних програм.

Сучасний стан української економіки після років трансформаційного періоду свідчить про певні реформаційні перетворення й позитивні практичні зрушення. Дані результати ми маємо внаслідок суспільно-економічних змін в державі, а саме: лібералізації торгівлі, реформування власності, поступового розширення приватного сектора в економіці, деякого «потепління інвестиційного клімату».

Разом з тим розвитку української економіки значною мірою має сприяти ефективна інвестиційна діяльність усіх суб'єктів господарювання, оскільки за будь-яких умов вона створює матеріальну базу для суспільства і сприяє покращенню добробуту населення.

Отже, питання шляхів оптимізації процесу управління інвестиційною діяльністю в регіоні є досить важливим для розвитку економіки України.

Література

1. Анісімов А. Деякі аспекти регулювання інвестиційної діяльності на регіональному рівні / А. Анісімов // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сб. науч. трудов. – Донецк, 2002. – Ч. 2. – с. 408–411.
2. Беренс В. Руководство по оценке эффективности инвестиций/ Пер. с англ. - М.: Интерэксперт: ИНФРА-М, 2005
3. Бирман Г. Экономический анализ инвестиционных проектов. - М.: ЮНИТИ, 2007
4. Боярко І. М. Оцінка інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання/ І. М. Боярко// Актуальні проблеми економіки. – 2008. - № 7. – с. 90-99.
5. Гаман М. Світовий досвід стимулювання інновацій та можливості його застосування в Україні/ М. Гаман// Вісник національної академії державного управління. – 2004. – № 1. – С. 213-217.
6. Коваленко С.О. Інвестиційний клімат в Україні та напрями його покращення/ С.О. Коваленко// Вісник економіки транспорту і промисловості: зб. наук.-практ. статей. – Харків: Вид-во УкрДАЗТ. – 2012. – № 38. – С. 366-369.

7. Ковальов В.В. Методы оценки инвестиционных проектов. - М.: Финансы и статистика, 1998.

8. Кушель О. Активізація інвестиційних процесів в Україні як запорука стійкості економічного зростання//Академічний огляд, 2001. – № 2. – С. 20-26.

9. Стойка В.О. Сучасні проблеми управління інвестиціями//Формування ринкових відносин в Україні, 2004. – № 4. – С. 175-178

10. Тодоряк О.Г. Особливості розробки інвестиційної політики підприємства в умовах фінансово-економічної кризи/ О.Г. Тодоряк// Актуальні проблеми економіки: наук. економ. журнал/ О.Г. Тодоряк. – 2010. – № 10 (112). – С. 73-77.

11. Чистякова Н.М Державне регулювання інвестиційного процесу в Україні// Фінанси України. – 2001, №3. – С. 116-120.

УДК 338.984

ОРГАНИЗАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ СБАЛАНСИРОВАННЫМ ЦЕЛЕПОЛАГАНИЕМ НА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

*Гришина Ю.В.,
ГВУЗ Автомобильно-дорожный институт ДонНТУ*

В статье разработано организационное обеспечение механизма управления сбалансированным целеполаганием на промышленных предприятиях, основанное на выявлении специфики этого процесса, что позволяет формализовать этапы управления сбалансированным целеполаганием и повысить эффективность практического внедрения инструментов управления сбалансированным целеполаганием на промышленных предприятиях.

У статті розроблено організаційне забезпечення механізму управління збалансованим цілепокладанням на промислових підприємствах, засноване на виявленні специфіки цього процесу, що дозволяє формалізувати етапи управління збалансованим цілепокладанням і підвищити ефективність практичного впровадження інструментів управління збалансованим цілепокладанням на промислових підприємствах.

Постановка проблемы в общем виде, связь с научными и практическими заданиями

Реализация инструментов управления сбалансированным целеполаганием на промышленных предприятиях требует исследования и формализации процессов, происходящих на каждом этапе управления. Это подразумевает выявление информационных потоков, необ-

ходимых для управления сбалансированным управлением, а также их структурирование в порядке возникновения и движения. Кроме того, должны быть определены управленческие инструкции, на основании которых происходит реализация бизнес-процессов, а также установлены исполнители этих инструкций в организационной структуре промышленного предприятия. Поэтому актуальными являются исследования в сфере разработки организационного обеспечения системы сбалансированного целеполагания промышленных предприятий.

Анализ последних исследований и публикаций.

Выделение неразрешенных вопросов.

Вопросам разработки организационного обеспечения механизма управления сбалансированным целеполаганием на промышленных предприятиях посвящены работы таких отечественных и зарубежных авторов как Р.С. Акофф , П. Дойл, П.Ф. Друкер, Ю.Г. Лысенко, Г. Минцберг, Р.В. Прокопенко, Л.С. Шеховцева [1, 2, 3, 4, 5, 6]. Однако, большинство авторов рассматривают проблему разработки организационного обеспечения без учета особенностей украинской экономической среды, которой свойственны частые изменения, что требует регулярного пересмотра оперативных целей.

Одной из наиболее актуальных частей проблемы разработки организационного обеспечения механизма управления сбалансированным целеполаганием на промышленных предприятиях является формализация описания осуществляемых при этом бизнес-процессов.

Общая цель исследования

Целью статьи является разработка организационного обеспечения механизма управления сбалансированным целеполаганием на промышленных предприятиях.

Изложение основного материала

Обоснование полученных результатов.

Для формализованного описания организационного обеспечения механизмов управления хорошо зарекомендовала себя методология

функціонального моделювання IDEF0 (Integrated Computer-Aided Manufacturing), которая позволяет представить организационное обеспечение как набор модулей. При этом функции отображаются в виде прямоугольников, информационные потоки – в виде стрелок по бокам (входящие потоки – слева, исходящие – справа), управляющие воздействия отображаются сверху от модуля, механизмы исполнения – снизу [7].

На начальном уровне обеспечение сбалансированного управления целеполаганием промышленного предприятия декомпозировано на четыре составляющие бизнес-процесса или функции, описание которых в стандарте IDEF0 представлено на рис. 1. Управление сбалансированным целеполаганием промышленного предприятия включает в себя следующие составляющие бизнес-процессы или функции: оценка дисбалансов в системе целеполагания промышленного предприятия; разработка управленческих воздействий в системе сбалансированного целеполагания промышленных предприятий; мотивация персонала при управлении сбалансированным целеполаганием на предприятии; оценка эффективности управления сбалансированным целеполаганием промышленного предприятия.

Выполнение этих функций требует обработки информационных потоков, которые, которые в агрегированном виде могут быть представлены как следующие потоки: I1 – информация о состоянии предприятия и поставленных перед ним целях; I2 – информация об имеющихся у промышленного предприятия материальных, финансовых, кадровых, технологических, маркетинговых и прочих ресурсах; I3 – информация об организационной структуре промышленного предприятия и возникающих противоречиях между различными подразделениями; I4 – информация об изменении внешней среды в результате осуществления мероприятий по обеспечению сбалансированности целеполагания промышленного предприятия.

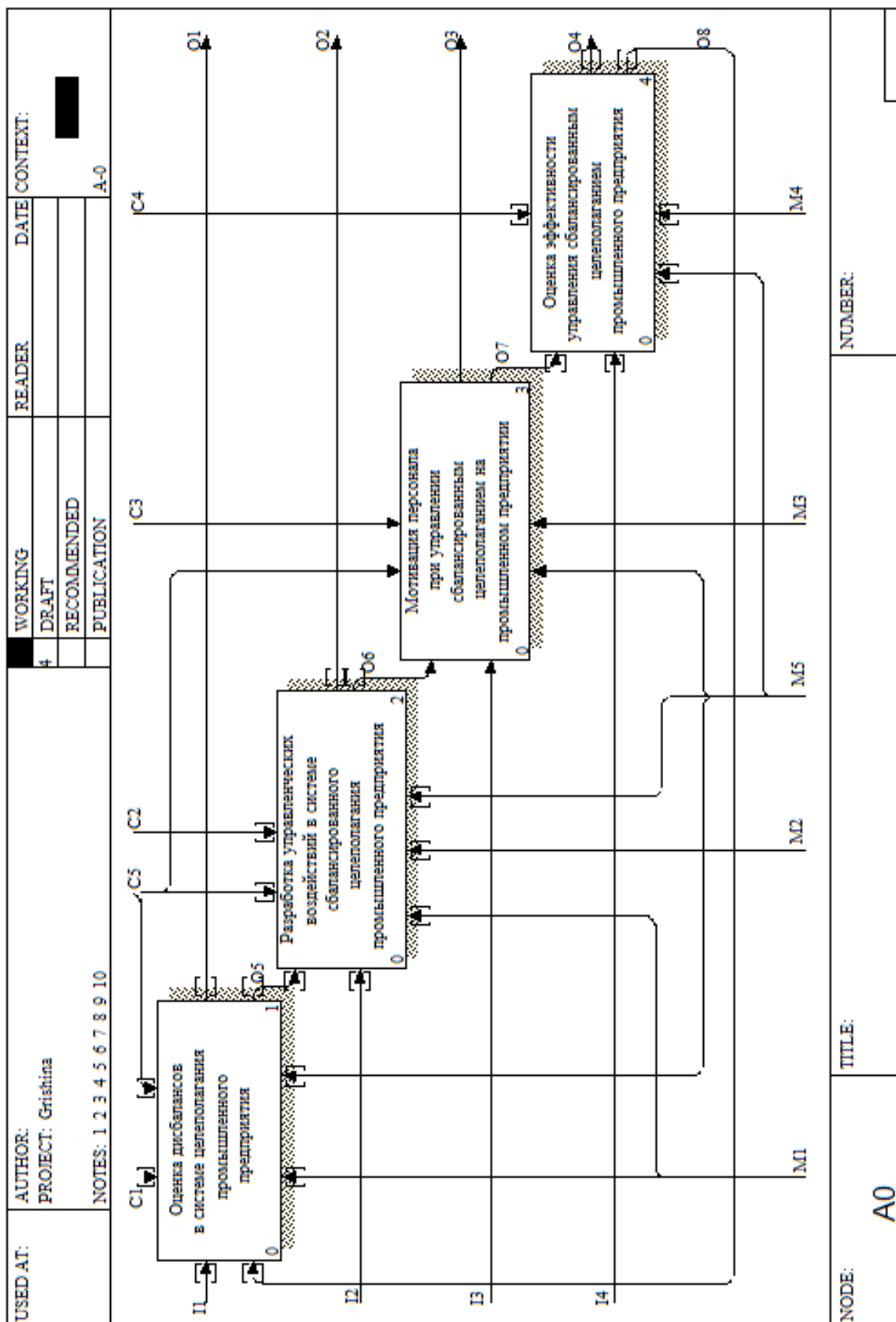

Рис. 1. Начальный уровень декомпозиции управления сбалансированным целеполаганием промышленного предприятия (в формате IDEF0)

Для выполнения функций используются управленческие директивы, к которым относятся: С1 – научно-методический подход к оценке дисбалансов в системе целеполагания промышленного предприятия; С2 – механизм разработки управленческих воздействий в системе целеполагания промышленного предприятия; С3 – научно-методический подход к мотивации персонала при управлении сбалансированным целеполаганием на предприятии; С4 – модель оценки эффективности управления сбалансированным целеполаганием промышленного предприятия; С5 – стратегический план функционирования и развития промышленного предприятия.

Исходящие информационные потоки в результате осуществления функций в агрегированном виде включают следующие: О1 – результаты выявления дисбалансов системы целеполагания промышленного предприятия, необходимые для формирования отчетов перед акционерами и собственниками; О2 – результаты разработки управленческих воздействий в системе сбалансированного целеполагания промышленного предприятия, требующие рассмотрения акционерами и собственниками; О3 – результаты разработки мотивационных воздействий на персонал при реализации мероприятий управления сбалансированным целеполаганием, требующие рассмотрения акционерами и собственниками; О4 – результаты оценки эффективности проведенных мероприятий по обеспечению сбалансированности целеполагания промышленного предприятия; О5 – оценки дисбалансов системы целеполагания промышленного предприятия, которые могут быть использованы для разработки управленческих воздействий по устранению дисбалансов; О6 – перечень управленческих воздействий в системе сбалансированного целеполагания промышленного предприятия; О7 – перечень мотивационных воздействий при реализации плана управления сбалансированным целеполаганием промышленного предприятия; О8 – возможные выводы о недостаточно эффективных мерах по управлению сбалансированным целеполаганием промышленного предприятия.

Реализация обработки информационных потоков на основании вышеперечисленных управленческих директив осуществляется с помощью механизмов: М1 – подразделения промышленного предприятия и отдельные ЛПР (собственники, руководители), определяющие стратегию развития предприятия; М2 – подразделения промышленного предприятия, осуществляющие разработку оперативных планов; М3 – подразделения промышленного предприятия, осуществляющие управление кадровыми ресурсами; М4 – подразделения промышленного предприятия и отдельные ЛПР (собственники, руководители), осуществляющие аудит и контроль функционирования предприятия; М5 – подразделения промышленного предприятия, осуществляющие информационное обеспечение функционирования предприятия.

Важной особенностью методологии функционального моделирования является то, что IDEF0-модели относятся к классу концептуальных, то есть основой для построения математических моделей. Поэтому дальнейшая декомпозиция вышеописанных функций не является целесообразной в рамках поставленной задачи.

Выводы и перспективы дальнейших исследований.

Таким образом, разработанное организационное обеспечение механизма управления сбалансированным целеполаганием на промышленных предприятиях, основанное на выявлении специфики этого процесса, что позволяет формализовать этапы управления сбалансированным целеполаганием и повысить эффективность практического внедрения разработанных инструментов управления сбалансированным целеполаганием на промышленных предприятиях.

Литература

1. Прокопенко Р.В. Моделирование институциональных конфликтов как фактора развития системных дисбалансов /Ю.Г.Лысенко, Р.В.Прокопенко// Моделирование социально-экономических систем: теория и практика: Монография . – Х.:ИНЖЭК, 2012. – 592 с.
2. Гришина Ю.В. Оценка дисбалансов в системе целеполагания промышленного предприятия / Ю.В. Гришина, Р.В.Прокопенко // Научный вестник ДГМА №1 (9Е), 2012, С.256-260.

3. Шеховцева Л.С. Управляемое развитие региона: стратегическое целеполагание: Монография / Л.С. Шеховцева. – Калининград, РГУ им. И. Канта, 2005. – 354 с.
4. Акофф Р.С. О целеустремленных системах/ Р.С. Акофф, Ф.И. Эмери. – М.: Сов. Радио, 1974. – 271 с.
5. Дойль П. Маркетинг, ориентированный на стоимость / Пер. с англ. под ред. Ю.Н. Каптуревского. – СПб: Питер, 2001. – 480 с.
6. Друкер П.Ф. Задачи менеджмента в XXI веке. / П.Ф. Друкер. – М.: Вильямс, 2000. – 272 с.
7. National Institute of Standards and Technology . Integration Definition For Function Modeling (IDEF0). – Washington: Draft Federal Information, 1993. – 116p.

УДК 338.49 (477.62)

СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Докторова Н.П., к. держ. упр., доцент,
Донецький державний університет управління*

У статті розглянуто сучасний стан соціальної інфраструктури Донецької області. Проаналізовано основні напрямки стимулювання участі комерційних організацій у вирішенні соціальних проблем. Встановлено роль та значення соціальної інфраструктури в період трансформації економіки країни (на прикладі Донецької області).

В статье рассмотрено современное состояние социальной инфраструктуры Донецкой области. Проанализированы основные направления стимулирования участия коммерческих организаций в решении социальных проблем. Установлена роль и значение социальной инфраструктуры в период трансформации экономики (на примере Донецкой области).

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Своєчасне виявлення та розв'язання основних проблем в соціальній сфері країни є ключовим питанням для забезпечення стабільного розвитку держави в умовах фінансово-економічної кризи. Основою для прийняття оперативних рішень, необхідних для мінімізації соціальних ризиків, може бути об'єктивний та неупере-

джений аналіз змін у якості життя суспільства, який є інтегральним показником ефективності соціально-економічної політики держави та її спроможності реагувати на виклики часу. Оскільки якість життя зазвичай характеризується сукупністю таких взаємопов'язаних соціально-економічних показників, як рівень матеріального стану населення, демографічний розвиток та стан ринку праці, саме ці показники та динаміка їх змін можуть бути предметом порівняльного аналізу. Основною складовою регіонального розвитку є розвиток галузей соціальної інфраструктури. Вона активно впливає на відтворення робочої сили, темпи розвитку та ефективність суспільного виробництва. Соціальна інфраструктура – сегмент економіки який формує таку середу, яка забезпечує гармонійний розвиток особистості та сприяє зростанню добробуту населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Теоретичне висвітлення проблем соціально-економічного розвитку інфраструктури міст зроблено провідними зарубіжними і вітчизняними вченими: Карловою О.А., Мельниковою М.В., Бубенко П.Т., Богачевим С.В., та іншими представниками різних наукових шкіл України та світу [1,2,3,4].

Загальна мета дослідження

Розглянути сучасний стан соціальної інфраструктури Донецької області, як складову регіонального розвитку. Дослідити сутність, особливості функціонування і розвитку соціальної інфраструктури; охарактеризувати галузеві ланки соціальної інфраструктури України, рівень їх розвитку та роль у задоволенні потреб населення в послугах.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Соціальна інфраструктура – це комплекс закладів, установ та підприємств виробничої і невиробничої сфер господарства, які виконують специфічні суспільні функції, безпосередньо спрямовані на задоволення особистих матеріальних і духовних потреб людей з метою підвищення їх життєвого рівня [3].

Соціальна інфраструктура міста є складною системою, яка включає різноманітні за характером і підлеглистю підприємства, організації і установи, що надають населенню різноманітні послуги.

До складу соціальної інфраструктури відносяться організації таких видів економічної діяльності як охорона здоров'я, освіта, культура, спорт, житлово-комунальне господарство, а також установи, які виконують інфраструктурні функції (наприклад, підприємства транспорту, торгівлі, готельно-ресторанного бізнесу тощо). Також до складу соціальної інфраструктури входять культурні, історичні, архітектурні пам'ятки, а також міська середовище (місця дозвілля та відпочинку).

Соціальна інфраструктура має чітко виражений територіальний характер, оскільки пов'язана з обслуговуванням людей, які проживають у поселеннях міського та сільського типу і мають бути забезпечені сприятливими умовами життєдіяльності. З регіональних позицій розвиток галузей соціальної інфраструктури створює передумови для запобігання необґрунтованій міжрегіональній міграції населення, розширення сфери праці.

Об'єкти соціальної інфраструктури характеризують існуючу реальність, за допомогою якої позначається стійка сукупність речових елементів, що забезпечують умови для раціональної діяльності людини в усіх сферах суспільного життя. Однак підхід до класифікації цих об'єктів різний, що має не просто евристичне, але і серйозне практичне значення.

По-перше, соціальна інфраструктура може бути представлена і як «лінійна», і як «точкова». Під «лінійною» розуміється мережа залізниць, автомобільних доріг, зв'язку, лінії електропередач і т.д. У поняття «точкова інфраструктура» включаються безпосередньо самі об'єкти (у тому числі школи, театри, вузи і т.д.). Застосування цієї класифікації можливо на різних рівнях соціальної організації суспільства. Так, на рівні виробничої організації мова більшою мірою йде про точкову інфраструктуру (хоча тут не виключені окремі елементи лінійної). На рівні економічного регіону в рівній мірі присутній як

лінійна, так і точкова інфраструктура, а також їх взаємодію. Такий поділ інфраструктури виокремлює швидше форму її організації, ніж змістовну сторону.

По-друге, при вивченні проблем регіональної економіки вживаються поняття «елементи інфраструктури міжрайонного значення». Такий розподіл має право на існування. Однак специфічна визначеність, притаманна соціальній інфраструктурі, в даному випадку не береться.

По-третє, до об'єктів соціальної інфраструктури часто відносять комплекс установ культури, освіти, охорони здоров'я, підприємства торгівлі та громадського харчування, пасажирський транспорт, водозабезпечення і каналізацію, поштово-телеграфні та фінансові установи, спортивні та оздоровчі споруди (стадіони, палаци спорту, плавальні басейни, парки, будинки відпочинку) та інші організації соціально-побутового призначення.

Загальним недоліком такої поелементної характеристики соціальної інфраструктури є простою для окремих інститутів, установ, організацій. Крім того, при подібному підході нерідко переважає соціально-побутовий аспект, слабо враховує інші види життєдіяльності людини.

По-четверте, цілком правомірно розглядати соціальну інфраструктуру і за рівнями соціальної організації суспільства.

Потреба у відносно самостійному розвитку соціальної інфраструктури обумовлена необхідністю подальшої розробки нормативної бази. Застосовувані нормативи потреб населення в комунальних і побутових послугах, а також фізіологічні норми харчування, раціональні норми споживання взуття, тканин, найважливіших товарів тривалого користування в більшості випадків погано узгоджувалися з вимогами реальним життям. Ці норми далеко не повністю враховують об'єктивні тенденції розвитку економічних і соціальних процесів і особливо специфіку їх заломлення як по регіонах країни, так і серед різних соціально-демографічних груп. У зв'язку зі зсувом промисло-

вості у східні райони країни гостро постало питання про створення науково обґрунтованої соціальної інфраструктури в районах нового освоєння.

Важливе значення набуває соціальна інфраструктура при розгляді проблем розвитку міст, урбанізованих територій і агломерацій. Ефективне управління цими процесами неможливо уявити без урахування особливостей функціонування соціальної бази поведінки людей. У сьогоденних умовах збільшується число претензій до міст, і особливо великим (незручність для проживання, недостатньо хороші умови для повсякденного життя).

У сучасних умовах ускладнилися завдання, що стоять перед сільськогосподарським виробництвом, що вимагало корінних змін загальних умов життя селян. В даний час в сільському господарстві чітко простежується тенденція першочергового здійснення магістральних проектів створення сучасної інфраструктури, призначеної, по-перше, для ефективного функціонування основних форм власності і, по-друге, для вирішення найважливіших соціально-культурних проблем

Зазвичай аналіз починається з соціальної інфраструктури всього суспільства. У практиці управління широко використовуються як загальні, так і розрахункові показники, що характеризують стан, забезпеченість і тенденції розвитку окремих елементів інфраструктури. При цьому її стан цікавить не саме по собі, а як показник і рівень суспільних змін. Тому розробка показників соціальної інфраструктури дає можливість постійного вивчення взаємозв'язку і взаємовпливу матеріальної бази і сутнісних (змістовних) процесів у розвитку суспільства.

Не менш важливий і рівень великого економічного району, коли соціальна інфраструктура досліджується в рамках відносно замкнутої економічної системи. З'являється можливість порівняти показники даної інфраструктури з показниками розвитку інших економічних одиниць і на цій основі отримати багату інформацію про досягнення,

випередженні і відставанні аналізованого об'єкта для прийняття дієвих заходів. На цьому рівні вже вводяться певні поправки до коефіцієнтів її розвитку в залежності від природно-кліматичних та національних особливостей регіону.

Донецька область – це один з найбільш динамічно розвинутих регіонів України, це важлива складова частина фундаменту економіки нашої держави.

Кількість населення Донецької області станом на 01.01.2013р. складає 4362,5 тис. осіб [5].

Соціальна інфраструктура Донецької області представлена в галузях:

охорона здоров'я: в області працює 191 лікарняний заклад на 36,2 тис. ліжок. мережа амбулаторно – поліклінічних закладів складає 430 одиниць.

освіта: в 2011/2012 навчальному році працювали 1123 загально-освітніх заклади, чисельність учнів – 337,3 тис., кількість професійно-технічних закладів складає 111 одиниць, в яких навчалися 40,4 тис. учнів, підготовку фахівців з вищою освітою здійснюють 77 вищих навчальних закладів, з яких 54 ВНЗ I-II рівнів акредитації, 23 ВНЗ III-IV рівнів акредитації. За типами ВНЗ розподіляються таким чином: 28 технікумів, 17 училищ, 9 коледжів, 4 академії, 9 університетів, 10 інститутів. У ВНЗ усіх рівнів акредитації навчалися 149,3 тис. осіб [5].

культура, спорт, туризм: в Донецькій області працює 5 професійних театрів, 26 музеїв, 976 бібліотек, 646 закладів культури клубного типу, 17 парків культури і відпочинку, 93 стадіони, 1,5 тисячі спортивних залів, 123 тенісних корти, 51 плавальний басейн, цирк, дельфінарій та ін. [5].

Найбільш відомі заклади для заняття спортом та відпочинку: стадіон «Донбас Арена», РСК «Олімпійський», аквапарк «Аквасфера», льодово-спортивний комплекс «Дружба», мережа спортивних клубів «SportMAX», кінноспортивний комплекс «Донбас Еквіцентр»,

Донецькій міській дельфінарій «Немо», готельно – оздоровчий комплекс «Форест- Парк» та ін.

Історично-культурний потенціал області складає 2399 пам'яток історії, археології, містобудування і архітектури, монументального мистецтва.

Транспортний комплекс – одна з найважливіших складових виробничої та соціальної інфраструктури Донецької області, яка включає залізничний, автомобільний, авіаційний, міський наземний транспорт та морський транспорт. Протяжність автомобільних доріг загального користування на території області складає – 8117,7 км. [5].

Аеропорти: Міжнародний аеропорт Донецьк ім. С. Прокоф'єва – пропускна здатність – 3100 пас./годину, міжнародний аеропорт Маріуполь – пропускна здатність – 200 пас./годину.

Автовокзали: на території області функціонує 3 автовокзали, 48 автобусних станцій. Обсяги перевезень – 4,4 млн. пас./місяць [5].

Особливого значення набуває розвиток соціальної інфраструктури в сільській місцевості. Сільська соціальна інфраструктура, будучи органічною частиною соціально-інфраструктурного комплексу, має свої відмінні риси.

На селі розміщені, в основному, низові ланки інфраструктурних галузей, що надають послуги повсякденного й періодичного попиту (магазини змішаної торгівлі, їдальні, дитячі садки, загальноосвітні школи, фельдшерські пункти, клуби, комбінати побутового обслуговування тощо).

З метою підтримки соціально незахищених верств населення, підтримки і розвитку ініціатив територіальних громад по покращенню якості життя в сільській місцевості, Постановою Кабінету Міністрів України від 28.04.2000 №740 створено Український фонд соціальних інвестицій.

Проект «Сприяння розвитку соціальної інфраструктури» метою якого є довготерміновий економічний та соціальний розвиток невеликих населених пунктів, покращення якості життя громадян з низь-

ким рівнем доходів, фінансується за рахунок гранту розміром 12 млн. євро, наданого Урядом Німеччини через Кредитний банк розвитку (KfW). З них 7 млн. євро направлено на мікропроекти у Луганській та Донецькій областях.

Завдяки реалізації всіх мікропроектів у цих регіонах буде збудовано і відремонтовано 75 шкіл, 24 дитячі садки, 31 водогін, 10 будинків культури, 18 амбулаторій, 1 каналізаційна мережа та 1 дорога [6].

Донецька область активно впроваджує національні проекти в регіоні:

«Нове життя» – 14.05.2012р. відкрито обласний перинатальний центр III рівня на базі Донецького регіонального центру материнства та дитинства. Загальна вартість проекту – 31720,5 тис.грн., із них з державного бюджету – 23000,0 тис. грн.

«Вчасна допомога»- створення єдиної регіональної диспетчерської служби з використання GPRS- технологій для зменшення часу прибуття бригад швидкої допомоги до пацієнта.

«Відкритий світ» – забезпечення ЗОШ Донеччини інформаційно-комп'ютерним і мультимедійним обладнанням та доступом до мережі Інтернет(комп'ютерне обладнання встановлено в двох навчальних закладах області). Мета проекту подолання освітньої нерівності та доступність якісної освіти кожному школяру незалежно від його місцезнаходження.

Програмою економічного і соціального розвитку Донецької області на 2012 рік та основні напрями розвитку на 2013 і 2014 роки передбачено багато проектів на покращення соціальної інфраструктури області [7]. Внаслідок недостатності коштів місцевих бюджетів більша частина їх видатків спрямовується на утримання об'єктів соціальної інфраструктури, і передусім – на виплату заробітної плати як захищеної статті бюджетного фінансування.

Згідно інформація про виконання обласного бюджету за 2012 рік понад 96% обсягу видатків загального фонду обласного бюджету

спрямовано на утримання установ та здійснення заходів у галузях соціально-культурної сфери, зокрема:

у галузі освіти – 1 070,0 млн.грн. або 30,8 % до загального обсягу видатків;

у галузі охорони здоров'я – 1742,0 млн.грн. або 50,1 % відповідно;

у галузі соціального захисту та соціального забезпечення – 317,7 млн.грн. або 9 % відповідно;

у галузях культури і мистецтва, фізичної культури та спорту – 240,4 млн.грн. або 6,9 % відповідно [7].

У структурі видатків загального фонду по зазначених галузях найбільшу частку становлять захищені видатки бюджету, зокрема у галузях освіти та охорони здоров'я – 93,3 %, соціального захисту і соціального забезпечення – 92,7 %. У обсязі видатків на культуру і мистецтво найбільшу частку – 77,5 % – займає фінансова підтримка театральних закладів; у галузі фізичної культури і спорту – 70,6 % – видатки з утримання дитячих юнацьких спортивних шкіл та проведення спортивних заходів відповідно [7].

Видатки розвитку, які мали б вирішити проблеми житлово – комунального господарства, транспортної інфраструктури, проблеми життєзабезпечення громади, залишаються хронічно недофінансованими.

Програмою економічного і соціального розвитку Донецької області передбачено втілити в життя багато проектів, що будуть спрямовані на покращення соціальної інфраструктури, та сприятимуть покращенню життя наших громадян. Реалізація даних проектів і програм залежить в першу чергу від фінансування. Необхідно посилити увагу до розвитку галузей соціальної інфраструктури у зв'язку з тим, що в сучасних умовах фінансування галузей соціальної сфери здійснюється за залишковим принципом. Майже 96 % обсягу видатків спрямовується лише на утримання об'єктів соціальної інфраструктури і лише 4 % на їх розвиток. Тому, вважаю необхідністю

фінансування інвестиційних проектів соціального значення повинно здійснюватися не лише за рахунок коштів місцевих бюджетів, а також за рахунок державних та регіональних бюджетів розвитку. Активізувати використання ресурсів комерційних організацій для розвитку соціальної інфраструктури.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Основними напрямками стимулювання участі комерційних організацій у вирішенні соціальних проблем є наступні:

створення сприятливих організаційно-правових умов для діяльності суб'єктів господарювання, що беруть участь у вирішенні соціальних проблем;

надання пільг по податках, зборах, орендній платі та інших платежах підприємствам та організаціям, які займаються шефською, спонсорською, благодійною діяльністю;

цільова фінансова підтримка недержавних суб'єктів соціальної політики за рахунок бюджетних коштів.

З метою формування реалістичної картини відображення процесів в сфері соціально-економічного розвитку держави, удосконалення аналізу поточних процесів та подальшої розробки ефективних рекомендацій й прийняття виважених раціональних рішень, координації дій щодо виправлення негативних тенденцій необхідно терміново впровадити дійову систему перманентного моніторингу й оперативного оприлюднення головних параметрів соціального розвитку країни.

У сфері демографічної політики необхідно:

запровадити систему оперативного статистичного та медико-екологічного моніторингу демографічних процесів, порівняльного аналізу в Україні та по регіонах, відслідковувати причини погіршення демографічної ситуації;

розширити види та збільшити кредитування на демографічні цілі, зокрема надання пільгових кредитів молодим сім'ям з дітьми, кредитування пільгового молодіжного житлового будівництва.

У сфері трудових відносин необхідно:

розробити заходи щодо пом'якшення регіональних диспропорцій праці за рахунок прискорення розвитку хронічно депресивних і слаборозвинених регіонів, а також тих, які найбільш постраждали в період кризи.

Література

1. Карлова О.А. Теорія і практика розвитку інфраструктури міста: Монографія. – Харків: Вид. «ФОРТ», 2010. – 280 с.
2. Мельникова М.В. Методологічні підходи до розробки оргпроектів розвитку виробничо-господарських комплексів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_1/Melnikova_111.htm
3. Бубенко П.Т. Регіональні аспекти інноваційного розвитку: Монографія. – Харків: НТУ «ХП», 2002. – 316 с.
4. Богачев С.В. Проблемы теории и практики развития городской хозяйственной системы: Монография / НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2006. – 381 с.
5. Державне агентство інвестицій та управління національними проектами України. Інвестиційний паспорт Донецької області. 2013 – 36 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrproject.gov.ua/sites/default/files/upload/doneck_dlya_saytu_0.pdf
6. Український Фонд Соціальних Інвестицій офіційний сайт – режим доступу: <http://www.usif.org.ua/uk/proekti/2011-12-02-10-44-02.html>
7. Програма економічного і соціального розвитку Донецької області на 2012 рік та основні напрямки розвитку на 2012 і 2014 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sovet.donbass.com/?lang=ru&sec=02.01&iface=Public&cmd=showproject&args=id:148>

УДК 656.615

МОРСЬКІ ПОРТИ: РОЛЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

*Завієна Н.С., д.е.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ*

У статті розглянуто особливості морських портів та їх роль і перспективи функціонування в економіці України. Розглянуто поняття морських перевезень, як різновиду діяльності морських портів. Представлено стратегії розвитку морських портів і України як морської держави. Наведено позитивні та негативні економічні можливості використання морських портів.

В статье рассмотрены особенности морских портов и их роль и перспективы функционирования в экономики Украины. Рассмотрено понятие морских перевозок, как разновидности деятельности морских портов. Представлена стратегия развития морских портов и Украины как морского государства. Приведены положительные и негативные экономические возможности использования морских портов.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Традиційною і найбільш розвиненою формою міжнародних економічних відносин є зовнішня торгівля. За деякими оцінками на частку торгівлі припадає близько 80 відсотків всього обсягу міжнародних економічних відносин. Сучасні міжнародні економічні відносини, характеризуються активним розвитком світової торгівлі, вносять багато нового і специфічного в процес розвитку національних економік.

На межі тисячоліть розвиток світової економіки залежить від міжнародних економічних відносин, реалізація яких проходить завдяки такому важливому інфраструктурному елементу, як транспорт. В цьому контексті морські порти займають особливе місце в економіці будь якої держави. Міжнародні морські перевезення забезпечують перевезення більше половини обсягів міжнародної торгівлі.

Виконуючи морські перевезення товарів української зовнішньої торгівлі, морський транспорт виступає в ролі інструменту економічного і політичного впливу України на міжнародній арені. У силу зазначених обставин морський транспорт та морські порти завжди відносилися до числа пріоритетних галузей української економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Теоретичні і практичні аспекти функціонування і розвитку морських портів, морського транспорту та інфраструктури міжнародних морських перевезень розглядаються в роботах вітчизняних і закордонних учених, таких як Александров-Дольник М.К. [2], Андреев-Голубев Н.И., Блудова Т. [6], Брухис Г.Е. [3], Аксютин Л.Р. [1], Бакаєв [5], Винников В.В. [7], Гуревич Г.Е., [8], Буркинський Б.В., Котлубай М.І.[10], Кендалл Л.К. [9] та багатьох інших.

Загальна мета дослідження

Загальною метою статті є розкриття ролі та перспектив морських портів в економіці України. Позитивні та негативні сторони функціонування морських портів та розробка стратегії розвитку та ефективного впровадження в діяльність морських портів в Україні.

Виклад основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

У сучасних умовах гнучка, надійна, недорога транспортна система, яка дозволяє здійснювати міжнародні перевезення, набуває вирішального значення, що надає морським портам додаткового важеля. Оскільки, ефективність економічного співробітництва між країнами багато в чому залежить і від рівня розвитку міжнародного перевезення, яке покликане забезпечувати перевезення вантажів з однієї країни в іншу. Серед міжнародних перевезень найважливіше місце займають міжнародні морські перевезення, на них припадає близько 70 % зовнішньоторговельних вантажів. У світі нараховується близько 53 000 торговельних судів, що перевозять усі види вантажів.

Сучасний стан морських перевезень не відповідає потребам економіки України і не забезпечує використання її транзитного потенціалу. Зберігається тенденція втрати Україною ринку транспортних послуг. Про це свідчать випереджаючі темпи нарощування імпорту послуг на морські вантажні перевезення порівняно з експортом.

Л.К. Кендалл вважає, що «морський транспорт – найважливіша частина світової транспортної системи, йому належить основна роль у міжконтинентальному обміні товарами, він є самим масовим і дешевим та виділяється високою продуктивністю, вантажопідйомністю, невеликою кількістю задіяного персоналу і низькою собівартістю. Перевезення вантажів морем - це складний виробничий процес, у якому беру участь відправник, перевізник та одержувач вантажу, а також цілий ряд інших фізичних і юридичних осіб: посередники (брокери, агенти, експедитори), банки, страхові компанії, служби порту, державні органи тощо» [9, с. 178].

Сучасний ринок морських перевезень розподіляється на декілька секцій, європейські країни представлені в двох з них – Середземноморській й Західноєвропейській (Біле, Баринцеве, Балтійське й Північне море, а також Балтійський залив). Саме остання, а не секція середземномор'я, привносить найбільший внесок в світовий ринок морського фрахту. Окрім них виділяють секції Північної та Південної Америки, Індійську, Африканську, Австралійську секції, а також Далекий Схід. Поняття секцій економісти ввели в сферу морських перевезень для позначення сфер, у яких діють приблизно загальні ставки на фрахт. Якщо в тій або іншій секції намічається надлишок судів - ставки на фрахт знижуються, і навпаки - нестача пропозиції судів стає причиною різких стрибків у тому або іншому регіоні. Необхідно мати стратегії розвитку кожного морського порту України та націлювати його роботу на експорт.

Наприклад, планом розвитку Одеського морського порту передбачено реалізацію таких заходів, щодо яких визначені інвестори – приватні партнери Адміністрації морських портів України (АМПУ):

будівництво зернового перевантажувального комплексу на базі причалу № 35 (інвестори – АМПУ та ТОВ «Бруклін – Київ») з метою збільшення потужностей для переробки вантажів на 2,5 млн тонн на рік;

будівництво комплексу з переробки зернових в тилу причалу № 4 (інвестор – ТОВ «Олімпекс Купе Інтернешнл») з метою збільшення потужностей для переробки вантажів на 1,0 млн тонн на рік;

будівництво причалів № 3к – 4к та додаткової території контейнерного терміналу на Карантинному молу порту (інвестори – АМПУ та ДП «ГПК Україна») з метою збільшення потужностей для переробки вантажів на 6,6 млн тонн на рік.

За станом на кінець літа 2013 компаніями, що працюють у Миколаївському порту, перероблено 900 тис. т вантажів. У вантажообігу порту традиційно переважало зерно, метал і вугілля. З початку 2013 року портом фактично перероблено 6 млн 280 тис. т вантажів.

Морські порти Дунайського регіону України за підсумками 2013 року збільшили перевалку вантажів в 1,2 рази у порівнянні з аналогічним періодом 2012 року — до 4 млн т. Фундаментом став експорт, що збільшився в 1,4 рази (до 2,5 млн т).

Таблиця 1
Вантажооборот морських торговельних портів України (тис. т)

Морський порт	Вантажообороту 2012 р. тис. т	Вантажооборот у 2013 р. Тис т
Южний	40310,9	43424,5
Одеський	24542,4	24542,4
Миколаївський	20678,9	20303,7
Іллічівський	17113,3	16458,5
Маріупольський	14908,6	15499,4
Октябрьськ	6037,4	5567,2
Севастопольський	5078,1	4801,2
Херсонський	3816,9	3717,3
Ренійський	1061,0	2794,8
Керченський	6707,4	2791,5
Феодосійський	3002,0	2601,8
Ізмаїльський	2937,0	2762,6
Бердянський	2315,6	2163,5
Євпаторійський	920,9	976,9
Білгород-Дністровський	927,7	667,3
Скадовський	180,8	276,2
Ялтинський	188,1	162,2
Усть-Дунайський	35,3	39,1
В цілому	150985,3	148178,0

Одеський морський торговельний порт у першій половині 2013 року збільшив перевалку контейнерних вантажів у порівнянні з аналогічним періодом 2012 року на 24,7% (до 5,487 млн т). В осені 2013 року через причали порту перевалено близько 600 тис. т контейнерних вантажів, що на 15% перевищує обсяг осені 2012 року. За прогнозними оцінками контейнерооборот усіх портів і терміналів миру в 2015 році може збільшитися на 30 % у порівнянні з 2010 роком, а в 2020 році – на 75 %.

На узбережжі Чорного та Азовського морів знаходиться 18 морських торгових портів (Бердянський, Білгород-Дністровський, Євпаторійський, Ізмаїльський, Іллічівський, Керченський, Маріупольський, Миколаївський, Одеський, Октябрський, Ренійський, Севастопольський, Скадовський, Усть-Дунайський, Феодосійський, Херсонський, Ялтинський). Крім морських торговельних портів, Україна також має чотири морські рибні порти (Іллічівський, Севастопольський, Керченський і Маріупольський).

Практично втрачено основний потенціал вітчизняного морського флоту, а той флот, що залишився під Національним прапором України, є неконкурентоспроможним на світовому фрахтовому ринку. Вітчизняне суднобудування орієнтовано головним чином на виконання експортних замовлень. Технологічна, наукова і випробувальна база суднобудування морально та фізично застаріла, знос основних фондів підприємств становить від 30% до 60% і більше.

На цей час розвиток флоту стикається з низкою внутрішніх і зовнішніх проблем: економічних, фінансових, організаційних, адміністративних, інституціональних. Це призводить до таких негативних наслідків:

невелика кількість суден у володінні національними компаніями значно обмежує сферу діяльності компаній;

напрями руху пріоритетних (домінуючих) товарних потоків на світовому ринку відомі і розподілені між світовими лідерами-перевізниками. Конкурувати з іноземними компаніями, особливо

ТНК, український флот зможе лише при наявності нових і добре обладнаних суден, для цього потрібні значні кошти: так, наприклад, балкер дедвейтом 30-40 тис. т коштує 4 млн. доларів США. Держава неспроможна фінансувати побудову нових суден для державного пароплавства і не може субсидіювати цю галузь, відповідно пароплавні компанії мають розраховувати на власні ресурси;

падіння кон'юнктури фрахтового ринку призвело до зниження норми прибутку при одночасних високих операційних витратах відносно інших галузей господарства. В останні 4-5 років кон'юнктура фрахтового ринку нестабільна, має тенденції до спаду. Насиченість цього ринку призводить до того, що ринкові фрахтові ставки забезпечують прибуток на рівні 5-6%. Лінійне судноплавство є більш дохідним, тому для судноплавної компанії важливо побудувати свою роботу так, щоб мінімізувати свої витрати або максимізувати прибуток для отримання коштів для побудови нових суден, без яких не йдеться про вихід на світовий ринок: по-перше, старі судна вітчизняних пароплавних компаній не відповідають вимогам світових конвенцій і відповідно не мають права доступу в найбільші порти світу, по-друге, ризик доставки вантажів такими суднами значний, і відповідні витрати на страхування – також значні;

застарілість обладнання суден знижує конкурентоспроможність українських судноплавних компаній. Одна із значних статей витрат суден – це витрати на паливо. У роки проектування судових енергетичних установок (СЕУ) не було проблеми витрат на паливо. «На 2007 рік в портах України вартість мазуту (380 cst) складала 290-321 дол./т, газойля – 545-589 дол./т (для порівняння – ціни в порту Новоросійськ складала: мазут – 228 дол./т, газойль – 523 дол./т). Добові витрати балкера-“двадцяти-тисячника” на паливо складають: на ходу 30-35 т, на стоянці 3-5 т (співвідношення важкого і легкого палива становить приблизно 4:1)» [11, с. 22-23]. Таким чином, через високу вартість палива (високі ціни плюс додаткові витрати старих СЕУ) судна вітчизняного виробництва змушені мінімізувати баластні пере-

ходи. Внаслідок цього українські судна на цей час працюють в обмеженому просторі Середземноморського басейну на грані збитків. Зовнішні проблеми пов'язані здебільшого з коливаннями на ринку перевезень. Судноплавна компанія не може вплинути на зовнішньоекономічну ситуацію, а здатна лише відреагувати на неї.

Пропонується економічну безпеку морського порту розглядати як систему, що складається з таких функціональних складових:

- 1) транспортно-виробничу складову, що включає ресурсну та організаційно-технологічну;
- 2) експлуатаційну складову;
- 3) інфраструктурну складову ;
- 4) соціально-екологічну складову;
- 5) фінансову складову.

Серед фінансово-економічних проблем найвагомішою є брак коштів як на операційну, так і на інвестиційну діяльність, пов'язану з побудовою нових суден для здійснення діяльності операційної. Теоретично існує можливість використання сучасних нових суден без інвестицій в їх побудову через механізм лізингу, але практично це є майже нездійсненним. Ринок насичений, отже, вантажовідправники забезпечують мінімальний прибуток перевізникам. Частину цього прибутку у випадку експлуатації власного судна можна використати на модернізацію або для побудови нового судна. Якщо використовувати орендоване за тайм-чартером судно, то практично весь прибуток буде сплачено як лізингову маржу лізингодавцю, що виключає можливість акумулювати кошти для побудови власного флоту.

Висновки й перспективи подальших досліджень

До пріоритетних напрямів з відновлення морських портів України, його належного функціонування і подальшого розвитку слід віднести в галузі водного транспорту відновлення іміджу України як морської держави, зокрема:

на основі чіткого визначення стратегічного державного інтересу в морських торговельних портах України здійснити розподіл функцій адміністративних і комерційних, а також державних і приватних;

на основі аналізу світового фрахтового ринку, а також з урахуванням національного податкового законодавства прийняти рішення про створення сприятливих умов для функціонування морського торговельного флоту України;

створити умови для виконання конвенцій Міжнародної морської організації з питань безпеки;

забезпечити розвиток судноплавства внутрішніми водними шляхами.

Література

1. Аксютин Л.Р. Организация морских перевозок. – Одесса: ЛАТСТАР, 2004. – 72с.
2. Александров-Дольник М.К. Споры, вытекающие из правоотношений сторон при морских перевозках грузов. – М.: Госюриздат, 2005. –117 с.
3. Андреев-Голубев Н.И., Брухис Г.Е. Коммерческая эксплуатация морского транспорта. – М.: Морской транспорт, 2004. – 234 с.
4. Анцелевич Г. А. Международное морское торговое право: Учеб. пособие для студ. вузов. — К. : Слово, 2003. — 559с.
5. Бакаєв О.О., Пирожков С.І., Ревенко В.Л. Міжнародні транспортні коридори - пріоритет української економічної перспективи // Соц.-екон. дослідж. в перехід. період. Україна в ХХІ ст.: концеп. та моделі екон. розв.: Щорічник наук. пр. — 2008. — Вип. 23. —491 с.
6. Блудова Т. Глобалізація транспортної системи та поняття «транзитний потенціал країни» // Економіка України.– 2006.– № 10.– С. 73–78.
7. Винников В.В. Проблемы комплексного развития морского транспорта. – Одесса: Фенікс, 2005 – 300 с.
8. Гуревич Г.Е. Организация перевозок и грузовых работ на морском транспорте. – М.: Морской транспорт, 2005. – 138 с.
9. Кендалл Л.К. Економіка й організація роботи флоту. – М.: Транспорт, 2004. – 264 с.
10. Котлубай А.М., Буркинський Б.В., ДебельС.И. Современные трансформации морской транспортной политики//Судоходство № 11 2007. 6-7 с.
11. Паламарчук В. Транспорт –важлива умова економічного росту // Економіка .- 2009.- №6, 21-23 с.

УДК 338.45

РЕФЛЕКСИВНЫЙ ПОДХОД К АДАПТАЦИИ ИНФОРМАЦИОННОЙ СФЕРЫ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ К НЕОИНДУСТРИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ

*Каминский П.Д., к.э.н., доцент,
Донецкий институт Межрегиональной академии
управления персоналом*

Разработан рефлексивный подход к адаптации информационной сферы промышленных предприятий к неоиндустриальной экономике, основанный на выделении особенностей внутренней и внешней информационной среды промышленного предприятия, позволяет повысить эффективность функционирования предприятия за счет снижения затрат на разработку управленческих решений.

Розроблено рефлексивний підхід до адаптації інформаційної сфери великих промислових комплексів до неоіндустріальної економіки, заснований на виділенні особливостей внутрішнього і зовнішнього інформаційного середовища великого промислового комплексу, що дозволяє підвищити ефективність функціонування підприємства за рахунок зниження витрат на розробку управлінських рішень.

Постановка проблемы в общем виде, связь с научными и практическими заданиями

В настоящее время украинская экономика имеет ярко выраженный рентноориентированный вид. Основной моделью функционирования является экспортно-сырьевая модель в то время, что характерно только для стран третьего мира, в то время как развитые страны имеют индустриальную экономику, более того, по большей части уже перешли на неоиндустриальный уклад, который является второй стадией индустриализации. Сложившееся в мире разделение стран на неоиндустриальные и ресурсные фактически делит их на страны первого и второго сорта, причем переход из низшей категории в высшую почти невозможен. В то же время Украина пока что еще имеет хоть и устаревшую, но развитую инфраструктуру, которая может быть базой для неиндустриального скачка. Поэтому актуальными являются исследования в сфере разработки управленческих воздействий по сти-

мулированию неоиндустриализационных преобразований в украинской экономике.

Анализ последних исследований и публикаций.

Выделение неразрешенных вопросов.

Вопросам исследования перехода к неоиндустриализационному укладу экономики посвящены работы таких отечественных и зарубежных авторов как З.Грандберг, С.Губанов, С.Глазьев, В.Дасковский, В.Киселев, В.Мау [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]. Однако, большинство авторов рассматривают проблему перехода к неоиндустриализационному укладу экономики для специфических условий других стран, в первую очередь, для России. Поэтому возникает необходимость в исследовании институциональных украинских условий и разработке учитывающих эти условия подходов к неоиндустриализации.

Одной из наиболее актуальных частей проблемы неоиндустриализации украинской экономики является адаптация информационной сферы промышленных предприятий к неоиндустриальной экономике.

Общая цель исследования

Целью статьи является разработка рефлексивного подхода к адаптации информационной сферы промышленных предприятий к неоиндустриальной экономике.

Изложение основного материала

Обоснование полученных результатов.

Для адаптации информационной среды промышленного предприятия к неоиндустриальной экономике необходимо обеспечить оперативную и максимально автоматизированную обработку сигналов внешней среды. Одним из наиболее перспективных направлений для обеспечения эффективности и объективности такой обработки является изучение мнения контрагентов КПК, как именно они воспринимают действия предприятия. Аналогично при адаптации внутренней информационной среды необходимо изучение взаимоотношений между подразделениями промышленного предприятия. Осу-

ществляется такое изучение с помощью рефлексивного подхода к управлению.

Основные взаимосвязи, возникающие при адаптации информационной сферы промышленных предприятий, представлены на рис. 1. При рефлексивной адаптации происходит обмен информационными потоками, основными из которых являются оценки восприятия контрагентами своих отношений с предприятием и восприятия подразделениями предприятия своего места внутри промышленного предприятия. Сбытовые департаменты при взаимодействии с потребителями оценивают, как именно они воспринимают продукцию и качество услуг промышленного предприятия (поток 1).

В то же время при взаимодействии производственных подразделений с поставщиками (поток 2) ввиду крупных масштабов производства, большого ассортимента продукции и множества различных видов комплектующих, сырья и материалов крайне сложно оценить индивидуальное восприятие отдельных поставщиков. Поэтому необходимо осуществлять агрегированные оценки.

Взаимодействие с инвесторами осуществляется центром рефлексивной адаптации информационной сферы промышленного предприятия в лице руководителей предприятия (поток 3). При этом оценивается восприятие как индивидуально, в случае если инвесторов незначительное количество, так и агрегировано, если акции предприятия распределены среди множества миноритарных акционеров.

Финансово-бухгалтерские департаменты осуществляют взаимодействие с госорганами по вопросам лицензирования, сертификации и стандартизации, уплаты налогов (поток 5). Причем взаимодействие в сфере уплаты налогов является наиболее значимым – оценки предприятия, сделанные налоговыми органами, влияют на вероятность его дополнительных проверок и в целом лояльность при налоговых взаимодействиях.

Рис. 1. Казуальная схема адаптации информационной сферы промышленных предприятий

Также финансово-бухгалтерские департаменты напрямую взаимодействуют с центром рефлексивной адаптации информационной сферы (поток б), с теми его сотрудниками, которые относятся к высшему руководящему составу и собственникам.

В рамках оценки внутренней информационной среды и восприятия результативности работы промышленного предприятия его подразделениями финансово-бухгалтерские департаменты взаимодействуют с планово-экономическими департаментами (поток 7).

Сбытовые департаменты взаимодействуют с планово-экономическими при оценке, какие именно действия в рамках рефлексивной адаптации необходимо осуществить при улучшении восприятия потребителями продукции и услуг промышленного предприятия (поток 8).

Аналогично производственные департаменты предлагают и согласовывают планы по корректировке взаимодействий с поставщиками, а также совершенствованию производственных процессов по результатам выявленных проблем (поток 9).

При взаимодействии производственных и маркетинговых департаментов (поток 10) оценивается, как производственные департамент воспринимают эффективность своей работы при выполнении задач промышленного предприятия, а также как они оценивают эффективность работы смежных подразделений при выполнении своих задач.

При взаимодействии сбытовых и маркетинговых департаментов (поток 11) осуществляется взаимная оценка, как сбытовые департаменты оценивают эффективность выполнения задач прочими подразделениями при выполнении сбытовых задач, а также какие проблемы возникают в сферах рекламы и пиара.

Результаты оценок выполнения планов и субъективные причины отклонений фактических показателей от запланированных передаются планово-экономическими департаментами в маркетинговые с целью дальнейшей обработки и агрегирования (поток 12).

Финансово-бухгалтерские департаменты в результате обработки оценок планово-экономических подразделений формируют сводный отчет о невыполнении планов (поток 13).

Наиболее важным взаимодействием является передача оценок восприятия подразделений друг другом, а также внешними контрагентами, между маркетинговым отделом, который осуществляет непосредственную обработку и агрегирование и центром рефлексивной адаптации, которым принимает управленческие решения по рефлексивным воздействиям на требуемые направления (поток 14).

Выводы и перспективы дальнейших исследований.

Таким образом, разработанный рефлексивный подход к адаптации информационной сферы промышленных предприятий к неоиндустриальной экономике, основанный на выделении особенностей внутренней и внешней информационной среды промышленного предприятия, позволяет повысить эффективность функционирования предприятия за счет снижения затрат на разработку управленческих решений.

Литература

1. Прокопенко Р.В. Моделирование институциональных конфликтов как фактора развития системных дисбалансов /Ю.Г.Лысенко, Р.В.Прокопенко// Моделирование социально-экономических систем: теория и практика: Монография . – Х.:ИНЖЭК, 2012. – 592 с.
2. Грандберг З. Неоиндустриальная парадигма и закон вертикальной интеграции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://institutiones.com/general/903-neoindustrialnaya-paradigma-i-zakon-vertikalnoj-integracii.html>.
3. Мау В. Экономика и политика в 2011 году: глобальный кризис и поиск новой модели роста// Вопросы экономики. – 2012. – №2. – С.4-26.
4. Глазьев С. О стратегии и концепции социально-экономического развития России до 2020 года // Экономические стратегии, 2008. – №4. – С.38-42.
5. Губанов С. Неоиндустриализация плюс вертикальная интеграция (о формуле развития России) // Экономист. – 2008. – №9. – С.3-27.
6. Губанов С.С. Системный выбор России и уровень жизни (Неоиндустриальный консенсус России и его системные основы)// Экономист. – 2011. – №11. – С. 3-55.
7. Дасковский В. О неоиндустриальной модели и стратегии развития экономики / В.Дасковский, В.Киселев //Экономист №6 2013, С.34-39.

УДК 336.125

ЗАКОНОДАВЧІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

*Карлова О.А., д.е.н.,
Харківська академія міського господарства*

У роботі проведено аналіз законодавчих актів що регулюють механізм формування та функціонування надання соціальних послуг, наведені основні поняття які відносяться до соціального обслуговування.

В работе проведен анализ законодательных актов регулирующих механизм формирования и функционирования предоставления социальных услуг, приведены основные понятия которые относятся к социальному обслуживанию.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Джерелами інформації про термінологію й використовувані поняття у сфері соціального обслуговування є ряд офіційних документів: законів, положень, рекомендацій. Українське законодавство перебуває на етапі свого становлення, а тому воно постійно змінюється, доповнюється: ухвалюються не завжди узгоджені між собою нові законодавчі акти, нормативно-правові документи, які покликані забезпечити юридичне підґрунтя для розв'язання різнопланових соціальних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Питанням розвитку соціальної сфери та інфраструктури присвятили праці багато науковців, серед яких варто виділити Куценко В.І., Бандур С.І., Трілінберг Г.І, Удовиченко В.П., Остафійчук Я.В та ін.

Загальна мета дослідження

Метою роботи є визначення законодавчих основ формування та функціонування механізму надання соціальних послуг, дослідження теоретичних основ формування та ефективного функціонування механізму надання соціальних послуг.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Україна ратифікувала чимало міжнародних та європейських конвенцій і декларацій, які поки що здебільшого не знайшли свого відображення в нормах українського законодавства. Хоча Конституція України проголосила принцип пріоритету міжнародного права над національним, але у практиці соціальної роботи зреалізувати це складно [1, с. 45].

Відносини у соціальній сфері регулюють закони України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”, „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”, „Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні”, „Про зайнятість населення”, „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”, „Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення”, „Про психіатричну допомогу”, Кодекс законів про працю та ін. Вони визначають права представників соціально вразливих груп на отримання соціальної допомоги, зокрема на соціальне обслуговування.

Для практичної соціальної роботи важливими є закони „Про попередження насильства в сім'ї”, „Про охорону дитинства”, „Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям”, „Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям інвалідам”, Кодекс про шлюб та сім'ю та ін. Ці акти регулюють питання, пов'язані із соціальним захистом дітей (визначають порядок вилучення дитини з родини і позбавлення батьків їхніх прав на виховання дітей, здійснення опіки над дитиною, яка не має батьківського піклування, порядок оформлення у різні дошкільні й шкільні заклади тощо).

Нормативно-правову базу також утворюють різноманітні положення, затверджені указами Президента України та постановами Кабінету Міністрів, які визначають порядок діяльності певних соціальних установ: Типове положення про центри соціальних служб

для молоді, Типове положення про територіальний центр соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян.

Важлива роль у документальному забезпеченні соціальної політики і соціальної роботи належить державним програмам, покликаним визначити пріоритети в розв'язанні соціальних проблем певних груп суспільства. Такими є Національна програма профілактики СНІДу, програма „Діти України” та ін [4, с.234].

Одним із перших нормативно-правових документів, покликаних законодавчо врегулювати засади соціальної роботи, став Закон України „Про соціальну роботу з дітьми та молоддю” (2001 р.), який у загальних рисах окреслив принципи та можливі форми роботи з цими групами клієнтів. У ньому визначено поняття „обслуговування”, „супровід”, „реабілітація”, уточнено поняття профілактика з точки зору теорії соціальної роботи, введено поняття „соціальне інспектування”, які фактично витлумачені як види соціальної роботи.

Закон України „Про соціальні послуги” (2003 р.) сфокусований на визначенні прав та обов'язків клієнтів соціальних служб і працівників, що надають соціальні послуги, а також на структурі сфери надання соціальних послуг та управлінні нею в цілому. У законі стверджується, що при одержанні соціальних послуг громадяни мають право на:

- поважливе і гуманне ставлення з боку суб'єктів, що надають соціальні послуги;
- вибір установи та закладу, а також форми соціального обслуговування;
- інформацію щодо своїх прав, обов'язків та умов надання соціальних послуг;
- згоду на соціальні послуги;
- відмову від соціальних послуг;
- конфіденційність інформації особистого характеру, що стала відомою суб'єкту, який надає соціальні послуги;

– захист своїх прав і законних інтересів, у тому числі в судовому порядку.

Згідно з зазначеним Законом, соціальні послуги – це комплекс заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя [3, с. 6].

З багатьма положеннями документів можна погодитися, однак, у національних стандартах відсутній зв'язок між існуючою класифікацією побутових послуг у Державному класифікаторі соціальних стандартів та нормативів, і тими базовими „термінами”, які наведені в них. Визначення і перелік соціальних послуг, опис їхнього змісту та якості мають зазначатися у Державному класифікаторі соціальних стандартів та нормативів, який затверджує Кабінет Міністрів України.

Варто також зазначити, що поняття соціальних послуг (навіть при його більш ніж широкому тлумаченні українським законодавством) є вузьчим за поняття соціальної роботи. Адже соціальна робота містить набагато більше різновидів діяльності, ніж надання соціальних послуг.

Соціальні послуги надаються державними та недержавними соціальними службами (закладами, організаціями, установами тощо), які утворюють систему соціального обслуговування населення. Вона з одного боку, є важливим сектором соціальної сфери, який потребує належного нормативно-правового регулювання, а, з іншого боку, виступає технологією соціальної роботи, комплексом заходів для підтримки соціально вразливих груп населення, які здійснюються через спеціально організовані для цього інституції.

У західній літературі соціальне обслуговування тлумачиться як надання штатними працівниками соціальної служби або волонтерами конкретних соціальних послуг тим особам, які мають як звичайні по-

треби, так і проблеми з депривацією (відсутністю або недостатністю ресурсів) та утриманством (залежністю від інших).

Найраціональнішим, очевидно, є тлумачення соціального обслуговування як організаційної форми соціальної роботи, яка має на меті здійснення політики держави та громадських структур, забезпечення населення потенційними життєвими благами, сприяння нормалізації людських соціально-психологічних відносин, розвитку самостійності [2, с. 135].

Крім того, запропоновані визначення в стандартах, зокрема, „соціально-побутова послуга” не сполучаються з поняттям „побутова послуга”. Характер наданих соціально-значимих побутових послуг населенню дає підставу за виконавців вважати як державні, муніципальні установи й підприємства, так і підприємства інших форм власності, індивідуальних підприємців. Всебічний розгляд пропонованої термінології, наведеної в різних джерелах, дозволяє уточнити терміни й визначення, використовувані під час нормування побутових послуг.

Соціальне обслуговування – діяльність соціальних та інших служб, спрямована на надання соціальних послуг, здійснення соціальної реабілітації й адаптації громадян, які перебувають у складній життєвій ситуації.

Соціальна адаптація – процес, спрямований на пристосування громадянина, який перебуває у складній життєвій ситуації, до прийнятих в суспільстві правил і норм поведіння, його оточення.

Соціальна послуга – дії соціальної служби, що полягають в наданні соціальної допомоги клієнтові для подолання ним складної життєвої ситуації.

Послуга – результат безпосередньої взаємодії виконавця й споживача, а також власної діяльності виконавця із задоволення потреб споживача.

Побутова послуга (послуга сфери побутового обслуговування) – матеріальна або соціально-культурна послуга.

Соціально-побутова послуга – послуга, що полягає в наданні соціальної допомоги клієнтові соціальною службою для подолання ним складної життєвої ситуації, спрямована на підтримку й забезпечення його життєдіяльності в побуті.

Соціально значима побутова послуга – послуга, що надається підприємствами й індивідуальними підприємцями, спрямована на задоволення мінімальних потреб населення (для незаможних): фізіологічних – у підтримці санітарно-гігієнічного стану, потреб у відновленні втрачених споживчих властивостей предметів особистого користування й домашнього побуту або потреб у виготовленні за індивідуальними замовленнями життєво важливих нових виробів.

Споживач соціально значимої побутової послуги для малозабезпеченого населення – малозабезпечене населення, яке має найменше засобів для існування, і за незалежними від нього причинами має середньодушовий прибуток нижчий або на рівні величини прожиткового мінімуму, встановленого в Україні.

Соціальні норми споживання малозабезпеченим населенням соціально значимих побутових послуг – показники періодичності надання послуг малозабезпеченому населенню соціально значимими побутовими послугами.

Мінімальні потреби незаможного населення в побутових послугах – потреби в послугах сфери побутового обслуговування, задоволення яких необхідне для підтримки нормальної життєдіяльності громадян, але неможливе або вкрай складне в порядку самообслуговування через відсутність у споживачів відповідного рівня професійної підготовки, необхідного обладнання й предметів праці, фізичних можливостей.

Мінімальні соціальні нормативи споживання послуг сфери побутового обслуговування малозабезпеченим населенням – єдині або групові для однорідних територій України параметри мінімальних (соціальних) потреб у побутових послугах малозабезпеченої категорії громадян.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Таким чином, аналіз законодавчих і нормативних актів, детальне вивчення національних стандартів засвідчив, що основними нормативними документами, що регулюють механізм надання соціальних послуг є такі: Закон України „Про соціальні послуги” від 19 червня 2003 р. № 966-IV, „Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” від 5 жовтня 2000 р. № 201/-III. , Концепція реформування системи соціальних послуг, від 13 квітня 2007 р. N 178-р.(проект),та інші.

Література

1. Бойко А.М., Соціальна робота і роль соціально орієнтованих організацій. Український і закордонний досвід / Проект Європейського Союзу «Розвиток громадянського суспільства в Києві та обраних регіонах України»/ Збігнев В. – К., 2004. – 40 с.
2. Виноградова М.В. Организация и планирование деятельности предприятий сферы сервиса: Учебное пособие для студ. Вузов спец. «Сервис». / Виноградова М.В., Панина З.И. –М.: Дашков и К, 2006. – 464 с.
3. Закон України „Про соціальні послуги” від 2003, N 45, ст. 358 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=966-15>
4. Інноваційні моделі соціальних послуг: проекти Українського фонду соціальних інвестицій / Спільний проект Уряду України та Світового Банку «Український фонд соціальних інвестицій» / [Брижоватий Т. В., Довбня В. С., Дума Л. П., Кукурудза А. В., Майорова Н. В]. / під ред. Н.В. Кабаченко . – К. : Віпол, 2006. – 320 с.
5. Куканова А.М. Розвиток сфери послуг і особливості її становлення у транзитивній вітчизняній економіці // Формування ринкових відносин в Україні: 36. Наук, праць. – 2004. – Вип. 1. – С. 69.
6. Організація і технологія надання послуг [Апопій В.В., Олексин І.І., Шутовская Н.О., Футало Т.В].: Навч. посіб. / За ред. В.В. Апопія /. – К.: ВЦ «Академія», 2006. (Альма-матер). – 312 с.
7. Концепція реформування системи соціальних послуг в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України 13 квітня 2007 р. № 178-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=178-2007-%F0
8. Семигіна Т.В., Соціальні послуги на рівні громади: український досвід та перспективи / За ред. Семигіної Т.В., – К.: Гурт, 2005. – с. 456.

УДК 304.4

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

*Кислюк О.В., к.держ.упр.,
Донецький державний університет управління*

У статті досліджено теоретичні аспекти здійснення соціальної політики, яка є однією з найважливіших функцій будь-якої держави і основним завданням якої виступає діяльність державних та громадських інститутів, суспільних груп та окремих осіб з метою реалізації соціальних потреб людини, що забезпечують її життєдіяльність та розвиток як соціальної істоти на основі відносин принципу соціальної справедливості при обов'язковому дотриманні її громадянських прав та свобод.

В статье исследованы теоретические аспекты осуществления социальной политики, которая является одной из важнейших функций любого государства и основной задачей которой выступает деятельность государственных и общественных институтов, общественных групп и отдельных лиц с целью реализации социальных потребностей человека, которые обеспечивают его жизнедеятельность и развитие социального существа на основе отношений принципа социальной справедливости при обязательном соблюдении его гражданских прав и свобод.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Соціальні відносини в системі суспільно-політичних і економічних пріоритетів України набирають ваги одного з домінуючих факторів забезпечення національних інтересів. Від ефективності соціальної політики залежить ставлення громадян до впроваджуваних реформ, державних інституцій, політичних партій та окремих політиків, зрештою – до державності і незалежності України. Від якості та динаміки вирішення цих проблем значною мірою залежатиме також імідж нашої країни в очах європейської і світової демократичної спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Теоретичні та практичні аспекти побудови ефективної соціальної політики, соціального захисту, регулювання соціальної сфери розглядаються в працях багатьох учених, серед яких, зокрема: С. Богуславська [6], О. Сімкіна [10], А. Баланда, Г. Лопушняк [1], В. Сідельнікова, В. Антонюк та ін.

Загальна мета дослідження

Дослідити теоретичні аспекти здійснення соціальної політики як головного напрямку внутрішньої політики держави.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Соціальна політика як одна з найважливіших складових політики держави офіційно завжди належала в Україні до її пріоритетів. Про це свідчить суттєве посилення уваги до неї як в офіційних державних документах, так і в програмних документах, а також практичні дії державної влади та підвищення активності практично всіх політичних сил.

Так, проблеми підвищення рівня життя та шляхи їх розв'язання відображені в Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки. З метою створення більш ефективної системи соціального захисту населення підготовлено проект Трудового кодексу, затверджено «Стратегію упорядкування системи надання пільг окремим категоріям громадян до 2012 року», запроваджено єдиний соціальний внесок, прийнято Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» та низку інших законодавчих та нормативних актів, в яких порушувались питання, пов'язані з проведенням державної соціальної політики.

Така політика базується на системі законів і нормативно-правових актів, дотримання яких є обов'язковим для кожного громадянина незалежно від його майнового стану, етнонаціональної чи конфесійної належності тощо, а також від ратифікованих Україною міжнародних норм (конвенцій, хартій, кодексів і т.ін.), які існують

здебільшого де-юре. Вона спрямована на задоволення потреб населення шляхом підвищення ролі трудового доходу, гарантоване забезпечення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати, створення фондів соціальної допомоги та державних страхових фондів, захист населення від зростання цін, упровадження механізмів субвенцій, індексацію заробітної плати. Інакше кажучи, соціальна політика відіграє регулюючу та стимулюючу роль у забезпеченні динамічного розвитку національного господарства, і таким чином, створює можливості для ефективного функціонування системи соціального захисту [1].

Майже всі процеси відтворення, а також зміни соціальних зв'язків між людьми, умов і способів їх життєдіяльності відбуваються у межах простору, який прийнято називати соціальною сферою. Соціальна сфера охоплює весь простір життя людини – від умов праці й побуту, здоров'я та відпочинку до соціальних класових і національних відносин. Змістом соціальної сфери є соціальні відносини між соціальними групами, індивідами з приводу їх положення, місця й ролі у суспільстві, способу та укладу життя.

Ситуація в соціальній сфері, механізм її функціонування та фінансування значною мірою визначаються обраною моделлю розвитку держави. Соціальноорієнтована економічна система з домінуванням складових соціал-демократичної моделі державного устрою передбачає високий рівень перерозподілу ВВП через бюджет (а, отже, і високі податки з доходів за прогресивною шкалою), високу частку державної власності в економіці країни, високий ступінь контролю держави за соціально-економічними процесами та поширення практики надання соціальних послуг через суспільні фонди споживання [2].

Соціальна політика виступає складовою загальної політики, головним призначенням якої виступає розробка та втілення необхідних заходів по збереженню та укріпленню сталого суспільного та державного стану. Відповідно до статті 25 Декларації прав людини, су-

часна правова держава повинна гарантувати право на такий рівень життя людини і громадянина, який вміщує забезпечення їжею, місцем проживання, необхідним для підтримки здоров'я медичним обслуговуванням тощо. І, звісно, правом на соціальне забезпечення у разі безробіття, хвороби, інвалідності, втрати годувальника та решти випадків втрати засобів для існування відповідно від обставин, незалежних від людини.

Соціальна політика у більшості робіт подається в якості регуляторної функції, спрямованої на посилення соціальної спрямованості економічного розвитку, тобто, мова йде про її вплив на соціальні результати функціонування та розвитку тих чи інших економічних систем і конкретно – на людину.

Соціальна політика формує відносини у суспільстві з приводу соціального становища індивідів. Внутрішня структура соціального становища складається з трьох елементів: потреб індивіда, умов життя та доходів, які виступають сполучною ланкою між потребами й умовами життя. Вказані елементи складають основу соціальної структури суспільства.

Соціальна політика є функцією державної відповідальності:
за використання громадських ресурсів;
за регулювання приватної діяльності;
за підтримку приватно-індивідуальної та колективної поведінки з метою максимізації соціальної вигоди та умов життя населення [3].

Відповідно до чинного законодавства України основними засадами внутрішньої політики в соціальній сфері визначено:

забезпечення гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян на основі впровадження європейських стандартів соціального захисту, підвищення якості соціальних послуг;

надання громадянам упродовж усього життя соціальних гарантій на основі вдосконалення системи соціальних стандартів і пільг;

досягнення ефективного демографічного розвитку;

трансформація державної політики у сфері зайнятості та ринку праці, у тому числі шляхом розвитку партнерства між роботодавцями і найманими працівниками, власниками підприємств, установ, організацій та професійними спілками;

подолання бідності і зменшення соціального розшарування, зокрема шляхом сприяння самозайнятості населення, розвитку малого та середнього бізнесу, недопущення виникнення заборгованості із заробітної плати на підприємствах, в установах, організаціях усіх форм власності;

удосконалення системи пенсійного забезпечення, створення умов для гідного життя людей похилого віку, стимулювання розвитку недержавної системи пенсійного страхування;

забезпечення розміру соціальних виплат, які є основним джерелом доходів, на рівні, не нижчому за прожитковий мінімум, удосконалення системи підтримки соціально незахищених верств населення та ін. [4].

Отже, пріоритетність соціальної політики серед інших складових державної політики визначається насамперед Конституцією України, оскільки саме вона покликана забезпечити громадянам гарантовані Основним Законом права: на життя, безпечні умови праці, винагороду за працю, захист сім'ї, відпочинок, освіту, житло, охорону здоров'я та медичну допомогу, соціальне забезпечення та сприятливе навколишнє середовище.

Соціальна політика є явищем суспільно-історичним: вона з'являється разом з виникненням держави, спрямована на узгодження спільної діяльності людей та утвердження загальнодержавних пріоритетів і є регулятором взаємовідносин соціальних структур і соціальних інститутів, а також суспільного та індивідуального життя людини.

Н.А. Волгін визначає соціальну політику як систему (сукупність) заходів (дій, заходів), прийнятих її суб'єктами і спрямованих на підвищення рівня життя населення. Соціальна політика – це система

взаємодій і взаємин соціальних груп із життєзабезпечення населення, зростання рівня та якості його життя. Отже, соціальна політика демократичної держави покликана покращувати соціальний стан не тільки тих чи інших соціальних верств, соціальних груп, але й народу в цілому. Соціальне ж положення є результатом дії низки важливих факторів, які утворюють різні суспільні обставини: економічні умови, власність, суспільний лад, політичний режим, екологічна безпека тощо [5].

Серед вчених існують різні погляди, підходи до визначення поняття «соціальна політика» [6].

І. Лаврененко вважає, що соціальна політика – це діяльність з управління соціальною сферою суспільства, покликана забезпечити життя й відтворення нових поколінь, створити передумови для стабільності й розвитку суспільної системи і гідного життя людей. У працях Б.В. Ракитського, Г.Я. Ракитської обґрунтовано концепцію соціальної політики, засновану на класовому підході, на аналізі співвідношення сил у суспільстві, тобто співвідношення соціальних сил – це конкретно-історичне співвідношення ступенів впливу різних соціальних сил на суспільні процеси і тим самим на міру обліку конкретно-історичних і стратегічних інтересів різних соціальних груп і спільнот в суспільному розвитку.

А.Н. Аверін у роботі «Соціальна політика держави» дає визначення в аспекті дієвого підходу, а саме: соціальну політику можна розглядати як діяльність, спрямовану на вирішення соціальних проблем у суспільстві, розвиток його соціальної сфери, створення умов для життя людей, забезпечення їх соціальних потреб, інтересів і гарантій, представлення соціальних послуг. Вона є певним видом діяльності, яку здійснюють різноманітні суб'єкти соціальної політики [7].

Соціальна політика держави, як відзначають багато дослідників, – це найважливіший соціальний механізм перетворення суспільства. Суб'єктами соціальної політики є: держава (загальнодержавний і

регіональний рівні), саме громадянське суспільство, приватні корпорації. Вони здійснюють як профілактичний, так і компенсаційний соціальний захист, соціальну підтримку.

Соціальний захист здійснюється в найрізноманітніших сферах суспільного життя: фінансовій, промисловій, сфері послуг: екологічних, медичних, освітніх тощо. В умовах існування держави визначення та обґрунтування соціальної політики в регіоні набуває важливого значення, оскільки саме регіони безпосередньо реалізують на практиці державну політику.

При формуванні та реалізації соціальної політики необхідно здійснювати такі дії:

дослідити і надати порівняльну оцінку реально існуючої якості життя всіх соціальних верств і соціальних груп населення, а також якості життя суспільства в цілому в конкретні періоди часу;

передбачати і прогнозувати можливі зміни положення цих соціальних спільнот під впливом реально діючих соціально-економічних, політичних факторів;

розробляти, а при необхідності і коригувати програму дій з соціального розвитку суспільства (соціальної групи, регіону), виходячи з його економічних станів, можливостей.

Соціальна політика є цілеспрямованою і планомірною діяльністю державних та громадських інститутів щодо погодження інтересів різних соціальних верств суспільства у сферах виробництва, розподілу і споживання матеріальних, соціальних і духовних благ.

Управління соціальним розвитком на будь-якому рівні територіальної організації представляє собою комплекс заходів з виявлення і вирішення існуючих соціальних проблем, тобто зводиться до того чи іншого варіанту розробки та реалізації соціальної політики. Тому соціальну політику можна визначити і як діяльність суб'єктів управління різного рівня, спрямовану на управління соціальним розвитком суспільства. На загальнонаціональному рівні соціальна політика є одним з найважливіших напрямів внутрішньої політики

держави, який пов'язаний з відтворенням соціальних ресурсів і забезпеченням, як стабільності соціальної системи, так і динамічності її розвитку. Метою соціальної політики є регулювання відносин між суспільством та окремими соціальними суб'єктами, спільнотами, соціальними групами. Вона покликана вирішувати протиріччя між інтересами різних суб'єктів, між поточними і перспективними інтересами суспільства. Соціальна політика реалізується за допомогою соціальних заходів та здійснення соціальних програм, що проводяться державними, регіональними та місцевими органами, а також приватними корпораціями і деякими громадськими організаціями [5].

Соціальна діяльність держави почалася значно раніше виникнення понять «соціальна держава», «держава загального благоденства». Про це свідчить хоча б перелік історично значущих законодавчих актів тільки однієї європейської держави – Об'єднаного Королівства Великобританії і Північної Ірландії (Англії): Закон про допомогу бідним 1601 р., Закон про підприємства 1819 р., Новий закон про допомогу бідним 1834 р., Закон про 10-годинний робочий день 1847 р., Закон про підприємства 1853 р., Закон про початкову освіту 1870 р., Закон про охорону здоров'я 1875 р., Закон про біржу праці 1905 р., Закон про політику щодо врегулювання заробітної плати 1909 р.

З появою кейнсіанства (на початку 30-х років ХХ століття) почалося теоретичне і практичне обґрунтування положення про те, що держава повинна нести відповідальність за життя громадян.

Основні принципи та характеристики сучасних соціальних держав реалізуються через систему надання соціальних послуг: державне утворення і надання стипендій студентам (далеко не в усіх країнах), державної медицини (без оплати за ці послуги з боку хворих), пенсій, особливої турботи для інвалідів, дітей, максимальної тривалості допустимого робочого дня, мінімально допустимого розміру оплати праці (в годинах, місяцях і т.д.), обов'язкові дні відпочинку, оплачувана відпустка тощо.

Вибір соціальної моделі є головним і основним завданням для кожного суспільства на певному етапі його історичного розвитку – еволюційного або революційного.

Отже, соціальну політику можна трактувати як систему управлінських, регулятивних, саморегулятивних способів та форм діяльності суб'єктів, сукупність принципів, рішень, дій, що знаходять втілення в соціальних програмах і соціальній практиці з метою задоволення соціальних потреб, збалансованості соціальних інтересів людини, соціальних груп суспільства, досягнення соціальних цілей, вирішення соціальних завдань, формування соціальних цінностей. Дане бачення соціальної політики у її широкому розумінні подають в «Основах соціальної політики» вітчизняні дослідники Скуратівський В.А., Палій О.М. та Лібанова Є.М.[8].

Трохи по-іншому наповнюють значення науковці з Європейського Союзу. Науковці Philip Manow та Bruno Palier вважають, що соціальна політика – система правових, організаційних та інших заходів державних і недержавних установ та організацій, що враховують економічний потенціал країни і спрямовані на підтримання соціальної стабільності в суспільстві, створення умов для зростання добробуту працездатних осіб та забезпечення належного рівня життя тих, хто через непрацездатність чи інші життєві обставини не має достатніх засобів до існування [9].

Незалежно від суспільного ладу, будь-яка держава визначає соціальну стратегію, соціальні пріоритети в той чи інший період розвитку країни. Тому зараз у світі широко поширені поняття «соціальна ринкова економіка», «соціально-орієнтована ринкова економіка», «соціальна держава», «соціальна безпека» та ін.

У сучасному ліберально-демократичному світі багато країн оголосили себе (і юридично закріпили в основних законах) соціальною державою. Соціальна держава прагне здійснювати гуманну соціальну політику: дбати про працевлаштування робочих ресурсів, права людини, створювати доступні системи охорони здоров'я та освіти, ро-

звинену систему соціальної підтримки малозабезпечених верств населення, боротися з бідністю, злочинністю, попереджати соціальні конфлікти.

Державна соціальна політика – один з основних напрямів внутрішньої політики держави. Найважливішим завданням соціальної політики є досягнення певного рівня рівноваги у суспільному житті через:

надання державних гарантій для запобігання або амортизації наслідків стихії, голоду, хвороб, природних і техногенних катастроф, демографічного «вибуху» тощо;

перерозподіл матеріальних засобів і організаційних зусиль, спрямованих на забезпечення певного рівня життя і зміна його якості в напрямі, знижує соціальну напруженість;

регулювання способу життя (податками, засобами, благодійністю).

Оскільки соціальна політика виступає однією з найважливіших функцій будь-якої держави, то основним завданням соціальної політики виступає діяльність державних та громадських інститутів, суспільних груп та окремих осіб (суб'єктів соціальної політики), спрямована на реалізацію соціальних потреб людини, що забезпечують її життєдіяльність та розвиток як соціальної істоти на основі відносин принципу соціальної справедливості при беззастережному дотриманні її громадянських прав та свобод.

Розглядаючи роль Європи як першопрохідника в галузі еволюції соціальної функції сучасної держави, слід відмітити, що вона виглядає найбільш вражаючою. За півтора століття було пройдено довгий шлях від приватної добродійності й початків державного патронажу до фундаментальних концепцій соціального партнерства, соціальної ринкової економіки і держави добробуту, покладених в основу соціальної політики держави. Вона поширюється на такі сфері соціального життя, як зайнятість і міграція трудящих, прибутки й податки, захист споживачів, освіта, охорона здоров'я, соціальне забез-

печення, організація дозвілля й туризм. При цьому уряди керуються не тільки критеріями приватного інтересу й економічної рентабельності, але й критерієм суспільних потреб, який далеко не завжди співпадає з ринковими принципами й сприймається державою як результат тривалого тиску соціал-демократії й профспілок Соціальна політика Європейського Союзу передбачає прийняття низки заходів, що сприяють підвищенню рухливості робочої сили, таких, як забезпечення права на проживання, визнання професійних дипломів, урегулювання пенсійних прав і порядку оподатковування громадян однієї держави-члена, що працюють в іншій державі-члені тощо [6].

Висновки. Таким чином, соціальна політика держави є найважливішим соціальним механізмом перетворення суспільства. В якості суб'єктів соціальної політики можуть бути: держава, саме громадянське суспільство, приватні корпорації. Вони здійснюють як профілактичний, так і компенсаційний соціальний захист, соціальну підтримку в самих різних сферах суспільного життя: фінансовій, промисловій, сфері послуг, екологічній, медичній, освітній. Для того, щоб населення схвалювало проведену соціальну політику, спрямовану на підвищення його рівня і якості життя, необхідно визначити та затвердити соціальні орієнтири суспільного добробуту, в тісному взаємозв'язку з соціальними інтересами населення, враховуючи можливості конкретних верств населення, ресурсні умови регіонів для надання доступних соціальних послуг.

Література

1. Лопушняк Г. Соціальна політика як визначальний напрям внутрішньої політики держави / Г. Лопушняк // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2011. – Вип. 2. – С. 244-251.
2. Лібанова Е.М. Перспективи трансформації соціальної сфери України / Е.М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2004. – № 1-2. – С. 49.
3. Теренс М. Гаслі. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки / М. Гаслі Теренс. – К.: Основи, 1996. – С. 13.
4. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

5. Гриненко А. Соціальний захист і боротьба з бідністю за умов переходу до ринку / А. Гриненко, Т. Кожан // Україна: Аспекти праці. – 1997. – № 5. – С. 47-49.

6. Ярова Л.В. Соціальна політика в наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених: теоретико-прикладний аналіз / Л.В. Ярова. // Політологічні записки. – 2011. – № 4.

7. Аверин А.Н. Социальная политика государства / А.Н. Аверин. – М., 2002. – 354 с.

8. Скуратівський В.М. Соціальна політика: навч. посіб. / В.М. Скуратівський, О.М. Палій, Е.М. Лібанова. – 2-е вид. доп. та перероб. – К.: Вид-во УАДУ, 2003. – 364 с.

9. Majone G. The European Community Between Social Policy and Social Regulation // Journal of Common Market Studies. – Oxford, 2003.

УДК 504:330.44

НАПЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВА ЗА РАХУНОК ВВЕДЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗАХОДІВ: ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ

Коняхіна Т.В., к.е.н., доцент,

Донецький державний університет управління

У статті запропоновано авторську модель, яка описує можливість визначення ефективності роботи підприємства за рахунок введення екологічних заходів. Розроблена модель враховує етапи життєвого циклу товару, ресурсні обмеження та період часу, в якому проводиться дослідження.

В статье предложена авторская модель, которая описывает возможность определения эффективности работы предприятия за счет введения экологических мероприятий. Разработанная модель учитывает этапы жизненного цикла товара, ресурсные ограничения и период времени, в котором проводится исследование.

Постановка проблеми в загальному виді,

зв'язок з науковими й практичними завданнями

Для багатьох українських підприємств екологічні фактори поки що не становлять один з пріоритетних об'єктів управління. Традиційно основна увага українських підприємств до екологічних питань пролягає тільки по лінії «підприємство-держава». Але, сьогодні вже і в українському бізнесі, найчастіше на виробничих підприємствах, за-

стосовуються основні принципи екологічного менеджменту та екологічного маркетингу в його рамках. Екологічний маркетинг дає можливість не тільки по-новому здійснювати процес стратегічного управління, але і вказує напрямки вирішення проблем, пов'язаних з виникненням екологічного ризику.

Екологічний менеджмент визначає безліч заходів, що може застосовувати підприємство для підвищення ефективності своєї роботи. Але використання тих чи інших заходів обмежується ресурсними можливостями та часовими рамками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Українські вчені достатньо уваги приділяють дослідженню екологічних факторів економічного розвитку, їх впливу на ефективність роботи підприємства. Зокрема, можна назвати таких вчених, як Є.М. Борщук [1], О.О. Веклич, Б.М. Данилишин, Л.Г. Мельник, В.О. Мариненко [3], О.В. Прокопенко, А.А. Садеков, В.І. Саллі, Т.Ю. Туниця, Є.В. Хлобистов, І.Є. Ярова [5] та ін. Незважаючи на досить високий рівень наукових досліджень та розробок у напрямі екологічного менеджменту та маркетингу, питання підвищення ефективності роботи підприємства за рахунок введення на ньому екологічних заходів залишається відкритим.

Загальна мета дослідження

Метою дослідження є побудова моделі визначення ефективності роботи підприємства за рахунок введення екологічних заходів.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

До основних маркетингових напрямів області охорони навколишнього середовища та природокористування слід віднести [4, с. 126]:
формування фінансових структур підтримки екологічних дій підприємства;

екологічну оцінку (аудит) рівня впливу на навколишнє середовище;

екологічне страхування дій компаній;

вимірювання форм звітності діяльності виробників;
нові форми реклами ;
формування нових принципів торгівлі (наприклад, продаж екологічно чистих продуктів).

Можна визначити, що екологічний маркетинг – це діяльність організації по задоволенню інтересів всіх споживачів шляхом просування послуг і товарів, які завдають мінімальної шкоди на все навколишнє середовище на всіх його стадіях життєвого циклу.

Кожний екологічний захід, що проводиться на підприємстві, приносить певний ефект, який може бути визначений у кількісному вираженні. Наприклад, проектування екологічно чистого виробництва відповідно до міжнародних стандартів відіб'ється на обсягах виробництва, тому що дозволить продавати продукцію на ринках, що висувають відповідні вимоги. Серед основних ефектів (як позитивних, так і негативних) від реалізації екологічних заходів можна виділити [2, с. 45]:

зростання обсягів продажів (за рахунок підвищення якості, розширення можливих ринків збуту, зростання якості обслуговування та іміджу товару);

зниження собівартості (за рахунок зниження витрат на утилізацію відходів, раціонального використання ресурсів, підвищення продуктивності персоналу);

зростання собівартості (за рахунок необхідності навчання персоналу або залучення більш кваліфікованого, а також через зростання витрат на утилізацію);

зниження екологічних штрафів (зважаючи на зниження шкідливих викидів).

У загальному вигляді вплив екологічних заходів на ефективність роботи підприємства може бути описано наступною формулою:

$$E = \sum_m (V^m (P^m - S^m) - V (P - S) - Z^m + D^m)$$

де V^m – обсяг реалізації продукції в результаті реалізації m -го екологічного заходу;

P^m – ціна продукції в результаті реалізації m -го екологічного заходу;

S^m – собівартість продукції в результаті реалізації m -го екологічного заходу;

V – обсяг реалізації продукції до реалізації m -го екологічного заходу;

P – ціна продукції до реалізації m -го екологічного заходу;

S – собівартість продукції до реалізації m -го екологічного заходу;

Z^m – разові витрати на реалізацію m -го екологічного заходу;

D^m – екологічні штрафи, яких може уникнути підприємство при реалізації m -го екологічного заходу.

Не всі можливі екологічні заходи підприємства можуть бути реалізовані – деякі можуть бути недостатньо ефективні, інші вимагати ресурсів, яких підприємство не має. Сукупна зміна ефективності роботи підприємства під впливом екологічних підприємств має вигляд:

$$E = \sum_{m^m} b^m E^m,$$

де b^m – двійкова змінна, що показує, чи буде реалізований m -ий екологічний захід ($b^m = 1$ – буде реалізований, $b^m = 0$ – не буде реалізований);

$m = 1, \dots, M$;

M – кількість можливих для реалізації екологічних заходів.

Реалізація екологічних заходів вимагає наявності різних видів ресурсів – фінансових, матеріальних, кадрових. У кожному періоді часу є обмеження по наявним у розпорядженні підприємства ресурсів.

Таблиця

Ресурсні обмеження та їх врахування при реалізації екологічних заходів на підприємстві (розроблено автором)

Обмеження	Формула для розрахунку	Пояснення
Обмеження з фінансових ресурсів	$\sum_m b_t^m F_t^m \leq F_t$	<p>F_t^m – витрати фінансових ресурсів на реалізацію m-го екологічного заходу в t-ом періоді;</p> <p>F_t – максимальний обсяг фінансових ресурсів, які можуть бути залучені підприємством на реалізацію екологічних заходів в t-ом періоді</p>
Обмеження з матеріальних ресурсів	$\sum_m b_t^m R_t^{m,i} \leq R_t^i$	<p>$R_t^{m,i}$ – витрати матеріальних ресурсів i-ого виду на реалізацію m-го екологічного заходу в t-ом періоді;</p> <p>R_t^i – максимальний обсяг матеріальних ресурсів i-ого виду, які можуть бути залучені підприємством на реалізацію екологічних заходів в t-ом періоді</p>
Обмеження за трудовими ресурсами	$\sum_m b_t^m K_t^{m,j} \leq K_t^j$	<p>$K_t^{m,j}$ – витрати (в людино-годинах) кадрових ресурсів j-ого виду на реалізацію m-го екологічного заходу в t-ом періоді;</p> <p>K_t^j – максимальна кількість людино-годин кадрових ресурсів j-ого виду, які можуть бути залучені підприємством на реалізацію екологічних заходів в t-ом періоді</p>

Екологічні заходи кожного типу можуть бути реалізовані в обмежені періоди часу, так проектування екологічно чистого виробництва можливе тільки на етапі розробки товару, а вибір варіантів розміщення відходів повинен бути здійснений до початку максимальних продажів. Обмеження за можливим тимчасових періодах реалізації екологічних заходів мають вигляд:

$$\hat{w}^m \leq \tau^m \leq \check{w}^m,$$

де τ^m – період, в якому буде реалізовано m -ий екологічний захід;

\hat{w}^m – початковий період, в якому можлива реалізація m -го екологічного заходу;

\check{w}^m – кінцевий період, в якому можлива реалізація m -го екологічного заходу.

Одним з найважливіших показників, що характеризують екологічність підприємства, є кількість шкідливих викидів, здійснюваних при виробництві. Обмеження по мінімальному зниженню шкідливих викидів, забезпечуваному екологічними заходами, має вигляд:

$$\sum_m b^m g^m \geq G,$$

де G – сукупне зниження шкідливих викидів, яке має бути забезпечено за весь час життєвого циклу товару;

g^m – зниження шкідливих викидів в результаті реалізації m -го екологічного заходу.

Деякі екологічні заходи можуть бути обов'язкові до реалізації, незалежно від їх економічного ефекту. Такі ситуації виникають при укладанні додаткових умов з органами влади або з інвесторами. Для забезпечення обов'язкового включення екологічних заходів у план використовуються обмеження:

$$b^q = 1,$$
$$q = \{q_1, \dots, q_E\},$$

де $\{q_1, \dots, q_E\}$ – безліч індексів екологічних заходів, обов'язкових для реалізації.

Крім економічного ефекту екологічні заходи можуть нести інші ефекти, наприклад підвищення іміджу підприємства. Для обліку цих особливостей кожного можливого екологічного заходу присвоюється вага, що відображає ступінь впливу заходу на імідж підприємства:

$$U = \sum_m b^m u^m,$$

де U – сукупна оцінка впливу екологічних заходів на імідж підприємства;

u^m – ваговий коефіцієнт, що відображає вплив m -го екологічного заходу на імідж підприємства.

При формуванні плану екологічних заходів на всю тривалість життєвого циклу товару можлива реалізації розробленої моделі за різними критеріями оптимізації.

При оптимізації за критерієм максимуму економічного ефекту цільова функція моделі має вигляд:

$$E = \sum_m b^m E^m \rightarrow \max.$$

При оптимізації за критерієм максимуму іміджевого ефекту цільова функція моделі має вигляд:

$$U = \sum_m b^m u^m \rightarrow \max.$$

При цьому встановлюється обмеження, що економічний ефект від реалізованих заходів не повинен бути негативним:

$$\sum_m b^m E^m \geq 0.$$

Представлена авторська модель описує підвищення ефективності роботи підприємства за рахунок введення на цьому підприємстві екологічних заходів на кожному етапі ЖЦТ за принципами екологічного маркетингу підприємства з урахуванням ресурсних та часових обмежень.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Таким чином, розроблена авторська модель оцінки зміни ефективності роботи підприємства при реалізації екологічних заходів, заснована на обліку накопичуються наслідків від екологічних заходів, потреб у різних видах ресурсів та можливості їх реалізації на певних стадіях життєвого циклу товару, дозволяє здійснити оптимізацію плану реалізації екологічних заходів з різних критеріям оптимізації.

Література

1. Борщук Є. М. Математична модель оптимізації функціонування еколого-економічної систем / Є. М. Борщук, Б. М. Мізюк // Вісник Львівського університету. – Львів, 2006. – Вип. 35. – С. 45-52. – (Сер. економічна).
2. Дегтярьова І. Б. Системний аналіз факторів інноваційного розвитку екологічного спрямування / Л. Г. Мельник, О. І. Мельник, І. Б. Дегтярьова // Проблеми управління інноваційним підприємництвом екологічного спрямування : [монографія] ; за ред. О. В. Прокопенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – С. 40-58.
3. Мариненко В. О. Екологічна політика як складова промислової політики / В. О. Мариненко // Економіка промисловості України : зб. наук. пр. – К. : РВПС України НАН України, 2007. – С. 102–109.
4. Садченко Е. В. Принципы и концепции экологического маркетинга: Монография. – Одесса: Астропринт, 2002. – 400 с.
5. Ярова І. Є. Оцінка якості екологізації управління у сфері природокористування: проблеми та методологічні підходи / І. Є. Ярова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – 2007. – Вип. 2.– С.336-340.

УДК 65.016:334.72

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Криваченко К.В., аспірант,
Донецький державний університет управління*

В статті розглянуто загальні тенденції та перспективи розвитку підприємницької діяльності.

В статье рассмотрены общие тенденции и перспективы развития предпринимательской деятельности.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

За роки існування держави, відбувалися різні соціально-економічні процеси, які впливали на розвиток держави. В тому числі вагомий внесок належить розвитку підприємницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Проблемами дослідження тенденцій та перспектив розвитку підприємницької діяльності в Україні займалися В.С. Король [1], В.Кокіна [2], В.Л. Терещенко [5], О.Б. Коротич [7, 9], В.Н. Гринєва [8], та ін. Вони зробили вагомий внесок у питання дослідження підприємницької діяльності, але вони є недостатніми для остаточного освітлення питання взаємодії держави з бізнесом. Метою статті є визначення загальних тенденцій та перспектив розвитку підприємницької діяльності.

Загальна мета дослідження

Метою статті є дослідження загальних тенденцій та перспектив розвитку підприємницької діяльності.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Питання розвитку підприємницької діяльності вивчається, постійно обговорюються тенденції змін, вивченню принципів розвитку посвячено велику кількість наукових праць.

Тлумачення терміну “підприємництво” формувалося протягом значного історичного періоду. Існує велика кількість визначень, що

даються йому. У визначенні переплітається сукупність економічних, юридичних, політичних, історичних і психологічних відносин, оскільки підприємництво – явище соціальне (участь людини обов'язкова), економічне (стосується створення, використання, реалізації економічного блага), юридичне (сфера діяльності регламентується законодавством, за допомогою якого відбувається визначення терміну, прописуються умови створення та функціонування, правила, за якими реалізується діяльність), політичне (політика держав прямо впливає на формування та життєдіяльність підприємництва через можливість формування стабільних або нестабільних економічних умов), історичне (кожна держава має свою історію створення підприємництва та формування національних особливостей), психологічне (взаємовідносини, які складаються як зовні, та і всередині підприємництва створюють тонкий психологічний клімат, який впливає на характер реалізації підприємницької діяльності).

Вперше поняття “підприємництво” введено англійським економістом і банкіром Р.Кантильйоном. Він визначає підприємництво як економічну функцію особливого роду, що пов'язана із відповідним ризиком (невизначеністю обставин), він розглядав підприємця як людину, що здійснює господарську діяльність на засадах невизначеності, яка за певну ціну купує засоби виробництва, щоб виробити продукцію і продати її з метою одержання доходів, і яка, беручи на себе зобов'язання з витрат, не знає, за якими цінами може відбутися реалізація цієї продукції [6,7].

За дослідженнями В. Гриньової, бізнес – це комерційна діяльність, яка визначає спосіб існування людини і дозволяє бути йому незалежним у судженнях і прийнятті рішень. В американському вживанні значення слова “бізнес” визначається як будь-яка справа, комерційне або виробниче підприємство, комерційна практика, політика окремого підприємця або цілої фірми [8].

При зверненні до історії України то слід звернути увагу на те, що історія розвитку підприємницької діяльності почала формуватися з

моменту створення держави у 1991 році. Тобто шлях до розвитку підприємницької діяльності досить короткий за часовими межами.

Формування державної політики розвитку підприємництва в Україні розпочалося з прийняття закону про підприємництво. 7 лютого 1991 р. Верховною Радою України було ухвалено Закон України “Про підприємництво”, який набрав чинності з 1 березня 1991 р.

У світовій економіці ставлення до цього питання було вироблено протягом століть практики та революцій, спроб та реформ.

В Україні цей шлях був скорочений. За 22 роки існування підприємництво пройшло випробування на життєздатність.

Згідно із Законом України “Про підприємництво ” цей вид діяльності здійснюється на основі таких принципів [9]: вільний вибір видів діяльності; залучення на добровільних засадах до здійснення підприємницької діяльності майна та коштів юридичних осіб і громадян; самостійне формування програми діяльності та вибір постачальників і споживачів вироблюваної продукції, встановлення цін відповідно до законодавства; вільний найм працівників; залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших видів ресурсів, використання яких не заборонено або не обмежено законодавством; вільне розпорядження прибутком, що залишається після внесення платежів, установлених законодавством; самостійне здійснення підприємцем - юридичною особою зовнішньоекономічної діяльності, використання будь-яким підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

Закон України «Про підприємництво» втратив чинність 01.01.2004 року з моменту набуття чинності Господарського кодексу України. Згідно статті 3 Господарського кодексу України введені наступні визначення [10]:

господарська діяльність - діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність;

підприємництво - господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку;

суб'єкти підприємництва - підприємці;

господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність);

сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини;

господарсько-виробничими є майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності;

організаційно-господарські відносини - відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю;

внутрішньогосподарськими є відносини, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами.

Держава формує можливості та обмеження у розвитку підприємницької діяльності.

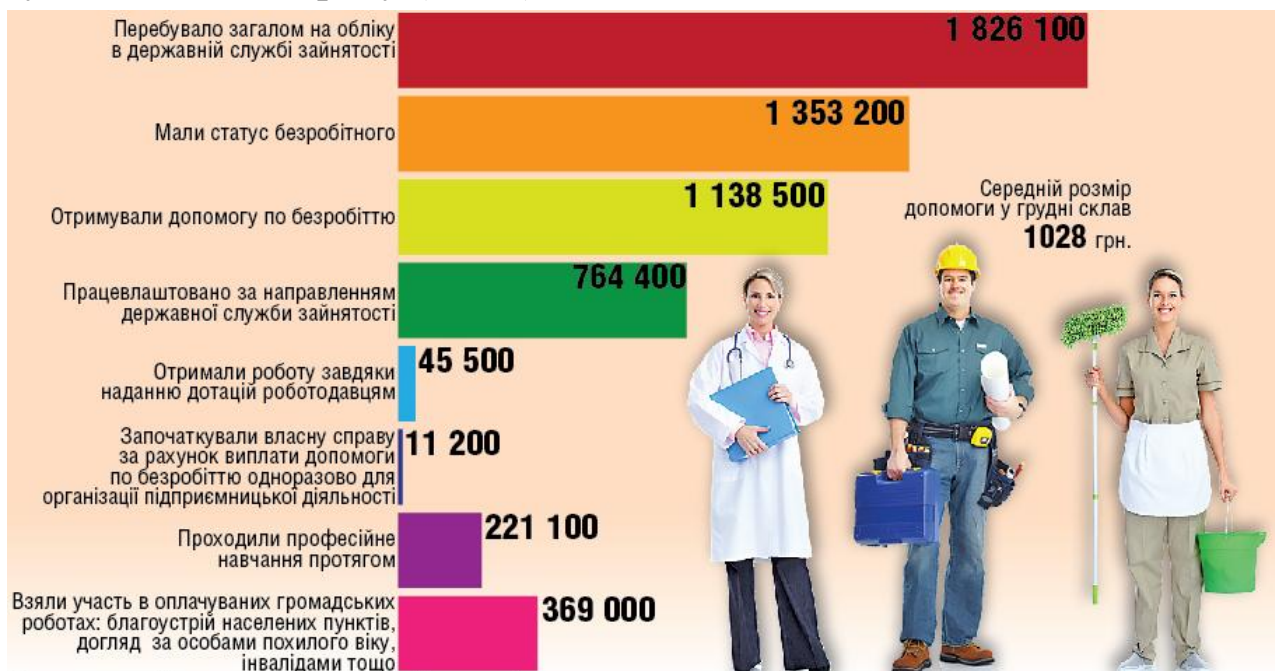
Є декілька важелів, через які держава формує загальні тенденції розвитку підприємництва: створення та удосконалення нормативно-правової бази; підтримка та сприяння розвитку; створення системи взаємодопомоги; постійне планування, організація та контроль; організація різноманітних заходів для формування сприятливої сфери розвитку; сприяння розвитку на усіх етапах становлення бізнесу; зворотній зв'язок.

Розглянемо кожний важіль окремо. Нормативно-правова база. Розвиток підприємницької діяльності контролюється великою кількістю нормативно-правових актів. Це Конституція України. Це Кодекси: Податковий Кодекс України, Кодекс законів про працю, Цивільний

Кодекс, Бюджетний кодекс України, Господарський Кодекс України, Митний Кодекс України, процесуальні кодекси та ін. Це Закони України: «Про зайнятість населення», «Про соціальний діалог», «Про соціальні гарантії та соціальні стандарти», «Про господарські товариства», «Про охорону праці», «Про Державний Бюджет України», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та ін.

Кожна норма, прописана в законодавстві окремо, регулює певну сферу діяльності підприємства. Створення підприємства – це певний алгоритм, який послідовно контролюється державою – починаючи з моменту реєстрації, потім період діяльності, за умови, неефективності бізнесу – закінчуючи процесом ліквідації підприємства. Але за умови наявної нормативно-правової бази існує невідповідність деяких норм фактам. Фінансування. Система податкових пільг. Співпраця держава – підприємство. Ці питання недопрацьовані.

Так можна розглянути дані державної служби зайнятості за результатами 2012 року (Рис.1) [2]:

За даними Державної служби зайнятості

Рис. 1. Державна служба зайнятості у 2012 році

За даними малюнку ми констатуємо кількісну характеристику.

Якісну характеристику ми не можемо проконтролювати, оскільки цифра «працевлаштовано» 764 400 осіб не відображає якості працевлаштування. Оскільки більшість робіт, які пропонуються Центром зайнятості у першу чергу – це малооплачувана робота пов'язана з виконанням тяжкої фізичної праці.

Державна служба зайнятості зазначає, що введення у 2013 році редакції Закону України «Про занятість населення» передбачає стимулювання роботодавців до створення нових робочих місць та працевлаштування на них громадян, недостатньо конкурентоспроможних на ринку праці, зокрема молоді, жінок, осіб віком понад 50 років та інших вразливих категорій громадян шляхом виплати компенсації роботодавцеві в розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за відповідну особу [2]. Але, як показує практика, існує багато перешкод, які стоять на заваді у реалізації догм.

За підсумками 2012 року рівень безробітних склав (за методологією МОП) 1656,6 тис. осіб, що на 303 тисячі більше даних Державної служби Зайнятості. Про реальні цифри рівня безробіття можна лише здогадуватися, оскільки існуюча система реєстрації та підтвердження статусу безробітного достатньо трудомістка, щоб скоротити число бажаючих іти до Центру Зайнятості.

На теперішній час більшість чинних законодавчих актів не відповідають реальній ситуації у країні та потребам підприємницького сектора економіки. Більше того численні зміни в чинному законодавстві з боку владних структур призводять до того, що прийняті на урядовому рівні рішення не виконуються. Низький рівень виконавчої дисципліни спостерігається як з боку законодавчої, виконавчої влади, так і з боку підприємницьких структур. Відсутність механізмів контролю за виконавчою дисципліною, які за своєю сутністю мали би сприяти розвитку підприємництва, значно знижує ефективність цього сектора економіки.

Підтримка та сприяння розвитку. Політика сприяння повинна мати комплексний, багатоцільовий характер і тісно пов'язуватись з політикою соціально-економічного розвитку України [3]. Розроблена методологія побудови політики сприяння розвитку малого підприємництва сформована на принципах системного підходу, який дає змогу:

розглядати державну політику сприяння розвитку малого підприємництва як складову економічної політики, визначаючи її основні взаємозв'язки з іншими напрямками та сферами господарювання;

структурувати функції держави у сфері управління процесами розвитку малого підприємництва;

аналізувати й оцінювати вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на ефективність функціонування підприємницького сектору економіки;

планувати і прогнозувати результати функціонування підприємницького сектору економіки та визначати їхній вплив на розвиток національної економіки;

свідомо створювати сприятливі умови для ефективного розвитку підприємницьких структур, запобігаючи виникненню негативних умов і факторів господарювання;

розробляти механізми реалізації державної політики сприяння ефективному розвитку малого підприємництва.

Створення системи взаємодопомоги. Це модель формування ідеальних взаємовідносин держава – підприємство. Оскільки на даному етапі взаємовідносин, ми спостерігаємо лише односторонній рух. Підприємство, з моменту створення, є божником. Воно має: виконувати заданий об'єм, сплачувати вчасно податки, оплачувати найману працю, платити за все, за що можна платити – збори, податки та ін. При цьому перелік пільг початківцям не великий. Відстрочки у податковому тиску майже відсутні.

Постійне планування, організація та контроль. Щорічно Верховна Рада України утверджує Бюджет на наступний рік. Це є планування.

Як відомо, після планування має бути організація та контроль. Характерною особливістю України в останні роки, стала залежність соціально-економічного розвитку під політичного становища у країні. Оскільки організація будь-яких заходів під час виявлення лідерства у політиці ускладнена. Контроль, як такий, має формальний характер.

Організація різноманітних заходів для формування сприятливої сфери розвитку підприємництва. Організація конференцій, обговорень на тему розвитку підприємництва у більшості формується за рахунок заходів, які проводяться спілками: Українським союзом підприємців і промисловців, Торгівельними палатами та іншими об'єднаннями.

Сприяння розвитку на усіх етапах становлення бізнесу. Серед діючих підприємців є догма – головне – не відкрити підприємство, а зуміти його зберегти та знайти шлях до рентабельності діяльності протягом року. Тобто найменша складність полягає у створенні справи. Ідея, ресурси, організація, план розвитку, реєстрація. І тільки з цього моменту починається справжнє життя бізнесу. Постійні питання, які необхідно оперативно вирішити, завдання та постійна нестабільність у державі. Це невеликий перелік проблем, які постають перед початківцями власної справи.

Зворотній зв'язок. Держава обов'язково має створювати таку систему, яка могла б показати ефективність діяльності та результат.

Міністр економічного розвитку зазначив, що «Минулий рік був досить складним для економіки України. Посилення у другій половині 2012 року негативних процесів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру відобразилося на показниках діяльності майже всіх сфер економіки. Однак нам потрібно навчитися одержувати користь для економіки навіть у кризові періоди. Уряду необхідно вивести економіку із цієї ситуації більш зрілою та сильною. І визначальне для нас значення матиме не цифра зростання, а якість, формування нової ідеології економічних відносин. Тому урядом готується Державна програма активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки, яка переак-

центує політику модернізації на більш рішучі структурні зрушення. »[3].

Ця програма передбачає шість пріоритетів: підвищення конкурентоспроможності економіки як основи для побудови сильної держави, поліпшення інвестиційних умов, підтримка національного товаровиробника та реалізація політики імпортозаміщення, розвиток високотехнологічних перспективних секторів, проведення структурних реформ у стратегічних секторах, міжнародна співпраця та розвиток експортного потенціалу. Пріоритети взаємопов'язані, мають як і перспективний характер, так і неточності. Так підтримка національного товаровиробника та розвиток експортного потенціалу питання гранично пов'язані.

В.Л. Терещенко звертає увагу на те, що успіх підприємницької діяльності залежить, насамперед, від розуміння вимог ринку, знання запитів і вподобань споживачів, здатності формувати стійкий попит на товари та забезпечувати їх конкурентоспроможність. Для реалізації цих завдань доцільним є вивчення досвіду розвинутих країн, в першу чергу Європейського Союзу (ЄС), відносини з яким для України мають велике значення. Відомо, що політика ЄС по відношенні до підприємництва ґрунтується на вертикальному та горизонтальному підході. Вертикальний підхід полягає в здійсненні заходів по безпосередньому впливу на активізацію підприємницької діяльності, а горизонтальний – в захисті інтересів підприємців в інших сферах (політика, міжнародні відносини, тощо). Комісією ЄС створено комітет, що сприяє розвитку підприємництва. В ньому представлено всі країни, які є членами Європейського Союзу [5].

Висновки й перспективи подальших досліджень

Таким чином, можна зробити висновок, що внаслідок державного регулювання мають покращувати загальнонаціональні показники. Один з цих показників – розвиток підприємницької діяльності. Існують загальні тенденції, які впливають на це. До них відносять створення та удосконалення нормативно-правової бази, підтримку та

сприяння розвитку, створення системи взаємодопомоги, постійне планування, організація та контроль, організація різноманітних заходів для формування сприятливої сфери розвитку, сприяння розвитку на усіх етапах становлення бізнесу, зворотній зв'язок.

Література

1. Король В.С. Державна політика сприяння розвитку малого підприємництва на регіональному рівні. [Електронний ресурс] / – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2009_4/193.pdf
2. Кокіна В. Почати працювати ніколи не пізно. [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/pochati-pracyuvati-nikoli-ne-pizno/p/>
3. Державний комітет статистики України. Основні показники ринку праці (річні дані). [Електронний ресурс] / – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/rp/ean/ean_u/osp_rik_07u.htm
4. Прасолов І.: Державна програма активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки). [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/igor-prasolov-derzhavna-programa-aktivizaciyi-rozv/p/>
5. Терещенко В.Л.. Сутність підприємництва та тенденції його розвитку в Україні. [Електронний ресурс] / – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Eir/2009_1/52-55.pdf
6. Історія економічних учень : [підручник] : у 2-х ч. / [за ред. В.Д. Базилевича]. – К. : Знання-Прес, 2004-2006. – 1-3 вид. – 345 с.
7. Підприємництво як соціально-економічне явище. [Електронний ресурс] / О. Б. Коротич, Ю.Л. Орел, О. В. Рябічко // Теорія та практика державного управління. – 2010. - № 4. – Режим доступу до журн.: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Trpu/2010_4/doc/3/02.pdf
8. Гринева В. Н. Предпринимательская деятельность: проблемы, пути решения / [под ред. д-ра экон. наук, проф. В. Н. Гриневой]. – Симферополь : Анаюрт, 1995. – 302 с.
9. Коротич О. Б. Спільне підприємництво : [навч. посіб.] / О. Б.Коротич, О. М. Колесников. – Х. : УкрДАЗТ, 2004. – 117 с.
10. Господарський кодекс України. [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

УДК 336.145

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

*Кришталь Т.М., к.е.н., доцент,
Академія пожежної безпеки імені героїв Чорнобиля*

У статті досліджено специфіку та особливості механізму надання соціальних послуг у трансформаційний період, представлена класифікація соціальних послуг за ступенем наявності в них властивостей приватних або громадських, безумовно фактори диференціації соціальних послуг, зокрема в залежності від конкретних економічних та історичних умов.

В статье исследовано специфику и особенности механизма предоставления социальных услуг в трансформационный период, представлена классификация социальных услуг по степени наличия в них свойств частных или общественных, определены факторы дифференциации социальных услуг, в частности в зависимости от конкретных экономических и исторических условий.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

В сучасних умовах головною метою удосконалення соціального комплексу регіону є збереження й забезпечення ефективного функціонування і подальшого розвитку соціальної інфраструктури для задоволення соціально-культурних, житлово-комунальних та побутових потреб населення. Ключова роль при цьому відводиться сфері послуг, зокрема, соціального призначення. Соціальні послуги – діяльність держави та інших економічних суб'єктів у різних формах, пов'язана з колективним споживанням і спрямована на стабілізацію і підвищення доходів економічних суб'єктів у разі їх недостатності для забезпечення нормального накопичення людського капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Дослідження проблем розвитку сфери послуг, зокрема соціальних, у сучасній науці відведено вагому роль, враховуючи їх безумовну пріоритетність та унікальну значимість. Зокрема, різні аспекти вивчення даної проблематики висвітлені в працях С.І. Бандура,

Л.Г. Богуш, В.М. Геєця, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, Ф.І. Євдокімова, Т.М. Качали, Р.П. Колосової, В.І. Куценко, Е.М. Лібанової, А.С. Лисецького, А.Ф. Мельник, В.П. Мікловди, Я.В. Остафійчука, В.І. Пили, К.В. Прокопишак, У.І. Садової, Л.К. Семів, Д.М. Стеченка, Г.І. Трілленберг, М.І. Фащевського, Л.Г. Чернюк та інших науковців. При цьому ряд аспектів, зокрема що стосуються механізму їх надання, залишається недостатньо проробленим. Навіть найзагальніший аналіз соціальних послуг як особливого виду послуг показує їх складний і суперечливий характер, який визначає необхідність поєднання ринкових і неринкових механізмів їх виробництва. Показати специфіку і форми вирішення цих суперечностей можна, проаналізувавши процес надання соціальних послуг з позицій теорії виробництва суспільних благ і накопичення людського капіталу.

Загальна мета дослідження

Метою цієї статті є дослідження специфіки та особливостей механізму надання соціальних послуг в трансформаційний період та розробка заходів щодо його удосконалення.

Для того щоб зрозуміти місце і роль соціальної сфери у функціонуванні ринкової економіки, не можна обмежуватися вивченням процесу виробництва або тільки розподілу соціальних послуг. Ці процеси необхідно розглядати в комплексі як надання соціальних послуг, яке припускає вивчення процесів виробництва, розподілу і доведення послуг до споживача як єдиного цілого. Велике значення у визначенні специфіки цього процесу відіграє розуміння соціальної послуги як особливого блага. У першому розділі будуть розглянуті основні риси соціальних послуг як особливого економічного блага з використанням теорії суспільних благ і концепції людського капіталу. Це дозволяє виділити основні види соціальних послуг, визначити їх функції і специфіку механізмів надання. Дослідження цих проблем дозволяє пояснити можливість поєднання ринкових і неринкових механізмів виробництва соціальних послуг.

Послуги – це діяльність підприємств (установ, організацій), що не набуває матеріально-речової форми та задовольняє певні потреби замовників – особисті, колективні. За умов ринкової економіки зростає значення виробництва послуг у формуванні валової доданої вартості країни.

В загальному обсязі послуг виділяються дві частини: одна призначена для виробничого споживання галузями сфери виробництва матеріальних благ друга – послуги, що виробляються і призначені для кінцевого споживання домашніми господарствами, тобто для невиробничого споживання [1, с. 212].

Соціальні послуги за визначенням відносяться до особливого виду економічних благ. У найзагальнішому вигляді послугу можна визначати як діяльність, здійснювану індивідом або фірмою, спрямовану на задоволення потреб людей за певну плату. Оскільки послуга є процесом діяльності, то, на відміну від звичайних благ, вона невіддільна від виробника і споживача. Такий вид послуг називають чистими послугами. Під чистими послугами К. Маркс розумів ту частину витрат праці, яка не набирає предметної форми, не отримує самостійного буття у вигляді речі окремо від виконавця послуг і не входить складовою частиною у вартість якого-небудь товару [2, с. 149].

Виробництво соціальних послуг виступає у вигляді “споживного виробництва”, у формі діяльності і не залишає видимого, речового продукту, ці послуги невідчутні. Наприклад, освітні послуги роблять внесок у виробництво людського капіталу, при цьому результат не може бути представлений у наочній формі [3, с. 47.]. Так, Котлер Ф. розуміє під послугами величезну різноманітність видів діяльності і комерційних занять, які “одна сторона може запропонувати іншій, і які в основному невідчутні і не приводять до заволодіння чим-небудь. Виробництво послуг може бути, а може й не бути пов’язаним з товарами в його матеріальному вигляді”[4, с. 638.].

Відмінна особливість соціальних послуг у сучасній змішаній економіці полягає в тому, що при споживанні соціальних послуг ви-

никають значні зовнішні ефекти, що визначають відмінності між приватними і суспільними витратами і вигодами споживання. За цих умов обсяг ринкового виробництва не збігається з його ефективним рівнем. Зовнішні ефекти відображають вплив виробництва соціальних послуг на різні аспекти суспільного життя. Крім прямого економічного ефекту, що виявляється, наприклад, у кількості студентів, які отримали диплом, що свідчить про отримання певного рівня освіти, або у кількості вилікуваних хворих, соціальні послуги здійснюють непрямий вплив на хід економічного розвитку суспільства в цілому – забезпечуючи підвищення кваліфікації і працездатності робітників, сприяючи підвищенню потенціалу економічного зростання. Результати функціонування галузей соціальних послуг істотно доповнюють економічний ефект. Розмежування економічного і соціального ефектів має умовний характер. Освіта, наприклад, задовольняючи культурні потреби людей, одночасно є чинником виробництва людського капіталу. Необхідно зазначити, що зовнішні ефекти – як позитивні, так і негативні – існують і в сфері матеріального виробництва, проте у сфері виробництва соціальних послуг вони більш значущі, постійні, і їх прояв часто є значно відкладеним у часі [5, с. 67].

Зовнішні ефекти визначають основну проблему виробництва цього виду послуг – неможливість їх виробництва в масштабах, що відповідають критеріям суспільного добробуту на грошовій основі при повному відшкодуванні витрат виробника безпосередніми споживачами. Висока значущість соціальних послуг для суспільства в цілому визначає необхідність формування особливих механізмів їх суспільного виробництва і споживання. Аналіз специфіки соціальних послуг, пов'язаних із зовнішніми ефектами, дозволяє зробити висновок про необхідність поєднання ринкових і неринкових механізмів їх надання.

Багато видів соціальних послуг відносяться до суспільних благ. Це означає, що найбільш ефективним їх виробником буде держава. Такі види послуг у сфері охорони здоров'я як діяльність санітарно-

гігієнічних служб, профілактика інфекційних захворювань і боротьба з ними, пропаганда здоров'я, наукові дослідження і розробки, професійна підготовка мають значущі характеристики чистих суспільних благ. Чисті суспільні блага мають значний ступінь не – виключності, не – конкуренції і не – відмовності. Це створює проблему „безбілетника”: можна не платити за отримання блага і отримувати вигоди від його використання [6, с. 56]. Отже, для виробництва суспільного блага необхідно, щоб воно було організоване державою.

Проте основні проблеми виробництва соціальних послуг пов'язані не лише з проблемою „безбілетника”, а в більшості випадків з тим, що вони не є чистими суспільними благами, а відносяться до категорії змішаних, мають не всі характеристики суспільного блага в повному обсязі. Цілий ряд послуг у сфері охорони здоров'я має достатньо виражені характеристики приватних і змішаних благ, і при їх виробництві можуть застосовуватися ринкові механізми. При користуванні послугами бібліотек може бути використаний принцип виключності, але вони лише певною мірою є об'єктами конкуренції; щоб задовольняти різноманітні потреби читачів, фонди бібліотек повинні бути максимально великими.

Одна з найбільших проблем полягає з тому, щоб провести межу між різними типами благ, особливо коли мова йде про змішані блага. Чітке визначення властивостей змішаних благ має принципове значення для створення ефективних механізмів їх надання споживачам при визначенні меж участі державного і приватного секторів у їх виробництві. Різні види соціальних послуг за ступенем наявності в них властивостей приватних чи суспільних подані в табл. 1 [7, с. 56-58].

Так, особливу групу становить забезпечуване державою виробництво соціальних послуг, що є за природою приватним благом. Вони мають властивості виключності і є об'єктом конкуренції. Проте суспільство з тих чи інших причин вважає за краще доручити їх виробництво державі, наприклад, коли виявляється, що споживання медичних послуг не повинне залежати від рівня доходів індивіда.

Таблиця 1

Соціальні послуги як приватні і суспільні блага

ВИДИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	ВИРОБНИКИ	ПРИКЛАДИ
Соціальна послуга як чисте суспільне благо.	Державний сектор.	Послуги санітарно-епідеміологічних служб.
Соціальна послуга як змішане суспільне благо.	Державний сектор.	Послуги бібліотек, музеїв.
Соціальна послуга як приватне благо, вироблене державою.	Державний і приватний сектори.	Послуги охорони здоров'я і освіти, страхування життя.
Соціальна послуга як приватне благо.	Приватний сектор.	Послуги охорони здоров'я і освіти, страхування життя.

Прикладом можуть служити також освітні послуги. Держава розширює їх споживання, основними при цьому є докази розподільчого характеру, пов'язані з тим, що можливість здобування освіти молодими людьми не повинна залежати від доходів батьків, в результаті все більша частина населення отримує доступ до освітніх послуг. Багато товарів, які поставляються державою, могли б бути забезпечені або державою, або приватними структурами. Так, лікарняна і амбулаторна допомога, тривалий догляд вдома можуть розглядатися як приватні блага, хоча держава часто бере на себе їх виробництво.

Співвідношення між ринковими і неринковими механізмами різниться залежно від конкретних економічних та історичних умов. Значна частина соціальних послуг надається як суспільні блага унаслідок зовнішніх ефектів, а також унаслідок їх визначення як життєво необхідних благ або благ, що мають особливі позитивні якості [8, с. 456]. Це такі блага, споживання яких суспільство в цілому бажало б зробити обов'язковим для своїх членів. Загальновизнана гарантованість забезпечення споживання соціальних послуг є ще однією їх відмінною рисою. Можливість отримання певного набору соціальних послуг визнається невід'ємним, природним у суспільстві правом лю-

дини. Формуються спеціальні інституційні механізми, що забезпечують реалізацію цих гарантій. Суб'єктом реалізації цих прав людини виступає держава, яка в різних формах бере безпосередню участь у наданні соціальних послуг. Гарантованість передбачає мінімальне задоволення соціально пріоритетних потреб усіх членів суспільства незалежно від їх внеску і можливостей. Набір необхідних благ і механізмів їх надання – результат інституційного вибору і тому він не може бути універсальним для всіх країн і етапів розвитку економіки. Величина гарантій залежить від багатьох чинників, але головним чином визначається рівнем соціально-економічного розвитку суспільства, що обумовлює аналіз історичних умов, що визначають цей вибір.

Пріоритетними напрямками розвитку сфери соціальних послуг повинні стати розширення їх спектру та підвищення якості (максимальна орієнтація на задоволення потреб населення). Цього можливо досягти лише за рахунок:

- впровадження ефективних механізмів державного, регіонального та місцевого регулювання процесу надання соціальних послуг;
- розвиток системи соціального інвестування з метою реформування й розвитку соціальних послуг;
- залучення громадян до вирішення проблем надання соціальних послуг;
- запровадження ефективного механізму розподілу бюджетних коштів з метою вирішення місцевих проблем із залученням організацій різних форм власності;
- активізація використання ресурсів комерційних організацій для надання соціальних послуг

Висновки й перспективи подальших досліджень

В цій статті досліджено особливості та специфіку надання соціальних послуг в трансформаційний період. Встановлено, що забезпечення розвитку і впровадження ефективної політики у сфері надання соціальних послуг, усвідомлення та загальне розуміння громадськістю її ролі та важливості участі у процесі формування та реалізації по-

літики у соціальній сфері, партнерські стосунки між владою і суспільством є одним з визначальних чинників соціального розвитку країни. При цьому максимальна мобілізація інвестиційних ресурсів – коштів державного і місцевих бюджетів, комерційних організацій, власних коштів населення, кредитів комерційних фінансових установ та ефективного управління ними дозволить забезпечити створення сучасного дієвого механізму надання соціальних послуг, сприятиме підвищенню життєвого рівня населення.

Література

1. Куценко В.І Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики): Монографія / За наук. ред. д.е.н., проф., чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина / РВПС України НАН України. – Ніжин: ТОВ „Видавництво” “Аспект-Поліграф”, 2008. – 818 с.
2. Маркс К. Теории прибавочной стоимости // Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., т. 26. ч. 1. –149 с.
3. Щетинин В.П., Хроненков Н.А., Рябушкин Б.С. Экономика образования: Учебное пособие. – М.: Российское педагогическое агентство, 1998. – 473 с.
4. Котлер Ф. Основы маркетинга. – М., 1990. –638 с.
5. Мельник А.Ф. Організація економічного механізму розвитку територіального комплексу послуг: Монографія. – Тернопіль: Збруч, 1997. – 252 с.
6. Апопій В.В., Олексин І.І., Шутовська Н.О., Футало Т.В. Організація і технологія надання послуг: Навч. Посіб./ За ред. В.В.Апопія. – К.: ВЦ „Академія”, 2006. – 312 с.
7. Бреев Б., Галецкий В. Развитие сферы услуг и экономический рост // Российский экономический журнал. – 2000. – № 10. – С. 56-61.
8. Хаксевер К., Рендер Б., Рассел Р.О., Мердик Р.Г. Управление и организация в сфере услуг: теория и практика. – СПб: Питер, 2002. – 782 с.

УДК 368

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Крук О.М.,

Донбаська державна машинобудівна академія

Стаття присвячена дослідженню інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні. Розглянуто теоретичні аспекти інвестиційної діяльності страхових компаній. Проведено аналіз існуючих підходів щодо визначення сутності інвестиційної діяльності страхових компаній. Запропоновано власне визначення поняття «інвестиційна діяльність страхової компанії». Досліджено значення інвестиційної діяльності страхових компаній для забезпечення економічної рівноваги в країні.

Статья посвящена исследованию инвестиционной деятельности страховых компаний в Украине. Рассмотрены теоретические аспекты инвестиционной деятельности страховых компаний. Проведен анализ существующих подходов к определению сущности инвестиционной деятельности страховых компаний. Предложено собственное определение понятия «инвестиционная деятельность страховой компании». Исследовано значение инвестиционной деятельности страховых компаний для обеспечения экономического равновесия в стране.

Постановка проблеми в загальному виді,

зв'язок з науковими й практичними завданнями

Страхові компанії є потужним фінансовим інститутом, який представляє собою величезну область для наукових досліджень на самих різних рівнях своєї діяльності. Значну роль страхування відіграє в галузі забезпечення фінансової та соціальної стабільності в суспільстві та залучення додаткових інвестиційних ресурсів. Саме тому не останнє місце в діяльності страхових організацій займає інвестування наявних у розпорядженні страхових компаній коштів. Від ефективності інвестиційної діяльності страхової організації залежать можливість та умови існування компанії на ринку.

Тому проблема науково обґрунтованої організації інвестиційної діяльності страхових компаній, яка враховує всю специфіку даного виду діяльності, як на мікро-, так і на макрорівні є дуже важливою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

На сучасному етапі розвитку важливими та актуальними постають питання пов'язані з необхідністю визначення сутності, значення та підвищення рівня ефективності інвестиційної діяльності страхових компаній, як одного з пріоритетних напрямків забезпечення стабільного та стійкого фінансового положення страхової організації.

Вагомий внесок у формування теоретико-методологічних основ функціонування страхових компаній та розробку питань окремих аспектів їх діяльності здійснили В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, Є. К. Бондаренко, А.В. Василенко, О.О. Гаманкова, Т.А. Говорушко, М.І. Крейдич, І.В. Майдаченко, Є.В. Макаренко, М.С. Носенко, С.С. Осадець, С.І. Півторак, В.О. Поворозник, В.В. Роєнко, О.А. Соловйова, Н.В. Ткаченко, Г.О. Чевела [5-19].

Незважаючи на вагомий внесок названих вчених, існує об'єктивна необхідність встановлення взаємозв'язків між різними аспектами діяльності страхових компаній та розвитком страхового ринку держави, що потребує удосконалення та поглиблення теоретико-методологічного обґрунтування значущості інвестиційної діяльності страхових організацій для забезпечення економічної рівноваги в країні.

Загальна мета дослідження

Мета статті полягає у теоретичному й науковому обґрунтуванні сутності та важливості інвестиційної діяльності страхових компаній для забезпечення стабільного розвитку страхового ринку України.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Значну роль серед спеціалізованих фінансово-кредитних установ, як фінансові посередники, грають страхові компанії, що являються потужною ланкою інвестування капіталу в економіку країни. Вони відіграють одночасно як стимулюючу роль за рахунок підвищення інвестиційної активності суб'єктів господарювання так й виступають безпосередніми інвесторами.

Розглянемо існуючі підходи щодо визначення сутності інвестиційної діяльності страхових компаній. Дослідимо у першу чергу законодавчо-нормативну базу щодо визначення поняття «інвестиційна діяльність» або «інвестиційна діяльність страхової компанії».

Згідно Закону України «Про інвестиційну діяльність» під інвестиційною діяльністю розуміється сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [1].

У Міжнародному стандарт бухгалтерського обліку № 7 (МСБО 7) «Звіт про рух грошових коштів» інвестиційна діяльність розглядається як придбання та продаж довгострокових активів та інших інвестицій, які не відносяться до грошових еквівалентів [3].

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» визначає інвестиційну діяльність як придбання та реалізацію тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів [4].

У Законі України «Про страхування» тлумачення «інвестиційної діяльності» або «інвестиційної діяльності страхової компанії» відсутнє [2].

Тобто, можна зробити висновок, що визначення дефініції «інвестиційна діяльність» нашло відображення лише у деяких нормативно-законодавчих актах та документах, поняття «інвестиційна діяльність страхової компанії» в українському законодавстві відсутнє.

В.Д. Базилевич та К.С. Базилевич відзначають, що інвестиційна діяльність страхової компанії – це вкладення частини тимчасово вільних коштів резервного страхового фонду в прибуткові проекти [16].

З точки зору Є.К. Бондаренко інвестиційна діяльність страхової компанії – це процес вкладання тимчасово вільних від зобов'язань коштів страховика у інвестиційні активи з метою отримання прибутку за умов розміщення коштів відповідно до принципів диверсифікації, безпечності, прибутковості та ліквідності [5].

У дисертаційній роботі О.А. Соловйової запропоновано визначення інвестиційної діяльності страховика як такої, яка полягає у реалізації його інвестиційної стратегії, що базується на плануванні, формуванні та вкладанні вільних коштів в активи, які забезпечують позитивний фінансовий результат, здійснення якого базується на ринкових принципах і пов'язане з факторами часу, ризику і ліквідності [15].

Проведений аналіз дефініції «інвестиційна діяльність страхової компанії» показав, що його понятійна характеристика залишається дискусійною.

Отже, виходячи з вище зазначеного інвестиційна діяльність страхової компанії – це сукупність дій щодо розміщення наявних та потенційно можливих тимчасово вільних інвестиційних ресурсів в різноманітні фінансові інструменти, які ґрунтуються на умовах дотримання принципів диверсифікації, надійності, доходності та ліквідності, що забезпечує фінансову стійкість страховика.

Таким чином, незважаючи на значну кількість робіт, присвячених проблемам розвитку страхового ринку, аналіз наукового матеріалу дозволив визначити, що такому аспекту як інвестиційна діяльність страхових компаній в економічній літературі приділено не достатньо уваги.

За рахунок страхових інвестиційних ресурсів досягається стабілізація та підвищення рівня ефективності вітчизняної економіки, а також вирішуються питання соціальної направленості. Саме тому інвестиційна діяльність страхових організацій має дві ознаки значущості:

- економічну;
- соціальну.

Великий обсяг інвестиційних ресурсів страхових компаній обумовлює економічне значення їх інвестиційної діяльності та провідну роль в інвестиційних процесах держави.

Соціальне значення інвестиційної діяльності страховиків нерозривно пов'язано з вирішенням цілої низки суспільно-важливих питань та реалізацією ощадних потреб громадян.

Важливість інвестиційної діяльності страхових компаній слід розглядати і з точки зору її впливу на мікро- та макрорівнях.

На мікрорівні впровадження ефективної інвестиційної діяльності дозволяє забезпечити стабільне функціонування страхової компанії, її розвиток та визначити ринкову позицію страховика. Здійснення інвестицій є найважливішою умовою вирішення практично усіх стратегічних і значної частини поточних задач розвитку і забезпечення ефективного функціонування страхової компанії.

Не менш важливе значення має інвестиційна діяльність страхових компаній і на макрорівні, за рахунок якої акумулюються додаткові фінансові ресурси, що виступають одним з істотних джерел інвестицій в економіку держави. Активний інвестиційний процес зумовлює економічний потенціал країни в цілому, а також сприяє підвищенню життєвого рівня населення.

Розвиток ефективного страхового ринку України потребує вирішення проблем структурної перебудови національної економіки та забезпечення функціонування ефективної інвестиційної діяльності страхових організацій.

Основними причинами стримування інвестиційної діяльності страховими компаніями є:

- кризові явища у вітчизняній економіці;
- несприятливий інвестиційний клімат України;
- недостатній рівень капіталізації страхового ринку;
- значний рівень недовіри до страховиків;
- відсутність надійних ліквідних фінансових інструментів для проведення ефективної інвестиційної політики;
- відсутність державних гарантій під інвестиційні проекти;
- недосконалість податкового законодавства та системи державного регулювання інвестиційної діяльності страховиків.

Інвестиційний потенціал страхових компаній в Україні збільшується з року в рік, проте на сучасному етапі розвитку страхового ринку основна увага зосереджена на їх операційній діяльності. При такому погляді інвестиційна діяльність має вторинне значення, але ефективно та раціональне управління страховою компанією неможливе без урахування особливостей та специфіки усіх елементів її діяльності (операційної, інвестиційної та фінансової), які тісно пов'язані між собою.

Слід відмітити, що реальні можливості страхових компаній, які беруть участь в інвестиційній діяльності, залежать від їх потенціалу, який представляє собою сукупністю тимчасово вільних фінансових коштів та застосовуються інвесторами при вирішенні такого завдання, як отримання додаткового прибутку.

Посилення ролі та важливості інвестиційної діяльності страхових компаній сприятиме підвищенню рівня фінансової гнучкості страхового бізнесу в Україні.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Страхові організації посідають особливе місце в забезпеченні інвестиційного процесу. Розширення та активізація інвестиційної діяльності страхових компаній має важливе значення як для розвитку та стабілізації економіки країн, тому що є рушійним джерелом її фінансування так і для конкретного страховика, тому що є джерелом додаткового виду його доходів, виключаючи доходи від здійснення операцій страхового призначення.

Таким чином, для забезпечення подальшого розвитку інвестиційної діяльності страхових компаній держава повинна здійснювати адаптацію законодавчо-нормативної бази шляхом чіткого визначення принципів, механізмів інвестування та засад оподаткування учасників інвестиційного процесу до існуючих умов з метою ефективного розширення національного ринку страхових послуг.

Література

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-ХІІ зі змінами та доповненнями. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
2. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР зі змінами та доповненнями. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 (МСБО 7). Звіт про рух грошових коштів від 01.01.2012. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_019.
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#n17>.
5. Бондаренко Є.К. Визначення та обмеження інвестиційної діяльності страхових компаній / Є.К. Бондаренко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 37. – С. 204-211.
6. Василенко А.В. Інвестиційна стратегія страхових компаній : навч. посіб. / А.В. Василенко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. – 168 с.
7. Гаманкова О.О. Фінанси страхових організацій / О.О. Гаманкова. – К.: КНЕУ, 2007. – 328 с.
8. Говорушко Т.А. Страхові послуги. Підручник / Т.А. Говорушко. – К.: Центр учбової літератури. – 2011. – 376 с.
9. Крейдич М.І. Інвестиційна діяльність страхових компаній / М.І. Крейдич // Фондовый рынок. – 2007. – №48. – С.18-21.
10. Майдаченко І.В. Інвестиційна діяльність страхових компаній - шлях до економічного зростання / І.В. Майдаченко // Науково-технічна інформація. – 2006. – № 3. – С. 41-44.
11. Макаренко Є.В. Інвестиційна діяльність страхових компаній в Україні: проблеми та перспективи / Є.В. Макаренко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2010. – №120. – С. 40-43.
12. Носенко М.С. Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні / М.С. Носенко, С.І. Півторак // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 1. – С. 222-227
13. Поворозник В.О. Активізація інвестиційної діяльності страхових компаній в умовах економічної кризи / В.О. Поворозник // Стратегічні пріоритети. – 2009. – №3 (12). – С. 165-171.
14. Роєнко В.В. Світові тенденції інвестиційної діяльності страхових компаній / В.В. Роєнко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – С. : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – Вип. 33. – С. 321–329.
15. Соловйова О.А. Розвиток інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / О.А. Соловйова; МОНМС України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк, 2012. – 20 с.
16. Страхування : підручник / В. Базилевич, К. Базилевич ч, Р. Пікус та ін. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Знання, 2008 – 1019 с.
17. Страхування: підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С.С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.

18. Ткаченко Н.В. Місце інвестиційної діяльності у страховому бізнесі / Н.В. Ткаченко // Економіка, фінанси, право. – 2003. – № 10. – С. 6–15.

19. Чевела Г.О. Проблеми підвищення ефективності інвестиційної діяльності страхових компаній регіону та шляхи їх вирішення : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05 / Г. О. Чевела; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк, 2012. – 20 с.

УДК 330.341.4

ДО ПРОБЛЕМИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

*Левшова Ю.О., аспірант,
Донецький національний технічний університет*

В статті визначено особливості формування та реструктуризації виробничого потенціалу підприємства енергетичної галузі, запропоновано методiku оцінки використання виробничих потужностей підприємства, яка дозволяє оцінити максимальний обсяг виробництва електроенергії в умовах детермінованого врахування основних внутрішніх виробничих факторів та ймовірного впливу зовнішніх факторів.

В статье определены особенности формирования и реструктуризации производственного потенциала предприятия энергетической отрасли, предложена методика оценки использования производственных мощностей предприятия, которая позволяет оценить максимальный объем производства электроэнергии в условиях детерминированного учета основных внутренних производственных факторов и вероятностного влияния внешних факторов.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Реструктуризація виробничого потенціалу будь-якого підприємства повинна ґрунтуватися на об'єктивній інформації про стан об'єкту управління. В даному випадку в якості об'єкту управління розглядається не виробничий комплекс в цілому або його окремі частини, а здатність елементів, що утворюють його, забезпечувати виконання місії підприємства, досягнення результатів, заради яких воно створене. Як вже відзначалося, ця здатність характеризується виробничим потенціалом підприємства.

Виробничий потенціал визначається поєднанням і взаємодією елементів, що утворюють його. Їх поєднання, відповідно до прояву

системного закону цілісності, дає нову якість. Реструктуризація виробничого потенціалу підприємства повинна будуватися з урахуванням системності взаємозв'язків елементів і комплексного впливу на виробничий потенціал підприємства будь-яких змін, що відбуваються в кожному з елементів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Існуюча практика і наукові розробки в області реструктуризації виробничого потенціалу відрізняється одноплановістю. Це характерно для пропонованих методик у ряді робіт Б.М. Крижановського, В.М. Архіпова, М.І. Іванова, І.І. Лукінова [7], Н.В. Касьянової [6], Й.М. Петровича [10], в яких висвітлюються основні поняття, структура виробничого потенціалу, оцінка його величини. У переважній же більшості робіт виробничий потенціал розглядається в чисто гносеологічному плані, автори найчастіше обмежуються визначенням поняття виробничого потенціалу та значущості поліпшення його використання для підвищення ефективності економіки.

Методологія системних досліджень і аналіз комплексних проблем енергетичної галузі, були розроблені Л.О. Мелентьевим [8], Ю.П. Іваніловим [4], О.О. Макаровим [9] та іншими. Але зазначені автори недостатньо уваги приділяли проблемам діагностики реструктуризації потенціалу підприємств паливно-енергетичного комплексу.

Загальна мета дослідження

Метою даного дослідження є визначення особистостей та розробка методики оцінки виробничого потенціалу підприємства енергетичної галузі з метою його подальшої реструктуризації.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Отримані результати діагностики виробничого потенціалу енергетичної компанії дозволяють визначити напрями його реструктуризації. Так, у розглянутому прикладі найбільший вплив на результати виробничої діяльності (дохід від реалізації продукції) має саме фактор вартості основних виробничих фондів. Подальша декомпозиція

основних виробничих потужностей компанії та застосування наведеної економіко-математичної моделі на нижчих рівнях ієрархії дозволяють з'ясувати які саме виробничі потужності потребують реструктуризації.

Для підприємств енергетичної галузі як для об'єктів дослідження характерні наступні відмітні особливості:

1. Електроенергетика не може бути спрямована виключно на отримання прибутку, оскільки є базовою інфраструктурною галуззю. Формуючи якість життя населення та умови розвитку економіки, вона покликана не лише забезпечувати швидке й гарантоване повернення вкладених в неї коштів інвесторів, але також задовольняти соціальні потреби товариства та конкурентоспроможність національної економіки. З цієї причини підприємства електроенергетики не мають можливості максимізувати свої тарифи та вимушені враховувати вимоги галузевих цінових регуляторів. Це уповільнює повернення капіталовкладень і робить електроенергетику менш привабливим об'єктом інвестицій в порівнянні з підприємствами інших галузей.

2. Для ряду енергетичних проектів характерні явні або неявні соціальні обтяження, такі як зобов'язання поставляти електроенергію у віддалені райони з низькою щільністю та малою кількістю населення, внаслідок чого постачання енергії по регульованих тарифах в цьому випадку будуть нерентабельними. Наявність же планово збиткових підрозділів веде до зниження капіталізації компанії.

3. Фінансова, організаційна та технічна складність розвитку підприємств енергетичної галузі (пов'язана з високою вартістю устаткування, необхідністю проходження великого числа попередніх узгоджень, тривалістю підготовчих робіт тощо) вимагає для залучення великих обсягів фінансування. Фактично, суб'єктом економічної діяльності, якому під силу виконання інвестиційних проектів у сфері енергетики, є або держава, або енергетична монополія.

4. Методика ціноутворення за принципом «витрати плюс» не стимулює енергетичні компанії до оптимізації своєї діяльності і зни-

ження витрат, оскільки будь-яка економія на витратах приведе до відповідного зниження тарифу регулюючим органом в майбутніх періодах і до зниження виручки компанії. Це також уповільнює повернення засобів інвесторам;

5. Тарифи на електроенергію змінюються державою, що ускладнює прогнозування виручки та планування повернення вкладених коштів.

Крім того, електроенергія як продукція має особливості, обумовлені її фізичні властивості, які необхідно враховувати при формуванні виробничого потенціалу енергетичних компаній:

збіг у часі процесів виробництва та споживання електроенергії, рівність обсягу виробленої та спожитої електроенергії в кожен момент часу;

неможливість утворення запасів електроенергії в достатній кількості в масштабі всієї енергосистеми;

неможливість заздалегідь точно обумовити обсяги генерації та споживання електроенергії;

неможливість з фізичної точки зору визначити, хто виробив електроенергію, використану тим або іншим споживачем.

Таким чином, ринок електроенергії може нормально функціонувати тільки за умови, що в кожен момент часу забезпечується баланс виробництва та споживання.

На практиці виробники і споживачі електроенергії допускають відхилення від своїх зобов'язань по генерації та споживанню електроенергії. Наявність не лише короткострокових (в межах години, доби), але і сезонних (впродовж року) коливань навантаження у поєднанні з тим, що потужність електростанцій повинна перевищувати величину річного максимуму навантаження, призводить до того, що впродовж року деякий обсяги генеруючих потужностей недовантажені. Енергопостачальник не в змозі регулювати в режимі реального часу відпустку електроенергії споживачам відповідно до договорів, а споживач може відбирати електроенергію з істотними відхиленнями від догові-

рних зобов'язань.

Необхідність оперативного балансування енергосистеми в умовах змінного навантаження вимагає наявності певного числа маневрених електростанцій, здатних швидко та в широких межах міняти обсяги вироблення електроенергії.

Неможливість створення запасів готової продукції призводить до необхідності створення резервів генеруючих потужностей, пропускнуєї спроможності електричних мереж і запасів палива на електростанціях.

Під виробничою потужністю підприємства прийнято розуміти максимально можливий випуск продукції при повному використанні виробничого устаткування. Таким чином, рівень виробничої потужності підприємства залежить від рівня його основних виробничих фондів – їх якісних характеристик, продуктивності, відповідності сучасним технологіям виробництва продукції тощо. Для підприємств електроенергетики виробнича потужність визначається максимальним навантаженням, яке можуть нести устаткування, передатні пристрої та споруди по виробництву й передачі електроенергії. При оцінці виробничої потужності підприємств електропостачання використовуються поняття максимального навантаження, яке можуть забезпечити лінії електропередач. Розміри максимального навантаження залежать від потужності трансформаторів, потужності реакторів, потужності енергогенеруючих установок, перерізу дротів і технологічних втрат потужності в усіх цих пристроях.

Розміри виробничої потужності підприємств електропостачання визначаються не лише рівнем їх виробничого потенціалу, але й низкою зовнішніх, незалежних від підприємства чинників таких як потужність електроенергетичної системи, до складу якої вони входять, а також потужність споживачів електроенергії. Тому прийнято розділяти потужності виробничого потенціалу підприємств електроенергетики на потужності, які є у розпорядженні підприємства (потужності, що забезпечують максимальне навантаження, та можуть бути вико-

ристані у будь-який момент часу), та робочі виробничі потужності (залежать від потужності споживачів електроенергії). Якщо потужності у розпорядженні підприємства вище робочої потужності, то підприємство має запас виробничої потужності.

У промислових галузях економіки в якості кількісної оцінки виробничих потужностей використовуються такі показники як обсяг основних фондів в поточних (чи порівнянних – при розрахунку динаміки зміни ресурсної забезпеченості) цінах, ступінь завантаження обладнання, рівень зносу основних фондів, віковий склад активної частини основних фондів, доля устаткування, що відповідає передовим світовим високотехнологічним зразкам (по рівню енергоємності, продуктивності, екологічності). Системний підхід до аналізу групи показників, що відбивають кількість і якість виробничих потужностей підприємства, дозволяє сформулювати уявлення про потенційну здатність основних фондів виробляти конкурентоздатну продукцію й, тим самим, значною мірою визначити поточний потенціал економічного зростання. При оцінці якісних і кількісних характеристик розвитку виробничого потенціалу підприємства також необхідно врахувати вплив таких чинників, як інтенсивність, що склалася, та очікувана інтенсивність використання потужностей, і напрями розвитку інвестиційно-інноваційних процесів в економіці, прикладні та фундаментальні наукові дослідження.

На прикладі компанії ДТЕК було визначено основні чинники, які впливають на оцінку використання виробничих потужностей енергетичної компанії. Так, найбільш тісний зв'язок існує між показниками вартості основних виробничих фондів компанії та отриманим доходом – коефіцієнт кореляції складає 0,9673. Також можна зробити висновок про постійне зростання ефективності використання виробничих потужностей компанії ДТЕК (табл.). Крім того, було досліджено зв'язок між попитом на продукцію компанії та її виробничим потенціалом – кореляційна залежність доходу компанії від попиту на електроенергію складає 0,7086, а обсягів виробничих фондів від попиту –

0,8032. Таким чином, обсяг виробничих потужностей підприємства енергетичної галузі щільно пов'язаний з попитом на продукції, що підтверджує вищезазначені теоретичні положення.

Таблиця

Оцінка виробничих потужностей компанії ДТЕК*

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Дохід (виручка) від реалізації, млн. грн.	8969,0	12969,0	15009,0	24294,0	39594,0	82581,0
Середньорічна вартість основних фондів, млн.грн.	3070	3176,5	5291,5	5477	5787,5	15313,5
Фондовіддача	2,921	4,083	2,836	4,436	6,841	5,393
Коефіцієнт приросту основних фондів	0,160	0,169	0,168	0,185	0,139	0,198
Собівартість реалізованої продукції, млн. грн.	6948	9921	12447	18936	29976	70816
Попит на електроенергію, млн. кВт.г	18118,8	31514,6	26300	35400	17135,1	51382,7

* Розроблено автором на основі [3]

Для оцінки виробничих потужностей енергетичної компанії доцільно розглянути залежність результатів виробництва від обсягу основних виробничих факторів, темпів їх оновлення та завантаження, як внутрішніх чинників, та від зовнішнього – попиту на електроенергію. Така модель дозволяє оцінити найбільший обсяг виробництва електроенергії в умовах детермінованого врахування основних виробничих факторів та ймовірного впливу зовнішніх факторів. Складовими моделі є виробнича функція, яка визначає залежність очікуваного результату виробництва від внутрішніх чинників та стохастичної складової, яка характеризує вплив зовнішніх чинників.

Метод найменших квадратів дозволяє побудувати модель виробничих потужностей енергетичної компанії. У цьому випадку помил-

ка (відхилення фактичного обсягу виробництва від значення детермінованої виробничої функції) має симетричний розподіл.

Особливе місце в методології оцінки виробничих потужностей енергетичної компанії займає поняття ефективності виробництва. Відповідно до визначення цього поняття в неокласичній теорії виробництва, ефективність – це міра відповідності фактичного результату виробництва максимально можливому при фіксованому обсягу виробничих потужностей.

Запропонована у даному дослідженні моделі оцінки виробничих потужностей енергетичної компанії відрізняються способами ідентифікації факторів неефективності. Розрахунки проводилися для компанії ДТЕК.

Модель оцінки виробничих потужностей енергетичної компанії в залежності від внутрішніх чинників має вигляд виробничої функції

$$y_i = \alpha x_{i1}^{\beta_1} x_{i2}^{\beta_2} \dots x_{in}^{\beta_n}, \quad (1)$$

де $\beta = (\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_n)$ – вектор параметрів виробничої функції.

i – індекс події, що спостерігається, $i = 1, \dots, m$;

y_i – результат виробничої діяльності, відповідно до i -го спостереження;

j – індекс основного виробничого фактора, $j = 1, \dots, n$.

x_{ij} – обсяг j -го фактора виробництва, який відповідає i -му спостереженню;

$x_i = (x_{i1}, x_{i2}, \dots, x_{in})$ – вектор обсягів факторів виробництва, який відповідає i -му спостереженню.

Розглядаються наступні фактори, які характеризують рівень використання виробничих потужностей підприємств енергетичної галузі – середньорічна вартість основних фондів K_i , коефіцієнт приросту основних фондів P_i та рівень ефективності їх використання F_i , відповідні спостереженню i :

$$x_i = (x_{i1}, x_{i2}) = (K_i, P_i, F_i). \quad (2)$$

Методом найменших квадратів була побудована лінійна залежність між показниками використання виробничих потужностей компанії ДТЕК:

$$y_i = -1,02117 + 0,84423 * K_i - 0,02578 * P_i + 1,15266 * F_i$$

Коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0,99961$) дозволяє зробити висновок про високий рівень апроксимації.

Аналогічно проводиться регресійний аналіз з використанням ступеневої залежності, а саме, побудова виробничої функції:

$$y_i = 0,99996 * K_i^{1,000228} * P_i^{-0,00099} * F_i^{0,99969}$$

Коефіцієнт детермінації у даному випадку складає 0,99999, що говорить про велику точність отриманих результатів та дозволяє використовувати дану модель для оцінки виробничої потужності компанії ДТЕК на основі детермінованого аналізу внутрішнього виробничого потенціалу підприємства.

Наступний крок моделювання полягає в необхідності врахування обмежень з боку зовнішнього середовища, а саме, визначити вплив попиту на електроенергію на ефективність використання виробничих потужностей енергетичної компанії. Стохастичні моделі припускають наявність елемента невизначеності, враховують можливе імовірнісний (кореляційний) розподіл значень факторів і параметрів, що визначають розвиток ситуації.

Розглянемо модель стохастичної межі параметру попиту на електроенергію

$$y_i = \alpha x_{i1}^{\beta_1} x_{i2}^{\beta_2} \dots x_{in}^{\beta_n} \cdot \varepsilon \quad (3)$$

$$\varepsilon_i = v_i - u_i;$$

де $v_i \approx N(0, \sigma_v^2)$ – випадкова змінна, яка пояснює «статистичний шум» та не залежить від u_i ;

$u_i \approx N^+(\mu, \sigma_u^2)$ – випадкова змінна, яка використовується для ідентифікації систематичного впливу на виробничий процес з боку зовнішнього середовища (попиту на електроенергію);

$$\sigma^2 = \sigma_u^2 + \sigma_v^2 \text{ – «повна» дисперсія;}$$

$$\mu = \frac{\sigma_u^2}{\sigma_u^2 + \sigma_v^2} \text{ – параметр асиметрії.}$$

Оцінка параметрів $\mu, \sigma_v^2, \sigma_u^2$ може бути виконана методом максимальної правдоподібності, який дозволяє знайти незсунені оцінки параметрів, які мають найменшу дисперсію. Використавши отримані оцінки параметрів моделі стохастичної межі, вдосконалимо модель оцінки виробничої потужності компанії ДТЕК.

$$y_i = 0,99996 * K_i^{1,000228} * P_i^{-0,00099} * F_i^{0,99969} \exp(v_i)$$

де $v_i \approx N(0; 0,32)$

Висновки й перспективи подальших досліджень

Запропоновану модель можна назвати традиційною в тому сенсі, що вона отримана за допомогою застосовуючи методу найменших квадратів для оцінки параметрів виробничої функції. Практичне застосування моделі дозволяє спрогнозувати обсяги завантаження виробничих потужностей підприємства енергетичної галузі з урахуванням впливу зовнішніх факторів, перш за все, попиту на електроенергію. У дальшому необхідно не лише здійснити апробацію запропонованої моделі, але й вдосконалити механізм розрахунку стохастичної складової, які впливає на розвиток виробничого потенціалу підприємств ПЕК.

Література

1. Афанасьев М.Ю., Васильева Н.В. Моделирование производственного потенциала фирмы с учетом факторов неэффективности и риска / М.Ю. Афанасьев, Н.В. Васильева // Экономическая наука современной России. – 2006. – № 1. – С. 104-119.
2. Афанасьев М.Ю. Модель производственного потенциала с управляемыми факторами неэффективности / М.Ю. Афанасьев // Прикладная эконометрика. 2006. – № 4. – С. 74-89.

3. Долгосрочная стратегия ДТЭК [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dtek.com/library/file/dtek-strategy-20-rus-1.pdf>
4. Иванюлов Ю.П., Лотов А.В. Математические модели в экономике. / Ю.П. Иванюлов, А.В. Лотов. – М.: ФИЗМАТЛИТ, 1979. – 304 с.
5. Іщук С. Концептуальні засади формування та розвитку виробничого потенціалу промислових підприємств / С. Іщук // Регіональна економіка. – 2005. – № 3. – с. 48–56.
6. Касьянова Н.В. Стратегічне управління розвитком підприємств ПЕК / Н.В. Касьянова // Зб. наук. пр. ДонДУУ «Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства», серія «Економіка». – Т. XIV, вип. 259. – Донецьк: ДонДУУ, 2013. – С. 160-167.
7. Лукинов И.И. Эволюция экономических систем / И.И. Лукинов. – М.: Экономика, 2002. – 567 с.
8. Мелентьев Л.А. Методология системных исследований в энергетике / Л.А. Мелентьев. – М.: Наука, 1995. – 289 с.
9. Перспективы мировой энергетики до 2040 г. / А.А. Макаров [и др.] // Мировая экономика и международные отношения. – 2014. – № 1. – С. 3-20.
10. Петрович Й.М. Управління діяльністю організаційно-виробничих систем: Навч. посіб. / Й.М. Петрович. – К.: Знання, 2013. – 510 с
11. Экономика энергетики / Под ред. Н.Д. Рогалева. – М.: Издательство МЭИ, 2005. – 288 с.

ВПЛИВ ПОДАТКІВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА

*Легченко О.А., к.е.н., доцент,
Донецький державний університет управління*

У статті розглянуто роль податків як одного з головних важелів державного впливу на соціально-економічні процеси, що відбуваються в суспільстві, як інструмента фінансової політики держави, проаналізовано частку податкових надходжень в структурі державного бюджету країни та виявлені шляхи подолання проблем податкової системи держави.

В статье рассмотрена роль налогов как одного из главных рычагов государственного воздействия на социально-экономические процессы, происходящие в обществе, как инструмента финансовой политики государства, проанализировано долю налоговых поступлений в структуре государственного бюджета страны и выявлены пути устранения проблем налоговой системы государства.

**Постановка проблеми в загальному виді,
зв'язок з науковими й практичними завданнями**

В умовах ринкової системи господарювання особливого значення набувають інструменти державного регулювання економіки дер-

жави. Особливе місце серед подібних інструментів займає податкова система. У сучасних умовах податки в розвинених країнах забезпечують перерозподіл більше третини валового внутрішнього продукту, що говорить про їхню роль в якості одного з головних важелів державного впливу на соціально-економічні процеси, що відбуваються в суспільстві.

Актуальність дослідження обумовлене вагомою роллю податків, а саме те, що будучи потужним інструментом фінансової політики держави, величина податкової ставки й загальна маса ресурсів, що вилучаються в державний бюджет, безпосередньо впливають на динаміку соціально-економічного розвитку суспільства й держави в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Питаннями ефективності особливостей оподаткування у сучасних умовах займаються провідні російські й українські вчені економісти Андрущенко Л.А., Бабич Л.М., Горянський І.В., Дем'яненко М.Я., Черніков Д.Г., Юткіна Т.Ф., Лисецький А.С., Василик О.Д., Вишневський В.П., Соколовський А.М., Д'яконова І.І. та інші.

Не втратили своєї актуальності окремі питання податкової політики, а саме їх місця в державному регулюванні економіки в працях таких зарубіжних вчених, як У. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, А. Вагнера та інших.

Проте аналіз існуючих наукових постулатів у даній сфері дає змогу визначити, що проблеми податкової політики вимагають подальших досліджень, розроблення і впровадження дійових заходів щодо стабілізації і розвитку економіки держави через механізм впливу податків.

Загальна мета дослідження

На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в аналізі ролі податків та виявленні їх місця в бюджеті України як головного інструмента фінансової політики держави.

Викладення основного матеріалу. Обґрунтування отриманих результатів

Соціально-економічний розвиток будь-якої країни має певні чинники, які характеризують цей процес. Одним із найсуттєвіших чинників впливу є фінансова політика. В сучасних умовах найбільш суттєвого значення набувають інструменти фінансової політики [6]. Головним інструментом фінансової політики являються податки.

Значення податків, як інструмента фінансової політики в регулюванні економіки держави, полягають в їх функціях. Завдяки податковим надходженням формуються грошові ресурси, які забезпечують виконання функцій держави, відбувається перерозподіл доходів між різними соціальними групами населення, здійснюється вплив на розвиток економіки і процес суспільного відтворення, підтримується належний рівень зайнятості, що загалом призводить до соціально-економічного росту та підвищення конкурентоспроможності держави.

Серед прямих та непрямих податків головними джерелами поповнення бюджету держави є ПДВ та податок на прибуток з підприємств.

Податок на додану вартість виступає зручним податковим важелем, який допомагає державі наповнювати бюджет за рахунок технічно простого збирання і наявності широкої бази оподаткування. На сьогодні податок на додану вартість є основним джерелом доходів загального фонду Державного бюджету України. Економічна сутність ПДВ полягає в тому, що ним оподатковують лише додану вартість, як різницю між вартістю продажу та вартістю придбання товару чи послуги на конкретному етапі.

Механізм впливу податку на додану вартість на фінансово-господарську діяльність платників ПДВ – суб'єктів підприємництва є досить складним. Він залежить від низки положень, визначених законодавчими та іншими нормативними документами щодо податку на додану вартість.

Це стосується: визначення об'єкта оподаткування та ставки податку, умов формування та відшкодування вхідного ПДВ, встановлення податкового періоду, формування податкового кредиту та його погашення, часу виникнення податкових зобов'язань щодо сплати ПДВ до бюджету, звільнення від ПДВ ряду сфер діяльності, надання податкових пільг за окремими видами діяльності [5].

Якщо проаналізувати динаміку та частку ПДВ та податку на прибуток у структурі доходів державного бюджету, то можна стверджувати, що протягом 2006-2011рр. податкові надходження мають позитивну тенденцію:

у 2006р. ПДВ складає 34,98 %, податок на прибуток 20,5% у складі загальних надходжень (загалом 55,5 %);

у 2007р. ПДВ – 41,4%, податок на прибуток складає 18,8% у складі загальних надходжень, спостерігається збільшення надходжень ПДВ на 20,5 млрд. грн. та збільшення надходжень з податку на прибуток на 2,5 млрд. грн.;

протягом 2008-2011рр. надходження до бюджет ПДВ збільшилось на 35,3 млрд. грн., а з податку на прибуток на 5,4 млрд. грн. Треба зазначити, що через світову фінансову кризу, надходження до державний бюджет ПДВ та податку на прибуток протягом 2008-2009 рр. зменшились на 5% [1].

Аналізуючи доходи державного бюджету попередніх років (рис.1), можна зазначити, що головним джерелом його формування є ПДВ. У 2012 р. розмір ПДВ у загальній сумі доходів державного бюджету складає 40,12%, а у 2011р. – 41,35%, податок на прибуток зменшився у 2012р. на 1,4% та склав 16% у загальній сумі доходів державного бюджету у порівнянні з 17,4% у 2011р., що говорить про неефективну податкову та фінансову політику держави в цілому, яка призводить до неефективного виконання державою своїх функцій та соціально-економічного розвитку країни в цілому.

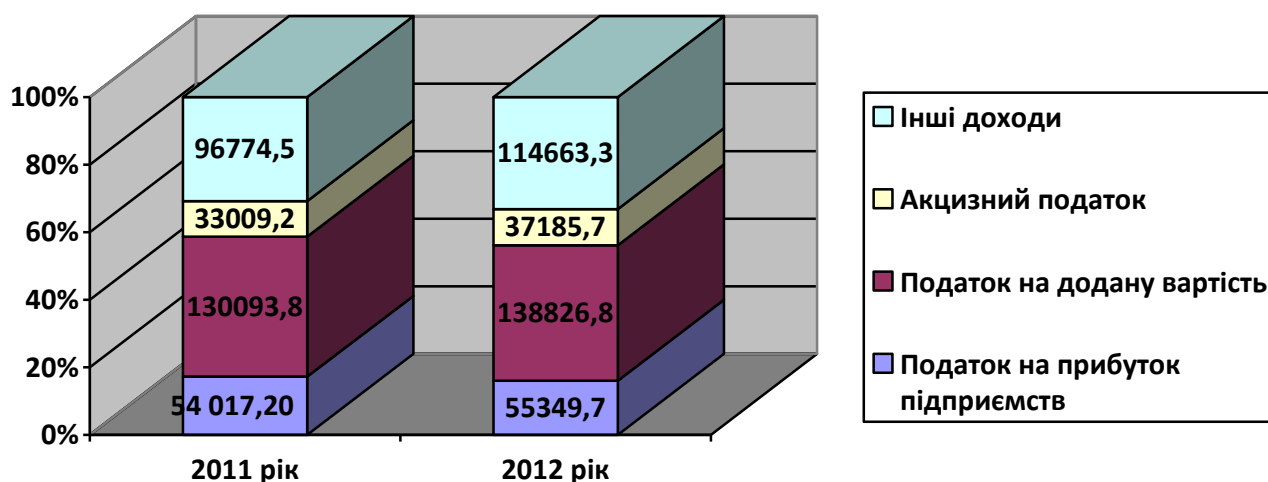

Рис. 1. Доходи державного бюджету 2011-2012 рр., млн. грн. [1]

Розглянемо доходи та видатки державного бюджету України з 2008 до 2012 року (табл. 1).

Таблиця 1

Державний бюджет України з 2008 до 2012 р., млн. грн. [3]

Роки	Доходи	Видатки	Кредитування	Сальдо
2008	231686,3	241454,5	2732,5	-12500,7
2009	209700,3	242437,2	2780,3	-35517,2
2010	240615,2	303588,7	1292,0	-64265,5
2011	314616,9	333459,5	4715,0	-23557,6
2012	346025,5	395661,8	3751,1	-53387,4

З проведено аналізу видно, що доходів, які поступають у державний бюджет України, не вистачає для покриття видатків, таким чином в державі протягом останніх років спостерігається дефіцит бюджету, який зростає з кожним роком. Єдиними ефективними інструментами подолання цієї проблеми стають податки, тому треба запровадити комплексні засоби щодо вдосконалення податкової системи України.

Зниження ставки податку на додану вартість на з 20 % до 17 % має дати позитивні наслідки для підприємств-платників ПДВ, тому

що всі основні економічні показники при зменшенні ставки ПДВ мають тенденцію до покращення, а саме [2]:

по-перше, відбудеться загальне зниження рівня цін на товари, роботи, послуги, що буде супроводжуватися зростанням обсягів їх реалізації, а отже, і покращанням фінансових результатів діяльності платників;

по-друге, скоротяться видатки на придбання основних засобів і нематеріальних активів, вартості будівництва, що сприятиме активізації здійснення реальних капітальних вкладів та впровадження інновацій;

по-третє, зменшаться обсяги витрат у сумі вхідного ПДВ, які будуть відноситись на поточні витрати – собівартість товарів, робіт, послуг (якщо відповідні види діяльності суб'єктів підприємництва будуть звільнені від ПДВ). Це також буде сприяти покращанню фінансових результатів діяльності платників. Зростання обсягів реалізації товарів, робіт, послуг приведе і до збільшення надходжень ПДВ до бюджету, а отже, компенсує їх зменшення внаслідок зниження загальної ставки ПДВ.

Податок на прибуток посідає друге місце після ПДВ за значущістю у доходах Державного бюджету. Головною позитивною стороною податку на прибуток вважається те, що він ставить рівень оподаткування в пряму залежність від джерела його сплати – прибутку. Отже, він може відігравати надзвичайно важливу роль в реалізації принципу справедливості та в регулюванні фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання.

Особливістю регулювальної здатності податку на прибуток є ще й те, що даний податок корегує, зменшує податкове навантаження на підприємство щодо інших податкових платежів. Це може здійснюватись за допомогою включення чи виключення різноманітних податків до валового доходу та витрат. Тому, податок на прибуток, в розмірі його ставки, зменшує для підприємства податковий тягар з інших

податкових платежів, які воно сплачує та які законодавчо дозволено відносити до валових витрат.

За допомогою справляння податку на прибуток, держава має можливість не тільки акумулювати доходи, а й впливати різноманітні аспекти та результати фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, що призводить до росту ВВП та економіки в цілому, особливо, під час економічної кризи [4].

Висновки й перспективи подальших досліджень

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновки, що впровадження напрямів удосконалення податкової системи України мають сприяти підвищенню конкурентоспроможності держави з метою стимулювання процесів соціально-економічного розвитку України, усунення недоліків які призводять до проблем системного характеру та вдосконалення податкової системи в цілому, а саме:

формування нового офіційно встановленого, закріпленого у своєму громадському статусі середовища оподаткування, що забезпечить рівність всіх платників перед законом;

узгодженість завдань економічної політики держави з фіскальною і регулюючою функціями податків;

формування соціально-відповідальної поведінки платників податків при виконанні своїх зобов'язань;

покращення системи державного податкового регулювання;

запобігання ухилення від сплати податків шляхом розширення податкової бази;

підтримка малого та середнього бізнесу, шляхом податкових пільг та канікул тощо.

Література

1. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2012 рік / Зубенко В.В., Самчинська І.В., Рудик А.Ю. та ін.; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. – К.: 2012. – 73с.

2. Гутуряк К.О. Аналіз впливу ПДВ на фінансові результати підприємства / К.О. Гутуряк, А.Ю. Шинкарук // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2011/Economics/7_83386.doc.htm.

3. Державний бюджет України з 2008 до 2012 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/budget/>.

4. Лєвошко Л.В. Податок на прибуток як інструмент регулювання підприємницької діяльності / Л.В. Лєвошко // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://intkonf.org/levoshko-lv-podatok-na-pributok-yak-instrument-regulyuvannya-pidpriemnitckoyi-diyalnosti/>.

5. Лєйба Д.І. Вплив ПДВ на фінансово-господарську діяльність підприємств / Д.І. Лєйба, Н.В. Чобанюк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2011/Economics/78231.doc.htm.

УДК 339.92:330.111.4

МЕХАНІЗМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК СКЛАДОВОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

*Лоскутова В.В., докторант,
Донецький державний університет управління*

В статті розглянуто механізми визначення пріоритетів євро-регіонального співробітництва як складової політики розвитку продуктивних сил.

В статье рассмотрены механизмы определения приоритетов евро-регионального сотрудничества как составляющей политики развития производительных сил.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Єврорегіон - форма транскордонного співробітництва, що дозволяє місцевим органам влади прикордонних територій спільно впроваджувати соціально-економічні та інші програми з метою вирішення спільних завдань як соціально-економічного розвитку, так і оптимального розміщення продуктивних сил.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення нерозв'язаних питань

Проблемам єврорегіонального співробітництва присвячені праці вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як: Мікула Н., Добрева Н., Кравців В., Жук П., Матвєєв В. та інш.

Загальна мета дослідження

Дослідження управлінської структури Європейських угруповань територіального співробітництва з метою оптимізації механізмів визначення пріоритетів транскордонного співробітництва за участю Української сторони.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

В контексті необхідності подальшого просування України шляхом євроінтеграції доцільно визначити регіональні аспекти та складові цього процесу. Як свідчить текст парафованої Україною Угоди про асоціацію, питання регіонального розвитку розглядаються, переважно, в контексті проблематики соціально-економічного розвитку країни. Разом з тим, Глава 27 Угоди присвячена «транскордонному та регіональному співробітництву», що формує для України нові виклики, пов'язані з обґрунтуванням механізмів визначення пріоритетів транскордонного співробітництва, визначенням його потенціалу на шляху до активізації євроінтеграційних прагнень України.

Зазначимо, що дослідники та управлінці виокремлюють декілька форм транскордонного співробітництва: Єврорегіони, Європейські угруповання територіального співробітництва, Об'єднання єврорегіонального співробітництва, транскордонне партнерство, транскордонні промислові зони та промислові парки, транскордонні кластери [6]. Основними з форм транскордонного співробітництва традиційно вважають Єврорегіони, Європейські угруповання територіального співробітництва та Об'єднання єврорегіонального співробітництва.

Єврорегіон - форма транскордонного співробітництва, що дозволяє місцевим органам влади прикордонних територій, за згодою центральних органів державної влади, спільно впроваджувати соціально-економічні та інші програми/проекти з метою вирішення спільних завдань соціально-економічного та регіонального розвитку (у т.ч. у гуманітарній, екологічній, безпековій сфері тощо). Основною метою Єврорегіонів є координація позицій та рішень ключових суб'єктів транскордонного співробітництва у галузі економіки, туризму, куль-

тури, освіти тощо на прикордонних територіях сусідніх держав. Єврорегіони традиційно є широко розповсюдженими на території Європейського Союзу.

Мадридська Конвенція Ради Європи [10] від 1980 року нормативно закріпила наявну на той час практичну тенденцію щодо функціонування об'єднань транскордонного співробітництва (у формі Єврорегіонів). Так, перший Єврорегіон функціонував на кордоні Німеччини та Нідерландів на практиці ще з 1958 р. З 1971 р. діяла Асоціація європейських прикордонних регіонів (Association of European Border Regions).

Транскордонні проекти у рамках Єврорегіонів можуть мати дуже широке спрямування та стосуватися економіки, науки, екології, культури та освіти. Відповідно до ст. 106 Мадридської Конвенції Ради Європи, основними завданнями Єврорегіонів є сприяння співпраці у соціальній, економічній, науковій, екологічній, освітній, культурній та спортивній сферах, а також - лобювання впровадження транскордонних проектів, взаємних намірів щодо співпраці із національними інститутами та організаціями.

Діяльність Єврорегіонів фінансується сторонами-учасницями, міжнародними структурами та організаціями, у тому числі у межах програм Європейського Союзу. Створення юридичної особи під час заснування Єврорегіону є необов'язковим. У ЄС поширена практика, коли під час заснування Єврорегіонів створюються асоціації органів місцевого самоврядування та громадських організацій, що реєструються як юридичні особи.

Управлінські інститути більшості Єврорегіонів включають у себе Раду, Президію та Секретаріат, які виконують координаційні, довідкові і представницькі функції. До складу Ради може входити низка комітетів, кожен з яких спеціалізується на роботі за окремим напрямком (наприклад комітети з екології, економіки, міграції тощо).

Важливу роль у роботі Єврорегіонів відіграють місцеві органи влади відповідних прикордонних територій. Формат Єврорегіонів до-

зволяє їм активно та ефективно взаємодіяти із своїми колегами з інших прикордонних регіонів задля спільного вирішення соціально-економічних, екологічних, гуманітарних та інших проблем регіонального розвитку. Водночас функціонування Єврорегіонів пов'язане із центральними органами влади тих держав, на території яких розташовано відповідні прикордонні території [1], які розробляють та затверджують Державні стратегії регіонального розвитку та формують законодавче поле для реалізації програм регіонального розвитку. Для Єврорегіонів, які функціонують у рамках Європейського Союзу важливу роль відіграють нормативно-правовий контекст регіонального розвитку ЄС, а також пріоритети Структурних фондів, насамперед - Фонду згуртування та Європейського фонду регіонального розвитку.

Впродовж 2014 - 2020 рр. проекти ЄС, спрямовані на міжрегіональну, транскордонну та міждержавну територіальну співпрацю, отримують від Фонду згуртування на третину більше коштів, ніж у 2007 - 2013 рр.: 73,24 % на транскордонну співпрацю; 20,78 % на міжнародну співпрацю; 5,98 % на міжрегіональну співпрацю.

Прикладом успішного функціонування Єврорегіону є Єврорегіон «Альпійський простір», що поєднує регіони восьми країн (Австрії, Франції, Німеччини, Італії, Словенії, Монако, Ліхтенштейну та Швейцарії). Програма «Альпійський простір» реалізується у рамках Європейської територіальної співпраці та відповідає орієнтирам Політики згуртування. Стратегічні напрямки співпраці сторін - країн-учасниць визначаються Альпійською конвенцією (Alpine Convention).

Програма «Альпійський простір» ставить за мету підвищення конкурентоспроможності цього гірського транскордонного регіону шляхом: стимулювання співпраці між дослідницько-технологічними центрами та малими і середніми підприємствами; підтримки традиційних галузей виробництва; збереження культурної спадщини та розвитку периферійних територій. Програма передбачає забезпечення доступу до отримання соціальних послуг, транспорту, інформації та комунікації. Поряд з цим, Програма «Альпійський простір» спрямо-

вана на охорону довкілля, у т.ч. шляхом впровадження ефективних підходів щодо використання природних ресурсів і попередження негативних наслідків кліматичних змін. За період 2007 - 2013 рр. загальний бюджет програми «Альпійський простір» визначено на рівні 130 млн євро. З них 98 млн євро отримано з Європейського фонду регіонального розвитку.

Діяльність Єврорегіонів, які функціонують на території країн, що не входять до складу ЄС, може отримувати фінансову підтримку у рамках Європейського інструменту сусідства і партнерства (ЄІСП). ЄІСП призначений для підтримки співпраці та економічної інтеграції країн ЄС і країн-партнерів, серед яких Азербайджан, Вірменія, Білорусія, Молдова, Росія, Україна. Упродовж 2007 - 2013 рр. за допомогою цього інструменту було реалізовано 15 проектів прикордонного співробітництва на зовнішніх кордонах ЄС.

У межах Європейського інструменту сусідства і партнерства пріоритетними напрямками Східної трансрегіональної програми (Україна, Білорусь, Молдова, Грузія, Вірменія, Азербайджан) є такі: транспортні і енергетичні мережі; охорона довкілля і лісокористування; міграційний та прикордонний менеджмент, протидія проявам транскордонної злочинності, співробітництво у митній сфері; співпраця у сфері малого і середнього бізнесу; ліквідація протипіхотних мін, надлишків вибухових речовин, тактичних озброєнь. Програми прикордонного співробітництва спрямовані на розбудову транскордонної інфраструктури; підтримку інноваційної діяльності, економічних зв'язків, налагодження співпраці підприємництва і науки; підтримку розвитку людського капіталу тощо.

Пріоритети розвитку Єврорегіонів закладено у відповідних установчих документах, що визначають завдання, на вирішення яких спрямована їхня діяльність. Це може бути певний аспект співпраці у соціально-економічній, науково-дослідній, екологічній та інших сферах у рамках програм/проектів транскордонної співпраці.

З огляду на управлінську структуру, пріоритети розвитку Євро-регіонів можуть визначати:

керівні інститути Єврорегіонів: Рада, Президія та Секретаріат.

місцеві органи влади прикордонних територій, що входять до складу відповідних Єврорегіонів і у компетенцію яких входить розробка та виконання соціально-економічних, екологічних та інших програм розвитку територій.

центральні органи влади тих держав, на території яких розташовано прикордонні території, що входять до складу відповідних Єврорегіонів. Рішення, що приймаються у рамках Єврорегіонів, можуть потребувати узгодження на центральному рівні. Крім того, відповідні центральні органи влади можуть формулювати національні стратегії регіонального розвитку та приймати закони, що безпосередньо стосуються територій, що входять до складу Єврорегіонів. Питаннями функціонування Єврорегіонів можуть опікуватися окремі Міністерства або Міжвідомчі комісії на центральному рівні.

структури ЄС, що визначають пріоритети регіонального та секторального розвитку територій, що входять до складу Єврорегіонів. Пріоритети регіонального розвитку ЄС визначаються на кожний плановий період, що триває шість років.

Також пріоритети розвитку Єврорегіонів безпосередньо залежать від фінансового забезпечення з боку:

міжнародних фондів, насамперед - Структурних фондів ЄС;

національних бюджетів країн, на території яких функціонують відповідні Єврорегіони;

місцевих бюджетів територій, що входять до складу Єврорегіонів.

Порівняно новою формою транскордонного співробітництва є Європейські угруповання територіального співробітництва. Відповідну нормативну рамку було створено 5 липня 2006 р., коли Європейський парламент та Рада Європи ухвалили Регламент № 1082/2006 щодо Європейських угруповань територіального співробітництва.

Новостворені структури, як передбачалось, мають враховувати недоліки функціонування Єврорегіонів. Саме тому їх ключовою метою є спрощення транскордонного, транснаціонального та міжрегіонального співробітництва заради посилення соціально- економічного згуртування, насамперед у рамках територій держав, що входять до складу ЄС. Переважна більшість Європейських угруповань територіального співробітництва у просторовому вимірі є набагато меншими, ніж Єврорегіони.

До складу Європейських угруповань територіального співробітництва (ЄУТС) мають входити території як мінімум двох держав-членів ЄС, тоді як території третіх країн (не членів ЄС) можуть долучатися до ЄУТС, якщо це не суперечить їх національному законодавству. На відміну від Єврорегіонів, Європейські угруповання територіального співробітництва мають статус юридичної особи. Під час підготовки ключових документів ЄС, що регулюють транскордонну співпрацю ЄС протягом 2014-2020 років, було оновлено правила, які стосуються Європейських угруповань територіального співробітництва. Переважна кількість нововведень стосується організаційних моментів та питань фінансового аудиту з боку ЄС.

Організаційна структура Європейських угруповань територіального співробітництва складається з Асамблеї, що включає в себе представників усіх членів угруповання, та Президента, що обирається Асамблеєю та представляє угруповання у зовнішніх зносинах. У складі Асамблеї зазвичай створюють комітети, що відповідають за певний напрямок транскордонного співробітництва.

Як і у випадку Єврорегіонів, вагому роль у функціонуванні Європейських угруповань територіального співробітництва відіграють місцеві органи влади прикордонних територій, що входять до складу цих інституційних платформ транскордонної співпраці, а також відповідні центральні органи влади, що визначають національне нормативно-правове поле. Характерною рисою Європейських угруповань територіального співробітництва є те, що вони регулюється націона-

льним законодавством держави, де зареєстровано їх юридичну адресу. Важливо додати, що до організаційної структури Європейських угруповань територіального співробітництва обов'язково входять не лише органи влади різних рівнів, але й громадські організації.

Фінансування Європейських угруповань територіального співробітництва здійснюється за рахунок членських внесків учасників, а також за рахунок міжнародної фінансової підтримки, що включає: (а) операційні програми ЄС, що фінансуються у рамках напрямку «Європейського територіального співробітництва»; (б) проекти Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського соціального фонду та Фонду згуртування. У 2014 - 2020 роках фінансування діяльності Європейських угруповань територіального співробітництва з боку Структурних Фондів ЄС (у т.ч. Фонду згуртування та Європейського фонду регіонального розвитку) буде суттєво збільшено.

У рамках Європейських угруповань територіального співробітництва успішно реалізуються соціальні та інфраструктурні проекти, програми охорони навколишнього середовища, проекти, що мають гуманітарну спрямованість, у т.ч.: побудова шпиталів, мостів, шкіл, ліній транспортного сполучення тощо.

До переліку порівняно успішних Європейських угруповань територіального співробітництва відносять Унр-Тіса-Тур-Слана (Горнад, Будва, Шінва), що об'єднує території Угорщини, Словаччини та Румунії. Пріоритетом розвитку Європейського угруповання територіального співробітництва «Чорне море», яке було створено за участю Одеської області [6], є сприяння розвитку транскордонного співробітництва та поглиблення кооперації між регіонами і муніципалітетами країн басейну Чорного моря (Болгарії, Румунії, України, Росії, Грузії, Туреччини, Греції, Сербії, Албанії, Вірменії, Молдови і Азербайджану) у т.ч. у сфері розробки та реалізації спільних екологічних, інфраструктурних та енергетичних проектів, збереження екології прибережних зон, управління міграційними потоками та створення об'єктів сучасної прикордонної інфраструктури.

Як і у випадку Єврорегіонів, пріоритети розвитку Європейських угруповань територіального співробітництва закладено в установчих документах (у т.ч. у Статуті та в Угоді про заснування). Зазвичай це ті завдання, що є спільними для прикордонних територій різних держав і які якнайпростіше вирішити спільними зусиллями декількох країн.

З огляду на управлінську структуру Європейських угруповань територіального співробітництва, пріоритети їх розвитку можуть визначати:

керівні інститути, що створюються під час заснування Європейських угруповань територіального співробітництва: Асамблея, включно із комітетами, та Президент;

громадські організації, що входять до складу організаційної структури Європейських угруповань територіального співробітництва;

місцеві органи влади відповідних територій;

центральні органи влади (насамперед - центральні органи влади тих держав, на території яких зареєстровано юридичну адресу Європейських угруповань територіального співробітництва);

структури ЄС, що визначають пріоритети регіонального та секторального розвитку територій, що входять до складу Європейських угруповань територіального співробітництва.

Практична реалізація пріоритетів розвитку Європейських угруповань територіального співробітництва залежать від їх стабільного фінансового забезпечення, у т.ч. за рахунок коштів:

міжнародних фондів (Структурних фондів ЄС);

загальнодержавних бюджетів країн, на території яких функціонують відповідні Європейські угруповання територіального співробітництва;

місцевих бюджетів територій, що входять до складу відповідних Європейських угруповань територіального співробітництва;

бюджетів громадських організації, що входять до складу організаційної структури Європейських угруповань територіального співробітництва.

Ще більш інноваційною формою транскордонного співробітництва є Об'єднання єврорегіонального співробітництва. Законодавче поле для функціонування таких Об'єднань було закладено 16 листопада 2009 року, коли було підписано Протокол № 3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами. Протокол № 3 передбачає створення інституційних платформ для транскордонного чи міжтериторіального співробітництва у межах повноважень, визначених внутрішнім законодавством держав, території яких долучені до відповідного об'єднання (Об'єднань єврорегіонального співробітництва).

Відповідно до Протоколу № 3 - Об'єднання єврорегіонального співробітництва - це «органи транскордонного чи міжтериторіального співробітництва між територіальними громадами або владами двох або більше держав, державними чи приватними юридичними особами, прибутковими суб'єктами, заснованими у державах-членах, що діють у спільних суспільних інтересах, та асоціаціями органів влади, що належать до однієї чи більше вищезазначених категорій, що створений з метою просування, підтримки та розвитку, в інтересах населення, співробітництва між його членами у сферах спільної компетенції та у межах повноважень, визначених внутрішнім законодавством зацікавлених держав, та є юридичною особою» [7].

Подібно до Європейських угруповань територіального співробітництва, Об'єднання є юридичними особами. Долучатися до їх роботи можуть країни, що не входять до ЄС, але є учасниками Ради Європи і ратифікували Рамкову конвенцію та додаткові протоколи до неї [8]. Об'єднання єврорегіонального співробітництва надають інституційні можливості реалізації транскордонних проектів широкого спрямування: в галузях економіки, науки, екології, культури, освіти тощо.

Визначення пріоритетів розвитку Об'єднань єврорегіонального співробітництва (ОЕС) відбувається завдяки їх установчим документам та керівним структурам. Також пріоритети їх розвитку визначають органи влади різних рівнів, чия компетенція безпосередньо стосується територій, що входять до складу Об'єднань єврорегіонального співробітництва (включно із органами влади країн, що не входять до складу ЄС). Крім того, на процес визначення пріоритетів розвитку ОЕС можуть впливати міжнародні та інші фонди, насамперед Структурні Фонди ЄС.

Різновидом міждержавного міжрегіонального співробітництва є інтеррегіональне співробітництво, що представляє собою наднаціональну співпрацю регіонів щонайменше двох країн за підтримки центральних і місцевих органів влади у межах трансрегіональних програм і проектів, що дозволяє об'єднати конкурентний потенціал суміжних територій різних країн і територій, які не мають спільного кордону.

У країнах ЄС інтеррегіональне співробітництво здійснюється у межах програми Європейської територіальної співпраці (ЄТС) і спрямоване на територіальну інтеграцію країн ЄС через розробку і реалізацію проектів у таких сферах як: дослідження і розвиток, інформаційне суспільство, охорона довкілля, запобігання стихійним лихам та управління водними ресурсами.

Серед пріоритетів інтеррегіонального співробітництва є збалансований розвиток міст, інноваційна діяльність, охорона довкілля. Поряд з цим, інтеррегіональне співробітництво згідно програми INTERREG IVC спрямоване на обмін досвідом між регіональними і локальними інституціями у сфері таких пріоритетів регіонального розвитку: інноваційна діяльність і розвиток економіки на основі знань; охорона довкілля, запобігання екологічним ризикам.

Розпорядження 1080/2006 Європейського Парламенту і Ради визначає наступні пріоритетні напрями інтеррегіонального співробітництва:

інновації (створення і розвиток наукових і технологічних мереж за участю вищих навчальних закладів, науково-дослідних установ та малих і середніх підприємств;

активізація інноваційної діяльності регіонів;

трансфер технологій між науково-дослідними установами і міжнародними науково-технічними центрами удосконалення;

розробка спільних фінансових інструментів підтримки інноваційного підприємництва);

навколишнє середовище (водне господарство; ефективне використання енергетичних ресурсів; охорона довкілля);

доступ до транспортних і телекомунікаційних послуг (інвестиції у транс'європейські мережі, покращення доступу на локальному і регіональному рівнях до національних і наднаціональних мереж;

просування сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій);

зрівноважений розвиток міських територій (посилення поліцентричного розвитку на наднаціональному, національному і регіональному рівні, що має вагомий наднаціональний ефект).

На практиці існують приклади змін інституційних форм транскордонного співробітництва (наприклад, з єврорегіонів до Європейських угруповань територіального співробітництва чи Об'єднань єврорегіонального співробітництва). Отже, зміна інституційних форм транскордонного співробітництва може впливати на механізми визначення пріоритетів розвитку. Наприклад, переформатування Єврорегіонів у Європейські угруповання територіального співробітництва дозволить громадським організаціям брати повноцінну участь у формуванні пріоритетів розвитку відповідних територій, тоді як заснування Об'єднань єврорегіонального співробітництва може створити найбільш сприятливі умови для збільшення у цьому процесі ролі органів влади країн, що не входять до складу ЄС, але входять до складу Ради Європи та управляють територіями, що формують відповідні Об'єднання єврорегіонального співробітництва.

Розвиток транскордонної співпраці є одним з пріоритетів державної регіональної політики в Україні. Активна позиція української сторони у транскордонному співробітництві має потенціал для ствердження регіональної платформи євроінтеграції України.

Найпоширенішою формою транскордонного співробітництва, до якого долучена українська сторона, є Єврорегіони.

Значна частина Єврорегіонів, що функціонують на території України, входить до Асоціації європейських прикордонних регіонів (зокрема, «Карпати», «Нижній Дунай», «Донбас»). Деякі українські Єврорегіони включають у себе лише ті території, що належать до держав, які не є членами ЄС. Наприклад, до складу Єврорегіону «Дністер» увійшли території України і Молдови, а до складу Єврорегіону «Донбас» - території України та Росії. У рамках єврорегіонів реалізуються успішні соціально-економічні, інфраструктурні, туристичні та екологічні проекти, спрямовані зокрема на ремонт та модернізацію освітніх та туристичних установ, спорудження мостів та доріг, розбудову сучасних місць перетину кордону, охорону навколишнього природного середовища тощо.

Карпатський Єврорегіон, або Єврорегіон «Карпати», було засновано у 1993 р., коли міністри закордонних справ України, Польщі та Угорщини підписали відповідну Декларацію. Наразі Карпатський Єврорегіон називають одним з найбільших на європейському континенті. Його площа досягає 154 тис км², а чисельність населення становить близько 16 млн осіб. До складу Карпатського Єврорегіону входить 19 територіально-адміністративних одиниць прикордонних регіонів Польщі (Підкарпатське воєводство), Румунії (округи Сату Марє, Марамуреш, Бігор, Сучава, Зілаг, Ботошані і Харгіта), Словаччини (Прешівський та Кошіцький краї), України (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська та Чернівецька області) і Угорщини (області Боршод-Абауй-Земплейн, Гайду-Бігар, Гевеш, Яс-Надькун-Солнок, Саболч - Сатмар-Берег та міста з обласним статусом Ніредьгаза, Мішкольц, Дебрецен, Егер). Практика функціонування Карпатського Єв-

рорегіону засвідчила, що його фактичним пріоритетом є співпраця у галузі культури, освіти, науки та сприяння регіональному розвитку.

У рамках Карпатського Єврорегіону була ініційована підготовка програми «Карпатський простір», за прикладом Програми «Альпійський простір». Офіційний старт ініціативи було дано Резолюцією 315 (2010) та Рекомендацією 296 (2010) «Сталий розвиток гірських регіонів та досвід Карпатських гір» Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи, що закликала Європейський Союз розробити та профінансувати програму «Карпатський простір» за прикладом Альпійського простору. У 2011-2012 рр. було проведено міжнародний консультаційний семінар «На шляху до Карпатської стратегії» і Альпійсько-Карпатський форум співпраці. На жаль, дотепер програма не знайшла належної підтримки.

Через два роки після заснування Карпатського Єврорегіону було сформовано Єврорегіон «Буг». Його суб'єктами-засновниками стали Польща, Білорусь та Україна. Площа Єврорегіону «Буг» становить 82 тис. км², населення - 5,3 млн осіб. Відповідно до установчих документів, функціонування Єврорегіону спрямоване на поліпшення транскордонної міграції та товарообігу, а також на охорону навколишнього середовища. Серед результатів діяльності Єврорегіону «Буг» варто відзначити організацію пункту пропуску «Варшавський міст», а також створення біосферного заповіднику ЮНЕСКО «Прибузьке Полісся». У 2013-2015 рр. у рамках Єврорегіону «Буг» передбачено реалізацію таких проектів: «Створення єдиної інформаційної бази фермерських господарств транскордонного об'єднання «Єврорегіон «Буг»»; «ГІС через кордон - спільна платформа управління у Єврорегіоні «Буг»»; «Культура прикордоння - інтеграційна платформа місцевих громад Єврорегіону «Буг»»; «Створення інформаційного комплексу у сфері транскордонного туризму в Єврорегіоні «Буг»».

У 1998 р. було засновано Єврорегіон «Нижній Дунай», до складу якого увійшли території України (Одеська область), Румунії (повіти Бреїла, Галац, Тульча) і Республіки Молдова (райони Вулканешти,

Кагул, Кантемір). Єврорегіон «Нижній Дунай» займає площу в 53,55 тис. км² та налічує близько 4 млн населення. Відповідно до Угоди про заснування, що її підписали Президенти України, Румунії та Молдови, пріоритетами Єврорегіону «Нижній Дунай» є досягнення гармонійного і збалансованого розвитку економіки регіону, охорона навколишнього середовища, інтеграція транспортної інфраструктури прикордонних регіонів у єдину мережу європейських транспортних коридорів, формування єдиного культурного простору в Придунав'ї, боротьба з організованою злочинністю, а також попередження і ліквідація наслідків техногенних катастроф. Так, протягом періоду функціонування Єврорегіону було реалізовано проект «Придунайські озера», створено Інформаційно-аналітичний центр з прогнозування та запобігання повеням, засновано Агентство транскордонного співробітництва «Єврорегіон «Нижній Дунай», що має на меті забезпечувати організаційну підтримку програм та проектів у сфері транскордонного співробітництва.

Через два роки після формування Єврорегіону «Нижній Дунай» було засновано Єврорегіон «Верхній Прут». Засновниками виступили Чернівецька область (Україна), Ботошанський та Сучавський повіти (Румунія), а також Белцький та Єдинецький повіти (Республіка Молдова). З 2003 р. до складу єврорегіону «Верхній Прут» увійшли Івано-Франківська область з боку України, а також Фалештський, Глоденський, Окницький, Ришканський та Бриченський райони з боку Молдови. Європейським асоційованим партнером єврорегіону «Верхній Прут» є федеральна земля Карінтія (Австрія).

Згідно установчих документів, пріоритети Єврорегіону «Верхній Прут» поєднують: розвиток торговельних та економічних відносин; екологічну безпеку (включно із попередженням забруднень басейнів Дунаю, Прута, Сірету, Дністра і Чорного моря; ліквідацією наслідків промислових аварій і стихійних лих; розвиток прикордонної та транспортної інфраструктури, науки, освіти, культури, туризму тощо. Серед прикладів співпраці сторін варто звернути увагу на системи так

званих «дзеркальних» транскордонних проектних пропозицій у межах Єврорегіону «Нижній Дунай», що стосується, насамперед, розбудови прикордонної інфраструктури «у дзеркальному відображенні».

У 2008 році за ініціативою Ради Європи було засновано некомерційну організацію «Чорноморський Єврорегіон» (створену як Європейське угруповання територіального співробітництва). Пріоритетами новоствореного інституційного майданчика для транскордонної співпраці є кооперація між регіонами і муніципалітетами країн басейну Чорного моря: Болгарії, Румунії, України, Росії, Грузії, Туреччини, Греції, Сербії, Албанії, Вірменії, Молдови і Азербайджану. Українська сторона представлена Одеською, Миколаївською, Херсонською, Запорізькою, Донецькою областями, Автономною Республікою Крим, а також містом Севастополем. Сторони-засновники розробляють спільні екологічні, інфраструктурні й енергетичні проекти, приділяючи особливу увагу збереженню прибережних зон, управлінню міграційними потоками та створенню сучасних прикордонної інфраструктури.

У 2010 р. було створено Єврорегіон «Донбас», що об'єднує Ростовську (Російська Федерація), Луганську та Донецьку (Україна) області. Населення Єврорегіону «Донбас» становить понад 11,5 млн осіб, що мешкають на території 154 тис. км². Основною метою створення Єврорегіону є сприяння соціально-економічному розвитку відповідних територій, охороні навколишнього природного середовища, науковому, освітньому, культурному і спортивному співробітництву. У рамках Єврорегіону «Донбас» було здійснено низку результативних проектів: очищення басейну річки Сіверський Донець, розвиток інфраструктури туристичного бізнесу в Станічно-Луганському районі Луганської області; скасування обмежень на транспортне сполучення у рамках Єврорегіону тощо.

2 лютого 2012 р. Україна і Молдова заснували Єврорегіон «Дністер». До його складу увійшли Вінницька область (з української сторони) та райони Сорока, Дондушени, Окніца, Резіна, Флорешти і Шо-

лданешти (з молдавської сторони). Першим результатом функціонування єврорегіону став обмін дитячими групами на період літнього відпочинку. У жовтні 2012 р. Єврорегіон «Дністер» було презентовано у Комітеті Регіонів ЄС. У 2012 р. було підписано Угоду про співробітництво між Єврорегіоном «Дністер» та Єврорегіоном «Сірет - Прут - Ністру» .

До 2010 року на території України діяли Єврорегіони «Дніпро», «Слобожанщина» та «Ярославна». Єврорегіон «Дніпро» було створено у Гомелі 29 квітня 2003 р., коли представники Чернігівської (Україна), Брянської (Росія) та Гомельської (Білорусь) областей підписали відповідні установчі документи. Так, Єврорегіон «Дніпро» охоплював території трьох прикордонних областей із 5-мільйонним населенням. За сім років його існування було здійснено декілька проектів, що були спрямовані на поглиблення соціально-економічного, гуманітарного та екологічного співробітництва: проведено навчальні заходи для прикордонників відповідних територій, облаштування та озеленення пунктів реалізації товарів на прикордонних територіях тощо. Єврорегіон «Слобожанщина» було засновано 7 листопада 2003 р. Він охопив 13 районів Харківської (Україна) і 12 районів Белгородської (Росія) областей. Його основним завданням була реалізація спільних програм та угод, укладених органами місцевого самоврядування. Предметом більшості відповідних угод була сфера культури та освіти. Єврорегіон «Ярославна» було створено 24 квітня 2007 р., на базі Сумської (Україна) та Курської (Росія) областей. Територія Єврорегіону сягає 54 тисячі квадратних кілометрів, де мешкає 2,5 мільйонів осіб. Протягом трьох років функціонування Єврорегіону було реалізовано кілька освітніх та культурних заходів, що були спрямовані насамперед на молодіжну та спортивну аудиторію. З огляду на порівняно низьку активність та ефективність перелічених Єврорегіонів, а також систематичне використання альтернативних інституційних можливостей досягнення їх основних цілей, зазначені Єврорегіони фактично припинили своє функціонування.

Нині розглядаються можливості змін інституційних форм транскордонного співробітництва з євро регіонів до Європейських угруповань територіального співробітництва. Наприклад, учасники Карпатського Євrorегіону мають можливість офіційного членства в Європейському угрупованні територіального співробітництва Унр-Тіса-Тур-Слана (Угорщина/Словаччина/Румунія), що функціонує на базі даного Євrorегіону [5].

Серед системних інституційних та організаційно-управлінських проблем, що супроводжують розвиток транскордонного співробітництва в Україні, слід відзначити наступні.

Транскордонне співробітництво за участю української сторони не завжди інституційно оформлене, тобто може й не передбачати заснування Євrorегіонів, Європейських угруповань територіального співробітництва, Об'єднань євrorегіонального співробітництва тощо. За таких умов пріоритети транскордонного співробітництва можуть визначатися на практиці без обов'язкового врахування українських державних, регіональних та місцевих інтересів. Доводиться констатувати, що відповідь глобалізації на відсутність в Україні чітко визначених державних механізмів визначення пріоритетів транскордонного співробітництва може нести у собі виклики для національної безпеки. Так, аналіз прикордонної торгівлі між Україною і Польщею, а також запровадження в односторонньому порядку «картки поляка» ілюструють наслідки відсутності розвиненого інституційного супроводження транскордонного співробітництва за участі.

Повноцінну реалізацію інституційно упорядкованих форм транскордонного співробітництва за участю української сторони ускладнюють інституційно-правові перепони, що виникають внаслідок невідповідності (неузгодженості) українського та європейського законодавства, у т.ч. з огляду на завдання стимулювання регіонального розвитку, міждержавного міжрегіонального співробітництва.

В Україні діяльність суб'єктів транскордонного співробітництва регулюється Законами України «Про транскордонне співробітницт-

во», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про місцеве самоврядування в Україні». Участь регіонів у міжнародній співпраці регулюється Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», згідно якого суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності визначаються Україна (в особі її органів), місцеві органи влади і управління (в особі створених ними зовнішньоекономічних організацій, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності) [2]. Законом України «Про транскордонне співробітництво» передбачено участь вітчизняних регіонів у транскордонному співробітництві, що визначається як спільні дії, спрямовані на встановлення поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством [3].

Законодавче забезпечення інтеррегіонального співробітництва як окремої форми міжнародної взаємодії областей України взагалі відсутнє. У Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р. міжнародна співпраця регіонів розглядається лише у контексті поглиблення транскордонного та єврорегіонального співробітництва. Для пріоритетних напрямів розвитку міжрегіонального співробітництва у Стратегії не передбачено інституційних механізмів, які б дозволили активізувати інтеррегіональне співробітництво та залучити до співпраці з європейськими країнами більшість регіонів України.

Європейська Хартія місцевого самоврядування, яку Україна ратифікувала, надає регіонам право самостійно визначати напрями участі у міжнародній співпраці. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами та владами (Мадридська Конвенція 1980 р.) та Додатковий протокол до конвенції (1995 р.), що базується на Європейській Хартії місцевого самоврядування 1985 р., відносять закордонну співпрацю до повно-

важень регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування.

Зокрема, Додатковий протокол Конвенції визначає, що укладені рішення про транскордонну співпрацю реалізують самоврядні органи та місцеві органи влади у межах внутрішньо національного правового порядку. Водночас, відповідно до українського законодавства, функціонування суб'єктів міжнародного співробітництва регулюється нормативно-правовими актами, що можуть ініціюватись лише центральними органами влади. Відповідно до Закону України «Про транскордонне співробітництво», місцеві органи влади України є суб'єктами транскордонного співробітництва та мають право взаємодіяти з відповідними органами влади інших держав виключно у межах своєї компетенції. Натомість, до переліку повноважень обласних рад України не входить розробка та реалізація програм міжнародного співробітництва на рівні відповідних областей.

На заваді розвитку транскордонного співробітництва за участю української сторони стоїть обмежене фінансування. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2007 - 2010 роки та Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2011 - 2015 роки не отримали бюджетного фінансування [4].

Реалізація проектів транскордонного співробітництва за участі української сторони ускладнюється недоліками регіональних стратегій розвитку, в яких відповідні напрями окреслені загально, а також відсутні механізми реалізації та фінансування проектів транскордонного співробітництва.

Так, у Стратегії розвитку Львівської області до 2015 р. стратегічна ціль 2 «Львівська область - ворота України до Європейського Союзу» окреслює завдання щодо використання переваг прикордонного розташування, розвитку транскордонного співробітництва та участі регіону у міжнародних програмах [9], але при цьому у положеннях Стратегії відсутній взаємозв'язок із загальнодержавними документами. Так, пріоритетні напрями розвитку галузевої структури Львівсь-

кої області, визначені у Державній стратегії, не знайшли відображення у стратегічній цілі 2 регіональної стратегії, реалізація якої могла б стати основою структурної модернізації та інтеграції на регіональному рівні.

Не додає переваг і недостатній рівень координації міжрегіонального, міжнародного і транскордонного співробітництва у рамках Єврорегіонів, до функціонування яких долучена українська сторона. У т.ч. йдеться про низький рівень активності українських регіональних та загальнодержавних суб'єктів (органів влади, бізнес-структур та інститутів громадянського суспільства) щодо вирішення спільних енергетичних, соціальних, екологічних проблем та активізації транскордонного співробітництва. На заваді успішної роботи української сторони стають обмежені інституційні можливості участі центральних органів влади у процесі узгодження положень регіональних стратегій розвитку із загальнодержавними програмами транскордонного співробітництва, регіонального розвитку та європейської інтеграції.

До переліку недоліків варто також додати ігнорування українською стороною міжнародних ініціатив щодо розвитку Єврорегіонів, які функціонують на території України. Так, досі не виконано Рекомендацію 296 Конгресу місцевих та регіональних влад «Сталий розвиток гірських регіонів та досвід Карпатських гір», зокрема у частині, що знаходиться у компетенції українського національного представництва Карпатського Єврорегіону, а також місцевих органів влади Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей.

У 2010 році Рекомендація 296 «Сталий розвиток гірських регіонів та досвід Карпатських гір» Конгресу місцевих та регіональних влад закликала місцеві та регіональні органи влади активізувати роботу в рамках КЄ, зокрема щодо територіального планування, захисту навколишнього середовища та використання природних ресурсів гір; впровадження належної соціальної політики; підживлення економіки та покращення ситуації на ринку праці. Також Конгрес закли-

кав підтримати Стратегію розвитку Карпатського регіону в рамках Карпатської конвенції, у зв'язку із чим Закарпатська обласна рада ініціювала підготовку Державної програми сталого розвитку Українських Карпат, а український уряд доручив центральним і регіональним органам влади розробити Державну програму сталого розвитку Українських Карпат (розпорядження 896-р від 21 вересня 2011 р.).

Єврорегіони, до функціонування яких долучена українська сторона, не повною мірою користуються перевагами членства у Асоціації європейських прикордонних регіонів, зокрема й такими перевагами, що безпосередньо стосуються стимулювання регіонального розвитку.

Часткове членство у АСПР надає країні-члену можливість (та створює додаткові інституційні переваги) щодо участі у міжнародних проектах і програмах, зорієнтованих на стимулювання регіонального розвитку. У т.ч. йдеться про Проект ЄС та Програму ООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»; Програму співпраці ЄС та України «Інтеграція до транс'європейської транспортної мережі»; Програму співпраці ЄС та України «Сталий регіональний розвиток»; проекти ЄС щодо розвитку прикордонного контролю та охорони навколишнього середовища.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Таким чином оптимізація механізмів визначення пріоритетів транскордонного співробітництва за участю української сторони, просування України шляхом Європи регіонів у сфері розробки та впровадження державної регіональної політики (у т.ч. тієї її частини, що стосується транскордонного співробітництва) потребує:

приведення діяльності української сторони Єврорегіонів та інших форм транскордонного співробітництва у відповідність із стратегічними пріоритетами європейської інтеграції України;

удосконалення українського законодавства, що регулює сфери транскордонного співробітництва;

підвищення рівня координації роботи щодо стратегічного планування пріоритетів міжрегіонального, міжнародного і транскордонного співробітництва, зокрема у рамках Єврорегіонів, до функціонування яких долучена українська сторона;

структурної перебудови економіки регіонів;

раціонального розміщення продуктивних сил у відповідних регіонах.

Література

1. Добрева Н. Організаційні форми транскордонного співробітництва та їх розвиток в Україні // Збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 28 “Ефективність державного управління”. - С. 81-87.

2. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Затверджений Постановою Верховної Ради України від 16 квітня 1991 р. № 960-ХІІ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 №1861-IV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Кравців В., Жук П. Концептуальні засади розробки на реалізації державної програми сталого розвитку Українських Карпат // Управління економікою: теорія і практика. – 2012. - Випуск 1 (614). - С. 4-11;

5. Микула Н. Щодо підвищення ефективності організаційно-економічного забезпечення єврорегіонального співробітництва України та ЄС. - Аналітична записка НІСД. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1229/>

6. Микула, Н., Матвеев, Є. Розвиток нових форм транскордонного співробітництва // Економіст. – 2011. – №5. - С.20 – 23.

7. Протокол N 3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями стосовно об'єднань єврорегіонального співробітництва. Протокол ратифіковано Законом N 4704-VI (4704-17) від 16.05.2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_947

8. Рекомендації щодо впровадження нових форм транскордонного співробітництва. Національна академія наук України Інститут регіональних досліджень, Львів. - 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eep.org.ua/files/MR_NewForms.pdf

9. Стратегія розвитку Львівської області до 2015 року: економіка, суспільство, середовище. Моніторинг за 2007 р. – 2008. - Вип. 6. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oblrada.lviv.ua/programs/Starategy.pdf.

10. European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities. Madrid, 21.V.1980. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/106.htm>

УДК 336: 303.723.039.3

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

*Марина А.С., здобувач,
Донецький державний університет управління*

Запропоновано науково-методичний підхід до оцінки фінансової безпеки країни в умовах фінансової інтеграції, в основу якого покладено комплексний аналіз факторів внутрішнього та зовнішнього фінансового середовища за допомогою використання векторної моделі авторегресії. Підхід надає можливість враховувати просторовий та часовий взаємовплив основних показників стабільності та інтегрованості фінансової системи на рівень суверенітету країни у фінансовій сфері.

Предложен научно-методический подход к оценке финансовой безопасности страны в условиях финансовой интеграции, основой которого является комплексный анализ факторов внутренней и внешней финансовой среды с помощью векторной модели авторегрессии. Подход позволяет учесть пространственное и временное взаимовлияние основных показателей стабильности и интегрированности финансовой системы на уровень суверенитета страны в финансовой сфере.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Формування стратегії розвитку національної фінансової системи відбувається в умовах зростаючого впливу міжнародного середовища внаслідок об'єктивних процесів сучасного функціонування міжнародного простору – фінансової інтеграції. Стабільний і захищений стан національного фінансового середовища ґрунтується на реалізації заходів щодо забезпечення фінансової безпеки держави. Уваги потребують питання захищеності національних фінансових інтересів в процесі формування перспективних напрямів інтегрування до світового фінансового простору. Міжнародне середовище безумовно впливає на рівень фінансової безпеки, до того ж обсяги та характер цього впливу визначаються ступенем та формою інтегрованості фінансової системи країни до світового фінансового простору. Рівень фінансової безпеки в умовах фінансової інтеграції виступає віднос-

ним показником досягнення одночасно двох важливих цілей: рівня захищеності фінансової системи й ступеню фінансової інтегрованості країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Питання оцінки захищеності окремих сфер фінансової діяльності знайшли своє відображення в роботах А. Єрмошенка [1], А.Сухорукова [2], О. Барановського [3], запропоновані в Методичних рекомендаціях щодо оцінки рівня економічної безпеки України [4] та у Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України [5].

Визначення рівня фінансової інтегрованості держави висвітлено в працях О. Мозгового [6], А. Філіпенко [7], В. Ковалева [8]. Проте досі не існує єдиного підходу до визначення взаємовпливу рівнів фінансової інтеграції та безпеки, що визначає необхідність розробки науково-методичного підходу до оцінки фінансової безпеки країни в умовах інтеграції.

Загальна мета дослідження

Метою статті є розробка науково-методичного підходу до оцінки фінансової безпеки країни в умовах фінансової інтеграції.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Визначення напрямів впливу на фінансову систему країни має ґрунтуватися на певних показниках її діяльності. Одним з найбільш комплексних показників розвитку національної фінансової сфери є рівень фінансової безпеки країни, адже він відображає результати функціонування основних ланок національної фінансової системи. Тісна взаємодія національної фінансової сфери з міжнародним простором визначає необхідність врахування при оцінці рівня фінансової безпеки факторів фінансової інтегрованості.

Методичний підхід до визначення рівня фінансової безпеки країни визначає перелік основних показників стану фінансової безпеки країни, методи їх обрахування, нормалізації та встановлення функціональних взаємозв'язків (рис.1).

Рис. 1 Науково-методичний підхід до розрахунку рівня фінансової безпеки країни в умовах фінансової інтеграції
(власна розробка автора)

Підхід базується на комплексному аналізі показників внутрішнього та зовнішнього фінансового простору, а також урахуванні впливу чинників фінансової інтеграції. Розрахований за даним підходом рівень фінансової безпеки країни відображає ступінь захищеності національної фінансової системи й може бути використаний для прийняття управлінських рішень щодо відвернення й нейтралізації реальних та потенційно можливих загроз фінансовим інтересам країни,

суб'єктів підприємницької діяльності та домогосподарств.

Рівень фінансової безпеки країни в умовах інтеграції – інтеграційний комплексний показник, що визначає ступінь захищеності національних фінансових інтересів країни, стабільності функціонування національної фінансової системи, достатності необхідних фінансових ресурсів для динамічного гармонійного розвитку фінансової системи країни у складі світового фінансового простору. Показник вимірюється в межах $[0;1]$, коли значення «0» відповідає найгіршому рівню фінансової безпеки й характеризує ситуацію, коли фінансова система країни повністю дестабілізована й не функціонує, а значення «1» відповідає найкращому рівню фінансової безпеки та характеризує збалансований розвиток усіх сфер і ланок національної фінансової системи.

Рівень фінансової безпеки не є постійною абсолютною величиною, він визначається певними характеристиками розвитку національної й світової фінансової системи, чинниками і факторами внутрішнього та зовнішнього середовища, які формують наявні та потенційні загрози функціонуванню та розвитку фінансової сфери країни. Загрози фінансовій безпеці країни – наявні та потенційно можливі чинники та фактори, що створюють несприятливі умови для функціонування суб'єктів фінансових відносин, негативно впливають на процеси функціонування фінансового сектору, обмежують участь країни у процесах міжнародного руху капіталу, виступають стримуючим фактором розвитку національної фінансової системи.

Оцінка рівня фінансової безпеки країни в умовах фінансової інтеграції здійснюється на основі певних індикаторів. Індикаторами фінансової безпеки є певні статистичні показники розвитку фінансової системи країни, які в найбільш повному ступені характеризують явища і тенденції у розвитку національної фінансової системи та світового фінансового простору.

В залежності від сфери, стан якої характеризується, показники, що використовуються для визначення рівня фінансової безпеки краї-

ни можна згрупувати наступним чином (рис.2): показники безпеки відповідних сфер фінансової діяльності країни, показники фінансової інтеграції й показники міжнародного впливу.

До першої групи відносяться показники фінансово-економічної діяльності на території держави, динаміка яких свідчить про стан безпеки внутрішнього фінансового середовища. Ці показники з точки зору впливу з боку системи забезпечення фінансової безпеки країни є найбільш регульованими. В свою чергу кожний з інтегральних індексів окремої сфери фінансової діяльності складається з певного набору показників-індикаторів, які в повному обсязі характеризують стан розвитку цієї сфери.

До другої групи відносяться показники, що характеризують участь суб'єктів підприємницької діяльності й держави на зовнішніх фінансових ринках, а також діяльність іноземних підприємств на території країни. Ці показники менше піддаються впливу, порівняно з попередньою групою. Інтеграція фінансової сфери характеризується шляхом обчислення рівнів інтеграції окремих сфер фінансової системи.

Остання група складається з факторів-показників, що впливають на розвиток більшості країн світу, що залучені до міжнародного економічного й фінансового простору. Ці показники не піддаються впливу, вони відображають загальні тенденції розвитку світової економіки, визначають пріоритетні напрямки розвитку країни (рейтинги міжнародних організацій).

Фінансова безпека країни характеризується множинністю ознак та показників, формування єдиною сукупності, яку можна використовувати при розрахунку рівня фінансової безпеки в умовах фінансової інтеграції здійснюється за допомогою нормування. Сукупність первинних ознак $X (x_1, x_2, x_3, \dots, x_n)$ замінюється сукупністю нормованих значень $Z (z_1, z_2, z_3, \dots, z_n)$.

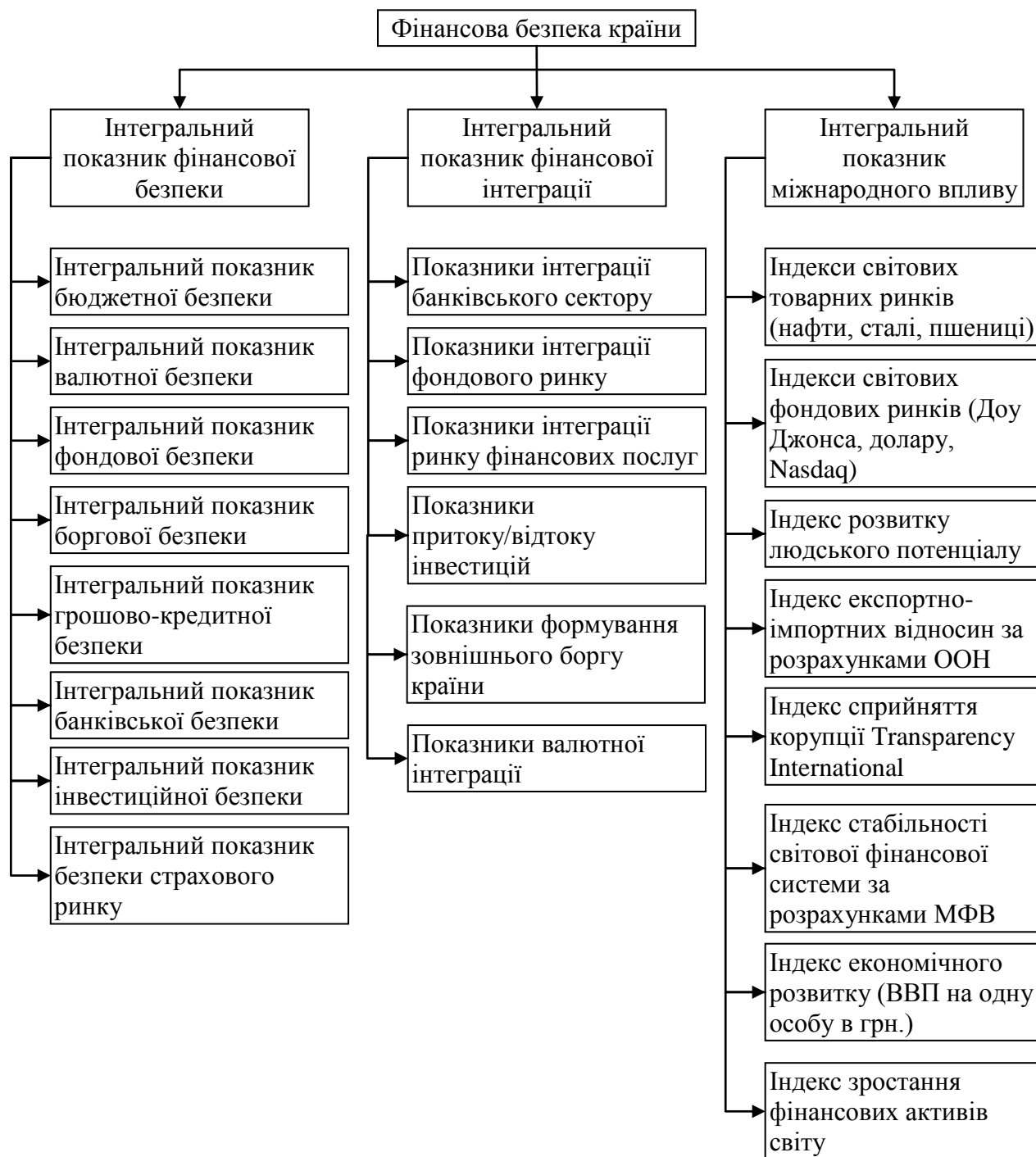

Рис.2 Показники оцінки рівня фінансової безпеки країни
(власна розробка автора)

Нормування показників розвитку світового й національного фінансового простору здійснюється шляхом порівняння значення показника з еталонним (нормованим) значенням цього показника з наступним присвоєнням ступеню відповідності поточного показника ета-

лонному значенню. При нормуванні показників також здійснюється врахування напрямку впливу показника на рівень фінансової безпеки країни (1).

$$z_i = \begin{cases} 1, \text{ якщо } x_i = x_{opt} \\ \frac{x_i}{x_{opt}}, \text{ якщо показник є стимулятором} \\ \frac{x_{opt}}{x_i}, \text{ якщо показник є дестимулятором} \\ 0, \text{ якщо } x_i < 0 \end{cases} \quad (1)$$

Математична модель оцінки фінансової безпеки країни за певний проміжок часу (місяць, квартал, рік) з урахуванням усіх сфер впливу може бути записана у вигляді багатofакторної регресійної моделі:

$$FS_t = a_0 SI_t + b_0 EI_t + c_0 I_t^{FI} + \xi \quad (1)$$

де FS_t (financial safety) – рівень фінансової безпеки країни в умовах фінансової інтеграції в році t ;

SI_t (security index) – інтегральний показник фінансової безпеки країни, що формується під впливом факторів внутрішнього впливу в році t ;

EI_t (external influence) – інтегральний показник міжнародного впливу в році t ;

I_t^{FI} (integration index) – інтегральний показник фінансової інтеграції в році t ;

a_0, b_0, c_0 – вагові коефіцієнти, що визначають ступінь впливу інтегральних показників на рівень фінансової безпеки країни;

ξ – випадкове відхилення, тобто величина, що характеризує невраховані в моделі фактори (психологічні, організаційні, інформаційні, політичні тощо).

Інтегральний показник фінансової безпеки країни SI_t є лінійною комбінацією індексів фінансової безпеки окремих сфер фінансової системи країни: бюджетної, боргової, грошово-кредитної, інвестиційної, банківської, валютної, фондового й страхового ринку.

Інтегральний показник фінансової інтеграції I_t^{FI} є лінійною комбінацією індексів фінансової інтеграції окремих складових фінансової системи країни.

Інтегральний показник міжнародного впливу являє собою комбінацію показників розвитку країни в глобальному економічному середовищі.

Розрахований за даним підходом рівень фінансової безпеки країни надає більш повну оцінку ступеню захищеності національної фінансової сфери країни завдяки комплексному аналізу факторів внутрішнього та зовнішнього впливу на фінансову безпеку країни.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Динамічний розвиток світової фінансової системи, а також зумовлені ним фінансові кризи що набувають поширення через канали фінансової інтегрованості країни, вимагають перегляду традиційних підходів до оцінки фінансової безпеки країни. Врахування при аналізі рівня фінансової безпеки країни факторів міжнародного середовища та показників фінансової інтеграції дозволяють спрямовувати зусилля суб'єктів забезпечення фінансової безпеки країни в напрямку стабільного розвитку національної фінансової системи у складі світового фінансового простору. Запропонований науково-методичний підхід до оцінки фінансової безпеки країни в умовах фінансової інтеграції виступає базою для побудови механізму забезпечення фінансової безпеки країни в умовах фінансової інтеграції. Розробка механізму й відповідної моделі забезпечення фінансової безпеки країни в умовах фінансової інтеграції є актуальними питаннями, що визначають перспективи подальших досліджень.

Література

1. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. – К.: Київ. нац. торг.-ек. ун-т, 2001. – 309 с.
2. Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України: монографія / (Передмова акад. НАН України С І. Пиріжкова). – К.: НІПМБ, 2004. – 117с.

3. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.04.01 / НАН України; Інститут економічного прогнозування. – К., – 2000. – 36 с.

4. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України/ за редакцією академіка НАН України С.І. Пирожкова – К., НІПМБ, 2003. – 42 с.

5. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України/ Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60 [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738

6. О. Мозговий. Інтеграційно-індексний метод оцінювання рівня фінансової глобалізації країн світу/ Мозговий О., Стукало Н. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mer/2009_10_11/10-3890/01_Mozgovij_v.pdf.

7. Міжнародні економічні відносини: теорія: Підруч. для студ. економ. спец. вищ. навч. закл. / А.С. Філіпенко. – К.: Либідь, 2008. – 643 с.

8. В. В. Ковалев. Корпоративные финансы и учет: понятия, алгоритмы, показатели / В. В. Ковалев, Вит. В. Ковалев.: учеб. пособие. Ч.1 — М.: Проспект, КНОРУС, 2010. — 768 с.

УДК 654.477

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

*Миленький В.М., к.е.н.,
Черкаський державний технологічний університет*

В роботі розкривається сутність організаційно-економічного механізму регіональної інвестиційної політики. Визначено необхідність оптимального поєднання інвестиційних та інноваційних процесів, при цьому уточнено ефективні елементи інвестиційно-інноваційної політики, охарактеризовано пріоритетні напрями її здійснення в регіоні та організаційно-економічне забезпечення.

В работе раскрывается сущность организационно-экономического механизма региональной инвестиционной политики. Определена необходимость оптимального сочетания инвестиционных и инновационных процессов, при этом уточнено эффективные элементы инвестиционно-инновационной политики, охарактеризованы приоритетные направления ее осуществления в регионе и организационно-экономическое обеспечение.

**Постановка проблеми в загальному виді,
зв'язок з науковими й практичними завданнями**

Перспективи України в цілому і її регіональних складових у національній економіці багато в чому залежать від наявності діючого механізму активізації інноваційно-інвестиційної діяльності – діяльності регіональних і місцевих органів влади, господарюючих суб'єктів, громадських організацій і фізичних осіб по удосконаленню матеріально-технічної бази виробництва, технології, форм і методів організації виробництва і праці, а також ефективному відновленню продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Питання інвестиційної політики та регулювання інвестиційних процесів досліджували багато вітчизняних та зарубіжних вчених: С.І. Абрамов [1], І. Малий, Є.І. Бойко [4], О.В. Мертенс [2], Ю.М. Бажан [2], І.А. Бланк [3], В.М. Коссак [5] та багато інших.

Загальна мета дослідження

Розкриття особливостей регіональної інвестиційно-інноваційної політики з уточненням основних механізмів та напрямків реалізації.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Організаційно-економічний механізм регіональної інвестиційної політики розуміється нами як сукупність взаємопов'язаних процедур, прийомів і методів регулювання інвестиційних процесів, основною метою яких є підвищення ефективності функціонування та розвиток регіональної економіки в напрямку досягнення основних цілей суспільного саморозвитку в регіоні.

До організаційної складової механізму реалізації інвестиційних процесів в регіоні належать державні органи влади та місцевого самоврядування, об'єднання підприємств та організацій, торгово-промислова палата, органи податкового регулювання тощо. Взаємна співпраця цих структур є передумовою створення в регіоні сприятливого інвестиційного клімату з метою нарощення економічного потен-

ціалу регіону та забезпечення його раціонального розвитку.

Виходячи з визначення сутності інвестиційної діяльності в регіоні та механізму її розвитку, можна сформулювати основні принципи побудови цього механізму з урахуванням особливостей сучасної економіки та нагальних потреб у цій сфері. Найбільш важливими і соціально значущими серед них є такі принципи: єдності методологічних підходів до формування основних складових цього механізму, що забезпечить їх узгодженість між собою; оптимальності структури органів регіонального управління, що безпосередньо впливають на інвестиційну діяльність в регіону, створення привабливого інвестиційного іміджу в регіоні та чіткого розподілу функцій між ними; високої гнучкості самих важелів організаційно-економічного механізму інвестиційної діяльності в регіоні, їх адаптації до певних соціально-економічних умов того чи іншого регіону; структурної підпорядкованості, згідно з якою регіональна інвестиційна діяльність та організаційно-економічний механізм її розвитку є диференційованою за галузеву та територіальною ознакою системою, в якій кожний елемент постає як складова підсистеми більш високого порядку.

Ефективний розвиток регіону неможливий без оптимального поєднання інвестиційних та інноваційних процесів, оскільки саме інноваційна модель розвитку регіону є основою нарощення економічного потенціалу господарства і подальшого підвищення рівня життя населення.

Під інноваціями в сучасній науці розуміється сукупність економічно значимих дій, які максимізують ефективність технологічних і організаційних процесів виробництва й обміну на базі їхнього удосконалення або якісного перетворення, при цьому досліджувана категорія «інновації» – окреслює не будь-які зміни взагалі, а лише ті з них, що носять якісний характер і орієнтовані на економічний (а відповідно і соціальний) ефект. Сам же інноваційний аспект з'являється, у зв'язку з цим, як проблематика позитивних якісних змін в економіці і соціальній сфері.

В умовах розвитку глобалізаційних процесів інноваційна сприйнятливість регіональних господарських комплексів буде виступати основним фактором ефективності їхнього функціонування і конкурентноздатності. Тому генерування, створення і забезпечення інновацій висувається в даний час у ряд найважливіших теоретичних і практичних задач реконструкції соціально-економічних систем регіонів – суб'єктів України.

Важлива роль у цьому процесі належить регіональній інвестиційно-інноваційній політиці, під якою нами розуміється комплекс погоджених організаційних і фінансово-економічних заходів, що здійснюються регіональними і місцевими органами влади в співробітництві з державними органами, міжрегіональними асоціаціями, господарюючими суб'єктами в регіоні та їхніх об'єднань, спрямований на забезпечення конкурентноздатності і найбільш повне використання наявного трудового, виробничого, споживчого, інфраструктурного, фінансового, природоресурсного потенціалів регіону, підвищення ефективності науково-технічної діяльності і відновлення асортименту товарів і послуг, технології й організації їхнього виробництва.

Дана політика, з огляду на перспективи та особливості розвитку територіальних одиниць, повинна бути основою для вироблення цільових програм, заходів селективної підтримки найбільш перспективних проектів.

Як відомо, задачі і методи реалізації інвестиційної політики змінюються в залежності від фази економічного циклу. У фазах кризи і депресії, коли переважає стратегія виживання, ціль інвестиційної політики – збереження, підтримка і зміцнення частини основного капіталу, найбільш життєздатної і перспективної, придатної для виробництва конкурентноздатної продукції [6, С. 15]. У фазах пожвавлення і підйому переважає стратегія прориву, приходять час інвестиційного буму, і завдання полягає у своєчасному і комплексному здійсненні інвестицій і інновацій, що сприяють розширенню освоєних ринкових ніш і завоюванню нових. У фазі зрілості (стабільного розвитку) дер-

жавна підтримка мінімальна, інновації й інвестиції реалізуються звичайним ринковим шляхом, відповідно до політики, яка вироблена на мікрорівні.

В умовах сучасного економічного зростання в Україні в цілому, і в Кіровоградському регіоні зокрема, інвестиційно-інноваційна політика повинна зайняти одне з центральних місць у концепції соціально-економічного розвитку області на довгострокову перспективу і програмі на середньострокову перспективу.

Проблематика удосконалення інвестиційно-інноваційного комплексу значима для Кіровоградського регіону з тієї причини, що економіка регіону, подолавши глибокі структурні деформації, у цілому виявилася на периферії інвестиційно-інноваційної динаміки.

Спеціальні проблеми регіональної науково-технічної політики в ринкових умовах почали досліджуватися в середині 90-х рр., зокрема в зв'язку з розробкою програм конверсії і розвитку природно-ресурсного потенціалу. У той же час існує значний розрив між теорією і практикою інноваційної діяльності. Сьогодні вже очевидно, що система управління інноваційним розвитком, особливо на рівні регіону – суб'єкта України, не адекватна сучасним тенденціям і вимогам [2, С. 16].

Несприйнятливність до нововведень, відрив від світових тенденцій розвитку НТП привели до соціально-економічного і структурно-технологічного застою.

Найбільш ефективний елемент інвестиційно-інноваційної політики – це удосконалення нормативно-правової бази інвестиційно-інноваційної діяльності, розробка і проведення довгострокової інвестиційної стратегії, що істотно знижує інвестиційний ризик. Однак поки в жодного суб'єкта України інвестиційної стратегії немає. Довгострокові комплексні інвестиційні програми або програми соціально-економічного розвитку мають тільки промислово-розвинуті регіони [5, С. 20-21].

Першим кроком на цьому шляху є прийняття нормативних актів

на регіональному рівні про інвестиційну діяльність. Каталоги інвестиційних проектів мають 2/3 регіонів, хоча ці переліки складені формально і не дають корисної інформації для прийняття рішень.

На нашу думку, доцільно в нашій країні якісно змінити структуру інвестицій, виділивши в структурній стратегії два аспекти. Перший – це інвестиції в реструктуризацію діючих підприємств, і другий – інвестиції у високі технології, у галузі, виробництва, базові види продукції, які сприяють зростанню частки участі України у високих технологіях на світовому рівні. Перший напрямок потребує не стільки значних інвестицій, скільки рішучої перебудови менеджменту, розвитку внутрішньої кооперації і технологічних зв'язків, розширення і диверсифікації, створення малих і середніх підприємств під егідою великих.

На наш погляд, доцільно провести детальну інвентаризацію існуючих виробничих потужностей і визначити необхідні заходи для модернізації кожного підприємства. Другий напрямок повинен стати пріоритетним щодо державного регулювання не тільки в частині інвестування проектів і програм, що реалізують високі технології, а в першу чергу, у частині формування стабільної бази (фундаментальної науки, підготовки кадрів) відтворення високих технологій, підвищення її частки в загальному технологічному розвитку країни.

Нормативне забезпечення повинне сприяти вирішенню найбільш актуальних правових питань регіональної науково-технічної політики: про форми міжнародних науково-технічних зв'язків і гарантії врахування при цьому національних інтересів; про філії і регіональні центри Національної академії наук України, їхні права і компетенцію, роль, задачі і функції у розвитку регіональних науково-інноваційних і господарських комплексів; про регулювання відносин інтелектуальної власності; про критерії пріоритетності НДДКР і конкретні форми їхньої підтримки на регіональному рівні, перелік пріоритетних напрямків НТП; про статус державних НДІ, конструкторських бюро та їхніх філій; про механізм фінансування науково-

технічної діяльності за рахунок регіонального бюджету; про розподіл повноважень між державними і регіональними органами влади, між законодавчою і виконавчою владою в області підтримки регіонального науково-технічного розвитку.

Інвестиційно-інноваційна політика в Кіровоградському регіоні повинна здійснюватися по наступних основних напрямках:

Визначення пріоритетів науково-технічного розвитку і розподіл наявних ресурсів між ними;

Формування сприятливого інвестиційно-інноваційного клімату в регіоні, попиту на нововведення та інновації;

Створення особливих умов у регіоні для розвитку малого інноваційного бізнесу;

Протекціонізм стосовно науково-інноваційного потенціалу регіону;

Формування позитивного іміджу й інвестиційної привабливості економічного потенціалу Кіровоградського регіону.

У сучасних умовах у регіональній інвестиційно-інноваційній політиці істотно зростає значимість вибору пріоритетів. Однак у Кіровоградському регіоні, на відміну від інших регіонів України, поки ще не створені діючі нормативно-правові й організаційні механізми формування і реалізації пріоритетів інвестиційно-інноваційного розвитку.

Пріоритетний напрямок інвестиційно-інноваційного розвитку в регіоні може бути визначений як сукупність критично важливих технологій у конкретній області господарського комплексу регіону, що забезпечують реалізацію затверджених регіональними органами влади соціально-економічної та інвестиційно-інноваційної політики.

Визначення пріоритетних напрямків повинне здійснюватися на основі законодавчо затверджених процедур, однак перелік пріоритетів повинний формуватися не керівництвом області, а експертними групами, до складу яких входять відомі вчені і практики. Далі сформований перелік проектів повинний розглядатися регіональними ор-

ганами управління і вноситися на затвердження до Кіровоградської обласної ради. Затверджений перелік пріоритетних напрямків інвестиційно-інноваційного розвитку в регіоні може бути основою для визначення конкретних інноваційних проектів, що заслуговують підтримки з боку регіональних органів влади. Така підтримка може здійснюватися в наступних основних організаційних формах: фінансування на основі безповоротних грантів, бюджетних кредитів, внеску в акціонерний капітал у вигляді фінансових і матеріально-технічних ресурсів (у тому числі земельних ділянок і приміщень), інтелектуальної власності; непряма підтримка у вигляді податкових пільг, плати за регіональні ресурси, відрахувань у регіональні позабюджетні фонди; організаційно-технічна підтримка у формі сприяння одержанню науково-технічної і комерційної інформації, іноземних інвестицій і замовлень, допомоги від міжнародних фондів; державні і муніципальні гарантії щодо повернення вкладень часток інвесторів.

Вибір пріоритетних інноваційних проектів, що заслуговують на регіональну підтримку, може здійснюватися в три етапи [1, С. 20].

1. Виявлення основних проблем соціально-економічного розвитку регіону. Для Кіровоградського регіону можна виділити такі основні проблеми: створення робочих місць кваліфікованої праці, що забезпечують рівень безробіття не більше 3 % працездатного населення і працевлаштування молоді, доведення показників здоров'я населення регіону до середньоєвропейського рівня, заміна валютного імпорту готових виробів, вироблених в Україні, імпортом технологій, необхідних для підвищення конкурентоздатності виробництва в регіоні, формування видаткової частини регіонального бюджету на рівні, який забезпечує соціальний захист населення, підтримка правового порядку, функціонування місцевого господарства і транспорту та ін. Довгостроковою метою повинно стати перетворення Кіровоградського регіону в науковий, освітній, фінансово-торговельний центр з промисловістю, орієнтованою на високі технології, розвинутими АПК і сферою послуг.

2. Обґрунтування пріоритетних напрямків інвестиційно-інноваційної діяльності, що забезпечують досягнення таких цілей регіонального розвитку як:

- розширення використання інформаційних технологій до рівня, що забезпечує включення регіону в міжнародну мережу телекомунікацій, доступ до світових баз даних, сучасних банківських технологій, екологічний і природоохоронний моніторинг, комерційну логістику;

- орієнтація на ресурсозберігаючі технології, що дозволяють скоротити матеріальні витрати на одиницю продукції, здійснювати вторинну переробку сировини, зменшення викидів у навколишнє середовище;

- використання біотехнологій, що дозволяють підвищити ефективність функціонування регіонального АПК;

- розвиток виробництва екологічно чистих продуктів харчування, мінеральних вод, алкогольних і безалкогольних напоїв [3, С. 7-8].

3. Визначення критично важливих технологій регіонального рівня, необхідних для реалізації пріоритетних напрямків інвестиційно-інноваційного розвитку.

Базовим елементом регіональної інвестиційно-інноваційної політики є інноваційний проект, узгоджений за термінами, ресурсами і виконавцями комплекс робіт з освоєння нової науково-технічної або промислової продукції, впровадження в дію нового об'єкта або організаційного нововведення. Як правило, за межами регіонального регулювання залишаються цілі блоки інноваційного циклу: діяльність ініціатора проекту, пов'язана з розробкою концепції проекту, проектним аналізом, розробкою бізнес-плану, маркетинговими дослідженнями, що вимагає високої підготовки і кваліфікації, якими, як правило, не володіють ініціатори проекту; формування інноваційної інфраструктури, вибір проектів здійснюється формально, оскільки не використовуються методики проведення фінансово-економічної експертизи (у багатьох регіонах відсутні незалежні професійні експертні фір-

ми й організації), без підтримки регіональної інфраструктури очікувані техніко-економічні показники проекту не досягаються, оскільки після вступу у фазу реалізації управління інноваційним проектом здійснюють фірми, що не мають досвіду управління бізнес-планами інвестицій [4, С. 13-14].

Критерії добору інвестиційних проектів представлені на рис. 1.

Формування і розвиток інвестиційно-інноваційного комплексу регіону	Регіональна інвестиційно-інноваційна політика	Розробка і реалізація інвестиційно-інноваційних програм регіону
Формування і розвиток інвестиційно-інноваційної інфраструктури регіону		Розробка і впровадження крупних сітьових інвестиційно-інноваційних проектів, в тому числі із залученням позабюджетних джерел фінансування
Формування нормативно-правової бази інвестиційно-інноваційної діяльності в регіоні		Фінансова підтримка інвестиційно-інноваційної діяльності і надання державних гарантій у регіоні
Розробка пріоритетних напрямків розвитку регіону	Регіональна інвестиційно-інноваційна політика	Інвестиційно-інноваційний маркетинг, формування інформаційних ресурсів у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності і її інформаційне забезпечення в регіоні
Міжрегіональна науково-технічна інтеграція і кооперація		Експертиза в області інвестиційно-інноваційної діяльності
Міжнародна науково-технічна інтеграція і кооперація		Забезпечення безпеки інвестиційно-інноваційного процесу в регіоні

Рис. 1. Блок-схема організаційно-економічного забезпечення реалізації інвестиційно-інноваційної політики регіону

Визначимо умови включення інвестиційних проектів у перелік пріоритетних: наявність економічної і бюджетної ефективності інвестиційного проекту; підвищення рівня конкурентоздатності продукції і створення додаткових робочих місць; обсяг інвестиційних витрат згідно бізнес-плану інвестиційного проекту повинний бути не менш, ніж на 70 % забезпечений недержавними джерелами фінансування за рахунок власних, позикових або залучених ресурсів [1, С. 26].

На наш погляд, відзначені умови варто розширити і сформулювати принципи добору регіональних інвестиційних та інноваційних проектів у такий спосіб: одержання економічного (зниження собівартості продукції; скорочення частки витрат у розрахунку на одиницю продукції; зростання продуктивності праці; збільшення терміну служби нової техніки в порівнянні з старою; поліпшення якісних характеристик виробленої продукції, послуг і ін.) і/або соціального ефекту (поліпшення умов трудової діяльності населення регіону – зниження концентрації шкідливих речовин у робочих приміщеннях, покращення температурного режиму, зниження вологості повітря, зменшення шуму, вібрації; поліпшення умов життя населення в поза робочий час – економія вільного часу в результаті розширення номенклатури, асортименту побутової техніки, підвищення її якості, поліпшення медичного обслуговування населення, підвищення його результативності внаслідок підвищення якості медичної техніки й ін.) у зв'язку з реалізацією продуктового, технологічного або організаційного нововведення, що лежить в основі проекту; чітка орієнтація на досягнення регіоном ефекту у вигляді збільшення доходів місцевого бюджету, створення робочих місць кваліфікованої праці, поліпшення стану здоров'я населення і навколишнього середовища, розвитку регіональної інфраструктури, експортного потенціалу, економії ресурсів; наявність інвесторів і замовників, що отримують кінцевий результат проекту; наявність експертно-підтвердженого науково-технічного і виробничого потенціалів для реалізації інноваційного проекту у встановлений термін; наявність гарантій (страхування) інвестиційного ри-

зику; рівноправна участь у конкурсному доборі інноваційних проєктів науково-технічних організацій і творчих колективів; моніторинг використання інвестицій, які виділяються з бюджету регіону, і термінів здійснення проєкту з відповідним коректуванням витрат ресурсів у рамках укладеного проєкту.

На наш погляд, слабе місце регіональної інноваційної політики – неадекватна сучасним вимогам активізації інвестиційно-інноваційної діяльності інвестиційно-інноваційна інфраструктура в регіоні, під якою нами розуміється система інститутів (інформаційні мережі, дослідно-експериментальні, лізингові центри, консалтингові, патентно-ліцензійні і бухгалтерсько-аудиторські служби, система підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації науково-технічних і виробничих кадрів, інформаційно-рекламні фірми), що знаходяться під стратегічним управлінням регіональних органів влади і доступна всім учасникам ПД.

Діюча практика засвідчує відрив науки від інноваційної діяльності, не передбачає оцінки ефективності державних програм, використовує переважно фінансування організацій, а не пріоритетних напрямків. У масштабах країни основною структурною одиницею науки залишаються великі НДІ, як правило, відокремлені і від вищого утворення і від підприємств.

У зв'язку з цим, актуальною задачею є перетворення інституціональної структури, що передбачає зміну механізмів взаємодії наукових і інноваційних організацій зі споживачами їхньої продукції як на регіональному, так і на державному рівні.

Найбільш важливі пріоритети науково-технічного розвитку усе більш пов'язуються не з грандіозними, дорогими проєктами проривного, демонстраційного характеру, а з безперервною повсякденною роботою по розвитку всіх ланок інвестиційно-інноваційного комплексу регіону, життєздатну основу якого складають дослідницькі підрозділи компаній, малі наукомісткі фірми, технопарки, інноваційні центри при навчальних закладах.

Література

1. Абрамов С.І. Інвестування – М.: Центр економіки і маркетингу, 2000. – 147
2. Бажал Ю.М., Кілієвич О.І., Мертенс О.В. Економічний розвиток і державна політика: Навчальний посіб. / Українська акад. управління при Президенті України. – Київ: Вид-во УАДУ, 2001. – 452 с.
3. Бланк И.А. Управление формированием капитала – К.: Ника-Центр: Ельга. – 2002. – 125 с.
4. Бойко Є.І. Інвестиційна політика структурної перебудови регіональної економіки / Проблеми регіональної політики/ Бойко Є. І. – Львів, 2000 – 101 с.
5. Косак В.М. Іноземні інвестиції в Україні: Цивільно- правовий аспект: Монографія. – Л.: Центр Європи, 2001. – 521 с.
6. Малий І. Іноземні інвестиції: Стимулювання: Зарубіжний досвід: Шляхи залучення в економіку України / Наук. досл. фін. ін-т при М-ві фінансів України. – К., 2000. – 325 с.

УДК: 336.02

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАХОДІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ

***Петрушевська В.В. , к.держ.упр., доцент,
Донецький державний університет управління***

В даній статті розкрито зміст категорії «фінансова політика», розглянута її роль в забезпеченні стійкого економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності, забезпечення високої якості життя населення та стабільності у суспільстві. Представлено положення щодо основних заходів з трансформації фінансової політики держави.

В данной статье раскрыто содержание категории «финансовая политика», рассмотрена ее роль в обеспечении устойчивого экономического развития, повышения конкурентоспособности, обеспечения высокого качества жизни населения и стабильности в обществе. Представлены положения относительно основных мероприятий по трансформации финансовой политики государства.

Постановка проблеми в загальному виді,

зв'язок з науковими й практичними завданнями

Проблема державного регулювання фінансових відносин в Україні є основоположною в процесі економічного реформування держави. У зміні стратегії економічних перетворень і розвитку фінансовій політиці належить провідна роль. Особливої актуальності набуває процес формування ефективної фінансової політики, оскільки

ринкові економіки чутливі до зростаючого останнім часом фінансового сектора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Фундаментальні підходи, а також особливості фінансової політики досліджувались та розроблялись багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими-економістами. Огляд економічної літератури показав, що питання трансформаційних процесів у фінансовій системі України, зокрема заходів державного регулювання фінансової політики вимагають проведення додаткових досліджень.

Загальна мета дослідження

Метою статті є розкриття змісту категорії «фінансова політика», її впливу на економічні процеси в державі, й розробка на цій основі основних заходів з трансформації фінансової політики держави.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Аналіз економічної літератури показав, що дотепер серед вчених-економістів і практиків господарювання немає єдності думок із приводу сутності фінансової політики. Залежно від трактування ролі фінансової політики, співвідношення її цілей, завдань, методів і інструментів різні економісти розглядають категорію «фінансова політика» по-різному. Однак, треба зауважити, що існуючі в літературі трактування сутності фінансової політики розрізняються між собою не принципово, оскільки їхні автори акцентують увагу на різних аспектах даного поняття.

Можна зробити узагальнене визначення фінансової політики як сукупності державних заходів, спрямованих на мобілізацію фінансових ресурсів, їхній оптимальний розподіл і раціональне використання.

Головною метою фінансової політики є забезпечення відповідними фінансовими ресурсами реалізації державою й місцевими органами самоврядування покладених на них функцій, а основними завданнями є: забезпечення умов для мобілізації фінансових ресурсів у

мінімально необхідних розмірах; оптимальний розподіл і раціональне використання фінансових ресурсів; регулювання й стимулювання фінансовими методами соціально-економічного розвитку суспільства; розробка фінансового механізму відповідно до реалій ринкової економіки; підтримка ефективного функціонування основних сегментів фінансової системи (банківська система, виробнича сфера, сфера послуг) шляхом надання податкових пільг і фінансових ресурсів під гарантії справедливих цін на товари (послуги); суворий контроль за використанням фінансових ресурсів, що надаються державою; розробка і здійснення програм розвитку сегментів фінансової системи за підтримки і фінансування державою; державне стимулювання та підтримка технологічного розвитку і впровадження результатів науково-технічної роботи (науково-дослідна, дослідно-конструкторська, технологічна робота тощо) [5].

У складі фінансової політики виділяють два основні самостійні напрями: бюджетно-податкова (фіскальна) й грошово-кредитна (монетарна) політики. Бюджетно-податкова політика забезпечує процес мобілізації фінансових ресурсів через фіскальну систему держави у фондах фінансових ресурсів, головним з яких є державний бюджет. Дії грошово-кредитної політики спрямовані на регулювання грошового обігу, що здійснює держава через центральний банк, вони охоплюють ринки грошей, капіталів, цінних паперів.

Таким чином, при розробці ефективної стабілізаційної фінансової політики, необхідно провести аналіз і розробити коригувальні заходи окремо для її складових, а саме бюджетної і податкової політик, із властивими їй бюджетним та податковим механізмами, а також монетарної політики із сукупністю дій та заходів держави у сфері грошового ринку.

Бюджетно-податкова політика держави охоплює широке коло завдань: визначення стратегії та пріоритетів соціально-економічного розвитку та пріоритетів у бюджетній сфері на певний період; вибір або розробка наукових підходів до діяльності держави в сфері уп-

равління бюджетним процесом, бюджетною і податковою системами; забезпечення необхідних надходжень до державного бюджету та стимулювання економічного зростання, встановлення оптимального співвідношення податкових і неподаткових доходів бюджетів; забезпечення складання та ухвалення реалістичних бюджетів; визначення структури і обсягів державних видатків відповідно до визначених пріоритетів бюджетної політики; регулювання дефіциту (профіциту) бюджету, фінансування бюджетного дефіциту; управління державним боргом; управління міжбюджетними відносинами тощо.

Держава, формуючи стратегічні й тактичні цілі бюджетної політики з урахуванням реальних умов розвитку економіки, створює передумови задоволення соціально-економічних потреб населення. Саме тому, головне завдання бюджетно-податкової політики – регулювання й узгодження інтересів для стійкого і збалансованого розвитку суспільства, тобто досягнення суспільної злагоди [2].

Важливим питанням в ході розробки державної бюджетно-податкової політики, як складової загальнодержавної фінансової політики є розподіл повноважень між центральними та місцевими органами влади. Усе частіше звучить думка, що економічно вигідно надати регіонам значну автономію, що надасть більше можливостей експериментувати й учитися на позитивному досвіді. Уряд України повинен підтримувати цю тенденцію, у той же час, підкреслюючи свою центральну (головну) роль у регулюванні ринків країни й визначаючи форми й напрямки політики економічних перетворень і розвитку.

Важливо надати більший рівень бюджетно-податкової автономії обласним і місцевим органам, одночасно підвищуючи відповідальність за переклад всіх необхідних податкових платежів у центр і виконання інших бюджетних і позабюджетних зобов'язань.

Бажано, щоб місцеві органи одержували більшу частку податків, що збираються на підконтрольній їм території, і мали вигоду від певних податків, які були б повністю захищені від будь-якого перекладу на інші рівні державного управління. Тоді кожний рівень державного

управління міг би розробити власну дохідну базу, забезпечуючи більш стійку основу для власного бюджету й одержуючи необхідний стимул для сприяння росту місцевої економіки з метою подальшого розширення джерел доходу.

Необхідно спростити систему трансфертів податкових платежів, зокрема скоротити перекази коштів нагору й униз за бюджетними сходами різними рівнями державного управління. Це було б адміністративно простіше й зменшило ймовірність «втрати» коштів під час таких переказів (особливо, якщо вони здійснюються через недержавні структури, а не через казначейську систему). Це у свою чергу допомогло б створити необхідну атмосферу довіри між рівнями державного управління й у відносинах із широкою громадськістю [4]. Таке спрощення допомогло б скоротити кількість територіальних утворень, які в підсумку є реципієнтами (одержувачами) бюджетних трансфертів. Для цього також необхідно виробити механізм, що стимулює такі території більше покладатися на власну внутрішню дохідну базу. Загальний економічний спад в Україні й пов'язані з ним проблеми ускладнюють це завдання. У зв'язку із цим надто важливо направити бюджетну систему, включаючи міжбюджетні відносини між рівнями державного управління на стимулювання економічного розвитку й усунути всякого роду тиск, що перешкоджає росту й розвитку.

Крім тиску системи бюджетних трансфертів (особливо на місцеві державні органи), варто звернути увагу на складність оподаткування малого бізнесу. Важливою частиною регіональної політики в цілому повинні стати стимулюючі інвестиції, податково-бюджетні заходи, які заохочували б регіони, де спостерігається найбільш розвинене підприємництво й найбільший рівень економічного зростання. При цьому, небажано оподатковувати щойно створені ресурси, щоб перерозподіляти їх в економічно відсталі регіони, навіть в інтересах подолання соціально-економічних асиметрій.

Одним з найважливіших завдань, що стоять перед Урядом України й місцевими органами влади, є формування системи міжбюджет-

них відносин.

Фінансова політика держави формується під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. До зовнішніх чинників, що формують фінансову політику України треба віднести такі [1]: рівень інтеграції української економіки у світові ринки та економічні системи; залежність держави від економічних взаємовідносин з іншими державами щодо поставок продовольчих товарів, енергоносіїв, ресурсів, обміну технологіями тощо; експортні можливості економіки та ін.

Грошово-кредитна політика у сучасних економічних системах є ключовим елементом фінансової політики держави, від цілей і характеру якої в значній мірі залежать стабільність фінансових ринків й рівень економічного розвитку держави.

Державне регулювання економіки, особливо в період розвитку ринкових відносин, повинно здійснюватися шляхом прямого втручання в роботу підприємств, що мають особливо важливе значення (машинобудівні й металургійні підприємства, переробна промисловість, наукомісткі підприємства й т.д.), через розширення державної власності, законотворчість, за допомогою різних заходів фінансової політики. Державне управління в основному здійснюється через державний сектор економіки, його розміри в якійсь мірі є критерієм економічної ролі держави. Регулювання може здійснюватися в найрізноманітніших формах: шляхом пайової участі, наданням кредитів, субсидій, субвенцій і т.д.

Пряме втручання держава здійснює за допомогою законодавчих актів, спрямованих на упорядкування й розвиток відносини між всіма елементами ринкової системи.

При цьому важливо відзначити, що таке управління підкріплює й створює впорядкованість фінансовим методам регулювання.

Фінансові методи впливають тільки в умовах ретельно відпрацьованого законодавства, а також в умовах твердого адміністративного контролю за їх виконанням. В Україні ситуація ускладнюється суперечностями які виникають у великій кількості законів, підзакон-

них актів, указів й розпоряджень. Багато цих документів передбачають певний рівень економічної освіти й ініціативу виконавців. Втрата або істотне ослаблення владних функцій державного апарата приводять до поглиблення кризових явищ в економіці.

Такий підхід не враховує взаємозумовленість елементів і властивостей цілісної системи економіки, зводиться до відмови від серйозної трудомісткої роботи з послідовної радикальної перебудови організаційного механізму, приведення його у відповідність із об'єктивними умовами економіки.

Фінансова політика держави у такій ситуації повинна бути спрямована на: стимулювання капіталовкладень у найбільш перспективні підприємства й галузі; відновлення рівноваги між заощадженнями й інвестиціями, а також експортом і імпортом товарів, капіталом; вплив на загальний рівень цін і цін на особливі специфічні товари, перерозподіл доходів, підтримку повної зайнятості. Для впровадження цих заходів Україна повинна здійснювати відповідну фіскальну й кредитно-грошову політику.

Ефективність фінансової політики держави тим вища, чим повніше у ній враховуються об'єктивні потреби суспільного розвитку, інтереси суспільства загалом і його складових, історичні умови й сучасні особливості [3].

Важливою складовою фінансової політики є система ціноутворення в державі, яка спирається податкову й кредитно-грошову систему, інші економічні й адміністративні методи. Важливо відзначити, що повальна лібералізація цін без підтримки окремих життєво важливих галузей приводить не тільки до стагнації економіки й зниження життєвого рівня населення, але й до непередбаченого розпродажу сировини й природних ресурсів. У цій сфері державне регулювання повинно бути жорстко централізованим. Державному контролю повинні підлягати експорт природних ресурсів, одержання іноземної валюти, значна частина якої повинна спрямовуватися на інвестування реального сектору економіки.

Одним з важливих заходів є створення й розвиток у державі «цивілізованого» ринку цінних паперів. Безперечно, ринкові механізми мають певною мірою збалансовувати рівновагу товарної і грошової маси в країні. Проте, економічні процеси багато в чому залежать від державної фінансової політики. Ринок цінних паперів - вершина ринкової інфраструктури й чутливий механізм її регулювання та підтримки.

Економічні проблеми в Україні підсилюються недосконалою системою державного регулювання на загальнодержавному і місцевому рівнях, недостатньою погодженістю між урядом і місцевими органами влади при рішенні найважливіших проблем економіки, а також низькою ефективністю централізованої влади й дисципліною керованих структур. Складності в економіці, диспропорції й перекося між галузями й регіонами можна перебороти, вирішивши проблеми, до числа яких відносяться: державне регулювання в області цін, податків, кредитів; удосконалення діяльності банківської системи; створення й розвиток фондового ринку та ін. Такий підхід до централізованого управління економікою виражається в зосередженні його на головних процесах, що визначають стратегію, темпи й пропорції економіки в цілому й основні напрямки розвитку науково-технічного прогресу. Велика роль при цьому належить податковій політиці з розвиненою системою пільг в області інвестицій. Така політика повинна забезпечити умови, при яких підприємці будуть зацікавлені в будівництві нових і модернізації діючих виробництв, розробці сучасної класифікації строків амортизації фондів і встаткування. За таких умов оподаткування підвищиться ефективність багатьох заходів в рамках фінансової політики держави.

Наступний напрямок пов'язаний з розробкою державної політики, що враховує економічний потенціал регіону, його ефективний вплив на економіку України в цілому. Важливе значення має створення й підтримка фінансово-промислових груп, що виходять за рамки регіонів; залучення іноземного капіталу, освоєння з його допомо-

гою незатребуваного науково-технічного потенціалу; розширення експортного потенціалу регіонів; розвиток малого бізнесу; надання селективної підтримки розвитку сільського господарства, підтримка в створенні соціальної і промислової інфраструктури.

Висновки й перспективи подальших досліджень

В Україні при формуванні сучасної фінансової політики необхідно постійно аналізувати свій попередній досвід, а також досвід інших країн світу. Відтак, треба враховувати, що не будь-яке скорочення бюджетних видатків виправдане й не всі сфери припустимо залишити з мінімальним державним фінансуванням або взагалі без такого. Урізання бюджетних витрат на освіту, науку (особливо фундаментальну), культуру обернеться не підвищенням темпів росту (у зв'язку з формальним зменшенням «розмірів держави»), а деградацією суспільства з неминучою деградацією й економіки. Тому найважливішими заповідями фінансової політики залишаються: обережність при скороченні державних видатків, а також здійснення зазначеного скорочення тільки там, де можлива адекватна заміна приватними ресурсами.

У зв'язку із цим керівництву країни треба, насамперед, чітко визначитися зі своїми завданнями, щоб не намагатися втручатися в усі процеси, а зосередитися на тих завданнях, які воно дійсно повинне й здатне ефективно вирішувати. Саме тому зростає значимість фінансової політики, що покликана забезпечити взаємозв'язок і погодженість економічної й соціальної політики держави.

Література

1. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник / О.Д. Василик, П.М. Леоненко, П.І. Юхименко. – К.: ЦНЛ, 2005. – 480 с.
2. Лисяк Л.В. Фінансово-бюджетна політика в контексті соціально-економічного розвитку регіонів: тези міжнар. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ: ДДФА, 2009. – С.120.
3. Оспіщев В.І. Фінанси: навч. посіб. / В.І. Оспіщев, Л.І. Лачкова, О.П. Близнюк. – К.: Знання, 2008. – 366 с.
4. Шишлов А.В. Бюджетное законодательство и межбюджетные трансферты / А.В. Шишлов // Финансы. – 2007. – № 11. – С. 3-9
5. Юрій С.І. Фінанси: підручник / С.І. Юрій, В.М. Федосов. – К.: Знання, 2008. – 611 с.

УДК 47.892

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА З ВРАХУВАННЯМ ДИНАМІКИ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

*Продан В.В., здобувач,
Черкаський державний технологічний університет*

В статті проаналізовані та розглянуті методики оцінки ефективності виробництва на різних основах з врахуванням динаміки продуктивних сил.

В статье проанализированы и рассмотрены методики оценки эффективности производства на различных основах с учетом динамики производительных сил.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

В нинішню епоху швидких змін і глобалізації економіки особливої актуальності й першочергового вирішення набуває проблема підвищення ефективності виробництва. Вона зумовлює необхідність об'єктивного наукового вивчення всіх складових ефективності, і насамперед оцінювання ефективності виробництва з врахуванням динаміки продуктивних сил.

Економічний потенціал регіону все більшою мірою залежить від ефективності розвитку продуктивних сил, оскільки ефективність – найважливіша складова всієї економічної стратегії регіону. Практичне її вирішення потребує глибшого вивчення факторів зростання, розробки критеріїв і показників, що відображають як кількісну, так і якісну сторони ефективності продуктивних сил.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення нерозв'язаних питань

Проблеми дослідження продуктивних сил знаходяться в центрі уваги відомих вчених: З.Ю. Шеннона [8], Л.Г. Чернюк [7], Д.В. Клинової [7], Ю.П. Іванова [5], А.І. Татаркіна [6], С.І. Ішука [4], К.А. Багриновського [1], Б.Є. Грабовського [2], Б.М. Данилишина [3] та інших.

Загальна мета дослідження

Дослідити та виокремити показники ефективності продуктивності виробництва на основі валового національного продукту в незмінних цінах і природоохоронних заходах.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Перехід до ринкових відносин, структурна перебудова продуктивних сил в країні та її регіонах нагально потребують системи показників і критеріїв оцінки, які об'єктивно відображають одержаний ефект і витрати на нього та реально оцінюють зростання або падіння ефективності виробництва. Така структура показників розроблена і широко використовується в країнах з ринковою економікою. Вона одержала назву системи національних рахунків (СНР) і пристосована до нових умов розвитку ринкових відносин.

СНР виникла в 30-х і сформувалася в 40 – 50-х роках у провідних капіталістичних країнах через збільшення продуктивних сил та потреби їхнього регулювання, особливо після «Великої депресії» 1929 – 1933 років. Власне, СНР є статистичною моделлю ринкової економіки. Основні показники СНР відповідають ринковим відносинам. У зв'язку з цим перехід національної економіки до прийнятої в світовій практиці системи національних рахунків дасть змогу вирішити ряд проблем. По-перше, забезпечить ширшу і орієнтовану на ринок систему статистичної інформації, необхідну для розробки економічної політики щодо виведення економіки з кризи. По-друге, сприятиме налагодженню міжнародного економічного співробітництва країни на базі універсальної статистичної мови, зрозумілої економістам, бізнесменам, менеджерам в усьому світі, і дасть змогу розв'язати проблему подання даних у міжнародні економічні організації. По-третє, підвищить якість статистичної інформації, забезпечить її достовірність і оперативність, уможливить участь країни в міжнародних зіставленнях ВВП, що проводяться в рамках ООН на основі розрахунків паритету купівельної спроможності валюти.

Безумовно, функціонування економіки в умовах введення звіт-

ності на основі системи національних рахунків дасть змогу розкрити резерви виробництва і на цій основі підвищити його ефективність, прискорити трансформаційні процеси, створити сприятливіші умови для структурної перебудови продуктивних сил країни та її регіонів. Проте вже сьогодні життя показує, що СНР не відповідає вимогам моделі сталого розвитку, бо ВВП зростає як за рахунок задоволення суспільно необхідних потреб, так і за рахунок штучно створених, надмірних потреб, що шкодять людині й суспільству в цілому. В зв'язку з цим назріла необхідність внести зміни в СНР за такими напрямками. По-перше, доцільно провести класифікацію суспільних потреб на необхідні потреби, дохід від реалізації яких враховувати у ВВП, і штучні потреби, дохід від реалізації яких, залежно від завданого збитку суспільству, віднімати з ВВП. По-друге, варто розробити систему показників, що визначають моменти всебічного, гармонійного розвитку особистості, які все ще відсутні.

Більшість дослідників погоджується з тим, що ефективними «структурними» економічними показниками сталого розвитку можуть стати: по-перше, показник, що відображає зміну (зменшення) природомісткості, який вимірюється витратами природних ресурсів на одиницю кінцевої продукції; по-друге, показник, що відображає зміну (зменшення) питомої ваги продукції природоексплуатуючих галузей. Безумовно, і набір, і склад показників ефективності нової моделі господарювання змінюватимуться і уточнюватимуться у міру її упровадження.

Сьогодні для реалізації положень моделі сталого розвитку в повному обсязі немає практичних можливостей, проте враховувати її вимоги і орієнтуватися на проголошені нею цілі (обмеження надмірного споживання і досягнення екологічної безпеки) можна вже сьогодні, наприклад, при розрахунках економічної ефективності.

Під ефективністю традиційно розуміють зіставлення витрат і результатів. Розрізняють загальну (абсолютну) і порівняльну ефективність витрат суспільної праці.

Загальна ефективність характеризує абсолютну величину економічного ефекту порівняно з капітальними витратами, що викликали даний ефект, і визначається як відношення абсолютної величини ефекту до всієї суми капітальних вкладень, що викликали цей ефект.

Під ефектом розуміють реальну економію, яка може бути одержана від упровадження прогресивного технічного рішення. Ефективність характеризує одержуваний ефект у зіставленні з витратами для його досягнення.

Загальна економічна ефективність капітальних вкладень визначається як відношення приросту річного обсягу валового внутрішнього продукту до капітальних вкладень, що викликали цей приріст:

$$E_k = \text{ВВП} / K, \quad (1)$$

де ВВП – приріст валового внутрішнього продукту;

K – капітальні вкладення в приріст основних і оборотних фондів.

При визначенні ефективності витрат заходів щодо зниження антропогенного навантаження на навколишнє середовище виникають певні труднощі. Справа в тому, що ці заходи безпосередньо не збільшують обсягу ВВП. Саме різними тлумаченнями результату природоохоронної діяльності пояснюється безліч точок зору на цю проблему. Більшість авторів сходиться на можливості розраховувати ефект від природоохоронної діяльності на основі величини відверненого збитку.

Ефект витрат на заходи щодо зниження забруднення являє собою різницю між відверненим збитком і витратами на ці заходи, тобто ефект виступає як приріст ВВП, викликаний перевищенням відверненого збитку над величиною витрат. Ефективність витрат на зниження забруднення виступає як відношення скорочуваної в результаті проведення природоохоронних заходів частини ВВП, що втрачається, до капітальних вкладень, які викликали це скорочення. У такому вигляді показник ефективності капітальних вкладень природоохоронно-

го призначення аналогічний загальноприйнятому показнику абсолютної ефективності капітальних вкладень.

Для розрахунку ефективності окремих природоохоронних заходів може бути використана така формула [5, с. 89]:

$$E = (U_{\text{п}} - C)/K, \quad (2)$$

де $U_{\text{п}}$ – величина збитку, відверненого в результаті проведення заходу;

C і K – відповідно поточні й капітальні витрати на цей природоохоронний захід.

Розрахунки за зазначеною формулою дають змогу визначити рівень ефективності коштів, вкладених у природоохоронну діяльність.

Крім показників загальної (абсолютної) економічної ефективності капітальних вкладень можуть використовуватися також показники порівняльної економічної ефективності, що дають змогу вибрати найкращий варіант досягнення однієї і тієї ж мети (такою метою, наприклад, є досягнення певної якості навколишнього середовища) за відомою формулою зведених витрат: $C + E_{\text{н}}K$.

Порівняльну ефективність капітальних вкладень розраховують на стадії планування і проектування при зіставленні варіантів господарських і технічних рішень, розміщення підприємств та їх комплексів, при вирішенні задач з вибору взаємозамінної продукції, упровадженню нових видів техніки, будівництву нових або реконструкції діючих підприємств.

Вирішити будь-яку господарську чи технічну задачу можна багатьма способами. Кожен з них потребує певних капітальних вкладень і своїх витрат виробництва [5, с. 182].

Варіант з меншими капітальними вкладеннями і меншими витратами виробництва, очевидно, є якнайкращим, але на практиці трапляється рідко. Звичайно нижчі витрати виробництва (нижча собівартість продукції) в більшості випадків викликають більші капітальні вкладення. Тому виникає необхідність порівняння варіантів шляхом

зіставлення різниці в капітальних вкладеннях (додаткових капітальних вкладеннях) з економією на витратах виробництва (собівартості річного випуску продукції). Це зіставлення здійснюється розрахунком терміну окупності додаткових капітальних вкладень і коефіцієнта порівняльної ефективності.

Термін окупності додаткових капітальних вкладень визначається за формулою [2, с. 69]:

$$T=(K1-K2)/(C2-C1), \quad (3)$$

де T – термін окупності (в роках); показує час, протягом якого окупляться додаткові капітальні вкладення;

$K1$ і $K2$ – капітальні вкладення по варіантах ($K1 > K2$), зведені до однакового річного випуску продукції;

$C1$ і $C2$ – витрати виробництва (собівартість річного випуску продукції) по варіантах ($C2 > C1$).

Коефіцієнт порівняльної ефективності капітальних вкладень є величиною, зворотною терміну окупності, і дорівнює:

$$E=(C2-C1)/(K1-K2), \quad (4)$$

де E – коефіцієнт порівняльної ефективності. Він характеризує економію на поточних витратах (собівартості), яка може бути одержана на одну гривню капітальних вкладень.

Розрізняють первинний ефект і кінцевий комплексний соціально-економічний ефект від заходів щодо охорони природи. Первинний ефект полягає в зниженні забруднення навколишнього середовища і поліпшенні його стану, а кінцевий соціально-економічний ефект – у підвищенні якості життя населення, ефективності суспільного виробництва і національного багатства. При цьому економічні результати виявляються як приріст ВВП або як економія витрат у сфері послуг і зниження витрат з особистих коштів населення. Соціальний ефект виявляється в зниженні захворюваності населення, поліпшенні умов праці та відпочинку, збереженні природних ландшафтів. Він супро-

воджується економією витрат на соціальне страхування і лікування хворих, ліквідацією втрат продукції за дні хвороби і через зниження продуктивності праці. Економічні результати можуть підсумовуватися з економічними показниками соціального ефекту і фігурувати як повний економічний ефект.

Повний економічний ефект можна визначити такими методами: прямим розрахунком, за витратами на відтворювання продукції, що втрачається через забруднення, за витратами на попередження забруднення середовища. Найточнішим є метод прямого розрахунку, що дає змогу розраховувати ефект (збиток) безпосередньо на підприємствах, в організаціях, місцевостях, які вживають природоохоронних заходів або ж забруднюють середовище. За витратами на відтворювання продукції, що втрачається, судити про ефект (збиток) можна тільки у сфері виробництва, а не в соціальній сфері. Метод визначення економічного ефекту за витратами на попередження забруднення середовища можна застосовувати як додатковий до методу прямого розрахунку.

Доцільно використовувати також показник первинного ефекту від заходів щодо охорони навколишнього середовища, який виражається відношенням зниження забруднення до витрат, що викликали його, тобто екологічною ефективністю. Проте пропонований показник не є вичерпним для визначення економічного ефекту або зниження економічного збитку від заходів, що вживаються. Справа в тому, що при одному і тому ж ступені забруднення середовища (повітря, води, ґрунту) в даній місцевості ефект (збиток) може бути різним залежно від кількості та обсягу «одержувачів» збитку (чисельності населення, підприємств, лісових насаджень та ін.) і фізико-географічних умов місцевості. Відповідно до цього ефект (збиток) може бути виражений через зміну основних і оборотних фондів або поточної продукції і доходів [3].

Загальний (абсолютний) економічний ефект у результаті здійснення капітальних вкладень K і поточних витрат C може бути вира-

жений як: $E/(C+ENK)=EЗ$

де E – ефект, одержаний протягом року; C – поточні витрати протягом року; K – капітальні вкладення, що визначили ефект; EN – норматив ефективності для зведення капітальних вкладень до річної розмірності; $EЗ$ – ефективність природоохоронних витрат.

Якщо ефект E – результат проведення довготривалого заходу, що розтягнувся на декілька років, то можна обчислити інтегральний ефект $1(C+K)$ за ряд років, що перевищує термін окупності $t=1/EN$; тоді ефективність витрат

$$EЗ = \sum E / \sum (T+K). \quad (5)$$

Якщо ж потрібно визначити ефективність капітальних вкладень в природоохоронні заходи, що дають щорічний економічний ефект $E_{річн}$, треба від цього ефекту відняти річні витрати C , необхідні для утримання і обслуговування природоохоронних об'єктів, і одержану різницю віднести до величини капітальних вкладень. У результаті одержимо:

$$E_k = (E_{річн} - C) / K. \quad (6)$$

Визначення ефективності витрат для отримання первинного ефекту здійснюється відповідно до виразу

$$E_{пе} = \Delta B / (C + ENK), \quad (7)$$

де $E_{пе}$ – первинний ефект, тобто ефект від зниження негативного впливу на середовище (наприклад, від зниження забруднення); ΔB – зниження показника негативного впливу на середовище (наприклад, гранично допустимої концентрації шкідливих речовин в атмосфері або воді);

Економічний ефект від природоохоронних заходів може бути визначений як загальний – за приростом чистої продукції або вартості природного ресурсу (згідно з його економічною оцінкою), а також як госпрозрахунковий – за приростом прибутку підприємства або зни-

женням собівартості продукції.

Економічні ефекти від поліпшення використання трудових ресурсів, матеріалів і устаткування визначаються таким чином.

Загальний ефект від підвищення продуктивності праці в галузях матеріального виробництва розраховується за приростом ВВП, госпрозрахунковий – за приростом прибутку або суми економії за вартістю заощадженого і вирахуванням поточних витрат [7, с. 320].

Загальний ефект від кращого використання устаткування унаслідок поліпшення середовища визначається за приростом ВВП у зв'язку зі скороченням простоїв устаткування в ремонті і збільшенням фонду машинного часу, зменшенням витрат на всі види ремонтів і обслуговування, зростанням продуктивності праці працівників; госпрозрахунковий – за приростом прибутку від скорочення витрат на ремонті і від збільшення терміну служби устаткування [8, с. 259]:

$$E_x = (L_1 - L_2) + \Phi \times K_p (T_2 - T_1), \quad (10)$$

де L_1 і L_2 – витрати на ремонт до і після проведення природоохоронних заходів; Φ – середньорічна вартість устаткування; K_p – коефіцієнт річної рентабельності основних фондів; T_1 і T_2 – тривалість функціонування устаткування до і після проведення заходів.

Ефект від підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь або від запобігання їй зниженню розраховується за різницею їхньої оцінки до і після проведення природоохоронного заходу:

$$E_c = (O_2 - O_1) \times M, \quad (11)$$

де O_1 і O_2 – економічна оцінка сільськогосподарських угідь до і після проведення заходів в середньому на 1 га, M – площа угідь, га.

Аналогічно можуть бути обчислені загальний і госпрозрахунковий ефекти від підвищення (зниження) якості продукції промисловості і сільського господарства, скорочення (збільшення) витрат на очищення повітря, води, на запобігання загибелі, підвищення продуктивності і відновлення лісових насаджень. При визначенні ефекту від

скорочення витрат з особистих коштів населення використовуються розцінки і тарифи на виконання окремих видів робіт і надання послуг, встановлених для підприємств і організацій невиробничої сфери.

За допомогою цих формул вже сьогодні можна визначити найбільш переважний з погляду теорії сталого розвитку варіант розвитку і розміщення продуктивних сил регіону [8, с. 260]. Найефективнішим (а, отже, і вигідним у розумінні сталого розвитку) може виявитися найбільш витратний варіант, але такий, що дає найбільший ефект від відверненого збитку навколишньому середовищу. Тобто в термінах теорії сталого розвитку привабливішим стає варіант, що не мінімізує сьогоднішні витрати, а чинить в цілому якнайменший тиск на навколишнє середовище або зводить до мінімуму таке навантаження, і, отже, мінімізує майбутні витрати на відновлення природного середовища.

Розрахунки економічної ефективності будуть достовірними тільки при правильному визначенні цін на всі види ресурсів. З погляду теорії сталого розвитку «правильність» означає, що ціна будь-якого товару, послуги повинна відображати у тому числі й витрати на усунення або запобігання збитку навколишньому середовищу в результаті виробництва цього товару (надання послуг).

Сьогодні неврахування збитку від забруднення навколишнього середовища в господарській практиці істотно спотворює картину функціонування народного господарства, занижуючи реальну собівартість виробництва.

Таким чином, наведені формули і підходи можуть бути використані в процесі практичного переходу регіону на шлях сталого розвитку, а саме:

при обґрунтуванні розміщення продуктивних сил регіону з урахуванням вимог екології;

при розробці планів реконструкції регіональної промислової системи в межах господарської місткості локальних екосистем;

при розробці і вживанні заходів щодо впровадження екологічно

чистих технологій, переробки техногенних відходів.

У той же час необхідно розробити цілісний механізм оцінювання витрат, вигод і ризиків, коли жодна господарська діяльність не може бути виправдана, якщо вигода від неї не перевищує збитку навколишньому середовищу, який повинен бути на такому низькому рівні, який тільки може бути розумно досягнутий з урахуванням економічних і соціальних факторів. Такий підхід до оцінювання економічної ефективності відповідає вимогам моделі сталого розвитку суспільства і ставить перед економічною наукою та практичними працівниками проблему розробки системних критеріїв і показників визначення ефективності виробництва на майбутнє.

Як відомо, рівень розвитку продуктивних сил і відповідні їм виробничі відносини, насамперед форми власності, відносять до умов економічного зростання, яке являє собою кількісне збільшення і якісне удосконалення суспільного продукту і факторів його виробництва. Умови економічного зростання створюють необхідний простір для раціональної реалізації факторів виробництва, до яких можна віднести стан матеріально-технічної бази, наявність кваліфікованої робочої сили, науково-технічний прогрес і постійне відновлення виробничого апарату, оптимальну структуру виробництва, розвиток інфраструктури, кооперацію і спеціалізацію, природні умови і забезпеченість ресурсами, економічну самостійність підприємств і розвиток ринку, економічну політику держави й інші фактори.

Економічне зростання у світовій практиці обчислюється, як правило, на основі динаміки валового національного продукту (або валового внутрішнього продукту) і вимірюється в незмінних цінах. Вимірювання у незмінних цінах як початкового, так і кінцевого періодів обумовлене необхідністю відображення особливостей змін структури виробництва, темпів появи нових продуктів тощо.

Методологія вимірювання економічного зростання, яка набула значного поширення в економічній літературі, виходить з того, що: по-перше, обчислюється індекс зростання в цінах початкового періо-

ду, який є вихідною точкою динаміки; по-друге, даний розрахунок робиться в цінах кінцевого періоду. Таким чином, реальний індекс економічного зростання виступає як середнє геометричне з двох індексів [1, с. 60]:

$$D_{n+1}/D_n = d_{n+1} d_n, \quad (12)$$

де D_{n+1}/D_n – темп зростання між періодами "n+1" і "n"; $d_{n+1} d_n$ – відповідно індекси економічного зростання в цінах періодів "n+1" і "n".

Результати економічного зростання позначаються на рівні продуктивності праці, темпах приросту валового національного продукту і національного доходу, на ступені задоволення потреб і рівні життя. З позицій виробництва економічне зростання виявляється в постійному вдосконалюванні факторів виробництва, упровадженні нових технологій, інакше кажучи, у постійному розвитку продуктивних сил і вдосконаленні виробничих відносин, що, в остаточному підсумку, характеризує рівень економічного розвитку країни.

До основних ресурсів економічного зростання, як відомо, відносяться праця, земля і капітал, що, у свою чергу, складаються з сукупності структурних елементів. Наприклад, капітал виступає як будинки, споруди, устаткування, сировина, паливо тощо, які безпосередньо впливають на процес формування ВВП. До капіталу можна віднести і науково-технічний прогрес, ступінь впливу якого на величину і структуру ВВП постійно підвищується. Поряд зі значущістю ступеня впливу на створюваний ВВП факторів пропозиції чималу роль відіграє такий зовнішній фактор економічного зростання, як сукупний попит суспільства.

Світова практика показує, що головними стратегічними факторами довгострокового економічного зростання в теперішній час стали технічний прогрес і фактори, що його визначають: підвищення якості устаткування, кваліфікації робочої сили і рівня організації виробництва [4, с. 202].

Нова якість економічного зростання передбачає формування ві-

дповідних умов, до яких можуть бути віднесені: створення якісно нової матеріальної бази виробництва на основі сучасних досягнень науково-технічного прогресу; структурна перебудова економіки з орієнтацією на наукомісткі галузі; застосування нових конструкційних матеріалів, зміна технології використання палива та енергії; широке впровадження нової ресурсозберігаючої технології; створення високорозвиненої інфраструктури; проведення реформи системи освіти, створення системи підготовки і перепідготовки якісно нової робочої сили.

Висновки. Таким чином, визначальна роль у забезпеченні нової якості економічного зростання приділяється науці і рівню її технологічного застосування. Перехід до нового, переважно інтенсивного типу економічного зростання пов'язаний з визначеним співвідношенням кількісних і якісних характеристик економічного розвитку. Однобічна орієнтація на зростання кількісних показників, напруженість виробничих програм неминуче супроводжуються зниженням ролі якісних орієнтирів у господарській діяльності підприємств. Однак надмірне скорочення темпів розширеного відтворення й уповільнення розвитку інвестиційної сфери можуть негативно позначитися на стані виробничого апарату, призвести до її старіння і консервації технічного рівня. В забезпеченні нової якості економічного зростання не можна недооцінювати зміни в структурі виробництва, спрямованості капіталовкладень.

Література

1. Багриновский К.А. Методологічні проблеми імітаційного моделювання / К.А. Багриновский, С.М. Мовшович і ін.// Економіка і мат. Методи. – 1980. – Т. ХУ1. – Вип.5.
2. Грабовецький Б.Є. Економічне прогнозування і планування: навчальний посібник. / Б.Є. Грабовецький – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 188 с.
3. Данилишин Б.М., Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів: методологія і практика / Б.М. Данилишина, Л.Г. Чернюк, М.І. Фащевський. За редакцією д.е.н., проф., чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина – Черкаси: ЧДТУ, 2006. – 315 с.

4. Ішук С.І. Розміщення продуктивних сил і територіальна організація виробництва: Навч. посібник. / С.І. Ішук – К. : Видавець Паливода А.В., 2002. – 260 с.

5. Иванова Ю.П. Математические модели в экономике. / Ю.П. Иванова, А.В. Лотов – М.: Наука, 1979.

6. Татаркин А.И., Пилипенко Е.В. Экономика знаний: проблемы теории и методологии. – Екатеринбург: Институт экономики УрО РАН, 2007. – 284 с.

7. Чернюк Л.Г., Клиновий Д.В. Розміщення продуктивних сил України. – К.- ЦУЛ, 2002. – 470 с.

8. Шеннон Р.Ю. Имитационное моделирование системы – искусство и наука. – М.: Мир, 1978. – 455 с.

УДК 874.744

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Проскура В.Ф., к.е.н.,

Мукачівський державний технологічний університет

Досліджено основні підходи до визначення сутності соціальних послуг, визначено їх особливі відмінні ознаки серед інших видів послуг, охарактеризовані особливості колективного споживання соціальних послуг.

Исследованы основные подходы к определению сущности социальных услуг, определены их особые отличительные признаки среди других видов услуг, охарактеризованы особенности коллективного потребления социальных услуг.

Постановка проблеми в общем виде, связь с научными и практическими заданиями

Сучасна світова економіка характеризується переходом країн до нового етапу розвитку продуктивних сил: від індустріальної стадії до постіндустріальної з пріоритетним розвитком сфери послуг, науки, освіти тощо. Відбувається інтелектуалізація економічного і соціального життя. Зростає роль соціальної сфери, зокрема таких її галузей як освіта і наука. Швидкими темпами зростає і значення інтелектуальної діяльності всередині інших галузей господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Дослідження стану соціальної сфери є актуальним не лише у зв'язку з необхідністю підвищення ефективності надання соціальних послуг у цілому світі, але й зі зростанням її стабілізуючого значення на ринку послуг і взагалі в умовах ринкової економіки. Проблеми розвитку сфери послуг, і зокрема соціального призначення привертають увагу багатьох науковців, зокрема певні аспекти вивчення даного питання знайшли своє відображення в працях С.І. Бандура, Л.Г. Богуш, В.М. Геєця, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, Ф.І. Євдокімова, Т.А. Заяць, Т.М. Качали, Р.П. Колосової, В.І. Куценко, Е.М. Лібанової, А.С. Лисецького, А.Ф. Мельник, В.П. Мікловди, Я.В. Остафійчука, В.І. Пили, К.В. Прокопишак, У.І. Садової, Л.К. Семів, Д.М. Стеченка, Г.І. Трілленберг, М.І. Фащевського, Л.Г. Чернюк та інших науковців. Водночас, враховуючи незавершеність процесу трансформації регіональної економічної системи та недостатню розробленість соціальних аспектів її розвитку в умовах ринку, дана проблема потребує більш глибокого вивчення.

Загальна мета дослідження

Метою даної статті є визначення особливостей соціальних послуг та їх основних видів.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

У найзагальнішому вигляді послугу можна визначати як діяльність, здійснювану індивідом або фірмою, спрямовану на задоволення потреб людей за певну плату. Оскільки послуга є процесом діяльності, то, на відміну від звичайних благ, вона невіддільна від виробника і споживача. Такий вид послуг називають чистими послугами. Під чистими послугами К. Маркс розумів ту частину витрат праці, яка не набуває предметної форми, не отримує самостійного буття у вигляді речі окремо від виконавця послуг і не входить складовою частиною у вартість якого-небудь товару [1, С.149].

Виробництво соціальних послуг виступає у вигляді „споживчого виробництва”, у формі діяльності і не залишає видимого, речового продукту, ці послуги невідчутні. Наприклад, освітні послуги роблять внесок у виробництво людського капіталу, при цьому результат не може бути представлений у наочній формі [2, С.47]. Так, Ф. Котлер розуміє під послугами величезну різноманітність видів діяльності і комерційних занять, які „одна сторона може запропонувати іншій і які в основному невідчутні і не приводять до заволодіння чим-небудь. Виробництво послуг може бути, а може й не бути пов’язаним з товарами в його матеріальному вигляді” [3, С.638].

У сучасній літературі немає єдності у визначенні послуг навіть як особливого предмету обміну. Перехід економіки в інформаційну епоху ще гостріше поставив це наукове завдання. Так, М. Кастельс звертає увагу на те, що категорія послуг включає діяльність, яка історично формується з різних соціальних структур і виробничих систем. Єдиною загальною рисою, яка об’єднує види діяльності в сфері послуг, є те, що цієї риси немає. Спроби визначити послуги через деякі внутрішньо властиві їм характеристики, такі як „невідчутність” у протилежність „матеріальності” товарів були рішуче позбавлені значення еволюцією інформаційної економіки [4, С. 202]. Насправді, в сучасній розвиненій економіці багато послуг мають значні речові компоненти, а речові товари включають нематеріальні елементи. Наприклад, сучасні освітні послуги немислимі без сучасних друкарських матеріалів і комп’ютерного програмного забезпечення.

Послуги в ринковій економіці також є результатом і предметом обміну. За визначенням американського економіста Т. Хілла, послуга – це зміна стану особи або товару, що належить будь-якій економічній одиниці, яка відбувається в результаті діяльності іншої економічної одиниці з попередньої згоди першої. Таке визначення дозволяє розглядати послуги як конкретний результат економічно корисної діяльності і робить останню предметом обміну чи торгівлі [5, С.148]

Послуги ми розглядатимемо як діяльність, невіддільну від без-

посереднього виробника і споживача, і як предмет обміну.

Об'єктом нашого дослідження є соціальні послуги, тому необхідно визначити їх особливі відмінні ознаки серед інших видів послуг. Так само як звичайні, вони є нематеріальними благами, вони відносяться до чистих послуг, оскільки найчастіше втілюють свій результат безпосередньо в самій людині. Відмінності від інших видів послуг пов'язані з особливостями їх надання споживачам.

У радянській економічній літературі соціальні послуги визначалися за двома принципами – безкоштовності і галузевої належності – і протиставлялися іншим видам – виробничим і особистим. До виробничих відносилися ті види послуг, необхідність надання яких пов'язана з виробництвом, задовольняє його запити, проте не диктується безпосередньо технологією чи організацією виготовлення продукту [6, С.58]. До особистих послуг – все те, що працівники отримують за своїми індивідуальними запитами і добровільним вибором незалежно від того, чи надається дана послуга за рахунок сімейного бюджету чи суспільних коштів (послуги пасажирського транспорту, зв'язку, торгівлі, кредитно-страхових установ у сфері обслуговування населення, громадського харчування, житлово-комунального господарства, побутового обслуговування, послуг культурно-просвітницьких установ). Важливою ознакою особистих послуг є те, що переважна їх частина надається за рахунок особистого бюджету. Соціальні послуги в даній класифікації були покликані задовольняти суспільні потреби. Необхідність, масштаби і ступінь їх розвитку визначалися, виходячи з інтересів розвитку всього суспільства, а надавалися вони, як правило, за рахунок коштів суспільних фондів споживання.

У радянській економічній традиції соціальні послуги визначалися переважно як безкоштовні послуги, як найважливіший компонент народного добробуту. До них прийнято було відносити продукцію таких галузей соціальної інфраструктури, як освіта, зокрема дошкільне виховання, медичне і культурне обслуговування, послуги для ста-

рих і непрацевдатних громадян та деякі інші. Безкоштовними вони були тільки в сенсі відсутності безпосереднього відшкодування витрат на їх виробництво у момент отримання, що дозволяло зробити обсяг їх споживання відносно незалежним від розмірів поточного доходу споживача. До переваг такого підходу можна віднести виділення суспільного характеру споживання соціальних послуг і необхідності створення особливих механізмів доведення їх до споживача. При визначенні соціальних послуг він фіксував сформовані способи їх надання в плановій економіці і тому не може бути поширений на ринкову і перехідну економіку [5, С.159].

Так само як радянські автори, Кастельс М. розглядає соціальні послуги як частину послуг взагалі, однак при цьому виділяє особливий механізм їх колективного споживання. У його системі послуги поділяються на розподільчі, послуги виробникам, соціальні й побутові послуги. Розподільчі послуги включають діяльність у сфері комунікацій, транспорту, а також торгові розподільчі мережі. Послуги виробникам – це допоміжні послуги бізнесу, які не обов'язково потребують високої кваліфікації зайнятих. Соціальні послуги включають всю сферу урядової діяльності, а також роботи, пов'язані з колективним споживанням. Побутові послуги – це послуги, пов'язані з індивідуальним споживанням [4 С.205]. Підхід, запропонований М. Кастельсом, дозволяє точніше визначити місце соціальних послуг у сучасній ринковій економіці.

Колективне споживання соціальних послуг полягає не в тому, що вони безкоштовно надаються державою, а в тому, що в їх виробництві і споживанні беруть участь різні економічні суб'єкти – домогосподарства, фірми і держава – і потрібна організація їх ефективного поєднання. В процесі їх споживання задовольняються одночасно як індивідуальні, так і колективні потреби, тому при виробництві соціальних послуг складно виділити безпосереднього одержувача послуги або суб'єкта споживання. Певну частину послуг, пов'язаних з його відтворенням, працівник може і має економічний інтерес оплачувати

самостійно. Але з урахуванням особливостей відтворення працівника, його життєвого циклу він не завжди може свідомо здійснювати вибір, оплачувати споживання життєво важливих соціальних послуг. Тому в ряді випадків витрати на соціальні послуги здійснюють інші зацікавлені економічні суб'єкти. Так, витрати на збільшення людського капіталу можуть здійснювати інші домогосподарства, фірми, громадські організації, держава. В даному випадку не можна жорстко розділити і регламентувати функції і обов'язки кожного учасника, це дуже динамічний і одночасно індивідуалізований процес. Результатами ж незалежно від джерела фінансування розпоряджатиметься більшою мірою сам індивід. Значна кількість споживачів і одночасно інвесторів створює проблему закріплення прав усіх учасників цього процесу.

Багато сучасних російських дослідників розглядають соціальні послуги в аспекті галузевого вивчення соціальної сфери. Вони підкреслюють зв'язок споживання соціальних послуг з накопиченням людського капіталу [7, С.189]. В результаті критерієм ефективності надання соціальних послуг є не отримання прибутку безпосереднім виробником, а стабілізація і підвищення доходів домогосподарств для забезпечення процесу накопичення людського капіталу.

Згідно із Законом України „Про соціальні послуги” соціальні послуги – комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя [8].

Водночас, на нашу думку, дане визначення є певним чином незавершеним та вузьким за змістом, законодавство України у якості споживачів соціальних послуг виділяє соціально незахищені верстви населення. У структурі послуг варто виділити послуги соціального призначення, що задовольняють життєво важливі потреби населення – соціальні послуги, споживачами яких є весь соціум, суспільство.

Використовуючи всі вищеназвані підходи, можна визначити соціальні послуги як діяльність держави й інших економічних суб'єктів у різних формах, пов'язану з колективним споживанням, спрямовану на стабілізацію і підвищення доходів економічних суб'єктів у разі їх недостатності для забезпечення нормального накопичення людського капіталу. Схожість і відмінності послуг взагалі і соціальних послуг зокрема можна подати у вигляді таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Соціальні послуги: їх схожість і відмінності стосовно інших видів послуг

СПІЛЬНЕ	ОСОБЛИВЕ
1. Послуги – це діяльність економічних суб'єктів переважно нематеріального хапа-	1. Колективний характер споживання.
2. Послуги невіддільні від виробника і	2. Значна роль у накопиченні людсь-
3. Послуги є предметом обміну.	3. Інший критерій ефективності виро-

Висновки й перспективи подальших досліджень

Таким чином, послуги ми розглядаємо як діяльність, невіддільну від безпосереднього виробника і споживача, і як предмет обміну.

Особливі відмінні ознаки соціальних послуг серед інших їх видів полягають в тому, що вони так само як звичайні, є нематеріальними благами, та відносяться до чистих послуг, тому що найчастіше втілюють свій результат безпосередньо в самій людині. Відмінності ще пов'язані з особливостями їх надання споживачам. Відмінна особливість соціальних послуг у сучасній змішаній економіці виявляється в тому, що при споживанні соціальних послуг виникають значні зовнішні ефекти, які полягають у розбіжності між приватними і суспільними витратами і вигодами споживання. Зовнішні ефекти визначають основну проблему виробництва даного виду послуг – неможливість їх виробництва в масштабах, що відповідають критеріям суспільного добробуту на грошовій основі, при повному відшкодуванні витрат виробника безпосередніми споживачами.

Загалом, можна визначити соціальні послуги як діяльність держави та інших економічних суб'єктів у різних формах, пов'язану з колективним споживанням, спрямовану на стабілізацію і підвищення доходів економічних суб'єктів у разі їх недостатності для забезпечення нормального накопичення людського капіталу.

Висока значущість даного виду послуг для суспільства в цілому визначає необхідність формування особливих механізмів їх суспільного виробництва і споживання. Аналіз специфіки соціальних послуг, пов'язаних із зовнішніми ефектами, дозволяє зробити висновок про необхідність поєднання ринкових і неринкових механізмів їх надання.

Література

1. Маркс К. Теории прибавочной стоимости // Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., т. 26. ч. 1. – 508с.
2. Щетинин В.П., Хроненков Н.А., Рябушкин Б.С. Экономика образования: Учебное пособие. – М.: Российское педагогическое агентство, 1998. – 306с.
3. Котлер Ф. Основы маркетинга. – М., 1990. – С. 736.
4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608с.
5. Сфера услуг: новая концепция развития / В.М. Рутгайзер, Т.И. Корягина, Т.И. Арбузова и др. – М.: Экономика, 1990. – 159 с;
6. Сфера обслуживания при социализме. / Под ред. Капустина Е.И. – М.: Мысль, 1968. – 292с.
7. Бабич А.М., Егоров Е.Н., Жильцов Е.Н. Экономика социального страхования: Курс лекций. – М.: ТЕИС, 1998. – 189 с.
8. Закон України „Про соціальні послуги” / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003. – № 45. – ст.358 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=966-15

УДК 314.7

УЗАГАЛЬНЕННЯ НАУКОВИХ КОНЦЕПЦІЙ ЩОДО МІГРАЦІЙНОГО РУХУ НАСЕЛЕННЯ

*Решетова Г.І., к.держ.упр., доцент,
Донецький державний університет управління*

У статті розглянуті різні наукові підходи щодо міграційного руху населення, узагальнено практичні рекомендації та висновки про різні аспекти міграції.

В статье рассмотрены разные научные подходы относительно миграционного движения населения, обобщены практические рекомендации и выводы о разных аспектах миграции.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Роль міграційних процесів у життєдіяльності українського суспільства постійно зростає, причиною чого є якісна зміна цих процесів, зумовлена новою парадигмою розвитку України як незалежної держави. Сьогодні українське суспільство стає більш відкритим, з'являється можливість вільного вибору країни проживання і в силу цього еміграція стає своєрідним індикатором наявності свободи вибору в Україні. Оскільки суспільні процеси в Україні стають більш динамічними, то і міграція набуває якісно нових ознак. Міграційні процеси в нашій країні останнього десятиріччя 20-го століття, після проголошення державної незалежності, набувають нових рис і значно відмінні від тих, які мали місце у попередні роки. Ці особливості дослідники виявляють зокрема в етнічному складі, у соціальній, освітній, професійній і віковій структурі мігрантів. Проблеми, що сьогодні породжуються міграційними процесами, потребують комплексних досліджень з метою забезпечення сучасного наукового супроводження діяльності з регулювання міграційних процесів. Це надасть можливість розвитку позитивних тенденцій, що впливатимуть на зростання рівня економіки та соціальну збалансованість, а також вироблення ефективної політики щодо протидії нелегальній міграції і торгівлі людьми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Зазначеною проблемою займалися багато українських та зарубіжних економістів та соціологів, а саме: М. Агафонов, Е. Алаєв, М. Баранський, В. Давидович, В. Джаман, М. Долішній, С. Лавров, М. Паламарчук, Ю. Пітюренко, О. Хомра, Б. Хорєв, О. Шаблій та інші.

Загальна мета дослідження

Узагальнити наукові концепції щодо міграційного руху населення.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Міграційним процесам та проблемам, що з'являються у ході їх регулювання, приділялася увага багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців ще у кінці ХІХ століття. Але феномен міграції мав місце ще набагато раніше, виступаючи, головним чином, у формах кочування та військових переселень. Перше трактування терміну «міграція» згадується в науковій літературі в кінці 19 століття англійським науковцем Е. Равенштейном у праці «Закони міграції», який характеризує міграцію як безперервний процес, що обумовлений взаємодією чотирьох основних груп чинників: які діють у початковому місці проживання мігранта, на стадії його переміщення, в місці в'їзду і чинників особистого характеру. Автором вперше була дана класифікація міграції населення залежно від типу кордонів, що пересікалися, часу перебування в місці в'їзду, способу реалізації переміщення, причин переселення соціальних груп, що беруть участь в міграційному процесі. Е. Равенштейн також визначив одинадцять міграційних законів, які діють і в умовах сьогодення. Наприклад, останнє правило вказувало на те, що економічні причини міграції є визначальними [1].

До проблеми, з точки зору переміщення робочої сили, зверталися К. Маркс, Ф. Енгельс. Так, К. Маркс під мобільністю розуміє всебічну рухливість працівників. Рухливість населення, у свою чергу, полягає в основі виробничих відносин: у віддаленні робочої сили від засобів виробництва. Специфіка переселенських рухів полягає ще й у

тому, що окремі міграційні потоки виступають як частини єдиного процесу стихійного розподілу робочої сили між ділянками накопичення капіталу [2].

Питання міграції, пов'язані з економічними і демографічними проблемами, освітлював А. Роджерсом [3]. Основи для соціологічних підходів до вивчення міграційних процесів закладені в працях М. Вебера, Р. Зіммеля, Т. Парсонса. Серед крупних робіт в області соціології міграції можна назвати працю У. Томаса і Ф. Знанецького «Польський селянин в Європі і Америці» [4,5]. В цій роботі було проведено аналіз наслідків міграційних процесів і адаптації мігрантів на основі використання якісних методів. В якості предмета дослідження розглядається поведінка індивідів, які випробовують на собі вплив середовища і під цим впливом відбувається формування нових зразків поведінки. Автори згаданої праці соціальне життя індивіда розуміли як процес адаптації. Інформація, отримана під час аналізу особистих документів емігрантів, дозволяла збудувати типологію соціальних характеристик на основі реальної динаміки мотивацій конкретних людей, змодельовати механізм адаптації індивіда до середовища, а також представити варіанти, що характеризують можливі шляхи пристосування [5].

Велику увагу питанням дослідження міграції приділяли такі відомі дослідники та представники Чиказької школи, як Р. Парк, Е. Берджес і Р. МакКензі. Вони, в ході розробки концепції чотирьох рівнів організації співтовариства, розглядали екологічний порядок як просторову структурування людських переміщень. Питання міграції були у фокусі дослідницької уваги даних американських вчених й при розробці концепції маргінальної особи, яка, на думку Р. Парка, стає результатом розвитку сучасного типу суспільства, для якого характерна максимальна інтенсифікація мобільності й міграції. Е. Берджес, Р. Парк і Р. МакКензі в спільній роботі «Місто» обґрунтували ідею про те, що міграція (просторова мобільність сімей, індивідів, інститутів) виступає як показник і прискорювач соціальної мо-

більності [6].

Один із перших типологічних підходів до історичних форм міграції був запропонований В. Зомбартом. Він досліджував велику внутрішньоєвропейську міграцію єврейського народу, точніше, переселення з Півдня на Північ, і звернув увагу на те, що «там, де вони з'являлися, господарське життя розквітало; там, звідки вони вирушали, воно завмирало». Таким чином, В. Зомбарт простежив зв'язки між переселенцями та розвитком «капіталістичного духу», і виокремив одиничні й масові типи переселень. Ж. Дюваль розглядав міграційні рухи поза часом і конкретно-історичними умовами, пояснюючи міграцію «прагненням до кращого» відповідно до «закону природи»; міграція «має своє глибоке коріння в природжених потребах та інстинктах людини». Американський соціолог Дж. Беккер вважав, що причини переселенських рухів слід шукати поза людиною, намагався вивести закономірності міграцій з географічних чинників, таких як клімат, рельєф місцевості, родючість ґрунтів.

У літературі кінця 19-початку 20 століття до використання терміну «міграція» уживалися поняття «переселення», «колонізація». Міграційні процеси в 1920-1930-і рр. розглядалися як «масові за своїми розмірами та стійкістю переміщення народів або частин населення, які не лише виходять за межі даної країни, але і що здійснюються в межах однієї і тієї ж країни або держави» [7]. 1930-1950-і рр. в СРСР були часом, коли дослідженням міграції населення спеціально не проводились. Дослідження міграції в колишньому СРСР було обумовлене об'єктивним ходом динаміки переміщень значних мас людей, що була зумовлена процесами індустріалізації, урбанізації, а в постсоціалістичному демократичному суспільстві загостренням соціально-політичної ситуації, економічною кризою, екологічними катастрофами, розширенням зони міжнародних конфліктів. Ще за доби соціалізму намітилася тенденція до комплексного вивчення міграції представниками різних наук. Так, в Україні вивченням проблем міграції займаються такі вчені, як Хомра О.У., Малиновська О.А., Шуль-

га М., Победа Н.А., Гнибіденко І.Ф., Долішній М., Козоріз М., Майданник І.П., Петрова Я.

Слід відзначити, що в Україні, тодішній УРСР, дослідження, присвячені міграційній проблематиці, розпочалися дещо пізніше, з кінця 60-х років ХХ ст. Серед інших авторів, яких хвилювало питання міграції, необхідно назвати роботи Кабузана В.М. та Проскури Н.Л. Основною темою їх наукових розвідок стали проблеми реалізації організованих форм переселень, питання розробки нового категоріального апарату, методів дослідження, а також показників, що віддзеркалювали територіальні переміщення населення.

Велика увага вчених у середині 60-х років приділялася також формуванню міграційних потоків людей, які, перебираючись із сільської місцевості в міста і селища міського типу, ставали основним кістяком робітничого класу. З одного боку, така тенденція йшла на користь індустріальному розвитку, з іншого, сприяла втраті трудових ресурсів у селах, багато з яких згодом приходили в запустіння. Люди, що знаходяться в працездатному віці, представниками яких частіше всього виступала молодь, назавжди перебиралися в міста, позбавляючи, тим самим, можливості вижити сільську глибинку. Тому в цей період були розроблені класифікаційні фактори міграції та розкритий їхній вплив на різні групи населення.

У роботах того періоду відзначалося, що існують два моменти, які мають принципове значення при підході до цієї проблеми. Перший - відносна самотійність проблем міграції в містах і сільській місцевості. Це пояснювалося наявністю існуючих розходжень між містом і селом, індустріальною та аграрною працею, між умовами і способом життя міського і сільського населення. Другий - очевидна пов'язаність і складний взаємний вплив міграційних процесів, що протікають у міській і сільській місцевості. Останнє визначалося діалектичною єдністю і взаємодією причин міграції в районах виходу і поселення. Пояснення такого роду, відповідаючи заданим параметрам суспільного розвитку, підсилювалися припущеннями про те, що сільсь-

кі місцевості втрачають своє початкове призначення, і в цьому зв'язку, необхідно у більшості розвивати міську інфраструктуру, яка повинна забезпечити всім необхідним прибуваюче населення. У цьому зв'язку аналізувалася роль міграції у зростанні великих міст.

Констатуємо, що складна структура міського населення істотно розрізняється по розміру, народногосподарським функціям, адміністративному статусу, часу виникнення, темпам росту, вчені справедливо думали, що це обумовлює в них розмаїтість міграційних процесів. Така розмаїтість виявлялася багато в чому, в тому числі і у співвідношенні джерела росту, інтенсивності міграції, складів що мігрують, районів їхнього виходу і поселення. Це впливало на значні коливання міграційного приросту в столицях союзних республік і деяких міських районах. Однак зріст міст відбувався не тільки за рахунок переміщення в них людей з інших районів, зокрема, із сільської місцевості. Цьому сприяло розширення власних меж міст, під юрисдикцію яких була притягнута значна частина прилеглих населених пунктів. Дослідження міграції в ряді великих агломерацій показували наявність активних міграційних процесів, взаємозв'язок і взаємозалежність, існуючих між, умовно кажучи, міграційним приростом «ядра» і периферійних зон. На практиці це виражалося в тому, що при збільшенні міграційного приросту скорочувався міграційний приріст районів, які входять в агломерацію. І, навпаки, уповільнення темпів росту «ядра» агломерації вело до збільшення темпів росту її периферійних районів.

Відзначалося також, що в містах різної величини неоднаково співвідношення природного і міграційного приросту. Загальна тенденція перебувала в тому, що з зростанням розміру міста, особливо в групі міст із населенням понад 500 тис. осіб, значно підвищується частка міграції в прирості населення. У той же час при аналізі інтенсивності міграційного приросту була виявлена інша картина: найбільша інтенсивність приросту була характерна для міст із населенням 50-100 тис. осіб і 100-500 тис. осіб. Такі закономірності міграції пов'язу-

валися з виконуваними ними народногосподарських функцій, які вважалися визначальними у формуванні міграційних потоків різних професійних груп.

З подібними результатами досліджень не можна не погодитися, тим паче, що вони проходили в непростих соціально-політичних умовах і відображали процеси, які відбувалися в країні. Але не зовсім зрозумілим залишається висновок деяких авторів про те, що зв'язок міграції з функціональним типом не випадковий і, що він свідчить про значну роль зайнятості у формуванні міграційних потоків. Такий погляд на міграцію обумовлювався порівняльним аналізом двох груп міст: із переважно розвиненою паливною і хімічною, а також нафто-хімічною промисловостями. Перша група міст мала тенденцію до відтоку населення, друга ж - навпаки, до його притоку. Водночас, зводити міграцію населення тільки лише до такого порівняння навряд чи виглядає кращим, оскільки існувала ціла система оргіаборів на великі об'єкти різних сфер народногосподарського комплексу, і була, в основному, регулятором міграції. А якщо не забувати потужний вплив домінуючої ідеології, спрямований на її забезпечення, то очевидним є наступний висновок: міграційні процеси того часу носять примусовий характер і їх потужній потенціал, в основному, був спрямований на розвиток народногосподарського комплексу. До такого висновку можна відноситися по-різному, однак, по закінченню багатьох років видно, що зусиллями сотень тисяч мігрантів створені унікальні об'єкти, які і донині мають важливе народногосподарське значення. Що ж стосується наукових розробок, які обґрунтовували і супроводжували міграцію, то вони направило формували суспільну думку, зумовлювали в багатьох випадках прийняття управлінських рішень, мобілізували значні маси людей на вирішення задач, які стояли перед країною.

Однак міграційні процеси вимагали нових наукових обґрунтувань по мірі того, як змінювалися уявлення про суспільний розвиток і з'являлися прецеденти регіональної незбалансованості у загальному

пересуванні людей, викликані особливостями їхнього життя і побуту. Вчені, які досліджували різні міграційні течії прагнули науково пояснити цей феномен. Тому в роботах тих років робилися спроби опису його сутності. Зокрема, у них відзначалася відсутність єдності у визначенні поняття «міграція» населення. Апелюючи до цього, автори висловлювалися з приводу того, що в літературі зустрічаються три різних тлумачення терміна «мобільність». У одних випадках вона розглядалася як синонім переміщення, в інших - як загальне поняття потенційної, і реальної міграції, і, по-третє - як готовність населення до зміни свого територіального статусу.

Наукова полеміка з приводу термінології носила серйозну спрямованість, оскільки відсутність єдності в розумінні міграційної термінології завжди вважалася серйозним пробілом в суспільствознавстві. Наукові дискусії з цього приводу мали не тільки заочний, але й очний характер. Віддаючи перевагу третьому тлумаченню терміна мобільність, тобто потенційній готовності населення до зміни свого територіального статусу, його прихильники пояснювали значимість психологічної готовності людей до переміщення і, власне, переміщення. Така позиція, по суті, могла б скласти уявлення про те, що мова йде про суб'єктів міграційного процесу, у ролі яких можуть виступати конкретні особистості, а також спільності людей, які мають бажання і можливості починати зусилля по переміщенню в інші регіони. Однак про це можна тільки здогадуватися, оскільки прямо про суб'єктів міграції нічого не говорилося. Проте, істотним внеском у вітчизняну науку можна вважати розроблення класифікаційних характеристик міграції, її видів, типів і форм.

Наприкінці 70-х років ХХ ст. українські вчені Онікієнко В.В., Сич О.С. та Трубенко Б.І. зазначали, що під територіальною мобільністю слід розуміти будь-які просторові переміщення, навіть ті рухи населення, що пов'язані зі вступом молоді до ПТУ, технікумів та ВНЗ, з організованим набором сезонних робітників для галузей народного господарства [8].

Хомра О.У. зазначає, що під міграцією населення слід розуміти такі територіальні переміщення населення, що пов'язані зі зміною місця проживання. Проте «місце проживання» повинно розглядатися не як те місце, де людина прописана, а як зона його функціонування. Крім того, даний український дослідник пропонує класифікацію форм міграції, розробляє головні принципи міграційної політики [9].

В Україні, починаючи з 1990-х років, опублікована значна кількість робіт, присвячених міграційній проблематиці, причому були розставлені нові акценти, що безпосередньо відображали соціальні та політичні зміни після розпаду СРСР. Актуальними були проблеми переміщення населення з сіл до міст, проблеми тимчасової та маятникової міграції, міграції населення у суспільстві, що трансформується. Так, Малиновська О.А. дала характеристику міграційної ситуації в Україні, починаючи з 90-х років ХХ століття, проаналізувала тимчасові виїзди наших громадян в інші країни, зробила наголос на те, що економічні причини стають вирішальними. Крім того, автор розглядає правові основи формування міграційної політики [10]. Так було відзначено, що протягом багатьох років дані про міграцію не публікувалися у відкритій пресі, що не дозволяло обговорювати ці проблеми й обмінюватися результатами досліджень. Це в свою чергу, сприяло тому, що вчені не змогли вчасно пояснити і спрогнозувати проблему біженців. Проблеми соціально-політичного та економічного розвитку країни підсилювала міграцію і сприяла їй. Багатотисячні людські переміщення стали носити відкриту і сховану форми. Перша була викликана масовим відтоком населення з Азербайджану і Вірменії, друга - з інших союзних республік. Відзначалося також, що з проблемою міграції пов'язане загострення міжнаціональних відносин у тих республіках, де зберігається потреба в завезенні додаткових трудових ресурсів для роботи на підприємствах, тоді ще союзного підпорядкування, розміщених без обліку демографічного фактора.

Також слід виокремити дослідження М. Шульги, який докладно

проаналізував процеси імміграції та еміграції в Україні у 90-х роках.

З 2000 року розпочинається досить активне дослідження різних проблемних вузлів міграції, найбільш хвилюючими темами стають: причини, фактори і наслідки трудової міграції, мотиви й еміграційні настрої наших співвітчизників, проблема міграції в контексті глобалізації, безпеки і толерантності, проблема інтелектуальної міграції тощо. Так, Пирожков С.І. розглядає чинники та наслідки зовнішньої трудової міграції, розробляє такі поняття як «міграційна рухливість» населення та «міграційний обмін», конструює структуру цілей і структуру причин виїзду громадян України за кордон [14]. Прибиткова І.М. також аналізує причини і передумови української трудової міграції, конкретизує такі поняття як: якість життя, соціальне самопочуття, міграційні плани, міграційна настанова, міграційна політика; розглядає трудових мігрантів у соціальній ієрархії українського суспільства [15].

Крім загальних характеристик причин виникнення міграції, виявлення її позитивних і негативних наслідків для розвитку суверенних держав у нинішніх умовах, у всіх аналізованих вище літературних джерелах надаються даються практичні рекомендації та робляться висновки про нові аспекти міграції та нормалізацію цього процесу. Узагальнюючи їх, можна сконцентрувати увагу на наступному:

- протягом останнього часу сформувалися тенденції латентних і відкритих міжнаціональних конфліктів у регіонах з поліетнічним складом населення;

- націоналістичні сили, наявні серед частини корінних народів колишніх союзних республік, які вимагали свободи і суверенітету, зайняли непримиренну позицію стосовно інших народів, що мешкають разом з ними, особливо, національним меншинам, які намагалися заявити про себе;

- розростання міжнаціональних протиріч до рівня конфліктів у визначеній мірі залежить і від позицій, яку займають національні

меншини;

- попередження небажаних наслідків міграції можливі при дотриманні взаємовигідних умов, які повинні базуватися на інтересах сторін і бути захищені законодавчим порядком;

- необхідно матеріальне і духовне забезпечення міграційного процесу з боку держави, починаючи з моменту появи реальних намірів людей переїхати на іншу територію, закінчуючи наданням їм допомоги в одержанні роботи, а також пільг, визначених законодавчим порядком;

- з огляду на соціальну та етнічну диференціацію міграційних потоків, які розрізняються своїм економічним укладом, способом життя, традиціями і моральними звичаями, направити зусилля по використанню можливостей людей-мігрантів у вирішенні народногосподарських завдань і т.д.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Розглянуті сукупні наукові роботи значно розширюють межу вивчення міграції, здатні забезпечити високий ступінь достовірності одержуваних результатів дослідження, а також дозволяють формулювати необхідні висновки і рекомендації, пов'язані з раціональними рішеннями її проблем в інтересах суспільства. Але, на нашу думку, сьогодні є поняття, які мають бути більш глибоко та детально проаналізовані, а саме: у вітчизняній праці мало уваги приділяється сучасним теорії міграційних процесів, відсутній чіткий розподіл понять «міграція» й «мобільність». Пропонуємо наступне трактування поняття «міграція» - це будь-яке переміщення у просторі, сукупність механічних, професійних і галузевих переміщень та змін просторового положення мігрантів відносно територіально закріплених структур населення.

Література

1. Ravenstein E.G. The laws of migration // I. Journal of the Royal Statistical Society. - № 48. June 1885. - P. 167-227.
2. Маркс К. Капитал // Маркс К. и Энгельс Ф. Сочинения.- Изд.2. -Т.23.- 1952.

3. Rogers A., Vertovec S. The urban context. Ethnicity, social networks and situational analysis.-Oxford, 1995.
4. Вебер М. Избранные произведения. М., 1996; Зиммель Г. Социальная дифференциация: социологическое и психологическое исследование // Тексты по истории социологии XIX - XX веков. - М., 1994; Парсонс Т. Структура социального действия. -М., 2000.
5. Thomas W. , Znaniecki F. The Polish peasant in Europe and America. - N.Y., 1972.
6. Burgess E. W. The Growth of the City: An Introduction to a Research Project / E. W. Burgess // Park R. E., Burgess E. W., McKenzie R. D. The City. – Chicago : The University of Chicago Press, 1925. – P. 47-62.
7. Гримм Э.Д. Основные типы миграционно-колонизационных процессов, их происхождение и характер // Труды института / Государственный научно-исследовательский институт. – 1924. – Т.1. – С. 40-41.
8. Оникиенко В.В. О территориальной мобильности трудовых ресурсов [Текст] / В.В. Оникиенко, А.С. Сыч, Б.И. Трубенко.В кн.: Проблемы использования трудовых ресурсов. К, 1975.189 с.
9. Хомра А.У. Миграция населения: вопросы теории, методики исследования [Текст] / А.У. Хомра.К.: Наукова думка, 1979.146 с.
10. Малиновська О. Проблема зовнішньої трудової міграції в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступа: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/seminary/2003/sem11-11.htm#mal>
11. Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями. - К.: Вид-во НАДУ, 2004. - 236 с.
12. Пирожков С.И., Малиновская Е.А., Хомра А.У. Трудовая миграция населения Украины: социально-экономический аспект. - К.: НИПМБ, 2003. - 134 с.
13. Малиновська О.А. Міграційна ситуація та міграційна політика в Україні. - К.: НІСД, 1997. - 69 с. - (Сер. "Соціальні стратегії; Вип.3).
14. Пирожков С.І., Малиновська О.А., Марченко Н.М. Зовнішня міграція в Україні: причини, наслідки, стратегії. - К.: Академпрес, 1997, - 127 с.
15. Прибиткова І.М. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний вимір (Концептуальні підходи, визначення, досвід вирішення). Енциклопедія. - К.: Довіра, 1998. - 912 с.

УДК 339.73:339.9

ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМНИХ ЗМІН У ПРОЦЕСІ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Смерічевський С.Ф., д.е.н., професор,
Тарасова О.В., к.е.н.,
Донецький державний університет управління*

У статті проведено аналіз сучасного стану розвитку транснаціональних банківських організацій, визначено вплив системних змін у процесі транснаціоналізації банківської діяльності в забезпеченні збалансованості світового господарства в умовах кризи.

В статье проведен анализ современного состояния развития транснациональных банковских организаций, определено влияние системных изменений в процессе транснационализации банковской деятельности в обеспечении сбалансированности мирового хозяйства в условиях кризиса.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Рівень розвитку економіки країн світу значною мірою залежить від стану банківської системи, як найбільш важливого інструменту мобілізації капіталу. Розвиток глобалізаційних процесів, формування глобальних фінансових ринків, концентрація та централізація банківського капіталу обумовили виникнення транснаціональних банків, внаслідок чого у світі відбувається зростання ступеня монополізації міжнародного банківського ринку найбільшими транснаціональними банківськими організаціями (ТНБ), що є результатом концентрації банківського капіталу на міжнародному рівні. Зміни, які відбуваються у світовій банківській системі, все більше призводять до постійного перегрупування сил у міжнародному банківському бізнесі.

У цьому зв'язку дослідження впливу системних змін у процесі транснаціоналізації банківської діяльності на розвиток міжнародної банківської діяльності, яке повинно бути направлено на зміцнення банківського сектора, поліпшення його здатності витримувати шоки, що виникають унаслідок фінансових і економічних криз, є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Питанням аналізу й оцінки сучасного стану діяльності ТНБ в умовах глобалізації присвячено роботи таких дослідників, як: А. Гальчинський, О. Дзюблюк, Ю. Ващенко, В. Геєць, С. Лондар, В. Міщенко, І. Рогач, Н. Стукало, Л. Руденко-Сударєва, А. Семенов. Серед зарубіжних економістів, що досліджували проблематику транснаціоналізації банківської діяльності можна відзначити праці С. Айвазяна, А. Анікіна, Э. Джагитяна, М. Єршова, Л. Красавиної.

Однак, незважаючи на досить велику кількість робіт з даної тематики, подальше дослідження стану транснаціоналізації банківської діяльності і визначення її ролі в забезпеченні збалансованості світового господарства в умовах тривалої світової фінансової кризи вимагає його подальшого вивчення й аналізу.

Загальна мета дослідження

Метою даної роботи є комплексний аналіз сучасного стану транснаціональних банківських організацій й виявлення системних змін у процесі транснаціоналізації банківської діяльності, обумовленої процесом глобалізації, а також сучасною світовою фінансово-економічною кризою.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Одним із головних проявів фінансової глобалізації в умовах циклічності світової економіки є транснаціоналізація банківської діяльності. Вона розглядається як процес розширення міжнародного бізнесу банків, їх виходу за національні кордони окремих країн, сприяє максимальній адаптації банківського сектору економіки до сучасних світогосподарських тенденцій і стану світової фінансової системи. Банківська транснаціоналізація – це основний компонент і одночасно важливий економічний механізм загальних процесів глобалізації, а також ключовий регулятор, що забезпечує узгоджене функціонування світової економіки у глобальних умовах.

Транснаціональні банки, будучи суб'єктами світового господарства, використовують зростаючі в умовах глобалізації можливості, розширюючи свою міжнародну діяльність для освоєння нових ринків фінансових і банківських послуг, а також сприяють посиленню інтернаціоналізації господарських зв'язків і фінансово-банківській діяльності, інтеграції національних економік у світову. Загальні активи комерційних банків світу оцінюються у 40 трлн дол. Група із 500 найбільших транснаціональних банків контролює приблизно 34 трлн дол. банківських активів, з них 100 банків контролюють 20 трлн дол. банківських активів. У своїй визначальній частині ТНБ представляють інтереси країн «великої сімки» (G-7), до якої входять США, Японія, Німеччина, Франція, Великобританія, Італія та Канада, а також країн з економікою, яка розвивається найшвидшими у світі темпами – Китаю, Бразилії, Індії, Сінгапура [1].

В умовах кризи транснаціональні банки зіштовхнулися зі складними ризиками: високою волатильністю ринків, дисбалансами з ліквідністю, втратами на ринку цінних паперів, зміною моделі економічної поведінки клієнтів.

Незважаючи на те, що світова економіка поступово відновлюється після глобальних дисбалансів, вона є нестійкою системою: відносини країн світового економічного авангарду та світової периферії змінилися. У даний час транснаціональні банки виступають одночасно основою та загрозою збалансованому світовому устрою.

Позиції найбільших банків світу за обсягом капіталу наведено в табл. 1 [2], з якої видно, що склад учасників найбільших банків світу до та після кризи значно змінився. Так, у 2007 р. серед найбільших банків світу домінували банки США, Франції, Великобританії та Японії.

За підсумками 2012 р. до десятки найбільших за капіталом банків світу ввійшли банки США, Японії, Китаю і Великобританії. У 2007 р. жоден банк Китаю не був у десятці найбільших банків світу, тоді як у 2012 р. китайські банки показали найвищий рівень капіталі-

зації.

Таблиця 1

Найбільші за обсягом капіталу банки світу до та після кризи (2007-2012 рр.)¹, млрд дол. США

Ранг	Банк	Країна	Капітал	Банк	Країна	Капітал
	2007			2012		
1	Citigroup	США	91,8	ICBC	Китай	233,69
2	Credit Agricole SA	Франція	89,4	CCBC	Китай	225,89
3	HSBC Holdigs	Великобританія	88,9	HSBC Holdings	Великобританія	184,98
4	Bank of America	США	88,1	Wells Fagro	США	164,84
5	JPMorgan Chase Bank National	США	81,2	JPMorgan Chase B.N	США	163,31
6	Mizuho Financial Group	Японія	67,8	Bank of China Limited	Китай	142,64
7	Mitsubishi UFJ	Японія	67,0	Citigroup	США	140,30
8	Royal Bank	Великобританія	59,6	Agricultural Bank of Chine	Китай	135,26
9	Sumitomo Mitsui Finan-cial Group	Японія	34,2	Bank of America	США	133,38
10	BNP Paribas	Франція	32,5	Itau Unibanco	Бразилія	94,95

¹ Складено на основі джерела [2].

За показником власного капіталу за 2012 р. чотири банки Пекіна посіли провідні позиції у світі, обігнавши навіть найбільший банк Європи BNP Paribas (Франція). Однак слід відзначити, що найбільші китайські банки перебувають у власності держави та регулювання банківської системи Китаю має свої особливості (обов'язкове резервування, регульований курс юаню тощо), які не цілком відповідають

міжнародним стандартам [3].

У той же час європейські банки США й розвинутих європейських країн під час кризи продемонстрували значні проблеми з ліквідністю, погіршили фінансові результати і втратили колишні міжнародні рейтинги. У розпал боргової кризи у 2011 р. рейтингове агентство Standard & Poor's знизило рейтинги 7 найбільшим банкам Італії (у тому числі таким гігантам, як Sanpaolo і Unicredit), в активах яких виявилася значна частка державних облігацій європейських країн, і погіршило прогноз 8 італійським банкам. У свою чергу, рейтингове агентство Moody's знизило рейтинги найбільшим американським банкам Bank of America, Wells Fargo і Citigroup, що стало відповіддю на скорочення їм урядової допомоги, а також 8 грецьким банкам через проблеми з державним боргом [4].

Активи найбільших ТНБ світу у 2011 р. показали незначний приріст за чотири роки від – 1,7 до 57,1%. Щодо активів китайських банків, то вони збільшуються досить стрімко – від 111,3 до 133,9%. Це пояснюється, насамперед, тим фактом, що Китай є однією з країн, економіка якої на рік зростає більш ніж на 5%. Крім того, у 2012 р. монетарні регулятори Китаю внесли зміни до існуючої політики допуску іноземного капіталу на внутрішній ринок. Зокрема, відповідно до нових правил, опублікованих Комісією з регулювання ринку цінних паперів КНР, іноземним інвесторам дозволяється придбання до 30% акцій компанії, яка перебуває під юрисдикцією Китаю. Раніше правила регулятора допускали купівлю тільки 20% активів [3].

Не менш актуальною на сьогодні є проблема якості активів у балансах провідних банків світу. За оцінками МВФ [5], акції Bank of America, Morgan Stanley, Citigroup оцінюються ринком із дисконтом у 43-46% (відносно балансової величини матеріальних активів), що вказує на вкрай насторожене ставлення ринку до якості їх активів. Для того щоб убезпечити себе від можливих загострень на ринку, учасники воліють збільшувати обсяги ліквідності у своїх балансах (рис. 1).

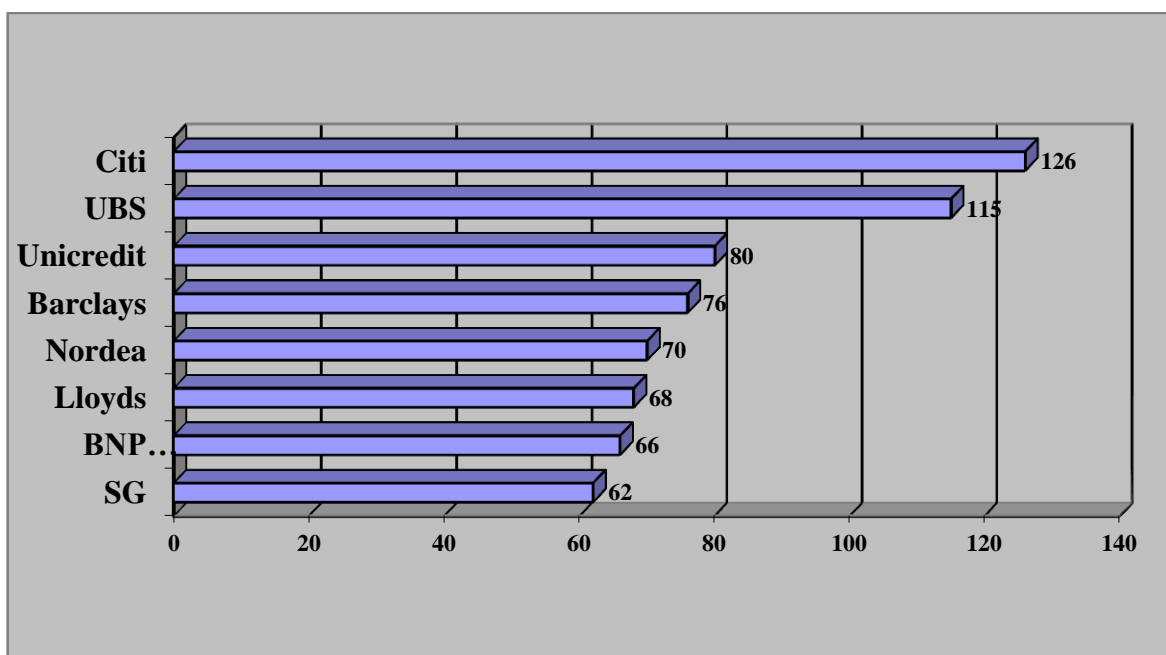

Рис. 1. Коефіцієнт покриття ліквідності у 2012 р.¹, %

¹ Складено на основі джерела [1, 5].

Згідно з даними рис. 1 для більшості ТНБ коефіцієнт покриття ліквідності є нижчим від рекомендованих 100%, що створює певні ризики для їх балансів. Крім того, масштабне надання ліквідності банкам і зростання їх капіталізації в цілому привели до того, що вартість їх акцій наблизилася до показників балансів (докризовий розрив між цими показниками був значним) (рис. 2).

У деяких країнах (Німеччина, Франція) котирування акцій банків зросли, що свідчить про збільшення їх капіталізації та дозволяє формувати центри стабільності системи. Зворотна ситуація із ТНБ склалась у США (рис. 3), а також інших країнах (Італія, Іспанія), котирування акцій яких знизились і на сьогоднішній момент не досягли передкризового стану. Це вказує на те, що заходи щодо капіталізації даних банків виявилися недостатніми, і ринок, як і раніше, сприймає перспективи даних банків із недовірою.

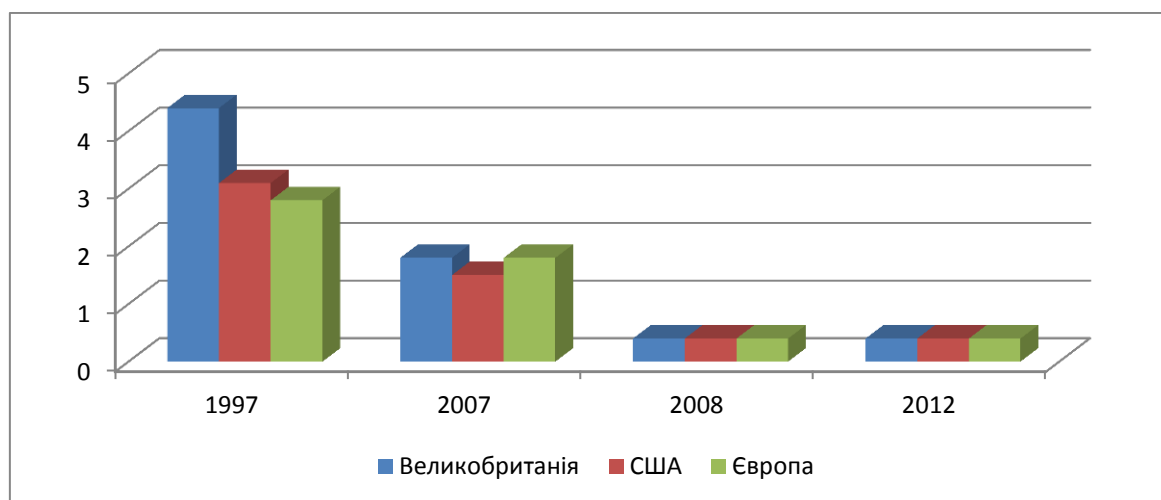

Рис. 2. Відношення ринкової вартості акцій ТНБ розвинутих країн до їх балансової облікової вартості, разів¹

¹ Складено на основі джерела [1, 5].

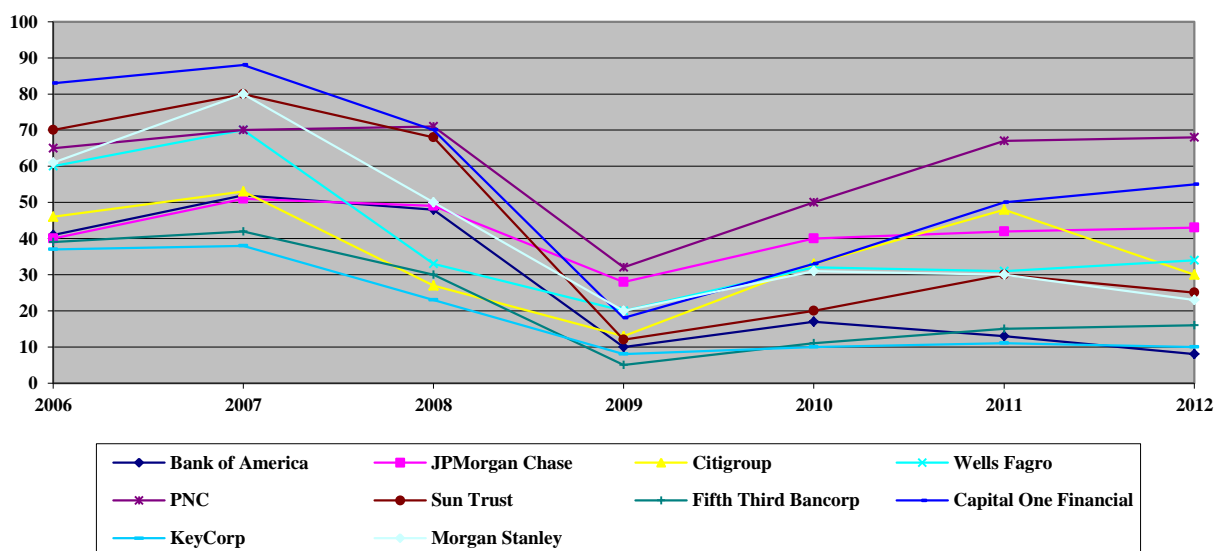

Рис. 3. Динаміка вартості акцій транснаціональних банків США у 2006-2012 рр.¹

¹ Складено на основі джерела [5].

У результаті скорочення активних операцій і зростання капіталізації ТНБ їх показник «кредитного плеча» (leverage) дещо поліпшився порівняно з передкризовими значеннями, хоча в ряді випадків, як і раніше, залишається високим (рис. 4).

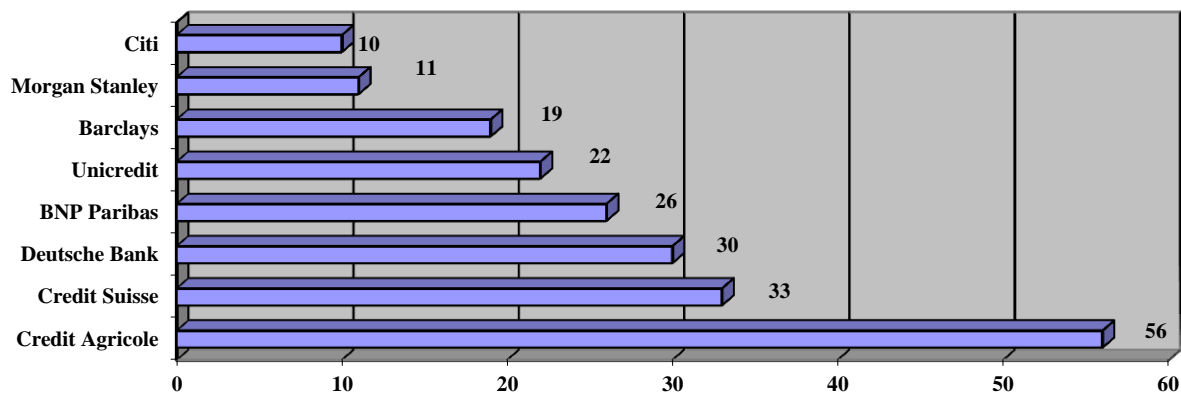

Рис. 4. Транснаціональні банки США і Європи з найвищим рівнем левериджу у 2012 р., разів¹

¹ Складено на основі джерела [6].

Слід відзначити, що нормалізація балансів банків пов'язана з їх більш консервативною поведінкою на ринку і, як наслідок – із менш активною участю в економічних процесах.

Найбільші транснаціональні банки США, Європи, Китаю та Японії демонструють значний розрив між строками погашення активів і вимогами за зобов'язаннями (розмір «геп» ліквідності досягає в середньому 20% від зобов'язань (від 5% – HSBC Holdings (Великобританія) до 50% – ICBC (Китай) (рис. 5).

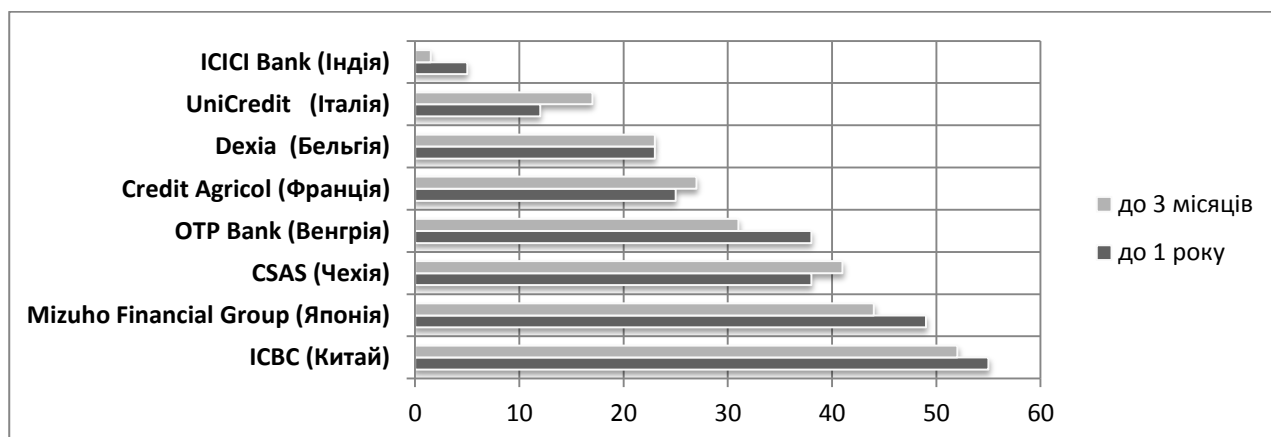

Рис. 5. Розмір геп ліквідності у ТНБ різних країн, % від зобов'язань¹

¹ Складено на основі джерела [7].

На підставі даних про величину геча ліквідності найбільших банків зазначених країн можна зробити висновок, що в переважній більшості випадків банки підтримують дуже суттєвий розрив активів і зобов'язань за строками, який у багатьох з них (включаючи китайські та японські) досягає половини зобов'язань. Це означає, що банки в дуже великому обсязі видають довгі кредити за рахунок коротких зобов'язань. При цьому великий геп ліквідності спостерігається на всьому діапазоні коротких термінів не тільки до 1 року, але й 3 місяці, що свідчить про те, що банки не просто перетворюють на довгі кредити відносно короткі зобов'язання, а роблять це фактично і із зобов'язаннями до запитання.

Неминуче зниження ліквідних активів і звуження капіталу першого рівня внаслідок жорсткої політики банківського регулювання змушує багато кредитних інститутів переглядати традиційне значення M&A як інструменту довгострокового розвитку. Так, згідно з даними Федеральної корпорації страхування депозитів США у період кризи 2008-2011 рр. американськими банками було здійснено 765 M&A-угод, що майже в 1,5 раза менше, ніж кількість угод, ініційованих і завершених у 2004-2007 рр., тобто в період позитивної ринкової динаміки. Також значно зросла кількість провальних консолідацій – з 4 у 2004-2007 рр. до 347 у 2008-2011 рр. Настільки обтяжуюча статистика дозволяє дійти висновку, що процес консолідації в банківській сфері США зіштовхнувся останніми роками з величезною кількістю підводних каменів, які складніше ідентифікувати в умовах кризи і які не можуть бути подолані банками самостійно, тобто без втручання регуляторів і відповідних змін норм пруденційного нагляду [7]. Найбільші угоди поглинання міжнародних банків за 2007-2012 рр. подано в табл. 2 [4,6].

Невдалі угоди злиття і поглинання притаманні не тільки американському банківському ринку, а і європейському. Так, у 2007 р. бри-

танський банк Royal Bank of Scotland (RBS) уклав угоду про купівлю голландського банку ABN Amro за 70 млрд євро. У 2008 р. на піку фінансової кризи RBS, який ще не закінчив інтеграцію з ABN Amro, зіткнувся з фінансовими проблемами при рефінансуванні своїх боргових зобов'язань і був змушений звернутися за допомогою до британського уряду. Після цього сам RBS був частково націоналізований, а ABN Amro розпроданий по частинах.

Таблиця 2.

Найбільші угоди поглинання міжнародних банків за 2007-2012 рр.¹

Покупець/країна	Об'єкт поглинання/країна	Вартість угоди
1. Royal Bank of Scotland (RBS)/ Великобританія	ABN Amro / Голландія	70 млрд євро
2. Bank of America / США	Merrill Lynch / США	50 млрд дол. США
3. Bank of Montreal / Канада	Marshall & Ilsley Corp. / США	4,3 млрд дол. США
4. Capital One Financial / США	ING Direct / Голландія	9 млрд дол. США
5. Banco Popular / Іспанія	Banco Pastor / Іспанія	1,3 млрд дол. США
6. Cassa Depositi & Prestiti / Італія	Cassa / Італія	4,7 млрд дол. США
7. Сбербанк / Росія	Deniz Bank / Туреччина	3,5 млрд дол. США
8. Bank Zachodni / Польща	Kredyt Bank / Польща	1,3 млрд дол. США
9. Сбербанк / Росія	Volksbank International AG (VIB) / Німеччина	0,7 млрд дол. США
10. Caixa Bank / Іспанія	Banca Cívica / Іспанія	1,3 млрд дол. США

¹ Складено на основі джерела [4, 6].

Збиткові угоди злиття і поглинання на європейському ринку у своїй більшості мають одиничний характер, і тому альтернативою уповільненню M&A-процесів у США на сьогодні є ринки країн, що входять до «Групи 20» (G20), зокрема ЄС. Найбільші злиття європейських банків станом на 2012 р. наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Найбільші злиття європейських ТНБ станом на 2012 р.1

Банки	Країни	Млрд. євро
1. Bank Austria / Credilanstalt	Австрія / Австрія	1,5
2. Ambroveneto / Cariplo	Італія / Італія	3,9
3. Vereinsbank / Hypo bank	Німеччина / Німеччина	11,9
4. Credit Swiss / Winterthur	Швейцарія / Швейцарія	9,5
5. Merita / Nordbanken	Фінляндія / Швеція	4,1
6. ING / BBL	Голландія / Бельгія	5,2
7. Paribas / Companies Bonaire	Франція / Франція	4,4
8. UBS / SBC	Швейцарія / Швейцарія	24,4

¹ Складено на основі джерела [4].

Відповідно до звіту PwC «Огляд угод» (Sharing Deal Insight) [4] активність у сфері угод злиття та поглинання на європейському банківському ринку зросла на 31%: з 9,7 млрд євро у I кв. 2012 р. до 12,7 млрд євро у II кв. 2012 р. Це майже вдвічі більше порівнянного показника за II кв. 2011 р., який становить 6,7 млрд євро. Крім того, уперше за останні два роки було відзначене зростання загальної кількості угод, включаючи кількість міжнародних стратегічних придбань. Загальна вартість угод у першій половині 2012 р. становила 22,4 млрд євро, що на 36% вище аналогічного показника 2011 р., який дорівнював 16,5 млрд євро [4].

Із наближенням строків застосування першого етапу нових вимог до капіталу першого порядку, що вводяться Базельським комітетом з банківського нагляду в січні 2013 р. (Базель III), відбудеться зростання кількості угод злиттів і поглинань (M&A) у міжнародному банківському секторі. При цьому основною рушійною силою угод M&A можуть стати:

потенційні вигоди від виходу на нові більш дохідні ринки капіталу і від диверсифікації послуг, що надаються, які надалі перевер-

шати вплив ресурсів, необхідний для дотримання регулятивних вимог;

погіршення фінансового стану американських банків третього ешелону з активами/капіталом менше 10 млрд дол., яке викликане збільшенням витрат із приведення операційної моделі у відповідність до вимог Директиви Волкера [7];

нездатність європейських банків підтримати необхідний рівень ліквідності й достатності капіталу згідно з вимогами Базель III.

Так, для мінімізації ризиків втрат від погіршення фінансового становища системоутворюючих банків, спричинених як негативними макроекономічними викликами, так і чинниками нестійкого розвитку на корпоративному рівні, усі транснаціональні банківські компанії США згідно із Законом Додда-Франка мають розробити плани з вирішення кризових ситуацій на корпоративному рівні в умовах гіпотетичної кризи. Основні заходи найбільших транснаціональних банківських корпорацій світу в рамках планів подолання гіпотетичної кризи подано в табл. 4 [7].

Унікальність розроблених ТНБ і схвалених регуляторами планів подолання гіпотетичної кризи полягає у їх можливій здатності сформувати синергетичний ефект на пруденційному рівні, але тільки у випадку, якщо у практику банківського регулювання будуть упроваджені принципи і вимоги Базеля III. Подальше зміцнення капітальної бази банків (хоча й за рахунок відволікання ресурсів) буде надійніше захищати операційну модель системоутворюючих кредитних інститутів від системних ризиків, джерелом яких вони самі і є.

Отже, підвищені капітальні норми будуть стримувати ризики погіршення фінансового стану банківських гігантів, а плани щодо подолання гіпотетичної кризи – вплив негативних факторів системних ризиків [7].

**Основні заходи найбільших ТНБ світу в рамках планів
подолання гіпотетичної кризи¹**

ТНБ	Заходи, розроблені відповідно до вимог Закону Додда-Франка:
Bank of America	перегрупування ресурсів навколо трьох клієнтських сегментів – фізичних та юридичних осіб, а також інституційних інвесторів; упровадження операційних принципів (повернення до традиційної банківської діяльності; посилення ролі управління ризиками; збільшення власного капіталу й ліквідності при одночасному зниженні довгострокового боргового навантаження; всемірне залучення капіталу в органічний і неорганічний зростання з метою підвищення його прибутковості і збільшення ринкової капіталізації банку; поліпшення умов роботи співробітників, що включають постійне підвищення професійної кваліфікації та кар'єрне зростання); упровадження у практику системи оцінки економічного капіталу, необхідного для належної діяльності банку в разі виникнення раптових/непередбачених кредитних, ринкових та операційних збитків/ризиків збитку, з розподілом часткою ризику по структурних підрозділах, залежно від ступеня ризикованості їх діяльності; упровадження в систему управлінської звітності показника додаткової ліквідності, а також мінімального терміну для її підтримки (21 міс.)
Barclays	зміщення пріоритетів у бік управління ризиками на постійній основі, заснованого на підтримці підвищеного (тобто вище показника, необхідного регуляторами) рівня достатності капіталу й ліквідності; упровадження трирівневої ієрархії прийняття рішень (рада директорів → правління групи банку → основні бізнес-напрями)
Citigroup	доведення обсягу високоліквідних ресурсів до 22% від усього обсягу сукупних активів, для зниження залежності банку від необхідності залучення короткострокових ресурсів; створення підрозділу з реформи банківського регулювання
Credit Suisse	переорієнтація джерел поповнення ліквідності з усіх учасників ТНБ на учасників, об'єднаних за принципом інтегрованості основної діяльності; диверсифікація джерел фондування, у тому числі за рахунок випуску і подальшого хеджування структурованих нот, прив'язаних до котируваних товарних груп, бірж і індексів динаміки фондового ринку і валют
Deutsche Bank	інтеграція планів щодо подолання гіпотетичної кризи, що відповідає вимогам американських регуляторів (зокрема, для виявлення можливих ризиків діяльності поза ринками США по операціях, що здійснюються банком на ринках США); інтеграція функцій планів щодо подолання гіпотетичної кризи у функції Комітету з міждепартаментського контролю за ризиками (Crossrisk review committee)
Goldman Sachs	підтримання рівня додаткової ліквідності (global core excess) на випадок зниження потоку готівки до рівня, що перешкоджає виконанню зобов'язань перед клієнтами і кредиторами; здійснення взаємодії з регуляторами країн знаходження зарубіжних операційних підрозділів банку
JPMorgan Chase	ініціативне проведення стрес-тестування своєї діяльності на основі показників достатності капіталу з використанням його різних аспектів: регулятивного капіталу, відповідно до вимог органів банківського нагляду; капіталу, необхідного для зниження рівня економічних/операційних ризиків у процесі основної діяльності банківської групи (economic risk capital) із застосуванням внутрішньої методології оцінки ступеня ризику
Morgan Stanley	поширення планів щодо подолання гіпотетичної кризи на операції банку не тільки у США, але й у Великобританії, урахування їх тісної операційну взаємозалежність
UBS	розробка плану безперебійного здійснення функцій за різними напрямками основної діяльності

¹ Складено на основі джерела [7].

Висновки й перспективи подальших досліджень

До основних спонукальних мотивів транснаціоналізації банківської діяльності слід віднести концентрацію та консолідацію банківського капіталу, пов'язану із цим зростаючу конкуренцію на національних ринках, потребу забезпечення транснаціональних компаній фінансовими ресурсами, створення ринку євровалют та інших глобальних фінансових ринків, формування глобальних інформаційно-фінансових мереж, які помітно полегшують процеси переміщення капіталу. Транснаціоналізація банківської діяльності, економічно обумовлена можливістю та необхідністю переливання капіталу із країн з його відносним надлишком у регіони з інвестиційним дефіцитом, але з надлишком інших факторів виробництва, які не можуть бути ефективно використані через брак капіталу, сприяє здійсненню відтворювальних процесів і вирівнюванню економічних умов у різних державах.

Однак, незважаючи на те що ТНБ накопичено значний досвід гнучкого використання різних міжнародних стратегій своєї діяльності, вони багато в чому сприяли формуванню умов, які збільшують ризик кризових потрясінь і дестабілізації глобальних і національних фінансових ринків.

Література

1. Ершов. М.В. Мировая финансовая система после кризиса: тенденции и проблемы развития / М.В. Ершов // Деньги и кредит. – 2013. – № 1. – С. 11-18.
2. Financial management service [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.fms.treas.gov/bulletin/index.html>
3. Китай: риски и перспективы развития [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://sberbank.ru/common/img/uploaded/analytics/2013/macro_26042013.pdf
4. Sharing Deal Insight PwC [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.pwc.com/gx/en/financial-services/index.jhtml?WT.ac=vt-financialservices>
5. Международный валютный фонд: годовой отчет за 2012 г. Совместная работа для содействия мировому подъему [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/ar/2012/pdf/ar12_rus.pdf
6. Consolidated banking statistics [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.bis.org/statistics/consstats.htm>
7. Джагитян Э.П. Смена парадигмы банковского регулирования в США: от краткосрочных выгод к долгосрочному управлению рисками / Э.П. Джагитян, С.Н. Сильвестров // Деньги и кредит. – 2013. – № 8. – С. 53-61.

УДК 338.436

ПРОЦЕС ВДОСКОНАЛЕННЯ ВНУТРІШНЬО-ГОСПОДАРСЬКИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В СИСТЕМІ АПК

*Сарана Л.А., здобувач,
Черкаський державний технологічний університет*

У роботі досліджено історичний аспект формування внутрішньогосподарських економічних відносин і сформований авторських погляд на такий процес в агропромисловому комплексі. Охарактеризовано соціально-економічну значимість розвитку аграрних відносин, і представлено автором у вигляді ядра економіко-аграрних відносин. Обґрунтовано важливість розробки оптимального механізму внутрішньогосподарських відносин у сфері АПК на перспективу.

В работе исследован исторический аспект формирования внутрихозяйственных экономических отношений и сформирован авторских взгляд на такой процесс в агропромышленном комплексе. Охарактеризовано социально-экономическую значимость развития аграрных отношений, и представлено автором в виде ядра экономико-аграрных отношений. Обоснована важность разработки оптимального механизма внутрихозяйственных отношений в сфере АПК на перспективу.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

В сучасних умовах формування ринкових економічних відносин реформування сільськогосподарських підприємств повинно проводитися з урахуванням раціонального поєднання державного регулювання і внутрішньогосподарських економічних відносин, що і визначає ефективність виробництва в агропромисловому комплексі України.

Форми власності і господарювання, а також інші фактори, що здійснюють прямий вплив на ефективність аграрного виробництва, поступаються дієвістю внутрішньогосподарських вартісних відносин, заснованих на комерційному розрахунку і пов'язаних із зацікавленістю працівника в економічних методах управління, правом розпорядження результатами своєї праці, підвищенням ступеня самостійності підрозділів підприємства [2]. У період реформування агропромислового комплексу з напрацьованою раніше і адаптованої до нових умов

господарювання вартісна основа відносин виявилася стійкою до них. Дані передумови й слугували основою для дослідження процесу вдосконалення внутрішньогосподарських економічних відносин в існуючій системі АПК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Дослідженням питань вдосконалення економічних взаємовідносин в системі АПК займалися такі відомі вчені в Україні як В. Андрійчук [2], В.Я. Амбросов [1], Ю.Д. Білик [3], В.Д. Каричковський [4], П.Т. Саблук [5] та інші. Вони звернули увагу у своїх роботах на запровадження внутрішньогосподарського розрахунку як основи ефективного розвитку сільськогосподарських підприємств, відпрацювання моделей внутрішньогосподарських економічних відносин [4, с.202]. Разом з тим, їх наукові дослідження не вирішують цілого спектру проблемних питань пов'язаних з цим процесом.

Загальна мета дослідження

Метою даної роботи є теоретичне дослідження процесів активізації внутрішньогосподарського обороту продукції та грошових коштів в системі господарювання кінця ХХ століття. Представлення авторського розуміння систематизації економіко-аграрних відносин. Виявлення сучасних передумов та можливостей вдосконалення внутрішньогосподарських економічних відносин в існуючій системі агропромислового комплексу.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Починаючи з 60-х років минулого століття спостерігаємо методологічне забезпечення та практичне освоєння підрядних форм організації праці, госпрозрахункових форм і систем його оплати. З 80-х років широко застосовувалися орендні відносини, які розглядалися як найбільш досконала форма організації і оплати праці, що дозволяла істотно упорядкувати розподільні відносини, підвищити рівень виробництва і продуктивність праці в аграрних підприємствах. Все це було орієнтовано на стимулювання обсягів виробництва, тоді як еконо-

мічні стимули залишалися без істотних зрушень. При такому підході кількісне зростання забезпечувало різке збільшення оплати праці, і відсутність взаємозв'язку між економічними результатами, що призвело до формування затратної моделі господарювання. Як позитив слід відмітити загальний приріст продукції в господарствах, що використовували дану форму стимулювання. Певним кроком до взаємозв'язку кількісних та якісних показників став орендний підряд, який визнавався більш досконалою формою розподільних відносин на рівні суб'єкта господарювання.

Слід зазначити, що сьогодні особливої актуалізації набуває основний тип земельних відносин – оренда, на базі якого і слід будувати внутрішньогосподарський механізм взаємовідносин [1, с.213]. Оскільки земля включається у внутрішньогосподарський оборот, відбувається реалізація прав власності на землю безпосередніми її співвласниками.

Іншими словами кінцевий результат праці визначає кількість і якість виробленої продукції, економічними параметрами господарювання і, як наслідок, активізація внутрішньогосподарського обороту продукції та грошових коштів. Це сприяло виділенню керівної ланки, яка потенційно були готова до самостійного ведення виробництва, що створювало базу еволюційному переходу до багатуукладності в аграрному секторі, і початком цього стала вільна оренда, яка будувалася не тільки на більш високому рівні господарської та економічної самостійності, але і включала відносини власності, одночасно поглиблюючи взаємини внутрішньогосподарських підрозділів. Система економічних відносин охоплювала виробничі, обслуговуючі, фінансово-розрахункові структури, підвищувала рівень їхньої економічної відповідальності. На жаль, ні внутрішньогосподарська, ні вільна форма оренди не послужили переходом до відносин, заснованих на поєднанні власності й інтересу до праці. Фактично працівник був відсторонений від економічного відтворення як вищої форми економічної самостійності.

На сучасному етапі проблему внутрішньогосподарських відносин висвітлила трансформація власності, що дозволила сформувати новий погляд на багато процесів в агропромисловому комплексі: включення у внутрішньогосподарський оборот землі, продукції; розподіл доходів за капіталом і трудовою участю; їх поєднання і взаємозв'язок; відносини найманого працівника і власника, відносини співвласників земельних часток і майнових паїв; місце внутрішньогосподарських відносин у системі економічного відтворення господарюючого суб'єкта. Важливо відзначити, що внутрішньогосподарські відносини не можуть розвиватися поза зв'язком з цілісною системою економічних та аграрних відносин. Вони є їх підсистемою, що акумулює в собі специфічні форми їх прояву в первинній ланці матеріального виробництва – суб'єкта господарювання.

Разом з цим, здійснювалось реформування агропромислового комплексу, зміна статусу сільськогосподарських підприємств, що не супроводжувалося їх внутрішньогосподарською реструктуризацією, адаптацією до ринку їх структурних підрозділів, а напрацьовані підприємні форми організації виробництва не змогли відповідати складним формам власності та господарювання, тим самим мали відкритий характер.

Тривале зниження виробництва сільськогосподарської продукції, продуктивності праці, рівня доходу працівників та поява негативних факторів демографічного, соціального, морального характеру потребують на даному етапі вивчення, обґрунтування і розробки нового внутрішньогосподарського економічного механізму в нинішніх умовах розвитку ринкових відносин.

Сучасний етап розвитку агропромислового комплексу характеризується не тільки своєю соціально-економічною значимістю, а й організаційно-технологічною і господарською складністю, що є наслідком здійснених радикальних економічних перетворень [5, с. 11]. Сформована ситуація на продовольчому ринку України більшою мірою визначається загостренням екологічної обстановки в державі, а

також сформованими економічними відносинами в регіональному розрізі.

Варто зазначити, що внутрішньогосподарські економічні відносини притаманні сільськогосподарським підприємствам, які здійснюють виробничо-комерційну діяльність щодо виробництва, переробки, реалізації сільськогосподарської продукції тощо [3, с. 361]. До того ж, вони є складовою частиною аграрних відносин, в свою чергу, визначаються як підсистема економічних зв'язків. Через це мають свої особливості прояву в економічному просторі (рис.1).

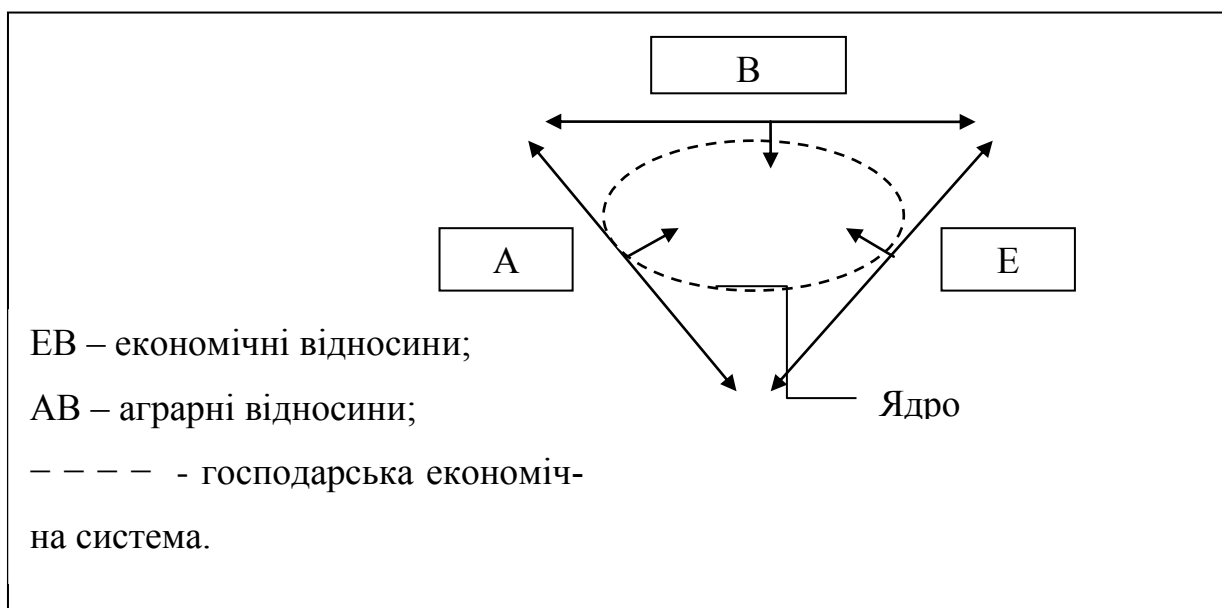

Рис. 1 Господарська економічна система як цілісне ядро економіко-аграрних відносин

В економічній літературі виробничі відносини визначені як взаємозв'язок людей в суспільному виробництві з приводу виробництва, обміну, розподілу і споживання матеріальних благ. Вони постійно виникають і мають конкретні форми свого прояву, породжуючи розгалужену систему економічних відносин по вертикалі і горизонталі. Сукупність економічних відносин у сільському господарстві представлена наступними видами:

– відносини господарюючих суб'єктів аграрної сфери з партнерами, з приводу забезпечення матеріально-технічними ресурсами та послугами, кредитування, страхування;

- відносини між сільськогосподарськими структурами в аграрній сфері (засновані на горизонтальній та вертикальній інтеграції);
- відносини всередині сільськогосподарського підприємства між підприємством і його структурними підрозділами, окремими працівниками, власниками, між працівниками-власниками і найманими працівниками, між різними соціальними групами.

Таким чином, на процес формування економічних відносин в сільському господарстві впливає відносно несприятливий економічний фон, який сформувався в аграрній сфері за часів реформування, який і визначив сучасний етап функціонування внутрішньогосподарських економічних відносин як основної ланки, стимулюючої колективний, і особистий інтерес сільськогосподарських працівників до прискорення темпів приросту продукції, підвищення ефективності господарювання за рахунок орієнтації на кінцеві результати виробництва. До цього ж, внутрішньогосподарські економічні відносини, будучи частиною сукупності функціонуючих в сільському господарстві виробничих відносин, намагаються вирішити негативні наслідки, котрі виникли в перехідний період.

Відсутність ефективних внутрішньогосподарських відносин сьогодні призводить до натуралізації обороту, переходу на натуральну форму оплати і як наслідок – до переміщення активної трудової діяльності працівників агропідприємств в приватний сектор, що є основною формою доходів сільського населення. Також значний вплив на внутрішньогосподарський механізм функціонування колективних підприємств в регіоні мають аграрні відносини, які поділяють за суб'єктними ознаками на три частини: людина, власність, держава.

В загальноекономічному розумінні під власністю розуміють визначену форму особливих благ, а відносини власності розглядають як сукупність прав суб'єктів господарювання з приводу володіння, розпорядження і приватизації. Особливістю розвитку аграрних відносин на сучасному етапі стала приватизація землі та реорганізація колгоспів і радгоспів, що передбачає зміну форми власності. Особливи-

ми суб'єктами власності на сільськогосподарських підприємствах стали співвласники земельних часток і майнових паїв, які представлені різними соціальними групами – безпосередніми працівниками, пенсіонерами, представниками соціальної сфери та громадянами, які проживають на цих територіях. І, на сьогодні, спостерігається тенденція до зниження частки працюючих в окремих регіонах. Дані моменти слід враховувати при розробці оптимального механізму внутрішньогосподарських відносин.

В умовах демократизації економіки, функціонування в аграрній сфері різних форм власності і господарювання створилася сприятлива соціальна база реалізації не тільки прав власності, а й підприємницьких якостей, творчих ініціатив безпосередніх виробників сільськогосподарської продукції на основі розвитку внутрішньогосподарських економічних відносин в колективних підприємствах, що поєднують в собі розподіл за капіталом і продуктивністю праці. Нині функціонування внутрішньогосподарських економічних відносин обумовлено реальністю сформованої економічної, виробничої та технологічної структури агровиробництва, можливістю зберегти великі сільськогосподарські формування, здатні використовувати сучасні технології, що неможливо зробити в умовах малого бізнесу, Тому їх розвиток слід розглядати як вдосконалення аграрних відносин в нових умовах господарювання.

На нашу думку, відбувається зростання значення внутрішньогосподарського розрахунку, особливості його прояву і вдосконалення в ході розвитку продуктивних сил і виробничих відносин як частини цілісної системи економічних відносин та їх аграрної підсистеми на рівні господарюючого суб'єкта аграрної сфери, функціонуючого на основі спільної власності на землю і майно .

Функціонування аграрного виробництва в режимі ринкового типу господарювання дозволяє розглядати внутрішньогосподарські економічні відносини з позиції методу господарювання, заснованого на порівнянні «витрати-випуск»; повній економічній відповідальності

за результати виробничої діяльності; вдосконалення розподільчих відносин на рівні суб'єкта господарювання.

У даному контексті внутрішньогосподарські відносини виступають складовим елементом забезпечення умов розширеного відтворення, покликаного довести принципи ринкової моделі поведінки сільськогосподарського підприємства до кожного його структурного підрозділу, кожного працівника за допомогою розширення сфери товарно-грошових відносин і впливаючої з цього відносною економічної самостійності та відповідальності цих підрозділів, а також за допомогою взаємозв'язку колективних і особистих інтересів з конкретними результатами господарювання. Розширення самостійності учасників усіх рівнів економічних відносин (працівник, первинний трудовий колектив, підприємство), можливість привласнення результатів праці та розпорядження ними створюють матеріальні і соціальні стимули для саморозвитку, реалізації різноманіття інтересів. У свою чергу, через ринок реалізуються об'єктивні економічні закони, що при відповідних умовах державного управління забезпечує задоволення суспільних потреб, безперервність розширеного відтворення.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Отже, внутрішньогосподарські економічні відносини не можна розглядати як нове явище в економічній практиці, їх необхідно досліджувати з врахуванням етапів розвитку господарського розрахунку, обумовленого глибокими економічними перетвореннями в аграрній сфері. Оскільки система госпрозрахунку, як і будь-яка інша система, що розвивається, набуває нових властивостей, вдосконалюється разом з розвитком виробничих відносин. Тому трансформація всієї сукупності відносин та їх базису (щодо власності), розвиток госпрозрахунку (теорії й практики), заснованого на комерціалізації відносин всіх рівнів, дозволили сформувати теоретичну базу для вдосконалення внутрішньогосподарських економічних відносин в системі АПК на перспективу.

Література

1. Амбросов В. Я. Внутрішньогосподарська реструктуризація нових агроформувань / В. Я. Амбросов, Т. Г. Маренич // Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази агропромислового комплексу в Україні. – К.: УАЕ УААН, 2003. – С. 211-214.

2. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.

3. Білик Ю. Д. Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва в Україні на інноваційній основі // Основні напрями високоефективного розвитку пореформеного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – С. 361-369.

4. Каричковський В. Д., Каричковський Д. Л. Моделі внутрішньогосподарських економічних відносин сільськогосподарських підприємств // Зб. наук пр. Луганського національного аграрного університету. Серія: Економічні науки / За ред. В. Г. Ткаченко. – Луганськ: Вид-во ЛНАУ, 2004. – №37 (49). – С. 202-205.

5. Саблук П. Т. Основні напрями розвитку високоефективного агропромислового виробництва // АПК. – 2002. – №7. – С. 3-13.

УДК 339.1

РЕГУЛЮВАННЯ ЯКОСТІ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ

*Трохимець О.І., к.е.н., доцент,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя*

Стаття присвячена регулюванню якості товарів та послуг, як засіб забезпечення конкурентоспроможності країни. В статті висвітлені основні нормативно-правові акти, які регулюють систему забезпечення якості харчової продукції. Велика увага приділена іноземному досвіду забезпечення якості продуктів харчування, наведені стандарти ЄС, приклади стандартизації США, Канади.

Статья посвящена регулированию качества товаров и услуг, как средству обеспечения конкурентоспособности страны. В статье представлены основные нормативно-правовые акты, которые регулируют систему обеспечения качества продуктов питания. Большое внимание уделено иностранному опыту обеспечения качества продуктов питания, приведены стандарты ЕС, примеры стандартизации США, Канады.

Постановка проблеми в загальному виді,

зв'язок з науковими й практичними завданнями

Конкурентоспроможність продуктів вироблених в Україні, якість продуктів – відповідність міжнародним нормам і стандартам. Підтверджує конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку. Для підтримки іміджу країни на міжнародному ринку та забезпеченні належної конкурентоспроможності продукції та послуг взагалі, державне регулювання повинно відігравати особливе значення в забезпеченні належних стандартів якості життя населення [13,с.191].

Як зазначає Покатаєва О.В., саме з метою регулювання якості продукції і розроблена система стандартизації. У розвинутих країнах світу якість продуктів харчування та послуг є національною ідеєю. Насамперед, це стосується якості продуктів харчування та послуг, які є соціально значущі (орієнтовані) для населення. Вимоги до якості продукції та послуг є рушійною силою конкурентоспроможності товарів та послуг на національному та міжнародному ринках.

Згідно твердженням вчених Маренич М.М., Аранчій С.В., Марюха Н.С., на відміну від європейських країн головним критерієм для бізнесу і споживача виступає зовсім не якість товару в цілому і продуктів харчування зокрема, а ціна. Норми безпеки, які повинні міститися в державних стандартах залишаються незмінними вже тривалий час, зусилля вітчизняних стандартизаторів і споживачів ігноруються державними інститутами. Державний контроль не в змозі припинити як випуск вітчизняної низькоякісної продукції, так і ввіз на територію України товарів сумнівної якості, що в першу чергу стосується продуктів харчування та напівфабрикатів. Все це відбувається на фоні існування досить розвинутої системи стандартизації, метрології і сертифікації та наявності відповідних кадрів.

Така ситуація може призвести до істотного погіршення здоров'я населення, зростання соціальної напруги, зниження рівня вітчизняного виробництва. Ще однією причиною невисокої якості деяких продуктів харчування – використання дешевої сировини для їх виробництва, скорочення технологічного циклу та використання високотех-

нологічного обладнання (забезпечення безперебійного масового виробництва).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Питання, пов'язані з регулюванням якості продукції, знайшли відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних авторів: Л.М. Бадалова, В.І. Власова, А.У. Глічева, Д. Джурана, К. Ісікави, В.А. Качалова, М.Г. Круглова, В.А. Лапідуса, Ф. Ніксона, В.Ю. Огвоздіна, В.В. Окрепілова, О.В. Покатаєвої, А. Робертсона, С.А. Стасіневич, А. Фейгенбаума та інші. [14,с.3]. Питання щодо гарантій безпеки харчових продуктів досліджували С. Белінська, Н. Орлова, Ю.Мотузка.

Важливу роль у дослідженні проблем підвищення якості продукції шляхом її стандартизації й сертифікації відіграють праці Т.М.Кисельової, М.М.Андрієнка, В.М.Степанова, С.О.Юшина, М.А.Брусенка, Я.А.Жаліло, В. Максимович, С.Я.Полнарьова та ін. Зарубіжний досвід управління якістю продукції відображений у роботах вчених Дж.Маркуса Джоуба, Джоржа С. Ваймерських, Джурана Дж. М., Демінга Е., Ісікави К., Каору І., В.С. Литвиненка, Марка Д. Ханна, М.І., Новицького, Стівена Б.Вардемана, Ф.І. Шахмалова, Харингтона Дж.Х. тощо [15,с.3].

У сучасних умовах глобалізації та можливістю обирати з-поміж виробників продукції споживачі стають дедалі вимогливими щодо якості продуктів харчування та продукції взагалі. Сучасний споживач має право обирати з-поміж представлених товарів (різних країн-виробників) однієї категорії більш якісний товар. Тому, за сучасних умов міжнародної торгівлі, успіх підприємств, які проводять ЗЕД, залежить від того, наскільки їх продукція відповідає стандартам якості.

Загальна мета дослідження

Мета статті – теоретичне обґрунтування стандартизації та сертифікації для забезпечення конкурентоспроможності продукції та аналіз закордонного досвіду забезпечення конкурентоспроможності продукції.

Викладення основного матеріалу. Обґрунтування отриманих результатів

В Україні процедура забезпечення конкурентоспроможності товарів та послуг регламентується наступними нормативно-правовими актами: Законом України «Про стандартизацію», Законом України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності», Законом України «Про безпечність та якість харчових продуктів» 23.12.1997 № 771/97-ВР зі змінами від 04.07.2013, ВВР (регулює відносини між органами виконавчої влади, виробниками, продавцями (постачальниками) і споживачами під час розробки, виробництва, ввезення харчових продуктів на митну територію України, їх закупівлю, використання, споживання та утилізацію) [7], Декретом Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» [3]; Законом України «Про підтвердження відповідності» № 2406-14, редакція від 02.12.2012 [9]; Правилами обов'язкової сертифікації нафти та нафтопродуктів, затверджені наказом Держспоживстандарту України від 16 січня 1997 р. № 19 (zareєстровані Мінюстом України 26 лютого 1997 р. за № 52/1856).

Розглядаючи таке питання як безпека продуктів харчування та забезпечення їх конкурентоспроможності не можна не розглянути Кодекс Аліментаріус. Створення Кодексу Аліментаріус було актуальним ще з однієї причини – росла стурбованість населення якістю харчових продуктів. Жвавий інтерес суспільства до НТП, бурхливий розвиток хімії та мікробіології призвів до того, що людей уже не задовольняли методи контролю за фізичними показниками продуктів. Почали формуватися громадські асоціації з відстоювання прав споживачів, діяльність яких стала джерелом контактів для Кодексу, а згодом деякі комітети з певних груп товарів стали комітетами самої Комісії.

Поступово система безпеки НАССР стала транснаціональною. Всі країни Європи, а також США і Канада активно користуються нею, як всередині країни так і здійснюючи імпорту продукції. Особлива увага приділяється підприємствам-переробникам, які виготовля-

ють продукцію, та наявність ліцензії НАССР.

Безпека харчової продукції і продовольчої сировини є однією з вирішальних складових економічної безпеки кожної держави й визначається спроможністю країни ефективно контролювати виробництво й ввезення безпечного та якісного продовольства на загальновищаних у світі засадах.

У Канаді питаннями регулювання безпечності харчових продуктів, розробленням директив і норм займається Федеральна служба охорони здоров'я Канади, контролем і наглядом за дотриманням вимог стандартів – Канадська інспекція контролю якості харчових продуктів (CFIA). У Франції оцінку ризиків, пов'язаних із харчовими продуктами, здійснює Французьке агентство з безпечності харчових продуктів (AFSSA), контроль і нагляд – Головне управління з харчових продуктів (DGAL), підпорядковане Міністерству сільського господарства; в США – це Управління харчових продуктів і ліків (FDA) та Служба інспекції безпечності харчових продуктів (FSIS) [1;2, с. 177].

В Європейському Союзі ефективно діють не тільки загальні нормативні і правові акти, й перелік специфічних вимог і норм, метою яких є забезпечення безпеки харчових продуктів. Наглядом займаються три державні структури: Міністерство сільського господарства, Міністерство соціальних справ і міністерство економіки та комунікацій.

Основні засади регулювання містяться в Законі Про харчові продукти, Постанові Європейського парламенту і Ради ЕС № 178/2002/ЕС, в яких встановлюються загальні принципи і вимоги правових норм в галузі харчових продуктів.

Слід зазначити, що важливу роль відіграє зобов'язання підприємства щодо самостійного контролю, таким чином досягається один з найважливіших принципів – дотримання одноосібної відповідальності підприємства. У разі, коли підозрілий продукт попадає у торговельну мережу, то його виготовник повинен вжити всіх заходів з метою його відкликання, а інші організації, які були задіяні в процесі доста-

вки продукту споживачам, повинні всілякими засобами сприяти відкриттю продуктів і надати детальну інформацію про його переміщення і реалізацію.

У Європейському Союзі питання безпеки та якості харчових продуктів у ланцюгу «від поля до столу» регулюється близько 160 європейськими директивами. В Україні також бажано запровадити подібні директиви в національне законодавство, щоб створити аналогічну систему.

Кожен рік на міжнародних ринках з'являються нові продукти харчування, інформація по яких повинна доводитися до відома споживача. Виробник зобов'язаний на етикетці зазначити інформацію про природу продукту, його зберігання і приготування. Це закріплено законодавчо і є обов'язковим.

Законодавство ЄС щодо безпеки продуктів харчування містить ряд Директив, які регулюють аспекти забезпечення якості певних продуктів, а саме: Директива 2000/13/ЕС – головна частина законодавства, яка узгоджує право держав-членів ЄС забороняти вказувати на маркуванні продуктів харчування їх властивості до лікування хвороб людини. В тому ж 2001 році Директива була скоригована відповідно до вимог Директиви 2001/101/ЕС, яка вимагає маркування м'яса, а в 2003 доповнена у зв'язку з вимогою вказувати у алкогольних напоях вміст алергенів. Сама Директива містить список інгредієнтів, які можуть викликати алергію.

В 2005 році прийнята Директива 2005/26/ЕС. Яка містила перелік речовин, заборонених до використання. Задачею європейського законодавства є забезпечення інтересу споживачів з чого зроблений продукт.

Законодавство ЄС містить ряд постанов, які регулюють ключові моменти забезпечення якості харчової продукції (табл.2).

Варто зауважити, що в ЄС діє програма екологізації сільського господарства, що напряму пов'язано з «екологізацією» продуктів харчування.

Таблиця 2

Законодавство ЄС щодо регулювання якості
продуктів харчування

Номер постанови	Контрольні питання постанови
Постанова (ЄС) № 178/2002 європейського парламенту і ради	Загальні принципи і вимоги закону про продукти харчування та процедури стосовно безпеки продуктів харчування
Постанова ЄС № 882/2004	Про офіційний контроль для забезпечення підтвердження закону про продукти харчування і корми та правилам стосовно здоров'я і забезпечення тварин
Постанова ЄС № 882/2004	Контроль імпорту продуктів харчування і кормів з третіх країн
Постанова (ЕС) № 853/2004 від 29 квітня 2004 року	Встановлює особливі правила з гігієни продуктів харчування тваринного походження.
Постанова (ЕС) № 854/2004 від 29 квітня 2004 року	Встановлює особливі правила по організації офіційного контролю продуктів тваринного походження, призначених для вживання людиною.
Директива Ради 2002/99/ЕС від 16 грудня 2002 року	Встановлює ті правила по здоров'ю тварин, якими користуються при управлінні виробництвом, переробкою, поширенням продуктів тваринного походження.
Директива Ради 2000/13/ЕС Європейського парламенту і Ради від 20 березня 2000 року	Про наближення законів країн-членів стосовно маркування, презентації і реклами продуктів харчування.

Характеристику найвідоміших у країнах ЄС стандартів на харчові продукти, які відрізняються орієнтацією вимог і глибиною застосування наведено в табл. 3 [2].

Слід наголосити, що у Великій Британії Британський консорціум операторів роздрібної торгівлі розробив стандарт харчових продуктів BRC Global standart – Food, який базується на поєднанні принципів HACCP, систем управління якістю, а також регламенту застосування належної виробничої практики (GMP). Його вимоги застосовуються до торгових мереж, виробників харчової продукції, підприємств громадського харчування, імпортерів і постачальників. Цей

стандарт одержав поширення у Великобританії, Скандинавських країнах, на Сході, Американському та Африканському континентах [2, с.176].

Таблиця 3

Стандарти, які діють у країнах ЄС*

Стандарти	Орієнтація вимог	Глибина застосування	Центр міжнародного застосування
BRC Global Standard – Food	Стандарт на продукт	Виробництво, переробка харчових продуктів (горизонтальний)	Велика Британія
IFS (International Food Standard)	Стандарт на продукт	Виробництво, переробка харчових продуктів (горизонтальний)	Німеччина, Франція
GlobalGAP	Стандарт на продукт	Сільськогосподарське виробництво харчових продуктів (горизонтальний)	
Dutch HACCP	Стандарт на продукт	Виробництво, переробка харчових продуктів (горизонтальний)	Нідерланди
ISO 9001:2000	Стандарт на систему	Виробництво, переробка всіх товарів (вертикальний)	
ISO 14001	Стандарт на систему	Безпечне для довкілля виробництво, переробка всіх товарів (вертикальний)	
ISO 22000	Стандарт на систему	Виробництво, переробка, транспортування й реалізація харчових продуктів (вертикальний)	

**складено при використанні джерел [10; 12]*

Окрім BRC Global Standard – Food, Британський консорціум операторів роздрібної торгівлі підготував й інші загальні стандарти, які застосовуються у багатьох країнах: BRC Global Standard – FoodStorage and Distribution (зберігання і дистрибуція харчових продуктів); BRC Global Standard – Consumer Products (споживні товари);

BRC Global Standard – Food Packaging and other Packaging Materials (упаковка харчових продуктів) [2, с. 179-180].

У США діють законодавчі акти з безпеки різних продуктів харчування, які виступають правовою основою сертифікації. Основним законодавчим актом є Закон «Про безпеку споживчих товарів». Згідно закону обов'язковій сертифікації підлягає продукція, на яку прийнято державний стандарт, а також на продукцію, яку купує держава на внутрішньому та зовнішньому ринках. Обов'язкова сертифікація контролюється державними органами.

Також нормативною базою сертифікації виступають стандарти, які розробляються: комісією з безпеки товарів широкого вжитку (CPSC) - для товарів широкого вжитку; урядовим органом з стандартизації - Національним інститутом стандартів і технологій, який розробляє обов'язкові стандарти. Загальне керівництво сертифікацією здійснює сертифікаційний комітет. В США головну функцію щодо забезпечення безпеки продуктів харчування, напоїв та ліків виконує Food and Drug Administration (FDA) [18], яка здійснює контролюючі функції, акредитацію незалежних експертних лабораторій і є незалежною від уряду.

Американський Національний Інститут Стандартизації намагається посилити місце США на глобальному ринку допомагаючи забезпечувати безпеку та здоров'я споживачів та захист навколишнього середовища. Також Інститут також активно акредитує програми, які оцінюють відповідність стандартам - включаючи всесвітньо визнані стандарти ISO 9000 (якість) та ISO 14000 (навколишнє середовище) [18].

Одним з основних стандартів поширених у Німеччині, Франції, Швеції та інших країнах Європи є Міжнародно визнаний стандарт безпеки для всіх виробників приватних брендів у харчовій промисловості International Food Standard (IFS). Цей стандарт створено в 2002 р. німецькою асоціацією HDE (Hauptverband des Deutschen Einzelhandels). Так само як і BRC, стандарт IFS початково був приз-

начений для виробників харчових продуктів, які реалізують продукцію під брендом супермаркету, і мав за мету гарантування безпечності у всіх ланках виробництва, окрім вирощування фруктів і овочів (так званого виробництва первинної продукції). Стандарт IFS також базується на концепції HACCP [2, с. 180].

Як єдиний міжнародний стандарт виробництва харчових продуктів IFS забезпечує: єдині критерії для оцінки можливості виробників харчових продуктів постачати безпечну продукцію; комплексні вимоги з організації виробництва харчових продуктів, гігієни, здійснення технологічних процесів тощо; зниження витрат виробника на процедури підтвердження відповідності харчової продукції при постачанні, в тому числі на експорт [2, с. 180].

Як зазначив В. Місячний, заступник директора із стандартизації та наукової діяльності «ДП «Укрметтестстандарт», коли ми говоримо про якість продукції, маємо на увазі, що її виготовлено відповідно до норм і стандартів. Вступ України до СОТ та її інтеграція у Європейський простір зобов'язують країну провести адаптацію національної системи технічного регулювання до європейської [17]. Також, слід зазначити, що прийняття Закону України «Про стандартизацію» є кроком до створення нової системи стандартизації, зробить прозорішими процедуру стандартизації.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Успішна міжнародна торгівля підприємств України, підвищення конкурентоспроможності національних продуктів харчування, як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках, процес інтеграції України в світове економічне співтовариство потребують певних зусиль щодо виробництва якісних та безпечних продуктів харчування. Саме тому вкрай важливим є модернізація систем безпеки і якості продуктів харчування. Упровадження стандартів гарантуватиме впевненість замовників і споживачів у безпечності продуктів харчування та забезпечить конкурентоспроможність товарів на ринку.

Література

1. Алексеева Е. В. Совершенствование организационной структуры системы управления качеством и безопасностью / Е. В. Алексеева // Пищевая пром-сть. — 2007. — № 5. — С. 72—73.
2. Белінська С. Концептуальні засади гарантій безпечності харчових продуктів / С. Белінська, Н. Орлова, Ю. Мотузка / Товари і ринки. — 2011, —№1. — с.176-182
3. Декрет Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/46-93>
4. Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dsiu.gov.ua/>
5. ДП "Укрметртестстандарт" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrcsm.kiev.ua/index.php/uk/2009-02-12-13-16-36/63-2009-02-12-08-27-01/128-2009-02-19-14-02-46>
6. ДП «Хмельницькстандарт- метрологія» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://csmc-ua.com/index.php?option=com_content&view=article&id=218&Itemid=67.
7. Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» 23.12.1997 № 771/97-ВР зі змінами від 04.07.2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80>:
8. Закон України «Про стандартизацію» від 5 червня 2014 року № 1315-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>
9. Закон України “Про підтвердження відповідності” № 2406-14, від 02.12.2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2406-14>
10. Михальські Т. Управління якістю у харчовій промисловості із врахуванням Європейського харчового кодексу і міжнародно визнаних стандартів : довідник / Т. Михальські, Ф. Ліліє, А. Досін. — Л. : ПАІС, 2006. — 336 с.
11. Науково-технічний центр № 14 ДП «Укрметртестстандарт» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.certsystems.kiev.ua/uk/>
12. Оглашенный Ю. Основні міжнародно визнані стандарти на харчові продукти / Ю. Оглашенный, А. Досін // Продукты и ингредиенты. — 2007. — № 2. — С. 82.
13. Покатаєва О.В. Державне регулювання трансформації торговельно-економічних відносин: інституціональний підхід : монографія / О.В. Покатаєва. — Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2009. — 408с.
14. Рафальська В. А. Управління якістю цукру в умовах глобалізації світової економіки : Автореф. дис... канд. екон. наук / В. А. Рафальська; Нац. аграр. ун-т. - К., 2006. - 21 с.

15. Траченко Л. А. Підвищення ефективності управління якістю продукції на підприємствах харчової промисловості : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.04 / Л. А. Траченко; Одес. держ. екон. ун-т. - О., 2008. - 19 с.

16. Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrndnc.org.ua/index.php?option=com_content&task=category§ionid=9&id=55&Itemid=59

17. Урядовий кур'єр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/volodimir-misyachnij-koncentruyemo-uvagu-na-garmon/>

18. American National Standards Institute [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ansi.org/about_ansi/overview/overview.aspx?menuid=1

УДК 324.458

НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ РОЗРАХУНКІВ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ СРР

*Черник Ю.Ф., здобувач,
Мельниченко Г.М., здобувач,
Черкаський державний технологічний університет*

В роботі представлено зарубіжні витoki формування системи рахунків національного продукту і доходу, визначено основні напрями використання регіональних розрахунків. У графічному вигляді відображена схема функціональних можливостей системи регіональних розрахунків із сукупності *інформаційно-забезпечуючих інструментів*, які здатні оцінити соціально-економічний стан регіональної економіки. Визначено *принципові недоліки співставлення національної і регіональної систем розрахунку*, а також окреслено *позитиви* побудови інтегрованих інформативних інструментів розвитку економічної системи регіону.

В работе представлены зарубежные истоки формирования системы счетов национального продукта и дохода, определены основные направления использования региональных расчетов. В графическом виде отражена схема функциональных возможностей системы региональных расчетов с совокупности информационно-обеспечивающих инструментов, которые способны оценить социально-экономическое положение региональной экономики. Определены принципиальные недостатки сопоставления национальной и региональной систем расчета, а также очерчены положительные построения интегрированных информативных инструментов развития экономической системы региона.

**Постановка проблеми в загальному виді,
зв'язок з науковими й практичними завданнями**

Новітнім результуючим інструментом регіонального розвитку є система регіональних розрахунків. Розробка цього інструменту є порівняно новим напрямком системи національних рахунків як статистичної системи, що базується на комплексі спеціальних балансів, в яких подано рівноважний стан сукупності операцій обміну між учасниками економічних відносин певної країни.

Система рахунків національного продукту і доходу формується відповідно до потреб органів державного управління як на державному, так і регіональному рівнях для розробки економічної політики відповідного рівня. Такі тенденції ми можемо спостерігати ще з ХХ століття, коли група американських вчених у своєму дослідженні національного доходу вже використовували аналітичний метод економічного розвитку [3, с.243].

В процесі розвитку теорії національного та регіонального розрахунку стали говорити про концептуальний підхід для вимірювання національного доходу: спочатку з точки зору сукупного попиту, а потім з боку пропозиції. Перші офіційні розрахунки за системою національних рахунків відносяться до Великобританії до 1946 р., в США до 1947 р., у Франції до 1949 р. Починаючи з 1953 р. в міжнародній статистиці почала застосовуватися стандартна система рахунків ООН (далі стандартна система рахунків ООН 1968 р., яку замінила система 1993 року).

В цьому контексті виникає необхідність виявлення сучасних напрямів використання регіональних рахунків та визначення функціональних можливостей системи національних розрахунків, що і знайшло своє відображення в даній статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Питаннями диспропорцій розвитку регіональної економіки займалися такі науковці як З.Варналій [6], М.Долішній [5], У.Ізард [1], Ф.Перру [2], М.Портер [3], Я.Столярчук [7] та інші. Разом з тим, іс-

нує потреба у поглибленні досліджень, що стосуються специфіки використання системи регіональних розрахунків в контексті функціонального їх розширення.

Загальна мета дослідження

Метою роботи є визначення потенційних напрямів використання регіональних розрахунків для забезпечення відповідними ресурсами регіони та окреслення взаємозв'язку національної із регіональною системою розрахунку.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Проведені дослідження науковою парадигмою у сфері регіональних розрахунків свідчать про те, що сама система національних розрахунків виникла в найбільш розвинених в економічному відношенні країнах у зв'язку з потребою в інформації, необхідній для практичного прийняття заходів з регулювання ринкової економіки і формування економічної політики.

Система національних розрахунків (СНР) відображає ідею загальної економічної рівноваги в країні, коли є відповідність наявних ресурсів та їх використання. Показники СНР можуть бути використані для аналізу економічної системи та є показовою при використанні регіональних розрахунків щодо цілої низки напрямків, серед яких:

1) Вивчення процесів розподілу, перерозподілу доходів, а також рівня життя населення регіону. Потенційною системою показників для визначення рівня життя в регіоні може бути: наявний дохід, скоригований наявний дохід, витрати на кінцеве споживання, а також фактичне кінцеве споживання;

2) Відображення частки витрат органів регіонального управління на кінцеве споживання у валовому регіональному продукті (ВРП). Тут важливо розуміти, що ця інформація необхідна для вимірювання впливу витрат регіону на темпи його економічного зростання [5];

3) Визначення загальних розмірів регіональної економічної системи, витрат і виробленого продукту;

4) Вивчення коливань в економічній кон'юнктурі і темпах еко-

номічного зростання регіону. Дані про зміну ВРП розглядаються як індекси коливань в економічній кон'юнктурі, а його динаміка за відносно довгі проміжки часу інтерпретується в показники регіонального економічного зростання (або спаду);

5) зіставлення ВВП та ВРП на основі купівельної спроможності валют. Дані цих зіставлень становлять значний інтерес для центрального банку країни, що займається вирішенням питань валютної політики, встановленням валютних курсів тощо;

6) Визначення структури кінцевого використання ВРП. У контексті цього аналізу встановлюються співвідношення між споживанням і накопиченням, структура споживчих витрат домашніх господарств, частка ВРП, що витрачається на регіональне управління, науково-дослідні цілі, охорону здоров'я та освіту, відношення експорту та імпорту до ВРП як кількісної характеристики ступеня відкритості економіки [8];

7) Визначення податкового тягаря на основні групи виробників в регіоні. У СНР передбачені чіткі правила реєстрації податкових платежів, показано різницю між податками на виробництво та імпорт, з одного боку, та податками на доходи і майно, з іншого боку. Виробники товарів і послуг платять і ті, й інші податки. Тому важливо визначити величину податкового тягаря.

Важливо розуміти у цьому контексті, якими ж функціональними можливостями забезпечена система регіональних розрахунків, що і представлено на рис. 1.

Інформативні інструменти СРР широко використовуються для характеристики загальних результатів економічної діяльності порівняно з попереднім періодом відносно інших регіонів, з середнім рівнем по країні або з іншими регіонами. Основні показники для цих цілей є розміри ВРП на душу населення.

Система регіональних рахунків за своїм характером являє собою аналог СНС на мезорівні, тобто чинний інформативний інструмент розвитку регіональних економічних систем. Її використання дозволяє

забезпечити отримання порівнянної інформації про економічну діяльність кожного регіону. Необхідність розрахунку її показників, в якій розміри деяких регіонів перевищують розміри більшості регіонів, не викликає сумнівів. Проте залишається відкритим питання про те, наскільки можливо запозичення принципів СНР для побудови СРР і які основні концептуальні аспекти створення цього інформативного інструменту як «дочірньої структури» СНР. Важливо зазначити, що через недоліки концептуального характеру жодна країна в світі не побудувала повну систему рахунків для своїх регіонів [4].

Рис. 1 Схема функціональних можливостей система регіональних розрахунків

До таких недоліків, наприклад, відносяться відповіді на наступні питання: як розподілити відсотки по зовнішньому державному боргу між регіонами, як і в яких регіонах мають бути відображені виробництво і споживання колективних послуг, як повинні бути розподілені між регіонами послуги фінансових посередників, діяльність яких рідко обмежується одним регіоном. Провідні дослідники цього напрямку сходяться в думках, що регіональні інформативні інструменти не можуть бути побудовані за тією ж схемою, що й національні розрахунки. Методика їх побудови повинна бути скоригована, для розрахунку регіональних показників слід встановити певні норми і правила, які повинні базуватися на наявній інформації і відповідати потребам користувачів.

Інформативні інструменти СРР є інтегрованими саме тому, що вони, по-перше, пов'язані між собою, по друге, орієнтовані на досягнення єдиної мети, по-третє, побудовані за єдиним методологічним принципом; в четвертих - містять систему взаємопов'язаних показників обчислених за єдиними методологічними основами. Застосування принципу подвійного запису до системи макроекономічних показників надає цим інструментам окремої пріоритетності – здатності кількісно відображати не статистичні величини, а процес, що відбувається в рамках економічного обороту.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Таким чином, виявлення вищезазначених принципів позицій для побудови інтегрованих інформативних інструментів розвитку економічної системи регіону можливе і виправдане. У цьому випадку інформативні інструменти розвитку регіональних економічних систем будуть являти собою систему інформації про найважливіші мезоекономічні показники, представлені у формі реєстрів і допоміжних таблиць. Економічний оборот буде відображатися в них як послідовний ланцюг взаємних обмінів, що відбуваються між господарюючими суб'єктами регіону, які отримують доходи [7].

Для України потреба в розробці інтегрованих інформативних ін-

струментів розвитку економічної системи регіону об'єктивно формується як на макро-, так і на мезо- рівні. Разом з тим якщо завдання центральних органів управління, зокрема в галузі міжбюджетних відносин, досить чітко визначені, а також сформульовані загальні вимоги до їх інформаційного забезпечення, то на регіональному рівні, незважаючи на досягнутий прогрес, зберігається значна невизначеність як у структурі, так і в змісті необхідної інформації [6].

Тому формування оптимальної системи міжбюджетних відносин в Україні залишається однією з дискусійних тем. Використання регіональних макроекономічних показників для вирішення цього завдання на сьогоднішній день є однією з основних причин інтересу до розробки інформативних інструментів розвитку економічної системи регіону.

Література

1. Изард У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах. – М., 1966. – С. 25
2. Перру Ф. Экономика XX века // Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков: в 5 т. / сопред. редкол. Г.Г.Фетисов, А.Г.Худокормов. – Т. 4: Век глобальных трансформаций. – М., 2004. – С. 413.
3. Портер М. Конкуренция: уч. пос.; пер. с англ. – М., 2001. – С. 243–244.
4. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [Електронний ресурс]: Постанова № 1001 від 21.07.2006 р. – Режим доступу: <http://www.portal.rada.gov.ua>.
5. Регіональна політика та механізми її реалізації / За ред. акад. НАН України М.І. Долішнього. – К.: Наукова думка, 2003. – 503 с.
6. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально – економічного розвитку: Монографія / За ред.. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
7. Столярчук Я.М. Глобальні асиметрії економічного розвитку : монографія. – К., 2009. – С. 9.
8. Simon Kuznets. Modern Economic Growth: Rate, Structure, and Spread. New Haven, Yale University Press, 1966.

УДК: 338.477

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ В РЕГІОНІ

*Чубін Д.Д., аспірант,
Черкаський державний технологічний університет*

В статті проаналізовані механізми управління екологічною безпекою в регіоні. Розглянуті інформаційний, адміністративний і економічний блоки заходів, що спрямовані на реалізацію концепції екологічної безпеки.

В статье проанализированы механизмы управления экологической безопасностью в регионе. Рассмотрены информационный, административный и экономический блоки мероприятий, направленных на реализацию концепции экологической безопасности.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Процеси функціонування та розвитку економічних систем будь-якого рівня: національного, регіонального чи рівня основної ланки економіки, – у сучасних умовах залежать від різнорідних чинників зовнішнього середовища. Одним із таких чинників є довкілля.

Якість довкілля відіграє все більш вагомую роль як фактор стабільного розвитку суспільства та забезпечення конкурентоспроможності економіки України на світовому ринку. Значна екологічна диверсифікація території України, особливості соціально-економічних процесів у регіонах, які в історичному, природному, соціальному, економічному відношеннях є далеко неоднорідними, актуалізують проблему регіонально диференційованих підходів до управління екологічною безпекою. У свою чергу, низька результативність механізмів державного управління сталим екологічним розвитком України зумовлює об'єктивну необхідність забезпечення еколого-економічної безпеки держави та її регіонів, що вимагає відповідного теоретичного підґрунтя, методологічних підходів, наукового обґрунтування напрямів її реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Екологічна безпека та питання управління нею розкриті в працях багатьох вчених, зокрема в роботах І.К. Бистрякова[3], І.М. Сиякевича[7], Є.В. Хлобистова[8], В.М. Буркова[2], З.В. Герасимчук[5], С. Дорогунцова[6], О.О. Веклич[4], В. Богачова[1] та інших.

Загальна мета дослідження

Дослідити механізми управління екологічною безпекою в регіоні на основі трьох основних блоків заходів, спрямованих на реалізацію концепції екологічної безпеки - інформаційного, адміністративного та економічного.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

В даний час у законотворчій, політичній, екологічній та іншій діяльності набуває пріоритетності екологічна безпека, яка, з одного боку, є складовою частиною національної безпеки, а з іншого - виходить за її межі як феномен глобальної безпеки. Головним тут є те, що поняття безпеки і збалансованого розвитку являють собою взаємопов'язану систему.

Виділяють три основні блоки заходів, спрямованих на реалізацію концепції екологічної безпеки - інформаційний, адміністративний і економічний. При цьому адміністративний і економічний блоки визначають відповідно адміністративний і економічний механізми управління з врахуванням переходу на модель економічної безпеки. Розглянемо ці блоки докладно:

а) інформаційний блок;

Для того, щоб необхідність переходу на модель екологічної безпеки досягла свідомості громадськості, працівників, управлінців, їх потрібно відповідно інформувати, а для цього необхідно сформулювати основу інформаційного блоку відповідно до концепції системи екологічної безпеки. Очевидно, що це непросте завдання. У перехідний період відбулися колосальні трансформації у всіх сферах життя. Важко враховувати вимоги екологічно рівноважного природокори-

стування, коли в суспільстві йде боротьба за елементарне виживання. Однак робити це необхідно. Слід виявити і інформувати про зв'язки екологічних бід з підвищеною захворюваністю, з можливими генетичними порушеннями, що передаються з покоління в покоління, наслідком чого є зростання вартості охорони здоров'я.

Таким чином, гранично повна інформованість про стан навколишнього середовища та виснаженні природних ресурсів, про наслідки екологічної кризи та її вплив на здоров'я і добробут людини повинна сприяти усвідомленню необхідності паритету економічних та екологічних цінностей, що, власне, і становить основу системи екологічної безпеки. Крім того, щоб керувати, необхідно мати повне уявлення про тих зв'язках, які існують, знову виникають, руйнуються в ланцюжку утворюються схем "техногенний вплив - навколишнє природне середовище - економіка - людина", створювати інформаційну базу про "порогові" значення техногенних навантажень на природні системи, мати уявлення про причини і наслідки небезпечних ситуацій, їх якісно-кількісної оцінки на регіональному, локальному, об'єктному рівнях [8, с. 252].

До теперішнього часу статистичні дані, що відображають економічний розвиток і стан навколишнього середовища, існували як би паралельно. В економічній статистиці переважали вартісні показники, а в екологічній - натуральні, фізичні. Це відображало традиційний погляд на навколишнє середовище, як щось зовнішнє по відношенню до економіки, а на екологічні показники - як на неекономічні, екзогенні фактори.

б) адміністративний блок;

Адміністративний блок забезпечує інституційну реалізацію системи заходів реалізації системи екологічної безпеки і повинен включати:

1) розробку нових і вдосконалення наявних стандартів якості продукції з точки зору екологічності виробництва, зберігання, перевезенні, споживанні вироблених продуктів та утилізації відходів спо-

живання, а також введення екологічної сертифікації продукції. Обов'язковій сертифікації підлягає продукція, товари, роботи, послуги, в державних стандартах, на які є вимоги до їх екологічної безпеки.

2) заходи щодо вдосконалення нормування:

- стандартизація емісій забруднювачів у навколишнє середовище;
- нормування вилучення природних ресурсів для потреб народного господарства.

Положення, що склалося в даний час в цій сфері, абсолютно незадовільне. При розробці нормативів гранично допустимих викидів і гранично допустимих скидів застосовується так званий балансовий метод розрахунку "виходу" забруднювачів в результаті технологічних процесів, а для знаходження концентрації інгредієнтів - комп'ютерне моделювання процесів дифузії та ін. Такий підхід, звичайно, не може замінити замір концентрацій забруднювачів атмосфери, водних об'єктів, ґрунтів швидкими і надійними способами. Останнє вимагає переоснащення аналітичних лабораторій відповідною апаратурою. Необхідно також завершити розробку науково обґрунтованих нормативів розміщення, зберігання, сортування твердих відходів (в даний час такі нормативи відсутні) для того, щоб підготувати на далі їх безвідхідну утилізацію [7, с. 233].

3) мобілізація заходів щодо посилення ролі екологічної експертизи проектів нових виробництв. Нерідкі випадки, коли підприємці отримують дозвіл на користування природними ресурсами, не пройшовши екологічної експертизи починають функціонувати на території з відповідними наслідками. Це відноситься, в першу чергу, до таких найважливіших природних комплексів, як нафтогазові комплекси, електро- та теплоенергетика, нафтохімія, металургія тощо, а також велику небезпеку представляють підсумовані наслідки дрібних виробництв, особливо знову виникаючих;

4) проведення екологічного аудиту підприємств, що є важливою умовою екологічної безпеки. Очевидно, що зацікавленість у фі-

нансування різноманітних проектів іноземними інвесторами вимагає застосування загальноприйнятих у світовій практиці процедур, в першу чергу, екологічного аудиту, який покликаний дати про підприємство об'єктивну інформацію про можливі екологічні наслідки (ризик) їх функціонування на території;

5) облік факторів екологічного ризику шляхом декларування безпеки промислових об'єктів. Декларування безпеки полягає у виявленні потенційно можливих екологічних аварій, накопичувального характеру наслідків, оцінці ймовірностей їх виникнення та плануванні заходів щодо їх запобігання і по ліквідації в цілому негативних наслідків. Так званий, точковий рівень (об'єктний) пояснення екологічної "небезпеки-безпеки" являє собою рішення даної проблеми на техніко-виробничому рівні. Фактично декларування безпеки великого промислового об'єкта являє собою дорогу науково-технічну роботу, що вимагає висококваліфікованих виконавців, що в даний час недоступно багатьом підприємствам [1, с. 12].

в) економічний блок;

Економічний блок системи екологічної безпеки має включати в себе наступні складові.

1. Розробка принципів перебудови методології економічного аналізу, що базуються на вироблених критеріях, адекватних новим цілям і враховують такий фактор як баланс інтересів суспільства і господарюючих суб'єктів, удосконалення макро- і мікроекономічних показників, що реалізують соціально та екологічно спрямовані критерії. Основна вимога до таких показників - інтегрування економічних та екологічних складових у комплексні показники, що відображали б діалектичну єдність еколого-економічної системи.

Проблема інтегрування екологічних та економічних показників раніше вирішувалася досить задекларовано і, головним чином, на макроекономічному рівні. Найбільш плідним у даний час видається підхід, заснований на концепції "екологічного боргу" (ЕБ). Суть цього підходу полягає в тому, що якщо за "точку відліку" взяти стан нав-

колишнього середовища, при якому вона здатна до повного самовідновлення, то зміна цього стану, обумовлена техногенним впливом, приймається як "екологічний борг". Якщо в результаті виконання природоохоронних заходів стан навколишнього середовища поліпшується але не до нормативного рівня, то можна говорити, про сплату частини ЕБ. Таким чином, екологічно відрегульований макропоказник валового внутрішнього продукту можна представити у вигляді різниці між ним та екологічним боргом, де ЕБ являє собою зміну екологічного боргу протягом року. Якщо величина такого показника зростає, то ми маємо справу з відносно стійким характером розвитку.

На мікроекономічному рівні екологізацію економічних показників пропонується здійснювати в термінах бухгалтерської звітності з відповідним коригуванням плану рахунків. Основним показником повинен в такому разі стати "екологічно відрегульований прибуток підприємства", в якому враховуються зобов'язання підприємства по компенсації екологічного збитку понад платежів за забруднення навколишнього середовища. Вважається, що такий підхід є тимчасовим і має діяти лише в перебігу періоду, поки плата за забруднення не відображає повної величини екологічного збитку (саме така ситуація в даний час).

2. Створення еколого-економічного механізму інноваційної діяльності, в основу якого має бути покладений принцип стимулювання заходів екологічної безпеки, стає суспільною потребою незважаючи на відсутність відповідних коштів.

3. Розвиток ринків екологічних послуг, маловідходних та енергозберігаючих технологій, а також екологічно чистої продукції з урахуванням дуже гнучкого державного регулювання [2, с. 187].

Ефективність економічних методів при вирішенні екологічних завдань підтверджується досвідом країн з розвиненою ринковою економікою.

Найважливішу роль переходу на модель екологічної безпеки по-

кликані зіграти економічні механізми управління, що підрозділяються на наступні класи:

- а) платежі за забруднення навколишнього середовища та за використанні природні ресурси;
- б) податкові механізми;
- в) ринкові механізми;
- г) екологічне страхування;
- д) інвестиційна діяльність [9, с. 26].

Класифікувати способи, що реалізують економічний механізм можна не тільки по їх організаційним формам. Слід поділяти, наприклад, по можливості реалізації позитивної (негативної) мотивації раціонального природокористування. Мова тут йде про те, що протидіяти порушенням можна не тільки різного роду економічними санкціями, а й шляхом заохочення пільговими цільовими кредитами, податковими пільгами для підприємств, що ведуть боротьбу за раціональне природокористування.

Діюча в Україні система платежів за забруднення навколишнього середовища базується на наступних основних положеннях:

а) плата стягується з підприємств, установ організацій та інших юридичних осіб незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності;

б) загальний обсяг платежів визначається як сума платежів за забруднення:

- в межах нормативів гранично допустимих викидів (ГДВ) і гранично допустимих скидів (ГДС) (без урахування кумулятивного, синергічного, транстериторіального ефектів);

- в межах встановлених лімітів тимчасово узгоджених викидів і скидів (ці показники і платежі дуже віддалено відповідають тим наслідкам, які вони викликають);

- понадлімітних (цей регулятор досить віддалено співвідноситься зі шкодою);

в) платежі в межах нормативів ПДВ здійснюються за рахунок

собівартості продукції, а всі інші види платежів - за рахунок прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства [5, с. 97].

Істотним недоліком системи платежів є той факт, що в їх основу не закладені відтворувальний і компенсаційний принципи, що пояснюється слабкою економікою підприємств - забруднювачів і має такий наслідок як відсутність в них стимулюючих функцій для реалізації умов екологічної безпеки. Елементом діючої системи стимулювання раціонального природокористування є позабюджетні екологічні фонди. Основне джерело утворення цих фондів - платежі за забруднення навколишнього середовища, поряд з якими до фондів надходять також суми, що стягуються за позовами про відшкодування екологічного збитку. Введення в нашій країні механізму платежів у позабюджетні екологічні фонди дозволило реалізувати ряд невідкладних природоохоронних заходів, які навряд чи були б профінансовані з бюджету. Саме завдяки позабюджетним екологічним фондам спад інвестиційної активності у природоохоронній сфері проходив більш повільними темпами, ніж в цілому по народному господарству. У зв'язку з цим представляються явно передчасними спроби консолідації екологічних позабюджетних фондів до бюджетів різних рівнів, що може призвести до ліквідації "автономного фінансування", що працює безпосередньо на екологію.

Система платежів носить так званий "замкнутий характер", суть якого - звільнення підприємств від платежів на суму коштів, що інвестуються ними в об'єкти екологічного призначення і це, безумовно, в сучасних умовах позитивний момент.

До переваг механізму платежів слід віднести можливість врахування маси і токсичності викидів, скидів і твердих відходів, особливостей регіональної та локальної екологічних ситуацій. При розрахунках ставок платежів за основу беруться оцінки екологічного збитку. Проте реально застосовуються на практиці ставки платежів, на загальну думку, занижені майже на 1-2 порядки.

При введенні системи платежів за забруднення навколишнього середовища їх ідеологія передбачала реалізацію таких функцій, як економічне стимулювання природоохоронної діяльності підприємств, а також компенсацію збитків. Останню функцію платежі явно не виконують унаслідок мізерності ставок (нині платежі складають всього лише 0,1-0,5% від прибутку підприємств). Що ж до вирішення проблеми стимулювання охорони навколишнього середовища, то і тут ситуація далека від благополуччя. Тому для реалізації як першої, так і другої функцій ставки платежів необхідно збільшити не менш ніж на 1-2 порядки.

У механізмі платежів реалізований принцип "платить забруднювач", який повинен стимулювати підприємця впроваджувати екологічні технології і проводити природоохоронні заходи. Але цей принцип поки погано працює: підприємству легше заплатити за забруднення, ніж будувати очисні споруди при дефіциті інвестиційних коштів.

Основною ознакою, по якій в економічний механізм вписуються ринкові методи є розподіл квот на використання асиміляційного потенціалу природного середовища (іншими словами - прав на викиди забруднювачів) між користувачами на основі балансу попиту та пропозиції, який і встановлює його остаточну ціну. Ставлення як вчених, так і практиків до ринкових механізмів в екології залишається вельми настороженим, а частіше суперечливим - не позбавлені підстави побоювання, що "вільна гра ринкових сил" може привести до деградації природи. Тут першочергову роль повинен грати контроль за розподілом прав на викиди (скиди). Отже, поєднання ринкових способів з державним регулюванням найважливіших параметрів, що забезпечують екологічну безпеку, - перспективний напрям.

Проте, навіть в країнах з розвиненою ринковою економікою не так вже багато прикладів застосування чисто ринкових механізмів в екології.

Основна перевага ринкових механізмів перед платежами за забруднення полягає в принциповій. Мотивація підприємця може в певному випадку приймати як негативну (необхідність покупки прав на викиди), так і позитивну форму (можливість продажу "надлишку" своїх прав на викиди в разі проведення природоохоронних заходів). Тут потрібні державні обмеження, хоча вигідність відмінності ринкових механізмів від механізму платежів, - очевидна. Включення в цю систему державних регуляторів, дозволить знайти оптимум у системі даних відносин.

До теперішнього часу західними вченими розроблено ряд регіональних ринкових систем управління якістю навколишнього середовища, що відносяться, головним чином, до завдань охорони атмосфери великих міст.

Є приклади діючих в масштабах цілої країни ринкових систем управління якістю атмосфери. Перша програма, розроблена ЕРА для США, спрямована на зниження свинцю в бензині. Замість того, щоб адміністративним шляхом примушувати нафтопереробні заводи до поліпшення екологічних властивостей бензину, ЕРА випустило "права" (ліцензії) на можливість виробництва бензину зі свинцем і дозволила торгівлю ними. Дія ліцензій обмежена в часі, а їх загальний обсяг при кожному новому розподілі знижується. У результаті використання описаного економічного механізму сукупні витрати виявилися на 20% нижче, ніж при реалізації звичайного командно-адміністративного механізму.

Друга програма, також здійснювана в США, спрямована на скорочення викидів сірчистого ангідриду - газу, що приводить до появи кислотних дощів. Згідно з поправками до "Закону про чисте повітря", прийнятим Конгресом США в 1990 році, джерела сірчистого ангідриду (переважно електростанції) повинні викупити ліцензії на його викид. Загальна кількість ліцензій, випущених в обіг, забезпечує зниження викиду цього забруднювача на 10 млн. тон в порівнянні з базовим рівнем. Політика кожної фірми залежить від співвідношення

природоохоронних витрат і сформованих ринкових цін на ліцензії. Одним фірмам вигідно встановити сіркоочисне обладнання, іншим перейти на використання низькосірчистого вугілля. Старим підприємствам в кінці терміну їх діяльності вигідніше купувати ліцензії [6, с. 72].

Обидва наведених приклади відносяться до екологічних проблем, що легко піддаються вирішенню за допомогою ринкових механізмів. Час і місце викидів в даному випадку не мають істотного значення, і немає потреби в організації спеціального моніторингу атмосфери.

Ринкові механізми в принципі дозволяють наблизитися до реальної економічної оцінки здатності природного середовища даного регіону до самоочищення (асиміляції забруднювачів). Для привабливих з точки зору виробництв регіонів (наприклад, в умовах розвинутої інфраструктури та економіки) ця оцінка може значно перевищувати збитки, які наносяться природі і населенню. Таким чином, з'являється можливість не тільки компенсувати за рахунок підприємств забруднювачів екологічний збиток, але й отримати кошти для фінансування інших видатків.

Податкові механізми у сфері екології найбільш прості в організаційному плані і, найважливіше - не вимагають спеціального моніторингу навколишнього середовища. Однак ці механізми є, якщо так можна висловитися, найбільш "грубими", які враховують в мінімальному ступені особливості екологічної ситуації в регіоні. У руслі концепції екологічної безпеки лежить підхід, суть якого полягає в тому, що слід обкладати податками не результати господарської діяльності, а будь-які ресурси, використані для випуску продукції. Очевидно, що така реформа податкової системи створить для підприємців потужні стимули раціонального використання природних ресурсів.

Оскільки податковий прес на вітчизняних виробників великий, введення нових непрямих податків на екологічно небезпечну продукцію має супроводжуватися адекватним за обсягом пільговим оподат-

куванням екологічних видів продукції та послуг [3, с. 9].

Розглянуті вище економічні механізми не в змозі врахувати ризик екологічних аварій. У цьому випадку неможливо обійтися без застосування страхування екологічного ризику. Визначальна особливість цього економічного механізму полягає в тому, що страхується колективна відповідальність підприємств за наслідки екологічних аварій.

В основі методів розрахунку страхових платежів лежить оцінка ймовірності ризику аварійного забруднення навколишнього середовища і потенційного екологічного збитку, що завдається цим забрудненням. Достовірна оцінка ризику повинна ґрунтуватися на статистиці аварій за попередній багаторічний період. Як показує досвід, зібрати таку інформацію дуже важко, а часом і неможливо. Тому більш реальним виявився підхід, заснований на імовірнісному аналізі конкретних технологічних процесів з точки зору можливості виникнення аварій, із застосуванням методу експертних оцінок.

Невизначеність в оцінці ймовірності виникнення наслідків екологічних аварій зумовила широке розповсюдження за кордоном страхування за принципом "застава-повернення", коли в разі не виникнення екологічних аварій протягом терміну служби технологічного обладнання підприємству повертається значна частина внесених страхових платежів з урахуванням доходів від капіталізації [4, с. 132]. Повернення страхових платежів може бути обумовлене також і моментом переходу підприємства на нові екологічні безпечні технології.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Вирішення проблем екологічної безпеки в економічних системах (національного, регіонального, локального рівнів) потребує впровадження механізму екологічного управління.

Формування регіональних і національних систем екологічної безпеки дозволить забезпечити відповідність механізмів управління природокористуванням із зобов'язаннями України по багатостороннім екологічним угодам. Ці угоди - важливий інструмент для забез-

печення сталого розвитку держави та підтримки загальноєвропейської системи екологічної безпеки.

Література

1. Богачов В. Необходимость повышения экономической безопасности / В. Богачов // Економіст. – 2008. – № 9. – С. 12–13.
2. Бурков В.Н. Механизмы управления эколого-экономическими системами / В.Н. Бурков, Д.А. Новиков, А.В. Щепкин / под ред. С.Н. Васильева. – М.: Издательство физико-математической литературы, 2008. – 244 с.
3. Быстряков И.К. Экологическая безопасность: оценка и управление пространством развития хозяйственных систем / И.К. Быстряков // Економіка природокористування і охорони довкілля: зб. наук. пр.– К.: РВПС України НАН України, 2004. – С. 6-16.
4. Веклич О.О. Економічні механізми екологічного регулювання в Україні / О.О. Веклич. – К., УІНСіР, 2003. – 89 с.
5. Герасимчук З.В. Екологічна безпека регіону: діагностика і механізм забезпечення / З.В. Герасимчук, А.О. Олексик. – Луцьк : Надстир'я, 2007. – 278 с.
6. Дорогунцов С. Державне регулювання техногенно-екологічної безпеки в регіонах України / С. Дорогунцов, А. Федорищева // Економіка України. — 2002. — № 4. — С. 70–76.
7. Синякевич І.М. Принципи екологічної політики: погляд крізь призму глобальних екологічних загроз / І.М. Синякевич // Продуктивні сили України. – 2007. – № 2 (003). – С. 230-235.
8. Хлобистов Є.В. Екологічна безпека трансформаційної економіки / Є.В. Хлобистов / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України / відп. ред. С.І. Дорогунцов. – К.: Агентство «Чорнобильінтерінформ», 2004. – 334 с.
9. Хлобистов Є.В. Підходи до створення управлінської системи екологічної безпеки регіону / Є.В. Хлобистов, І.В. Шевченко // Економічні науки. Серія: Регіональна економіка. – 2009. – Вип. 6, Ч. 2. – С. 20-28.

УДК 336.789

ТЕНДЕНЦІЇ СТІЙКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

*Чушенко В.О., аспірант,
Черкаський державний технологічний університет,
Петровський М.І., аспірант,
Вінницький національний аграрний університет*

Проведено аналіз індексів основних соціально-економічних показників країн СНД у 2004-2008 рр., проаналізовано динаміку валового внутрішнього продукту за 2004-2008 рр. та динаміку індексу цін виробників за 2004-2008 рр.

**Постановка проблеми в загальному виді,
зв'язок з науковими й практичними завданнями**

Розгляд методології формування стратегії регіонального розвитку в контексті підвищення конкурентоспроможності регіонів доцільно почати з оцінки можливих наслідків зміни зовнішнього середовища, обумовленого інтеграцією України у світовий економічний простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Широке коло питань тенденцій стійкого розвитку регіонів розробляли провідні вітчизняні та зарубіжні вчені: Н.Багров [1], І.С. Кондіус [7], О.Г. Білорус [2], З.В. Герасимчук [5], Р. Гріфін [6], Б.В. Буркинський [3], І.М. Вахович [4].

Загальна мета дослідження

Метою даної роботи є дослідження сучасних тенденцій економічного розвитку та їх вплив на підвищення конкурентоспроможності регіону.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Розуміння інтеграції як відновлення (від лат. *integratio* – відновлення) до цілого (лат. *integer* – цілий) визначає й відповідне бачення проблем інтеграції України у світовий економічний простір. Процес інтеграції повинен не тільки забезпечити взаємодоповнюючий і взаємовигідний придатний характер взаємодії України з іншими країнами, але й стати стимулом для внутрішнього економічного розвитку країни.

Слід зазначити, що світовий економічний простір характеризується високим ступенем організованості, що знаходить висвітлення в діяльності численних міжнародних економічних організацій, що координують і регламентують процеси міжнародної економічної взаємодії, тому статус і роль України у світовому економічному співтоваристві в певній мірі визначені [3].

Вагомий інтерес відображують результати «самооцінки» країн. Найбільш важливою конкурентною перевагою опитувані представники бізнесу України вважають якість і продуктивність робочої сили (84%). Далі в порядку скорочення значимості запропонованих конкурентних переваг: близькість до споживчих ринків (70%), політична й інституціональна стабільність (62%), розвинені механізми ринкової економіки (54%), геополітична стабільність у регіоні (44%), ВВП на душу населення (43%) і вільна, чесна й незалежна правова система (28%).

Відзначаючи різницю в оцінках, слід звернути увагу на те, що, розглядаючи Україну як об'єкт економічної діяльності, спрямованої на реалізацію власних економічних інтересів, представники світового бізнес-співтовариства визнають за Україною потенційну можливість стати повноправним суб'єктом міжнародної економічної взаємодії й представляти реальну конкурентну погрозу. Проаналізувавши таблицю 1, можна зробити наступні висновки. Протягом 2004-2008 років спостерігається коливання показника ВВП у проаналізованих країнах. І майже у всіх країнах прослідковується зменшення даного показника. у 2008 році в порівнянні з 2004: в Білорусі відбулось незначне зменшення величини ВВП у 2008 році в порівнянні з 2004 – на 0,9%; у Вірменії цей показник зменшився майже на 3%; у Грузії – на 4%; у Казахстані – більше ніж на 6%; у Росії – на 1,4%; у Таджикистані – на 2,4%; в Україні – на 8,8%. Отже, найбільше зменшення даного показника у 2008 році в порівнянні з 2004 відбулось в Україні, найменше – в Білорусії.

В Україні відбулось різке зменшення величини ВВП у 2005 році в порівнянні з 2004 роком – на 8,6%. Протягом 2005-2007 років індекс поступово зростав (на 4,5% у 2006 році порівняно з 2005 та 0,3% в 2007 році порівняно з 2006), а в 2008 році відбулось його зменшення на 4,8% порівняно з 2007.

Проаналізувавши таблицю 1, можна зробити наступні висновки. Протягом 2004-2008 років спостерігається коливання показника ВВП

у проаналізованих країнах. І майже у всіх країнах прослідковується зменшення даного показника. у 2008 році в порівнянні з 2004: в Білорусі відбулось незначне зменшення величина ВВП у 2008 році в порівнянні з 2004 – на 0,9%; у Вірменії цей показник зменшився майже на 3%; у Грузії – на 4%; у Казахстані - більше ніж на 6%; у Росії – на 1,4%; у Таджикистані – на 2,4%; в Україні – на 8,8%. Отже, найбільше зменшення даного показника у 2008 році в порівнянні з 2004 відбулось в Україні, найменше – в Білорусії.

В Україні відбулось різке зменшення величини ВВП у 2005 році в порівнянні з 2004 роком – на 8,6%. Протягом 2005-2007 років індекс поступово зростав (на 4,5% у 2006 році порівняно з 2005 та 0,3% в 2007 році порівняно з 2006), а в 2008 році відбулось його зменшення на 4,8% порівняно з 2007. В Азербайджан, Киргизстан, Молдова та Узбекистані прослідковується незначне збільшення показника ВВП протягом періоду, що аналізується (Азербайджан та Киргизстан – на 0,5%, Молдова – на 0,3%, Узбекистан – на 2%). Взагалі по країнам СНД спостерігається зменшення показника ВВП в 2008 році в порівнянні з 2005 майже на 2%. Загальне зменшення показника ВВП у країнах СНД в перше чергу пов'язане зі світовою економічною кризою, яка розпочалася у 2007 році у США, а вже в 2008 році її негативний вплив відчули всі країни. Динаміка валового внутрішнього продукту зображена на рис. 1.

Протягом 2004-2008 років спостерігалось коливання величини виготовленої промислової продукції у країнах СНД. Виняток становить Узбекистан. Там прослідковується поступове збільшення даного показника протягом 2005-2008 років (більше ніж на 4% у 2008 році в порівнянні з 2005). Незначне зростання виготовленої промислової продукції у 2008 році в порівнянні з 2004 відбулось в Азербайджані – на 0,3%. В інших країнах у 2008 році в порівнянні з 2004 індекс зменшився: в Білорусії – більше ніж на 4%; в Вірменії – на 0,1%; в Казахстані – на 7,3%; в Молдові – на 5,8%; в Росії – на 3,8%; в Таджикистані – на 16%; в Україні – на 13,9%.

Таблиця 1

Індекси основних соціально-економічних показників країн СНД у 2004-2008 рр.

	Валовий внутрішній продукт (у постійних цінах)					Промислова продукція (у постійних цінах)					Індекси цін виробників промислової продукції					Індекси споживчих цін					Роздрібний товарооборот (у постійних цінах; за всіма каналами реалізації)				
	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008
Азербайджан	110,2	126,4	134,5	125,0	110,8	105,7	133,5	136,6	124,0	106,0	112,9	118,6	117,7	108,0	111,6	106,7	109,6	108,3	116,7	120,8	113,0	113,2	113,5	115,3	116,1
Білорусь	111,0	109,2	109,9	108,2	110,0	115,6	110,4	111,3	108,5	110,8	124,2	112,1	108,3	116,3	114,5	118,1	110,3	107,0	108,4	114,8	112,1	119,4	117,7	115,3	120,5
Вірменія	110,1	113,9	113,4	113,8	106,8	102,1	107,5	99,1	102,6	102,0	121,7	107,7	100,9	100,6	102,2	107,0	100,6	102,9	104,4	109,0	110,5	109,3	110,5	110,0	104,4
Грузія	108,4	107,7	108,6	112,7	104,0	103,4	116,4	104,6	107,5	110,9	111,6	109,8	105,7	108,2	109,2	109,2	110,0	107,4	112,5	...	117,0	...
Казахстан	109,1	109,2	110,6	109,7	102,4	110,1	104,6	107,0	104,5	102,1	116,7	123,7	118,4	112,4	136,8	106,9	107,6	108,6	110,8	117,0	110,9	112,4	114,4	110,0	103,6
Киргизстан	107,1	99,4	102,7	108,2	107,6	103,7	87,9	89,8	107,3	114,9	109,0	102,8	115,3	111,9	126,4	104,1	104,3	105,6	110,2	124,5	114,7	113,4	115,6	109,4	109,3
Молдова	107,3	108,4	104,6	103,3	107,6	106,9	106,3	93,1	97,3	100,7	105,6	105,3	112,2	126,5	110,4	112,4	111,9	112,7	112,3	112,7	111,0	104,7	106,9	108,0	111,7
Росія	107,1	106,4	106,7	108,1	105,6	106,1	104,0	103,9	106,3	102,1	123,8	118,2	112,4	112,2	121,7	110,9	112,7	109,7	109,0	114,1	112,0	112,0	113,0	115,2	113,0
Таджикистан	110,6	106,7	107,0	107,8	107,9	114,3	108,5	104,9	109,9	96,0	117,1	99,0	122,0	118,4	116,3	106,8	107,8	111,9	121,5	120,4	122,4	109,6	111,6	105,2	113,5
Узбекистан	...	107,2	107,3	109,8	109,4	...	107,7	110,2	111,9	112,4	126,1	112,2	118,4	115,0
Україна	112,0	102,4	107,0	107,3	102,1	112,5	103,1	106,2	110,2	96,9	120,5	116,7	109,6	119,5	135,5	109,0	113,5	109,1	112,8	125,2	118,6	108,6	124,1	128,3	118,1
СНД	...	107	107,5	109	105	105	107	102	...	118	112	113	124	...	112	109	110	117	...	121,8	114	116	114

Джерело: [2]

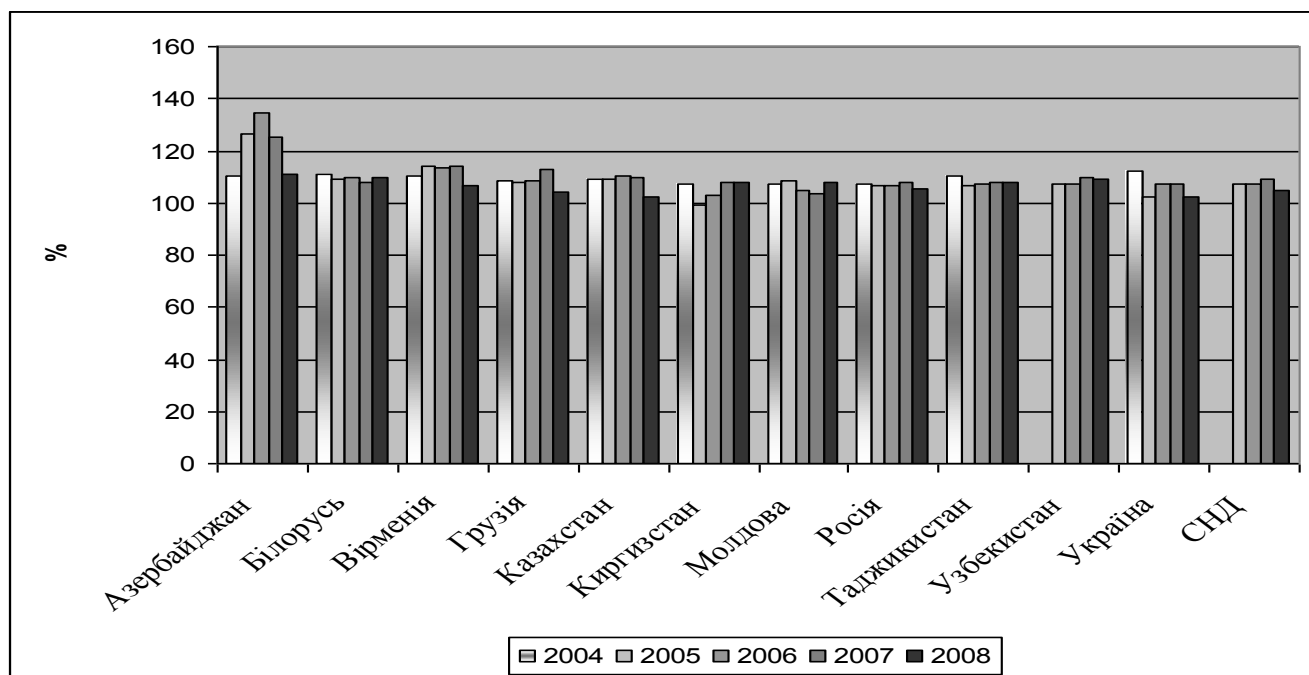

Рис. 1 Динаміка валового внутрішнього продукту за 2004-2008 рр.

Отже, найбільше зменшення індексу промислової продукції серед країн СНД у 2008 році в порівнянні з 2004 відбулося в Україні. Різде зменшення цього показника в Україні відбулось у 2005 році порівняно з 2004 – на 15,6%. Протягом 2005-2007 років індекс поступово зростав (на 3% у 2006 році порівняно з 2005 та 3,8% в 2007 році порівняно з 2006), а в 2008 році відбулось його різке зменшення (на 12% у 2008 році порівняно з 2007). Взагалі у країнах СНД спостерігається зменшення індексу промислової продукції у 2008 році в порівнянні з 2006 майже на 3%. Загальне зменшення даного показника у проаналізованих країнах відбулось у результаті зростання цін на продукцію, скорочення виробництва, як наслідки світової економічної кризи. Зміна структури виготовленої промислової продукції зображена на рис. 2.

Індекс цін виробників промислової продукції у країнах СНД у 2008 році в порівнянні з 2005 зріс на 5%. Відбулося зменшення цього показника у 2006 році в порівнянні з 2005 на 5%. А в період 2006-2008 років величина індексу для країн СНД поступово зростала: у

2007 році в порівнянні з 2006 – на 0,9%; у 2008 році в порівнянні з 2007 – на 9,7%.

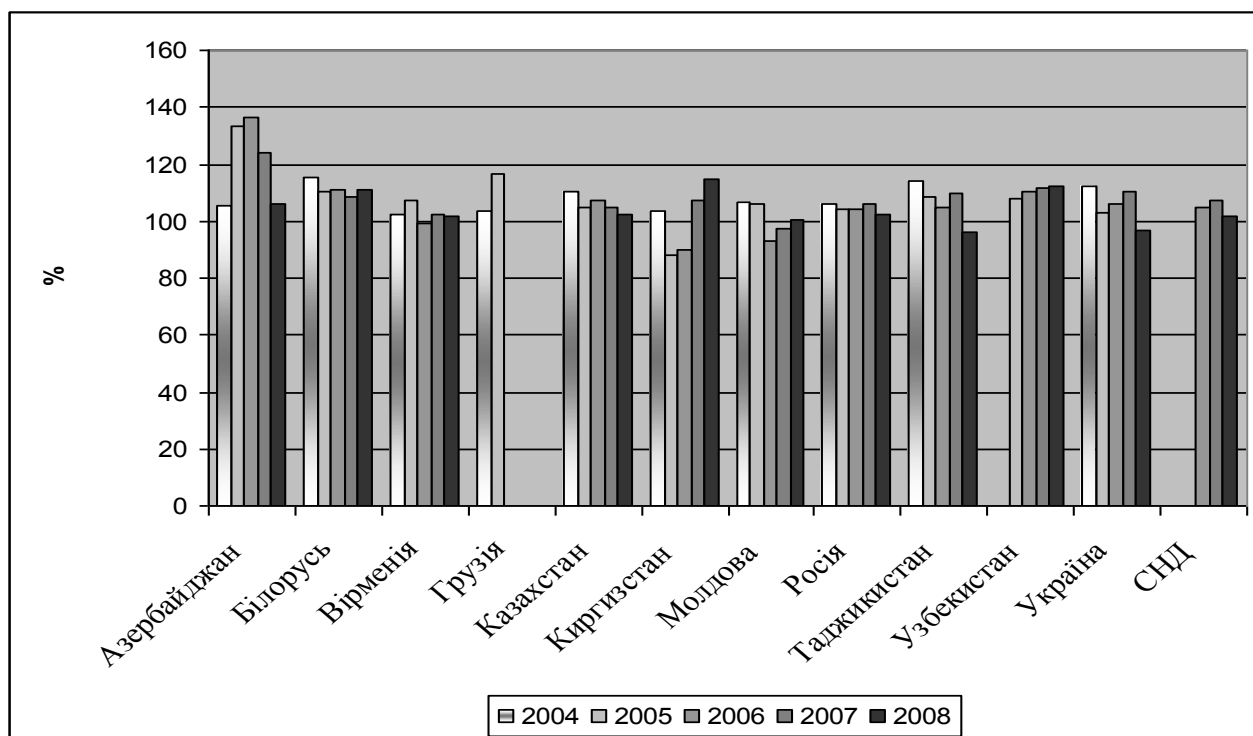

Рис. 2 Динаміка промислової продукції за 2004-2008 роки

У Вірменії та Росії спостерігалось поступове зменшення цього показника протягом періоду, що аналізується. У 2008 році в порівнянні з 2004 він зменшився у цих країнах на 7,8% та 1,7% відповідно. У інших країнах відбувалось коливання величини індексу протягом 2004-2008 років. Зменшення цього показника у 2008 році в порівнянні з 2004 відбулось також в Азербайджані – на 1,2%, Білорусії – на 7,8% та Таджикистані – на 0,7%. Збільшення індексу цін виробників промислової продукції у 2008 році порівняно з 2004 відбулось у Грузії – на 5%, Казахстані – на 17,2%, Киргизстані – на 16%, Молдові – на 4,5%, Україні – на 12,4%. Отже, протягом періоду, що аналізується найбільше зростання цін на промислову продукцію серед країн СНД відбулося в Україні, а найменше – в Молдові (рис. 3).

Протягом 2004-2006 в Україні спостерігалось поступове зменшення величини індексу цін виробників промислової продукції. У

2005 році в порівнянні з 2004 показник зменшився на 3,2%, у 2006 році в порівнянні з 2005 – на 6%. А в період з 2006 по 2008 роки в Україні відбувалось поступове зростання індексу. У 2007 році в порівнянні з 2006 показник зменшився на 9%, у 2008 році в порівнянні з 2009 – на 13,4% (див. рис. 3).

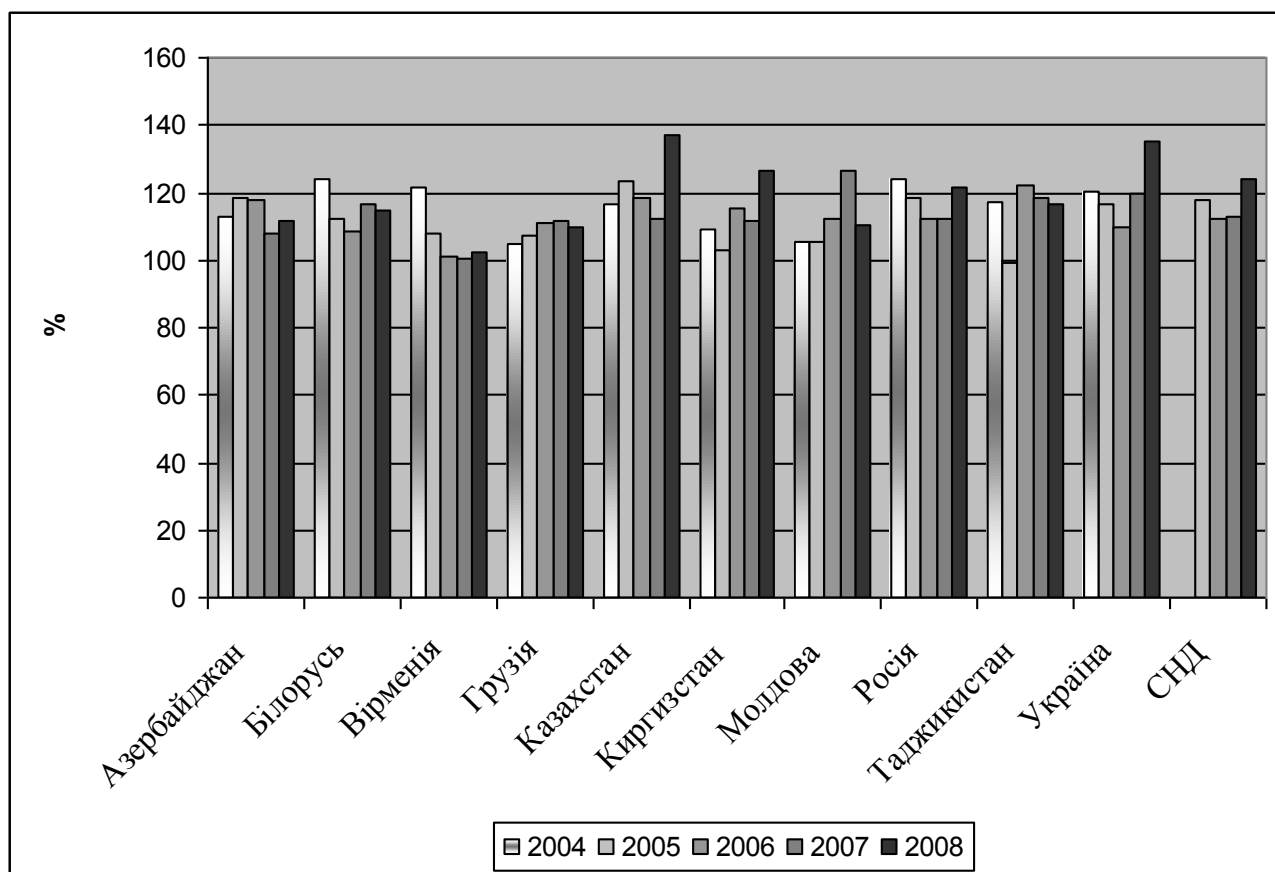

Рис. 3 Динаміка індексу цін виробників за 2004-2008 рр.

Протягом 2004-2006 в Україні спостерігалось поступове зменшення величини індексу цін виробників промислової продукції. У 2005 році в порівнянні з 2004 показник зменшився на 3,2%, у 2006 році в порівнянні з 2005 – на 6%. А в період з 2006 по 2008 роки в Україні відбувалось поступове зростання індексу. У 2007 році в порівнянні з 2006 показник зменшився на 9%, у 2008 році в порівнянні з 2009 – на 13,4% (див. рис. 3).

Відбулося зростання індексу споживчих цін у країнах СНД у 2008 році порівняно з 2005 на 4,5%. У 2006 році в порівнянні з 2005

цей показник дещо зменшився (на 2,7%), а в період 2006-2008 років відбувалось його поступове зростання (у 2007 році в порівнянні з 2006 – на 0,9%, у 2008 році в порівнянні з 2007 – на 6,4%).

У період 2004-2008 років у Грузії, Казахстані, Киргизстані та Таджикистані відбувалось поступове зростання індексу споживчих цін. У Грузії у 2008 році в порівнянні з 2004 індекс зріс на 4,1%, у Казахстані – на 9,4%, у Киргизстані – на 19,6%, у Таджикистані – на 12,7%. У Азербайджані, Білорусії, Вірменії, Молдові, Росії та Україні величина даного показника у період, що аналізується то зростала то зменшувалась. В Азербайджані, Білорусії та Україні у період 2006-2008 років індекс споживчих цін поступово зростав.

У 2008 році в порівнянні з 2004 відбулось зростання індексу споживчих цін в Азербайджані на 13,2%, Вірменії – на 1,9%, Молдові – на 0,3%, Росії – на 2,9%, Україні – на 14,9%. Лише в Білорусії відбулось зменшення показника у 2008 році в порівнянні з 2004 на 2,8%.

Отже, найсуттєвіше зростання величини індексу споживчих цін серед країн СНД у 2008 році в порівнянні з 2004 відбулось у Киргизстані (19,6%), найменше – у Молдові (0,3%). І лише в Білорусії відбулось зменшення показника у 2008 році в порівнянні з 2004.

В Україні спостерігалось збільшення величини індексу споживчих цін у 2005 році в порівнянні з 2004 роком на 4,1%. У 2006 році показник знизився майже до рівня 2004 року, а в період з 2006 по 2008 роки поступово зростав (на 3,4% у 2007 році в порівнянні з 2006 та на 11% у 2008 році порівняно з 2007) (див. рис. 4).

Величина роздрібного товарообороту у країнах СНД у період 2005-2008 років коливався у межах 114 (2006 та 2008 роки) – 121,8 (у 2005 році). У 2006 році в порівнянні з 2005 відбулось зменшення величини показника на 6,4%, у 2007 році порівняно з 2006 показник зріс на 1,8%, а в 2008 порівняно з 2007 – знову зменшився на 1,8%.

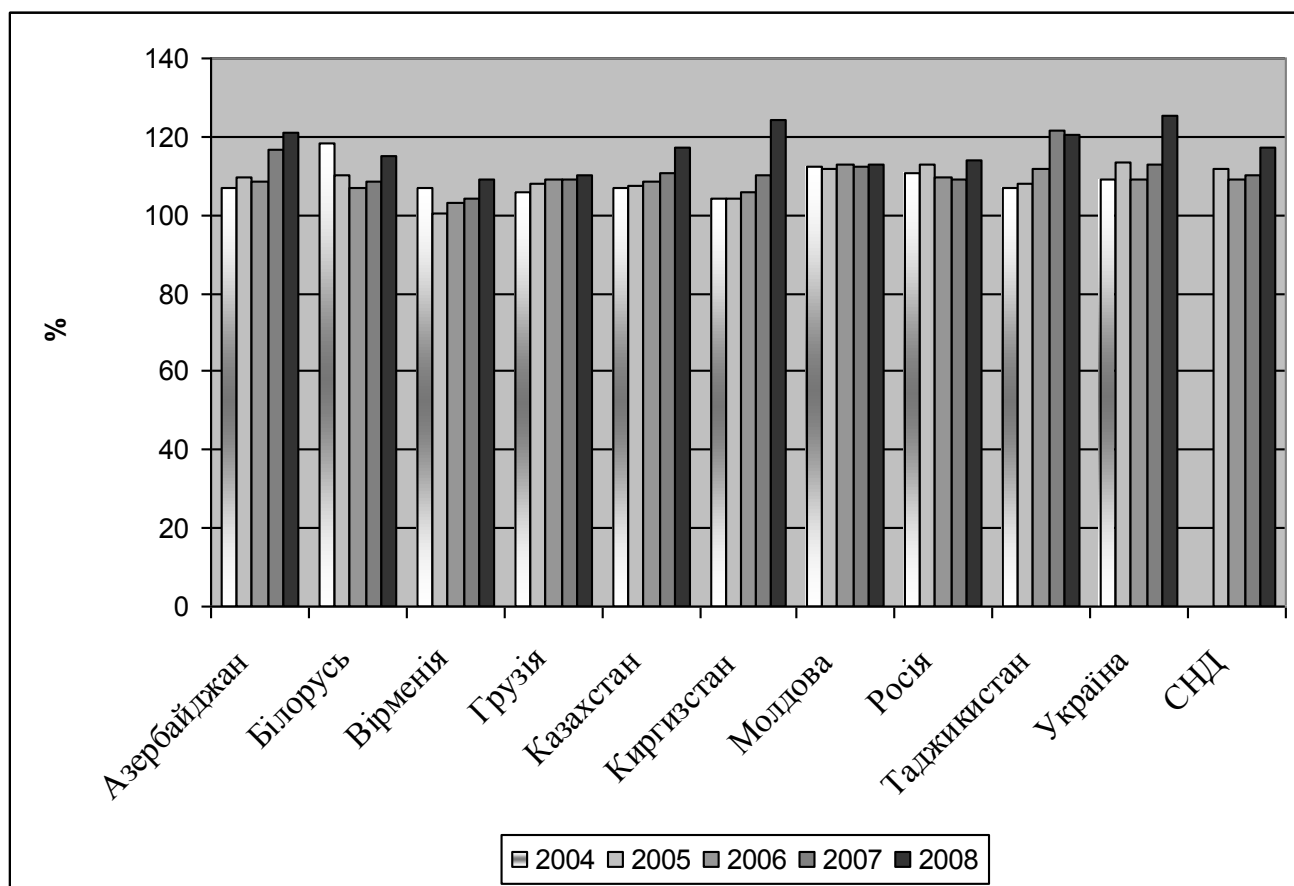

Рис. 4 Динаміка індекси споживчих цін за 2004-2008 рр.

Роздрібний товарооборот у 2008 році в порівнянні з 2004 зріс у Азербайджані – на 2,7%, Білорусії – на 7,5%, Молдові – на 0,6%, Росії – на 0,9%. У Вірменії величина показника зменшилась у 2008 році порівняно з 2004 на 5,5%, Казахстані – на 6,6%, Киргизстані – на 4,7%, Таджикистані – на 7,3%, Україні – на 0,4%. В Узбекистані показник зменшився у 2008 році порівняно з 2005 на 8,8%.

В Україні відбулось зменшення величини роздрібного товарообороту у 2005 році порівняно з 2004 на 8,4%. У 2006 році порівняно з 2005 показник зріс на 14,3%, а в 2007 році порівняно з 2006 – на 3,4%, у 2008 році порівняно з 2007 індекс зменшився на 8%.

Литература

1. Багров Н.В. Региональная геополитика устойчивого развития / Н.В. Багров – К.: Лыбидь, 2002. – 256 с.
2. Білорус О.Г. Глобальна перспектива і сталий розвиток: (Системні маркетингові дослідження) / О.Г. Білорус, Ю.М. Мацейко. – К.: МАУП, 2005. – 492 с.: іл. – Бібліогр.: с. 474–491.

3. Буркинский Б. В. Экономико-экологические основы регионального природопользования и развития // ИПРЭЭИ НАН Украины / Буркинский Б. В., Степанов В. Н., Харичков С. К. – Одеса: Фенікс, 2005. – 575 с.

4. Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації: Монографія. / І. М. Вахович – Луцьк: Надстир'я, 2007. – 496 с.

5. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика: Монографія. / З. В. Герасимчук– Луцьк: Надстир'я, 2008. – 528 с.

6. Гріфін Р. Основи менеджменту: Підручник / Гріфін Р., Яцура В.; Наук. ред. В. Яцура, Д. Олесевич. – Львів: БаК, 2001. – 624 с.

7. Кондіус І.С. Методичні підходи до перспективного прогнозування стійкого розвитку регіону / І.С.Кондіус // Економічні науки. Серія: Регіональна економіка: [Зб. наук. пр. / під ред. д.е.н., проф. З.В. Герасимчук] – Луцьк: ЛНТУ, 2008. - № 5 (17), Ч.2. – С. 153 – 176.

УДК: 338.43.01:631.11

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

*Шпильовий І.М., к.держ.упр.,
Департамент атестації кадрів
Міністерства освіти і науки України*

В статті досліджено підходи до визначення конкурентоспроможності туристичних послуг в регіоні, на основі аналізу різних моделей сформовано напрями та зміст конкурентних стратегій, обґрунтовано необхідність формування конкурентної стратегії розвитку туризму в регіоні, що базується на його конкурентних перевагах.

В статье исследованы подходы к определению конкурентоспособности туристических услуг в регионе, на основе анализа различных моделей сформировано направления и содержание конкурентных стратегий, обоснована необходимость формирования конкурентной стратегии развития туризма в регионе, основанный на его конкурентных преимуществах.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Головне завдання держави в даний час – створення в Україні сучасного високоефективного і конкурентоспроможного туристичного комплексу, що забезпечує широкі можливості для задоволення українських і зарубіжних споживачів у різноманітних туристичних

послугах, а також вироблення стратегій туристичної діяльності, визначення напрямків її розвитку, проведення відповідної економічної політики, укладання угод з іноземними державами з метою створення кращих умов для розвитку економічних відносин.

В умовах сучасного суспільно-економічного розвитку туризм як сфера людської діяльності функціонує не в ізольованому середовищі, а тісно взаємодіє з такими важливими його компонентами, як економіка, політика, екологія, соціальна система, технологічні досягнення тощо. Численні взаємозв'язки із зовнішнім середовищем обумовлюють специфіку управління сферою туризму, завдання якої полягає у виділенні загальних тенденцій, закономірностей і особливостей розвитку цього прогресивного сектору послуг. Кожен з елементів соціального середовища визначає певною мірою розвиток туризму, тому залежність від зовнішнього впливу є однією з найважливіших його характеристик. Сьогодні туризм зайняв міцні позиції в загальній соціально-економічній структурі будь-якого суспільства, тому цю сферу можна розглядати як відкриту систему, що підлягає управлінню з допомогою сучасних засобів та механізмів менеджменту. Розвиток сфери туризму відбувається достатньо стрімкими темпами, зокрема, у 2012 році кількість туристів – громадян України, що обслуговувані суб'єктами туристичної діяльності, збільшилась порівняно з 2011 роком в 1,4 рази, іноземців – на 15,2% і становила відповідно 2,8 млн. осіб та 270 тис. осіб [1, с. 6].

Разом із тим, попри зростання кількісних параметрів функціонування сфери туризму, її якісного розвитку поки не відбувається, що пов'язано із недосконалістю існуючого механізму управління та відсутністю єдиної стратегії розвитку, що забезпечує конкурентоспроможність туризму на ринку регіональному ринку послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення нерозв'язаних питань

Проблеми розвитку туризму як на національному, так і на регіональному рівнях, є предметом досліджень визначних науковців-сучасників: А. Чернишенко[2], Н.Л. Жукової[4], І.В. Калачова[1],

М.Е. Портера[5], М. Азаряна[4], М.П. Бондаренко[3] та інших. Водночас, більшість аспектів, враховуючи зародковий стан розвитку ринку туристичних послуг в Україні, зокрема і регіонологія туризму є слабо вивченими.

Загальна мета дослідження

Метою статті є обґрунтування підходів до формування конкурентної стратегії розвитку туризму з позиції його регіонології.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Туризм, як і будь-яка соціальна система, має свої підсистеми, що формуються на рівні внутрішніх взаємовідносин між суб'єктами та об'єктами туристичних послуг. У зв'язку із цим, він має низку специфічних особливостей, які відрізняють його від інших сфер життєдіяльності і які необхідно враховувати при формуванні конкурентної стратегії на ринку туристичних послуг. Серед цих особливостей в першу чергу необхідно виділити різноманіття форм організації туризму, а також складність взаємодії між його складовими елементами.

Туристична індустрія представлена не лише профільними організаціями та підприємствами, вона включає в себе цілу мережу адміністративно-правових, господарських, виробничих, обслуговуючих та інших установ, які в сукупності утворюють базу для єдиної системи управління.

Важливою особливістю організації регіонального туризму є неоднозначний характер його цілей зокрема: суб'єкти туристичної діяльності мають на меті отримання прибутку на основі використання різних засобів та механізмів вдосконалення послуг та процесу їхнього надання. Що стосується регіону, одним із головних завдань органів регіонального управління є забезпечення підвищення якості туристичних послуг.

Формування конкурентоспроможності туристичних послуг в регіоні залежить від численних факторів, зокрема і від характеру вирішуваних завдань. Необхідно також враховувати і ту обставину, що рівень конкурентоспроможності в туристичній сфері не є абсолютним

і постійним у зв'язку з розширенням асортименту послуг, що надаються. Ще одна особливість полягає в тому, що туристична сфера є залежною від громадськості та безпосередньо платоспроможності населення.

Специфічною особливістю туризму, що відрізняє його від більшості сфер матеріального виробництва, є невіддільність туристичного продукту (послуги) від джерела його створення. Туристична послуга нетранспортабельна, вона вимагає неодмінної присутності клієнта на місці її виробництва; вона надається тільки в безпосередньому контакті. Саме тому туристичні послуги важко піддаються автоматизації та точним розрахункам, оскільки їх важливою ознакою є особистісний аспект. Жодна обчислювальна техніка не здатна спрогнозувати поведінку конкретного туриста, визначити його запити і потреби. З урахуванням викладеного при розробці стратегії розвитку сфери туризму в регіоні особливого значення набувають методи менеджменту, засновані на міжособистісних взаєминах [2, с. 20].

У туристичній сфері споживач (власне турист) виступає і як об'єкт управлінського впливу, і як суб'єкт управління. Здійснюючи туристичну подорож, він постійно знаходиться у вільному спілкуванні з оточенням: іншими відпочиваючими, місцевими жителями, організаторами послуг, адміністрацією місць проживання тощо, і характер цих відносин часто визначається мотивами, сформованими під впливом умов, в яких людина звикла жити, працювати, проводити дозвілля. Відразу змінити стиль самовираження, звички практично неможливо. З іншого боку, ці ж фактори є критерієм оцінки самого туриста з боку оточуючих. Тому поведінковий аспект клієнтів також слід відносити до особливостей планування та організації туризму [3, с. 104].

Вище вже зазначалося, що туризм залежить від економічної, політичної, соціальної сфер життєдіяльності, на яких, в свою чергу, відображається розвиток туризму. Так, регіон, в якому розвиваються туристична галузь, отримує доходи від послуг, які вливаються в міс-

цевий економічний кругообіг, підвищуючи добробут населення. Спеціальні відрахування можуть бути використані у природоохоронних заходах, крім того, туризм створює додаткові робочі місця, тобто сприяє вирішенню низки соціальних проблем. Сфера туризму є дещо ригідною, так як будь-які соціальні потрясіння неодмінно позначаються на доходах суб'єктів туристичних послуг і відповідно, на розвитку сфери туризму в цілому. Туризм зазнає також значного впливу зовнішнього середовища, який не завжди є позитивним і вимагає врахування при плануванні туристичної діяльності [5, с. 54-55].

Однією із найголовніших особливостей туризму є той факт, що попит на його послуги не підлягає будь-якій систематизації і залежить від численних факторів. У даному випадку формула „попит визначає пропозицію” не завжди відповідає реальності, так як туристична послуга, на відміну від іншого продукту, нематеріальна, її не можна спробувати, відчутти.

Основна мета розробки стратегії туризму в регіоні полягає в моделюванні розвитку туристичної сфери відповідно з майбутнім бажаним станом. Для цього туристична структура повинна задовольняти суспільні потреби, володіти туристичним продуктом, здатним в максимальному ступені відповідати вимогам споживача. Для цього необхідна чітко виражена місія концепції індустрії туризму. Вироблені на основі місії цілі слугують критеріями для всього наступного процесу прийняття управлінських рішень. Ціль є вихідною точкою планування і розробки конкурентної стратегії, тому вона повинна бути конкретною, вимірною, досяжною, доречною і співвідноситись із конкретним терміном перспективного планування. Цілі розрізняються за рівнями та охопленням вирішуваних завдань. Це означає, що в регіоні повинні бути поставлені цілі високого рівня і цілі більш низького рівня, орієнтовані на досягнення певних орієнтирів.

Стратегія в туризмі, як і в інших видах діяльності, певним чином пов'язана з поняттями: продукт, ринок, галузь, технології, однак практика їхнього застосування має свої специфічні особливості. Це

відноситься і до конкурентної стратегії, яка включає в себе цілий ряд загальних напрямів формування. Аналіз існуючих моделей дозволяє виділити найбільш характерні положення, сутність яких показана в табл. 1.

Таблиця 1

Напрями та зміст конкурентних стратегій*

Напрямок стратегії	Зміст стратегії
Територіальне розширення	Розширення сфери розповсюдження послуг за територіальним принципом
Горизонтальне розширення	Поширення інтересів на послуги, запозичені в інших сферах
Гібридизація продукту	Комбінації різних туристичних пропозицій, в основі яких лежить зміна базового продукту
Спеціалізація	Концентрація на певному туристичному продукті
Класифікація продукту	Розробка комплексів різних послуг, що відрізняються за рівнем якості, ціною, структурою і характером управління
Створення торгової марки	Досягнення такого рівня послуг (за всіма ключовими параметрами), який легко ідентифікує їх з конкретним суб'єктом туристичного ринку.
Ціновий зв'язок продукту і послуг	Стратегія надання послуг, що відповідає специфічним цінностям споживчого ринку.

* Джерело: [5, с. 112-113]

Важливо не змішувати стратегію з перспективним плануванням. М. Портер виділив три види загальних стратегій: лідерство за витратами (жорсткий контроль за витратами, їх мінімізація); індивідуалізація (диференціація послуги, визначення відмінних особливостей у вигляді іміджу, торгової марки, технології); концентрація на конкретній групі споживачів, сегменті, географічно відокремленому ринку [5, с. 123].

В узагальненому вигляді шлях до вироблення стратегії лежить через визначення місії і цілей, а вже на основі стратегії формується структура туристичної галузі в регіоні. З урахуванням цього положення конкурентну стратегію можна розуміти як модель поведінки на конкретному ринку, що дозволяє забезпечувати необхідні обсяги реалізації, рівень прибутковості, темпи зростання і конкурентоспромож-

ності.

Щодо конкурентної стратегії, М. Портер виділяє в якості цілей виявлення та формування сприятливого стану в галузі, що дозволяє досягти і ефективно використовувати конкурентні переваги [5, с. 263].

Поняття „конкурентні переваги” та „конкурентоспроможність” безпосередньо пов’язані з конкуренцією, з конкурентною стратегією. Стосовно до регіону їх цілком можна вважати відносним нововведенням, оскільки раніше якістю конкурентоспроможності наділялися в основному послуги, що можуть мати різний рівень конкурентоспроможності, під якою в кожному конкретному випадку розуміється відносна характеристика послуг на предмет їх відповідності вимогам конкурентного ринку, запитам споживачів у порівнянні з іншими або аналогічними послугами. Іншими словами, конкурентоспроможність є універсальним показником ринкового стану туристичного продукту, відображенням його корисності, доступності та затребуваності. Визначити та оцінити ці якості можуть самі різні учасники ринку: як споживачі, так і конкуренти чи представники державних контрольних органів.

Для того, щоб зберегти збої позиції в конкуренції, що посилюється конкурентному середовищі, виробники туристичного продукту повинні бути націлені на підвищення конкурентоспроможності, створення переваг перед реальними і потенційними конкурентами.

У сучасних умовах конкурентоспроможність як суто економічне поняття все більшою мірою набуває рис соціального значення, оскільки воно безпосередньо пов’язано з якістю наданих послуг і ставленням до них споживачів. З метою визначення об’єктивної оцінки якості надання туристичних послуг створюються маркетингові служби, покликані на основі статистики та збору інформації постійно контролювати рівень задоволеності туристичними послугами, проводити відповідний аналіз, своєчасно реагувати на проблеми, що виникають. До найбільш важливих аспектів аналізу споживачів туристичних пос-

луг, що впливають на стратегічні орієнтації суб'єкта туристичного ринку, є: аналіз купівельної цінності туристичного продукту; сегментація ринку туристичних послуг; мотивація споживачів туристичного продукту; аналіз задоволеності споживачів наданими туристичними послугами, виявлення незадоволених потреб; ставлення споживачів до туристичного продукту і його виробників; фактори впливу на споживачів туристичних послуг та процес прийняття ними рішення про придбання послуг.

Процес формування рівнів конкурентоспроможності регіональної туристичної індустрії можна розглядати за ієрархічним принципом: на макроекономічному, мезоекономічному і мікроекономічному рівнях. Макрорівню відповідає конкурентоспроможність туристичної галузі в регіоні, мезорівень представлений конкурентоспроможністю її структурних компонентів, на мікрорівні формується конкурентоспроможність конкретного туристичного продукту або послуги.

Названим рівням відповідають конкурентні характеристики і фактори, які за аналогією підрозділяються на макрорівневі, мезорівневі і мікрорівневі. Перші відображають загальний стан галузевої системи, її збалансованість, інвестиційний клімат, податкову політику тощо; другі забезпечують стійке поліпшення показників ефективності використання наявних галузевих ресурсів; треті обумовлюють якість роботи безпосередніх виробників туристичного продукту з урахуванням його доступності, ефективності тощо.

Необхідно враховувати, що фактори конкурентоспроможності регіональної туристичної індустрії та її продукту – це дуже динамічна категорія, яка залежить ще й від суб'єктивної оцінки задоволеності наданими послугами. Кожна категорія споживачів може по-різному сприймати один і той же туристичний продукт залежно від своїх інтересів, можливостей, фізичного стану та багато іншого.

Проте необхідність структурування чинників конкурентоспроможності на різних рівнях конкурентної боротьби обумовлена потребою у виявленні їх взаємозв'язку і взаємовпливу, зокрема і з метою

своєчасного реагування на виникнення проблемних ситуацій. Це дає можливість не тільки знаходити ефективні підходи до аналізу стану справ у регіональній індустрії туризму, але й не допускати поширення негативних тенденцій, задіяти резерви, розширювати загальний потенціал послуг, коригувати стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності на кожному з названих вище рівнів.

Таке коригування можливе, насамперед, за рахунок накопичення конкурентних переваг, які є одним з найважливіших показників конкурентоспроможності. Найчастіше вони проявляються в якісних характеристиках продукту, які відрізняють його від послуг, пропонованих конкурентами, і передбачають отримання вигоди.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Таким чином, проведене дослідження дає можливість з великою часткою ймовірності говорити про те, що якісний аспект розвитку сфери туристичних послуг може розглядатися в якості основоположного чинника конкурентоспроможності та є головним напрямом створення і розширення конкурентних переваг не тільки туристичного продукту, а й сфери його виробництва.

Література

1. Туристична діяльність в Україні у 2012 році: статистичний бюллетень / за заг. ред. І.В. Калачова. – К.: 2013. – 272 с.
2. Чернишенко А. Формування стратегії сталого розвитку туризму і курортів в Україні: Круглий стіл / А. Чернишенко //Новости турбизнеса. – 2007. – № 12. – С. 16-22.
3. Бондаренко М.П. Туристичний сектор економіки України: реалії та перспективи / М.П. Бондаренко // Економіка і прогнозування / науковий журнал ; Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. – 2011. – № 1. – 160 с.
4. Азарян О.М. Ринок туристичних послуг: моніторинг і розвиток комплексу маркетингу: Монографія / О.М. Азарян, Н.Л. Жукова. – Донецьк: Вид-во ДонМУ, 2002. – 241 с.
5. Портер, М.Е. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов Текст. / М.Е. Портер. М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 452 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Збірник наукових праць ДонДУУ

**РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНИХ МЕТОДІВ
УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ
ТА ЕКОНОМІКОЮ ПІДПРИЄМСТВА**

Серія “Економіка”
том XIII, випуск 246

Матеріали доведено мовою оригіналу

*Матеріали, що публікуються, відображають точку зору авторів,
яка може не збігатися з думкою редколегії збірника.*

*При цитуванні або частковому використанні тексту публікацій
посилання на збірник обов’язково.*

Відповідальний за випуск:

Поважний О.С.

Технічний редактор:

Рекова Н.Ю.